

KAYIP

missing

Thomas Hauser

alan yayıncılık

ALAN YAYINCILIK : 32
Çağdaş Edebiyat Dizisi : 10

KAYIP
MISSING
Thomas Hauser (1978)
Copyright : ONK AJANS (1984)

Birinci Baskı : Aralık 1984
Dizgi Baskı : Özdem Kardeşler
Kapak Düzeni : PANO GRAFİK

alan yayıncılık
ticaret limited şirketi
Başmuhasip Sk. Talas Han
No: 302 Cağaloğlu/İSTANBUL

Thomas Hauser

KAYIP

'Missing'

İngilizce'den çeviren

Mahmut Tali ÖNGÖREN

THOMAS HAUSER

Thomas Hauser 1970 yılında Columbia Üniversitesi'ni bitirdi. Charles Horman'ın öyküsünü yazabilmek için Cravath Swaine ve Moore adlı bir Wall Street firmasındaki görevinden ayrıldı .*The New York Times* gazetesine ve *New York* dergisine yazdı. *McCall's* dergisine ise sürekli olarak hukuksal konularda yazıyor. İkinci kitabı, «*Polis Memuru Thomas Shea'nın Dâvası*»nda, Hauser, elli yıldan beri New York kentinde ilk kez cinayet suçundan yargılanan bir polisin öyküsünü anlattı. Yazarın ilk kitabı, «*Ashworth ve Palmer*» ise bir Wall Street avukatlık bürosunda geçen aşk öyküsünü içeriyor.

Yazar Hauser, New York kentinde, Manhattan'da oturmaktadır.

Yürümen eksik
savaşın eksik olsun,
dikenli tel dönemini
ayaklarının ucuna basarak geç.

Saklamak için
tüm dünya yeter bana.
Sonu göremiyorum
bulunduğum yerden;
ama anlayacağım
vardığımda oraya.

Charles Horman, 1973

«Her zaman beni destekleyen anneme ve babama»

BİRİNCİ BÖLÜM

CHARLES

«Vietnam'da ellibeş bin Amerikalı öldü. Böyle sayılar karşısında, Şili'de öldürülen iki Amerikalıyı hiç kimse umursamaz.»

Elizabeth Horman oturduğu iskemlede ileriye doğru eğiliyor. «Ben umursarım. O iki kişiden biri benim oğlumdu ve benim oğlum çok özel bir kişiydi.» Bu sözleri söyleyen kadının dudakları acı bir gülümseme ile kıvrılıyor. «Herhalde her anne oğlu için böyle konuşur. Ama Charles gerçekten de çok özel bir kişiliğe sahipti. Bakın anlatayım.»

«Doğduğunda Charles kıvırcık saçlı, pembe yanaklı, yeşil gözlü idi. Çok, ama çok küçük bir bebekti. O denli çekingendi ki, neredeyse silik bir çocuk izlenimini verirdi. Çok kısa sürede çok şey öğrendi. Üç yaşına geldiğinde, zehirlenmekten korkmaya başlamıştı. Çünkü bir amonyak şişesinin üzerindeki «zehir» sözcüğünü okumuş ve şişenin içindeki sıvı da ona su görünümünü vermişti.

Tek çocuk olduğu için, diğer çocuklarla kaynaşmasını sağlamak istedik ve onu anaokuluna gereken yaştan bir yıl önce gönderdik. Kendisinden daha cüsseli ve büyük çocuklar Charles'i pataklamak için sıraya girerlerdi. En sonunda kocam Ed ona kendini savunma yollarını anlatmak zorunda kaldı. 'Eğer biri sana vurursa, sen de onun ağzına bir tane yapıştır. O zaman ilk vuran, yakanı bırakır.' dedi. Ama bu öğüt Charles'ı ancak bir dereceye dek doyurdu. Ya iki kişi saldırırsa, ne olacaktı? 'Saldırganlardan hangisi daha iri ise, tüm dikkatini ona ver. Eğer onu

tepelersen, öbürü nasıl olsa kaçar.' diye yanıtladı Ed.»

Elizabeth Horman'ın yüzünü utangaç bir ifade kaplıyor belli belirsiz. «Biliyor musunuz, tüm yaşamı boyunca Charles şiddetten nefret etmiştir. Ölümünü dayanılmaz kılan şeylerden biri de bu ya!»

«Kitaplara bayılırdı. Her zaman kendisine kitap okunmasını isterdi. Olağanüstü bir araştırıcı kafa yapısına sahipti ve sürekli olarak yenilikler peşinde koşardı. Dört yaşına bastığı günlerde onu Amerikan Doğa Bilimleri Müzesi'ne götürmüştüm. Oradaki tüm dinazorların tek tek resimlerini çizdi. Sonra birinci sınıfa girdi. Annelerin ve babaların çağrılı olduğu bir gün okula gittim. Soruları yanıtlamak için öteki çocukların hepsi parmak kaldırıyor, fakat bir o arka sıralarda kılını kıpırdatmadan oturuyordu. Okuldan çıktıktan sonra, niçin parmağını kaldırmadığını sordum. Bana 'Çünkü yanıtları biliyorum.' dedi. Bu onu hoşnut etmeye yarıyordu. Öteki insanların önünde gösterişe yeltenmiyordu. Salt bilmek onu mutlu ediyordu.

«Aynı gün, çocuklar, yazılı bir derse başladıktan sonra, Charles'ın öğretmeni yanıma geldi ve 'Size bir şey göstermek istiyorum.' dedi. Çocuklar bir problem üzerinde çalışmaktaydılar. Önce üç tavşan, sonra da iki tavşan çizerek hepsinin beş tavşan ettiğini belirteceklerdi. Çocukların çoğu bu görevi bitirmek için birbirleriyle yarışa girmişler ve göz açıp kapayıncaya dek tüm tavşanları çizmişlerdi. Öğretmen bana «Bakın!» dedi ve ben de Charles'ın omzunun üzerinden baktım. Öğretmenin verdiği problemle hiç ilgilenmemişti. Ama çizdiği tavşanı görmeliydiniz. Gözleri, kulakları, kuyruğu, hatta tırnakları bile vardı. Görebileceğiniz en mükemmel bir tavşandı bu. Kendisine verilen görevi hiç önemsememişti. O akşam eve döndüğümde durumu Ed'e anlattım. 'Harikulade! Demek ki üstün yetenekli bir oğlumuz var. Ama bi-

rinci sınıftan daha yukarıya geçmesine asla izin vermezler.' dedi.»

Anımsadığı bu olaylar Elizabeth Horman'ın gülümsemesine yol açıyor.

Charles Horman'ın yaşamı New York kentine dal budak sarmıştı. Orada doğmuş, orada büyümüştü. Babası Ed ve annesi Elizabeth de tüm yaşamları boyunca New York'ta oturmuşlardı. Küçük çocukların dünyayı büyülü görmelerine yol açan her şeyi, deniz kabuklarını ve denizi, yıldızları ve suyun gel-gitini küçük yaşta babasından öğrendi ve bu bilgiyi daha sonraki yıllarda da, geceleri gökteki yıldızları yanındakilere göstermekten büyük bir zevk duyduğu sırada, unutmadı. Onu tanıyanlar, yeri geldiğinde, kendisinin yeteneklerini annesine ve babasına yüklemeye çalışırlar ve «Şakadan anlamayı babasından almış...» derlerdi. «Bilgi toplama ve topladığı bilgilerden bir senteze varma yeteneklerini de babasından aldığı kesin... Ama insanlığı anlayış yeteneği ise annesinden... Bir sanatçı gözüyle bakış açısı da annesinin...»

Yeteneklerinin kaynakları nereye ve kime dayanırsa dayansın, Charles Horman, her şeyden önce, ilkelerle dolu bir yaşam süren ilkeler sahibi bir anne ve babanın ürünüydü. Bu anne ve baba ona eksiksiz bir doğru ile yanlış duygusunu ve iyi yapılan bir görevin değerini anlayabilme yeteneğini vermişlerdi. Onların kılavuzluğu ve anlayışı sayesinde ortaya, genç yaşta elde edilen olağanüstü başarılarla dolu bir kişilik çıktı.

Manhattan'daki Allen-Stevenson Gramer Okulu'nda Charles hem sınıfında, hem de Öğrenci Birliği'nde birinci sırayı aldı. 1957 yılının güzünde New Hampshire'in Rockingham adlı kasabasındaki Phillips Exeter Akademi'sine yazıldı. New England bölgesinin gelenekleri ve yüksek bilimsel ölçüleriyle ün-

lü bu okul, Exeter Irmağı çağlayanlarına bakan ve ağır iklim koşullarına dayanıklı eski binalarda kurulmuştur. İşte bu mekânda ergenlik çağını henüz aşmış yedi yüz erkek çocuk duygusal sorunlarını birbirlerine yükleyerek okumaktadırlar, günde yirmi dört saat.

Yeni sosyal ortamda her zaman içine kapanık davranan Charles'ın Exeter'e yaklaşımı da kaygı vericiydi. Okuldaki ilk ayları son derece üzüntülü geçti. Allen-Stevenson'daki çevrenin eski kralı, kendisinden daha büyük ve daha kabadayı sınıf arkadaşlarına tuhaf ve kitaplara düşkün bir çocuk gibi görünüyordu. Geceleri odasına doluşuyorlar ve viyolonselinin ucundan çekiştirip çalışmasını engelliyorlardı. Ona sopalarla, yastıklarla ve ellerine ne geçirirlerse onlarla vuruyorlardı. O günlerde Charles henüz olgunlaşmamış sesiyle on beş yaşındaydı. Daha büyümediğini seziyordu. Kış başladıktan kısa bir süre sonra Charles mutsuzluğunu artıran yeni bir olayla karşılaştı ve buz hokeyi oynarken düşüp bacağını kırdı.

Ne var ki, yavaş yavaş herkes Charles'i olduğu gibi kabul etmek zorunda kaldı. 1960 yılında Exeter'i bitirdiğinde, okuduğu altı dönemde «iftihar»a geçen ve hem okulun yazın dergisinin, hem de tarihsel tartışma derneğinin başına seçilen ilk öğrenciydi. Ama kişiliğinde bir değişiklik olmamıştı. Şimdi New York'ta avukatlık yapan ve Charles'ın eski okul arkadaşları arasında bulunan Charles Donohue şunları anımsıyor: «O günlerde Exeter'de moda olan sözcük 'nego' idi. Bu sözcük, yaşama olumsuz bir açıdan bakmakla eş anlamlıydı. Eğer 'serin kanlı' bir kişiliğe sahip idiyseniz, benimsediğiniz tutum buydu. Eğer çeşitli şeylere karşı çok fazla hevesli görünüyorsaydınız, serin kanlı olamazdınız. Ama Charles çok değişik bir yapıdaydı. Buna karşın, dünyaya olumlu bir gözle bakmayı yeğliyordu.»

Exeter'in müdürü, Robert Kessler de, Charles'ın

okul yıllarını aynı olumlu çizgide özetliyor: «Olağanüstü bir öğrenciydi. Her zaman sorumluluğunun farkında, güvenilir ve arkadaşları ve öğretmenleri tarafından sevilen bir öğrenci... Yetersiz öğrenci arkadaşlarına karşı üstünlük taslamazdı. Kişiliğinden ödün vermeden geleneksel istekleri yerine getirmeyi başarırdı. O bir liderdi.»

Exeter'i bitirinlerin üçte biri Harvard'a gitti Charles da onların arasındaydı. Kolej yıllarının Charles için en yararlı yanı belki de onun insan hakları eylemi içinde yer alması olmuştur. Amerika'nın güneyindeki kimi temel kuruluşları değiştirmeye çalışan pek çok kuzeyli gibi, o da kötü davranışlarla karşılaştı. Üstüne polis köpeklerinin salıverilmesi ve su sıkılması olağan işlerdendi. Louisiana'nın Plaquemine adlı kasabasında ise cebinde iki yüz dolar bulunmasına karşın dilencilikten tutuklandı.

Çevresindeki dünyaya duyduğu ilgi artınca, Charles içindekileri açığa vurabilmek için yeni yollar aramaya başladı. Yaz aylarında CBS televizyon şirketinde, New York Times gazetesinde ve New York' taki bir inşaat şirketinde çalıştıktan sonra, Harvard' daki son ders yılından önceki yılın yaz aylarını tümden yazarlığa ayırdı. Güz gelip de okula döndüğünde şöyle yazdı: «Geçen yaz yazar olmak istediğimin farkına vardım. Daha önce kendimi bir başka uğraşıya böylesine verdiğimi ve bir başka çalışmada böylesine doyuma ulaştığımı anımsamıyorum.»

Charles Horman, Harvard'ı 1964 yılında bitirdi ve akademik çalışmalarını sürdürmesini sağlayacak bir Fullbright bursu kazandı. Harvard profesörlerinden Robert Kiely şunları anımsıyor: «Onun yazılarını ve kısa öykülerini okurdum. Ayrıca, kendisiyle saatlerce konuşmuşumdur. İdeal bir öğrenciydi. Ne öğrendiklerini mekanik bir işlemle kafasının içinde bir yere yerleştirirdi, ne de okulda kendini havalara kaptırıp uyurgezerdi. Gerçekten öğrenmeye hevesliydi.»

1964 yazında, Charles mesleksel planlarına Vietnam'daki savaş dolayısıyla geçici olarak ara verdi. Hava Kuvvetleri Muhafız Birliği'ne yazıldıktan sonra, altı ay aktif hizmetlerde ve altı ay da yedek görevde çalıştı. Askerlik döneminin temel eğitimine başlarken, bedensel yetersizliğinin kendisini utandıracağı korkusuna kapılmıştı. Fakat kendisinden beklenen her şeyi yerine getirebilecek nitelikte olduğunu kısa sürede öğrendi. Bunun üzerine kendine duyduğu güven daha da arttı. Temel eğitimin sonunda da, arkadaşlarıyla beraber sıraya dizilmiş dururken, kumandanının iletişim alanında deneyli birinin aralarında bulunup bulunmadığını sorduğunda, elini kaldıran ve kısa bir süre sonra da telefon direklerini dikmek ve bu direklerin arasına kablo germekle görevlendirilen, Charles oldu. Belinde geniş köseleden yapılmış bir kemer ve ayaklarında ucu sivri ve kıvrık mahmuzlu çizmelerle çalışırken, daha ilk gün mahmuzlardan birini ayak bileğine saplayan da yine Charles'dı.

Askerliğinin sonunda (Bu dönemin aktif hizmetleri için kendisine Ulusal Savunma Hizmeti Madalyası verilmişti), Charles Horman, Amerika Birleşik Devletleri'nin batısına taşındı. New York'ta yetişmiş ve yine (New York'un bulunduğu) doğuda eğitim görmüştü. Dünyayı ise salt «New York Times» gazetesinin sayfalarından tanıyordu. Yaşama tümden bir aydın gözüyle bakmak onu kaygılandırmaktaydı. «Zekâ derecesi (I/Q) 130'un altında olan her hangi biriyle hiç tanışmadım.» diye bir arkadaşına dert yandı. «Dünyanın bir yerinde daha değişik insanlar yaşıyor olmalı.»

Seattle'da KING-TV adlı televizyon istasyonunda kısa bir süre çalıştıktan sonra, aynı istasyonun Portland'daki şubesine nakledildi. Yeni görevinde belgesel filmler hazırlamaya başladı. Oregon'da iki yıl kalan Charles, biri Portland'da yaşayan zenciler,

diğeri California'daki Redwood City'de napalm yapımı ile ilgili iki belgesel film hazırladı. Daha sonra doğuya dönen Charles, New Jersey'de eğitim yayınları yapan WNET-TV — New York — adlı TV istasyonunda bir iş buldu. Orada Charles'la beraber çalışan ve daha sonra onun düğününde «en yakın arkadaşı» olarak bulunan Jerry Cotts, televizyondaki beraberliklerini şöyle anımsıyor: «Ben kadrolu kameramandım. Charles da geceleri geç saatlerde yayımlanan haber bülteninin yazarı ve yapımcısı... Altı ay boyunca, kısa filmler hazırladık. Örneğin New York'lu taksi şoförünün kişiliğini inceleyen konular gibi şeyler... Sonunda Charles başyapımcıyı Hudson Enstitüsü'nde Herman Khan'la ilgili başlıbaşına bir bölüm hazırlamaya razı etti. Hemen oraya gittik. Üç dört gün neredeyse bir takım teknik konuşmalarla boğuluyorduk. Eğer şunu yaparsak bunu edersek kaç Amerikalı ya da Çinli ölür türünde şeyler filan... Bir öğleden sonra, Khan'ın yardımcılarından biri bize Brezilya'nın bir haritasını gösterdi. Haritada Amazon Irmağı'nın bir bölümü kırmızıyla çizilmişti. Bu bölgenin sular altında bırakılmasıyla ilgili bir girişimin önaraştırmasını yapıyorlardı. Charles parmağı ile haritada belirtilmiş olan söz konusu çevrenin kenarındaki bir kenti göstererek, 'Burada yaşamakta olan insanlara ne olur, eğer bölge sular altında kalırsa?' diye sordu. Yardımcı omuzlarını silkip soruyu yanıtladı: 'Bilmiyorum. Herhalde herkesin ayakları ıslanır.'

Vietnam'daki savaş ilerledikçe, Charles kurulu düzenin kurumlarına ihtiyatlı bir gözle bakmaya başlamıştı. 1967 yılının sonlarına doğru WNET'ten ayrıldı ve federal hükümetin yürüttüğü yoksulluk programıyla ilgili kuruluşta bir iş buldu. 1968 yılının Haziran ayında da Joyce Hamren'le evlendi. Charles eşini, belki biraz da çelişkiye düşerek, şöyle tanımlamıştı: «Özgür ruhlu bir bilgisayar prog-

ramcısı.» Hemen New York'un batı yakasındaki 75. sokakta küçük bir daireye taşındılar. Charles uğraşılarını yeniden yazarlık üzerinde yoğunlaştırdı. 1968 yılında Şikago'da yapılan Demokratik Parti'nin Genel Kurulu'nu «The Nation» adlı dergi ve «Christian Science Monitor» adlı günlük gazete için izledi. Harvard'lı bir sınıf arkadaşının ısrarı üzerine «Innovation» adlı bir dergide de görev aldı. «Innovation» büyük şirketlerin yönetimi ile ilgili iş alanlarını izleyen bir dergiydi. Kısa sürede Charles bu derginin kadrosunda yer alan tek liberal görüşlü kişi oldu. Onun «Bu kuruluşla ilişkimin daha ne denli sürmesi gerektiğini bilmiyorum.» diye çıkış yapmadığı yazı kurulu toplantılarına ender rastlanıyordu. Bu toplantılarda, masanın öbür yanında oturan kadrolu elemanlar, derginin liberal görüşlü bir kişiyle salt sözde kalan ilişkiye girmesinin bile ne dereceye değin doğru olduğunu açıkça tartışmaya başlamışlardı.

Bu arada, Batı Yakası'ndaki küçücük dairenin arka odası bir çalışma yerine dönüştürüldü. Her gün, dergideki işi sona erince, Charles eve geliyor, üstü karmakarışık masanın başına çöküyor ve yazıyordu. Charles yazılarını bastırmak için yazmıyordu, zevk aldığı için yazıyordu. Binlerce konu onu büyülüyordu. O da kendisine çekici gelen bu konuları kâğıt üzerine dökerek saklamak istediği için elinden geleni yapıyordu. Hepsini hem kendisi için, hem arkadaşları için kâğıt parçalarına ve daha düzgün olan kişisel defterlerine geçirmekteydi. Yıllar ilerledikçe bu defterlerin sayısı New York'ta ve Güney Amerika'da giderek arttı. Büyük bir olasılıkla da, bunların içindeki bilgiler onun yaşamını yitirmesine yol açtı.

Charles Horman kusursuz bir insan değildi. Çeşitli eksikleri vardı, gençliğinden ve henüz olgunlaşmamış kişiliğinden gelen... Yanlışlar yapıyordu ve, diğerleri gibi, kararları yetersizliklerle doluydu.. Ama

sıcakkanlı, açık ve sevecen bir insandı. Karşısındakiler konuşurken o hep dinlerdi. Onların yaptıkları ile ilgilenir ve dostlarının başarıları ve sevinçleriyle keyif duyardı.

Onunla beraber olmak insana zevk verirdi. Sohbetleri, onun can verdiği fıkralar ve öykülerle dolup taşardı. Gülmece anlayışı keskin, ama asla aykırı değildi. Nüktelerini anlaşılabilir kılmak için her hangi bir desteğe gereksinimi yoktu. İnsanları olduğu gibi kabul eder ve onları yargılamazdı.

Merak ettiği konuların sayısı hemen hemen sonsuza dek uzanırdı. Kendisi için bir şeyler duyumsamadan hiçbir zaman hoşnut olmazdı. Her şeye elinden geldiğince kendini verir ve başarıya ulaşamazsa da asla buruklaşmazdı.

Ahlaksal değerlere karşı son derece duyarlıydı. Eşini, annesi ile babasını ve dostlarını özel bir şekilde seviyordu. İdealistin biriydi, «Sevgi ve iyilikle girişilen hiçbir şeyde kötülük olamaz.» diye yazmasına yola açan iyimserliğiyle... İnsanlara ve insan doğasına duyduğu bir iyimserlikti bu. Yaşamaktan zevk alıyordu ve yaşama verebileceği o denli çok sayıda değere sahipti ki... Santiago morgunda kurşunlarla delik deşik edilmiş cesedinin bulunmasından beş yıl sonra bile, onun canına kıyılmış oluşu dayanılmazlığını hâlâ korumaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

ŞİLİ — 1970

Sürücüsü hafifçe bir şarkı mırıldanırken siyah otomobil çölde sessizce ilerliyordu. Şoförün sağında oturan bir başka kişi ise dalgın dalgın yan pencereden dışarıya bakmaktaydı, sonsuza dek uzanıyormuş duygusunu veren kavrulmuş toz ve kum sırtlarına doğru. Her ikisinin gerisinde, arka sıranın bir kenarında da Salvador Allende Gossens — Şili Cumhurbaşkanlığına soyunan Marksist aday — uyumaktaydı. Programı ona ancak dört saatlik bir uyku süresi tanıyordu. Bu nedenle de ne zaman fırsat bulursa, hemen ondan yararlanmaktan başka çaresi yoktu.

Allende daha önce tam üç kez aynı görevi alabilmek için adaylığını koymuş ve üç kez de yitirmişti. 1952 yılında, Sosyalist Parti bayrağını taşırken, dört adaydan oluşan Cumhurbaşkanlığı yarışını dördüncü sırada tamamladı. Gerçekte, o günlerdeki umutları bir başka noktada toplanmaktaydı. Amacı, adaylığını koyarak, daha sonraki yıllarda gelişeceğini umduğu soldaki ulusal bir siyasal partinin temellerini atmaktı. Az sayıda elde ettiği oylar, yine de beklentisini gerçekleştirdi.

Altı yıl sonra, 1958 yılında, Allende yine adaylığını koydu. Sonuç enfesti. Şili'nin Sosyalist ve Komünist partileri tarafından desteklenen Allende beş aday arasında ikinci sıraya yükseldi. Başkanlığı 33 bin 500 oyla kaçırmıştı. Tüm geçerli oyların sayısı 1 milyon 200 bindi. 1952'den sonra geçen altı yıllık süre içinde onu destekleyenlerin sayısında beş misli bir artış görülmekteydi. Başkanlığa seçilmesini, Antonio

Zamorano'nun — Radikal sol kanattaki bir papaz — adaylığı engellemişti.

1958 yılındaki kıl payı yenilgisinden hemen sonra, Allende gelecek için planlarını yapmaya başladı. Artık Başkanlık ele geçirilemeyecek değin uzak sayılmazdı. «Dr. Allende, Başkanlığa adaylığınızı koymadığınız zaman, nelerle meşgul olursunuz?» diye soran bir gazete muhabirine neşeli bir şekilde, «Oturup Başkanlığı düşlerim,» diye yanıt vermişti. Gerçekte bu, biraz gecikecek olan bir düştü. 1964 yılında, ılımlı muhafazakârların Eduardo Frei başkanlığında oluşturdukları birliğe karşı adaylığını koyan Allende ağır bir yenilgiye uğradı. Birleşik muhalefet karşısındaki bu yenilgi üzerine şevki kırılan Allende, seçim çalışmalarının sonunda, bir dostuna şöyle dedi: «Geleceği beklemekten yoruldum. Mezar taşıma 'Burada Şili'nin gelecekteki Başkanı Salvador Allende yatıyor' diye yazılacak.» dedi. İyimserliği söylence boyutlarına varan bir insana hiç de uymayan bir umutsuzluk belirtisiydi bu.

Salvador Allende Gossens, 26 Temmuz 1908 günü Şili'nin bir liman kenti olan Valparaiso'da doğmuştu. Babası varlıklı bir avukattı. Onun ölümünden kısa bir süre sonra tıp fakültesine girdi ve okulu bitirir bitirmez de 18 ay boyunca hükümet doktorluğu yaptı. Daha sonraki yıllarda, sık sık bu deneyimden söz etmiştir. Katıldığı sayısız otopside, doğru dürüst beslenme ve doktora bakılabilme fırsatını elde eden çok az sayıdaki Şili'li ile bu fırsatı hiç elde edemeyenler arasındaki korkunç farkı gözlemledi.

1933 yılında, Allende ve küçük bir topluluğu oluşturan vatandaşları Şili Sosyalist Partisi'ni kurdular. Dört yıl sonra, 24 yaşında, Allende Şili parlamentosundaki Millet Meclisi'ne seçildi. İki yıllık milletvekilliğinden sonra da Başkan Aguirre Cerda'nın kabinesine Sağlık Bakanı olarak girdi ve insancıl görüşleriyle ün yaptı.

Allende'nin siyasal oluşumunu yaratan yıllar, onun Anayasa'ya kesin bağlılığının izlerini taşır. Şili'deki Komünist Partisi ile zaman zaman sert kavgalara girişmekten ve dünya Komünist hareketi ile bayrağını taşıdığı Sosyalizm arasındaki farkı belirtmek için açıkça çaba göstermekten kaçınmadı. Tüm Marksistleri aynı fırça ile boyayan kimileri, aradaki farkı göremiyorlardı ama, bu fark Allende için tüm gerçeği ile ortadaydı. «Biz Sovyetler Birliği'ni öykünmeyeceğiz.» diye açıkladı. «Kendi yolumuzu kendimiz bulmalıyız. Amacımız Şili ile dünyadaki tüm ülkeler arasında bağ kurmak olmalıdır, her zaman ülkemizin çıkarlarını kollayarak... Bizim ulaşmak istediğimiz tek hedef tam bağımsızlıktır... Ben Marks, Engels ve Lenin'i okudum ama, Lincoln, Jefferson ve Washington'u da okumayı ihmal etmedim. Amerika Birleşik Devletleri de kendi gelişimini engellemek isteyen yabancı güçlere karşı bir savaş verdi. Bu nedenle o ülkenin kurucularının yapıtlarını okuduk. Amerikalılar kendi yaptıkları mücadeleyi unutmuş olamazlar ve bizimkini anlayışla karşılamalıdırlar.»

1945 yılında Şili Senatosu'na seçilen Allende, aralıksız 25 yıl bu görevde kaldı. Bu süre içinde yüzün üzerinde yasanın çıkmasını sağladı. Bu yasaların çoğu sağlık hizmetleri ve kadın haklarıyla ilgiliydi. 1968'de Senato Başkanlığı'na seçildi. Kısacası, şimdi, 1970 yılında, Şili Başkanlığı'nı elde etmek amacıyla bir kez daha adaylığını koyduğunda, onu tanımayan yoktu. Kısa boyu, kalın çerçeveli gözlüğü, güzelce düzeltilmiş bıyığı ile, bir Cumhurbaşkanı adayından daha çok, eski günlerdeki gibi, bir taşra doktoru görünümüne sahipti. Çevredekiler de onu, giderek kırlaşan saçları ve özentisiz giysileriyle, uzun yıllardan beri ülkelerini tepeden yönetenlerden daha çok, kendilerinden biri olarak görürlerdi. Evet, zaman zaman bu aday çabuk kızıyordu ama, yüreği temizdi. Parlak ve keskin gözleri, kalın gözlük camla-

rının arkasında cıvıl cıvıldı. Birinin omzuna kolunu dolamak ya da ona sevgiyle sarılmak gibi sıcak davranışlardan da hiç kaçınmayan bir insandı. Ve seçim meydanlarında konuştuğunda, istekleri henüz gerçekleştirilmemiş bir ulusun özlemlerini dile getiriyordu.

Allende'nin Şili'si az görülmüş doğa güzelliklerine sahip bir ülke, Güney Amerika haritasında coğrafi ayrıcalıklar taşıyan bir toprak parçasıdır. Genişliği yaklaşık 110 mili geçmeyen, kıtanın batı kıyısında 2,650 mil uzanan bir toprak parçası, bir ülke... Kuzey ucu tam anlamıyla bir çöl... Dünyanın en kurak bölgesi... Ama bu çölde 134 milyar İngiliz lirası değerindeki bakır madenleri var. Dünyanın en büyük bakır kalıntıları bunlar.

Şili'nin doğudaki sınırı And Dağları'nı izler. Pasifik Okyanusu ise batıya düşmektedir. Sahilden 400 mil açıkta Juan Fernandes Adaları görülüyor. 1700'lü yılların başlarında, bu adaların en büyüğü olan Mas a Tierra'da Alexander Selkirk adlı bir gemici dört yıl mahsur kalmıştı. Bu gemicinin tuttuğu günlük, Daniel Defoe'nun Robinson Crusoe'su için temel kaynağı oluşturmuştur. Selkirk'ün adasının 19 mil batısında ise bir başka ada, Easter Island, uzanır. Bu da Şili'nin sahip olduğu en uzaktaki toprak parçasıdır.

Şili'nin ortasındaki bölgede ise bereketli bir vadi vardır. Dokuz milyonluk nüfusun çoğunluğu burada yaşar. Bereketli vadinin güneyine doğru gidildikçe, Şili'nin yine değiştiği gözden kaçmaz. Yüzlerce millik bölge, coğrafya ve iklim bakımlarından Kanada'nın güney batısını andırır. İlerledikçe soğuk artar. Dünyanın en güneyindeki kent olan Punta Arenas'ı geçince de Magellan Boğazı'na gelirsiniz. Batı Yarıküresi'nde Panama Kanalı dışında okyanusları birleştiren tek boğazdır bu. Artık daha sonra, An-

tartika'ya doğru açılan binlerce küçük adalara dönüşmektedir Şili.

Şili, Alaska'nın yarısından bile daha küçüktür. Ama eğer bu ülkeyi getirip Kuzey Amerika'nın üzerine koysanız, güney Meksika'dan Yukon'a dek uzanır. Yanardağlar, geçitler ve zirveleri karla kaplı dağlar ülkesidir burası. Sanki bir kordeladır, haritada ipince uzanan. Öyle narin, öyle nazik ki, okyanusun dalgaları koşup çarpınca onu paramparça edecek sanırsınız.

Allende'nin Şili'sinde olağanüstü biçimde sağlam siyasal kurumlar da vardı. 1818'de İspanya'dan bağımsızlığını alan Şili, 1925'e dek tek Anayasayla yönetilegeldi. Aynı yıl ikinci Anayasa yürürlüğe kondu. 1970 yılına dek, Şili, Güney Amerika kıtasında sivil hükümetlerle yönetilen ve tüm sorunlarını barışçıl yollarla çözümleyen tek ülke oldu. .

Gerçi Şilililerin övünç duyacakları çok şey vardı ama, Allende de, Anayasa'dan ayrılmaksızın sürdürmeye yemin ettiği yapı içinde sayısız eşitsizliğin bulunduğunu biliyordu. Şilililerin yüzde kırkı kötü beslenmeden kıvranıyordu. Her yıl ölenlerin üçte birini ise çocuklar oluşturmaktaydı. Kadınlar hâlâ doktor bakımı olmadan doğuruyordu. Altyapıya ve temizlik hizmetlerine hemen hemen hiç sahip olmayan kentlerde salgın hastalıklardan geçilmiyordu. Şili nüfusunun yüzde üçü ulusun yüzde kırkının gelirini elde ediyordu. Öte yanda ise, çalışan nüfusun yüzde ellisi gelirin yüzde onundan biraz fazlasını kazanmaktaydı.

Bu denli varlıklı olan bir ülkede halk bu denli yoksul olmamalıydı. Bu denli güzel olan bir ülke, halkını bu denli pislik ve çürüme içinde yaşatmamalıydı. Ülkesinin yollarını aşan, halkının kalbine «ulaşan» Allende, ulusunun çektiği bu sıkıntıları büyük bir haksızlık olarak görüyordu. Bu nedenle de ülkesini Şili'ye özgü bir yoldan Sosyalizme götürmek is-

tiyordu. İktidar bir sınıftan diğerine, sayısı az olan varlıklı kesimden, sayısı çok olan yoksul kesime; yabancı sermaye sahiplerinden Şilili işçilere aktarılacaktı. Demokratik seçim yoluyla gerçekleştirilebilecek bir Şili Devrimi sayesinde... Ama önce halkın onu izlemeyi kabul etmesi gerekirdi.

1970'de, Allende Şili Başkanlığını dördüncü kez elde etmeye kalktığında, muhalefet yine bölünmüştü. Anayasa'ya göre Eduardo Frei ikinci bir altı yıllık dönem için yeniden adaylığını koyamayacaktı. Bu nedenle de, Hıristiyan Demokratlar, Şili'nin Washington Büyükelçisi 56 yaşındaki Radomiro Tomic'i Frei'in yerine aday gösterdiler.

Şili sağı Tomic'i kabul etmiyordu. Frei ise kendisini iktidara getiren ve her an çözülmeye hazır ortanın sağındaki koalisyonu dağıtmanın ötesinde her şeyi yapmıştı. Şili'nin tarihindeki en ilerici hükümetlerden birini yönetirken, altı yıllık Başkanlık döneminde Frei bir çeşit «Özgürlük Devrimi» peşinde koşmuştu. Bu dönemde tarlalarla ilgili toprak reformu ve Şili bakır endüstrisinin bir bölümünün devlet tarafından satın alma girişimi başlatıldı. Köylü birlikleri yasallaştırıldı ve eğitim giderleri artırıldı. Ama bu adımlar yürekler acısı ekonomik sonuçlar doğurdu. Enflasyonun yıllık hızı yüzde otuz beşe ulaştı. Gayrisafi ulusal gelirde ise yüzde 2.3 gibi zavallı bir artış görüldü.

Tomic, Frei'ye göre daha soldaydı. Sağcılar da bu nedenle onu istemiyorlardı. Seçimlerden on ay önce birleştiler ve Jorge Alessandri'yi destekleme kararı aldılar. Oniki yıl önce Allende'yi yenilgiye uğratan Alessandri, yetmiş dört yaşına gelmişti.

Kampanyaya giren iki rakibe karşın, Allende'nin zafere ulaşması yine mümkündü. Ama önce kendi partisinin de desteğini kazanması gerekiyordu.

1970 yılına gelindiğinde, Allende programı da açığa çıkmıştı. Hatta eskiden onu destekleyenlere ba-

kılırsa, hem de gerekenden fazla biçimde... Sivri uçlu toprak reformu tasarısı, bakır endüstrisinin ulusallaştırılması ve geliştirilmiş sağlık programı, Tomic'in önerilerinden biraz fazlasını getiriyordu. Gerçekten de, daha sonra Allende şu görüşü kabul edecekti: «Tomic'in programı ile bizimki arasında çeşitli bakımlardan benzerlikler vardı. Hattâ kimi noktalarda onunkinin bizimkinden daha ileri olduğu bile söylenebilirdi.»

Allende kendi Sosyalist Partisi'ndeki seçimin ancak ikinci turunda, o da 11'e karşı 13 gibi az bir farkla, 1970 yılı Başkanlık seçimi adaylığını alabildi. Ama bu da kısa süreli bir zafer oldu. Çünkü, aralarında Komünistlerin de bulunduğu, yarışa giren soldaki beş partinin beşi de hemen kendi Başkan adaylarını seçtiler. Şimdi sol bölünmüştü.

Tüm ustalığını kullanarak Allende yavaş yavaş birleştirici çalışmalarına başlamakta gecikmedi. En sonunda, 1970 yazının ilk aylarında, Allende'yi aday olarak kabul eden sol partiler «Halk Birliği» adlı bir koalisyon oluşturmayı kabul ettiler. Allende, Tomic ve Allessandri arasındaki üçgen artık kurulmuştu. Böylece de Salvador Allende yine etkin olarak Başkanlığın peşinden koşar duruma geldi.

Siyah otomobil hâlâ kızgın Atacama Çölünde ilerliyordu. Otomobildeki aday, aylardan beri yorulmadan seçim kampanyasını yürütmekteydi. Santiago'da onu dinlemeye onbinler gelmişti. Valparaiso ve Conception'da da büyük kalabalıklar onu izlemişti. Ama Allende'nin mücadelesinin simgesini, büyük kentlerdeki kalabalıklardan daha çok, Şili'nin omurgası üzerinde her gittiği yerde yinelenen bir başka sahnede aramak gerekirdi.

«Campanero. Önümüzde, bekliyorlar.»

Gözlerini oğuşturarak, arka koltukta oturan adam yerinden doğruldu ve ufukta yükselmekte olan

parlak noktaya baktı. Otomobili yaklaştıkça, çöl güneşi altında kendisini çoluk çocuk, bekleyen köylü kalabalığını daha iyi seçmeyi başardı.

Sürücü yavaşlayarak durdu ve Allende arabadan indi. İner inmez de saygılı bir davranışla, dinleyicilerini hep birlikte ulusal marşı söylemeye çağırdı. Marşın bitiminden sonra da konuşmaya başladı.

«Varlıklı bir ülkeye sahibiz. Ama sahip olduğumuz varlık halkın elinde değil. Onbeş yaşın altındaki çocuklarımızın yarısı yetersiz beslenmeden kırılıyor. Altı yüz bin çocuğumuz da yeterince protein alamadığı için gerizekâlı. Başkanlık Sarayı'na on dakikalık uzaklıkta, Şilililer çamurlar içine kurulmuş çadırlarda yaşıyorlar.»

Alçakgönüllülükle, ama etkileyici bir güçle konuşmasını şöyle sürdürdü Allende: «Şili'nin doğal kaynakları çok bol. Varlıklı bir ülke olabiliriz. Ama yoksulluğa düşmüşüz. Tam dört yüz yıldan beri, ülkemizin en değerli doğal kaynakları yabancıların elindedir. Önce İspanyolların, sonra İngilizlerin, şimdi de Kuzey Amerikalıların... Amerikan bakır şirketlerinin Şili'den elde ettikleri gelirler, bir ulus olarak kazanabileceğimiz servetin tümüne eşittir. Bu şirketler ulusumuzun elinden tüm Şili'yi zorla söküp alıyorlar. Şili'nin tümü Şilililerin elinden kayıp gidiyor. Bugün Şili, erişilmesi gereken yolun ancak yarısına gelmiştir. Biz bağımlı ve sömürge olmuş bir ülkeyiz.»

Konuşma yeteneğinin doruğuna çıkan Allende, dinleyicilerine sömürgecilikle olan bağlarını koparmaları gerektiğini söyledi. Coşkulu bir biçimde, onlardan kendi yazgılarını kendi ellerine almalarını ve kendisiyle birlikte mücadele etmelerini istedi. «Herkesin hemen varlıklı olacağına söz vermiyorum.» dedi. «Sadece onurun ve gerçek özgürlüğün umudunu söz veriyorum.»

Ve yine yola koyuldu Allende, siyah otomobiliyle sonsuza dek uzanan çölden geçerek.

Şili halkı 4 Temmuz 1970'de oylarını verdiler. Orta yolu izleyerek, her iki uçtaki adaydan daha çok oy alacağını uman Tomic, tam tersine, ara yerde ezildi. Oyların yüzde yirmi sekizini toplayabildiği için, ancak üçüncü olabildi. Allende ve Alessandri başbaşa sürdürdüler mücadelelerini. Alessandri, Santiago' da başa geçti ama, başkentin dışından gelen oylarla ikinci sıraya düştü.

Oylar gece geç satlere dek sayıldı. Son sayımdan sonra, Allende'nin 39 bin oy farkı ile kazandığı anlaşıldı. Yaklaşık olarak, on iki yıl önceki kıl payı farkla vardığı yenilgiyi şimdi kıl payı farkla yengiye çevirmişti. Şili'nin Nobel ödülünü kazanmış ünlü şairi Pablo Neruda olayı kutlarken şöyle yazdı: «Nitrat dolu çölden, yer altındaki kömür madenlerinden, bakırın gömülü olduğu ve halkımızın eliyle acımasız emek sonucunda çıkarıldığı o müthiş yüksekliklerden, muazzam boyutlara ulaşan bir özgürlük hareketi fışkırdı.»

Artık Allende'nin Cumhurbaşkanı olarak resmen yerine oturmasından önce gerçekleştirilmesi gereken bir formalite kalmıştı. Seçimde hiçbir aday, genel oyların salt çoğunluğunu elde edemediğinden ötürü Anayasa'ya göre, Şili parlamentosunun ortak bir oturumla Frei'in halefini resmen belirtmesi gerekiyordu.

Gözlemcilerin çoğunluğuna göre, Allende'nin parlamento tarafından seçimi çoktan gerçekleşmişti. Çünkü her zaman Şili parlamentosu bu gibi durumlarda alışılageldiği üzere, salt çoğunluğu alamamasına karşın oyların çoğunu alan adayı Başkanlığa getirmişti. Nitekim, Allende'nin kendisi de 1958 yılında daha da az oy farkıyla seçimi yitirdiğinde aynı geleneğe boyun eğmiş ve o günlerde ortak oturumda yaptığı konuşmada da rakibi Alessandri'nin Başkanlığa getirilmesi gerektiğini savunmuştu.

5 Temmuz 1970 günü sabahı binlerce Allende yan-

daşı sokaklarda birbirlerini mutlulukla dansa çağırıyorlardı. Aynı gün öğleden sonra yengi sahibi, Santiago'daki alçakgönüllü evinde Tomic'in ziyaretini kabul etti. Her iki politikacı Allende'nin çalışma odasına çekildiler ve Eleanor Roosevelt'in fotoğrafının altında konuştular. Görüşmelerinin sonunda da evin ön balkonuna çıkıp, kendilerini izleyen yüzlerce kişinin önünde birbirlerine sarıldılar. Daha sonra, kalabalık ileriye doğru dalgalanırken, Tomic rakibini «Yengi sahibi ve Şili'nin gelecekteki Başkanı» olarak selâmladı.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

WASHINGTON, D. C. — 1970

«Bir ülkedeki insanların sorumsuzluğundan ötürü o ülkenin Komünist olmasına niçin durup dururken göz yumalım, anlamıyorum.»

Konuşmacı, Ulusal Güvenlik İşleri'nden sorumlu ABD Başkanlık Danışmanı Henry Kissinger'di. Bu sözleriyle, uzaktaki bir ülkede insanların küçük bir kutuya attıkları oyların Amerika Birleşik Devletleri'ni bağlamadığını haber veriyordu. Şili'de Marksist bir rejimin işbaşına gelmiş olması, Başkan Richard M. Nixon'un hükümetince kabul edilemezdi. Allende'nin «Şili'ye özgü Sosyalizm»i yeğleyerek dünya Komünizmini defalarca dışlamasının, dünyaya «bizim takımla onlarınki» arasında bir yarış olarak bakanlar için hiç önemi yoktu. Üzerinde hiç durulmayan bir başka nokta da, aralarında Allende'nin de bulunduğu Komünistlerin ve Sosyalistlerin daha önceleri de, hiçbir çalkantıya yol açmadan, Şili hükümetlerinde hizmet etmiş olmalarıydı.

Ne var ki, 1970 yılında Amerika Birleşik Devletleri elindeki gücü hiç umursamadan kullanmaya çoktan başlamış bir ülkeydi. Dünyanın bir ucunda Amerikan birlikleri Kamboç'a girmek üzere Vietnam sınırında toplanıyordu. Amerika'nın içindeyse, muhalifler, Federal Araştırma Bürosu ve kendilerine «muslukçu» pozu veren (Watergate olayına karışanlar) Nixon'un emrindeki CIA ajanları tarafından izleniyorlardı. İşte Şili'ye müdahale düşüncesi böyle bir ortama sahip Amerika Birleşik Devletleri'nde yeşerdi .Fakat işin tohumları çok daha önce atılmıştır.

1961 yılının Mart ayında, John F. Kennedy Amerika kıtaları üzerindeki ülkeleri ilgilendiren «Gelişme için Birlik» adlı büyük bir plan hazırlamıştı. Bu plan, yaklaşık 20 milyar dolarlık bir yardım fonundan büyük bir dilimin ekonomik kalkınmayı sağlamak amacıyla, Amerika Birleşik Devletleri tarafından, 1970 yılına dek, Latin Amerika ülkelerine dağıtılmasını öngörüyordu. Yardımın karşılığında da kapitalizmin ve «Amerikan yaşam biçimi»nin erdemleri Güney Amerika'daki ülkelerde sergilenebilir ve Küba'daki Sovyet varlığı da böylece yok edilebilir diye düşünülüyordu.

On yıllık bir süre boyunca Şili «Gelişme için Birlik» planının vitrini oldu. Çünkü Batı Yarıküresi'nde kişi başına en çok Amerikan yardımı alan ülke Şili idi. Ama bu yardımın bir de bedeli vardı. Şili ekonomisinin gelişmesini sağlayacak ortamı yaratabilmek için, Amerika Birleşik Devletleri aynı zamanda Şili politikasını da denetim altına almaya karar vermişti.

1964 yılında Merkezi Haberalma Örgütü (CIA), Eduardo Frei'in Başkanlık kampanyasını doğrudan doğruya desteklemek için gizlice üç milyon dolar harcadı. Buna ek olarak da Marksist propagandaya karşı genel olarak harcanmak üzere 17 milyon verildi. Frei'in seçiminden sonra azaltılan bu masraflar, 1970 kampanyası yaklaşırken yeniden yükseldi.

Amerika Birleşik Devletleri'nin Şili'ye müdahalesiyle ilgili başlıca kaynaklardan biri, Amerikan Senatosu'nun bir özel komitesinin hazırladığı rapordur. Uzun adı, «Senate Select Committee to Study Governmental Operations with Respect to Intelligence Activities» (Haberalma Etkinlikleriyle İlgili Hükümet İşlemlerini İnceleyen Senato Komitesi) olan bu Komite'nin hazırladığı, «Church Komitesi Raporu» adlı basılı yayın Beyaz Saray'ın ve CIA'nın davranışlarını, insanın kanını donduran ayrıntılarla anlatıyor.

Amerika Birleşik Devletleri'nin Şili'deki 1970 seçimine ilk müdahalesi, adına «40'lar Komitesi» denilen bir komite tarafından düzenlenmişti. Amerikan Ulusal Güvenlik Konseyi'nin bir altkomitesi olan «40'lar Komitesi»nin başkanlığını Henry Kissinger yapmaktaydı. 25 Mart 1970'de toplanan «40'lar Komitesi», Allende'nin seçimlerde yengiye ulaşmasını engellemek amacıyla CIA tarafından yürütülmesi öngörülen bir «propaganda ve diğer etkinlikler» planını onayladı. Aynı komite, 18 Haziran 1970 günü de, Amerika Birleşik Devletleri'nin Şili Büyükelçisi Edward Korry'nin iki aşamalı planını değerlendirmek üzere toplandı. Plan birinci aşamada Şili'deki Allende muhaliflerine yapılacak yardımın arttırılmasını, ikinci aşamada da Allende'nin oy çokluğu ile Eylül seçimlerini kazanması durumunda Şili Parlamentosu'nda «oyların değişik yönde kullanılmasını» sağlamak üzere yarım milyon doların ayrılmasını öngörüyordu.

«40'lar Komitesi»nin gösterdiği yolu izleyen CIA, seçimden önce, Şili'de büyük bir kampanya başlattı. Mektuplar gönderiliyor, broşürler dağıtılıyor, iletişim araçlarında reklamlar yapılıyor ve bir Allende yengisinin «dinin ve ailenin elden gitmesi» anlamına geldiği herkese haber veriliyordu. Santiago'da ise yine bir Allende yengisi karşısında ekonominin nasıl tümden çökeceğine değgin tahminler yürütülüyordu. Yine CIA'nın parasal desteğiyle, kazandıklarında Komünistlerin pek çok insanı duvarların önünde kurşuna dizeceği söylentileri çıkarılıyor ve tam iki bin binanın üzerine CIA'dan para alan ekipler şu sloganı yazıyorlardı: «Su Paredon - Sizin Duvarınız.» Daha sonraki günlerde, Church Komitesi'nin başdanışmanı F.A.O. Schwarz Jr. şöyle diyecekti: «CIA'nın kullandığı çeşitli yöntemleri inceledik. Bu örgütün yirmi dört ya da kırk sekiz saat içinde yaklaşık otuz ülkenin gazetecilerini toplayıp Şili'ye götürdüğünü ve

bu gazetecilerin de Allende'yi eleştiren yazılar yazdıklarını gördüğümüzde, hayretler içinde kaldığımızı anımsıyorum.»

Ama tüm bu çabalara karşın, Allende kazandı. 4 Eylül 1970 günü «taşra doktoru,» Tomic'i ve Alessandri'yi oy farkı ile geçmeyi başararak Başkanlığı alabilecek noktaya geldi.

Allende'nin yengisine Amerika Birleşik Devletleri hemen tepki gösterdi. Santiago'daki Amerikan Büyükelçiliği'nde görev yapan Agency for International Development (AID) (Uluslararası Kalkınma Dairesi)'nin yüksek düzeydeki bir görevlisi Judd Kessler şunları anımsıyor: «Allende'nin kazandığı öğrenildiğinde ,Büyükelçi Korry neredeyse çıldıracaktı. İlk tepkisi her şeyi durdurun, bu heriflerle iş yapamayız biçimindeydi. Seçimlerden sonra Şili'deki Amerikan Büyükelçiliğinden gönderilen ilk rapor 'Şili'de Demokrasinin Sonu' başlığını taşıyordu. Sonra bu başlık silindi ve 'Allende Kazandı' diye değiştirildi.»

Washington'da da aynı çizgide tepkiler vardı. Korry, acil görüşme isteğiyle Santiago'dan çağırılmış, Kissinger'le birlikte Başkan'ın onları beklediği Beyaz Saray'daki Oval Odaya alınmışlardı. Eski Büyükelçi o günü şöyle anımsıyor: «Başkan elini koltuğun kenarına vurup 'Orospu Çocuğu! Orospu Çocuğu!' demeye başladı. Afalladığımı sezmiş olmalı ki, hemen bana, 'Size değil, Bay Büyükelçi. O Allende piçine söylüyorum.' dedi. Sonra bizleri çalışma masasına götürdü, beni soluna, Henry'yi de sağına oturttu ve yaklaşık yedi dakika tek başına konuşarak Allende'yi nasıl ezeceğini anlattı.»

7 Eylül 1970 günü, CIA, Amerika Birleşik Devletleri Başkanı'ndan çok daha dingin davranarak Allende yengisiyle ilgili bir değerlendirme yaptı. Hazırladığı raporda CIA, «Amerika Birleşik Devletleri'nin Şili'de yaşamsal değerler taşıyan çıkarları yoktur.» diyordu. «Dünyadaki askersel güç dengesinde Allen-

de Hükümeti tarafından önemli bir değişiklik yapılması olanaksızdır.» Buna karşın, aynı rapor «Allende yengisinin Amerika Birleşik Devletleri için psikolojik bir gerileme, ama Marksist düşünce için de kesinlikle psikolojik bir gelişme anlamına geldiğini» belirtmekten kaçınmamaktaydı.

8 Eylül 1970 gününde de «40'lar Komitesi», Allende'nin oy farkı ile kazanmasından sonra (Henüz Şili Parlamentosu birleşik toplantısını yapmamıştı) ilk kez toplandı. Toplantı tutanaklarından anlaşıldığına göre, Kissenger Santiago'daki Amerika Birleşik Devleri Büyükelçiliği'nden «Amerika'nın yardımıyla Şili'de bir askeri darbenin düzenlenmesi durumunda oluşabilecek lehte ve aleyhteki görüşleri ve beklentileri soğukkanlılıkla değerlendirmesi»ni istedi. Dört gün sonra, Büyükelçilik adına, Korry şu yanıtı gönderdi: «Şili ordusunun, olasılığı bulunmayan bir ulusal karışıklığa ve şiddete yol açmadan, Allende'nin Başkanlığa geçişini durdurmaya kalkacağına kesinlikle inanmıyoruz.» Aynı gün, CIA da bunu andıran bir görüş belirtti: «Askeri müdahale mümkün değildir. Böyle bir darbeyi ne başlatacak, ne de kışkırtacak durumdayız.»

14 Eylül günü, bu değerlendirmeler yapılırken, «40'lar Komitesi» yeniden toplandı. Başarılı bir hareket için tüm olasılıklar geçerli görünmüyordu ama, Şili Parlamentosu'nun Frei'in halefini resmen belirtmek üzere 24 Ekim'de toplanması kararlaştırıldığından ötürü de zamanı boşuna geçirmemek gerekiyordu. Bir askeri darbe mümkün görünmediği için, «40'lar Komitesi» çabalarını, adına «Frei Oyunu» denilen bir başka dolambaçlı yol üzerinde yoğunlaştırmaya karar verdi.

Daha sonra «Track 1» (Hat 1) diye anılan «Frei Oyunu», Şili'de yaygın bir üne sahip Başkan Eduardo Frei'i yeniden Başkanlığa getirerek Allende'yi durdurmayı öngörüyordu. Henüz Başkanlığı süren

Frei, Şili Parlamentosu'nu dağıtacak, Başkanlık'tan istifa edecek ve orduyu iktidara çağıracaktı. Daha sonra da ordu yeni seçimlerin yapılmasını sağlayacak ve bu yeni seçimlerde de Frei başkanlığa yeniden adaylığını koyabilecekti. Ne var ki, bu plan yeterince yasallık taşıyan bir havaya sahip değildi. Önce, Şili Parlamentosu'nun kolayca dağıtılıp dağıtılamayacağı gündemdeydi. Sonra da Şili ordusunun iktidarı almayı, arkasından da bırakmayı kabul etmesi gerekiyordu. Son olarak da bir ikinci seçimi göze almaya sıra geliyordu. Ya bu ikinci seçimi de Allende kazanırsa?

Öte yanda, «Frei Oyunu»nun geçerliliğini sağlayabilecek bir başka durum daha vardı ortada: Şili Parlamentosu'ndaki oyların dağılımı... Senato ve Meclis'de iki yüz üye bulunuyordu. Salt çoğunlukla bir karar alabilmek için 101 oy gerekliydi. Allende'nin koalisyonu ise ancak 83 üyeden oluşuyordu. Geriye kalan 177 oyun dağılımı şöyleydi: Hıristiyan Demokratlar 78 üye, sağ kanattaki Milliyetçi Parti ise 39 üye... 14 Eylül tarihli toplantı sonunda Korry'nin Frei'le ilişki kurmasını ve ondan Hıristiyan Demokratların ve Milliyetçilerin geleneği teperek, genel seçimlerde ikinciliği alan Alessandri'ye Başkanlık için oy vermelerini kabul edip etmeyeceğini öğrenmesi kararlaştırıldı. Eğer bu yolla Alessandri Başkan olarak seçilirse, hemen istifa eder ve böylece de yeniden adaylığını koyması için Frei'in önündeki engel de kalkardı.

Eğer bir önemli nokta olmasaydı, «Frei Oyunu» başarıya ulaştırılabilirdi. Ama bu «oyun,» adını taşıdığı kişi tarafından desteklenmedi. Eduardo Frei, ılımlı bir politikacıydı. Pek çok bakımdan da Allende'den apayrı görüşlere sahipti. Ama Frei'in Şili Anayasası'na aykırı davranmaya da hiç niyeti yoktu. Nitekim, 9 Ekim günü, onun başkanlığını yaptığı Hıristiyan Demokrat Partisi, birleşik oturumda Allende'nin

Başkanlığı için oy vereceğini açıkladı. Böylece Allende'nin Başkanlığı alacağı ortaya çıkıyordu. Adı geçen siyasal partinin son toplantısından sonra, Parti Genel Sekreteri Benjamin Prado şöyle dedi: «Başkanlığı Allende'ye vermemek, seçmenlerin yüzde otuz altısına, 'Sizlerin seçime katılmaya hakkınız vardır. Ama kazanmaya değil... Sizin adayınız ikinci ya da üçüncü olabilir. Ama birinci olamaz.' demek gibi bir şeydir.»

On gün sonra, Alessandri de kendisini parlamentoda destekleyenlerden, oylarını Allende'ye vermelerini istedi. Uzlaştırıcı bir biçimde konuşan Alessandri, Şili'nin yakında işbaşına gelecek Başkanı'nı, «anayasa ve yasalara sürekli bağlılığı sonucunda, sağlam ve kanıtlanmış demokratik inançlarıyla tanınan» bir kişi olarak niteledi.

Artık «Track 1» (Hat 1)'in yürürlüğe sokulamayacağı anlaşılmıştı. Bu «oyun»la bir sonuca varılamıyordu. Çünkü Büyükelçi Korry'nin dediği gibi, «oyun»a adı verilen Frei, «Böyle bir oyuna gelmemişti.» Buna karşın, Beyaz Saray'da Allende'ye karşı son bir planın hazırlıkları da çoktan başlatılmıştı. Büyükelçi Korry'nin «40'lar Komitesi»ne verdiği 12 Eylül 1970 günlü değerlendirme yeterli bir koşul taşımaktaydı. Korry bir askeri darbeyi «olasılığı bulunmayan bir ulusal karışıklığa ve şiddete yol açmadan» mümkün görmediğini söylemişti. Belki Korry'nin bu gibi önlemlere karşı olduğu söylenebilirdi ama, aynı önlemleri uygulamak isteyenler de vardı.

15 Eylül 1970 günü, saat 15:25'de, Başkan Richard Nixon, Beyaz Saray'daki oval büroda üç kişiyle bir toplantı yaptı. Başkan, «Frei Oyunu»nun yürürlüğe koyulup koyulamayacağından daha işin başında kuşku duymuştu. Bu nedenle, şimdi bir başka seçenek üzerinde durmayı öneriyordu. Ama bu yeni seçenekten Korry'nin, «40'lar Komitesi»nin ya da Savunma ve Dışişleri Bakanlıklarının haberi olmamalıydı.

Toplantıda bulunan üç kişiden biri olan Henry Kissinger konuyu çoktan öğrenmişti. John Mitchell'in de aynı durumda olduğu anlaşılıyordu. Toplantıdaki ikinci kişi olan Mitchell, Başkan'ın hem Adalet Bakanı'ydı, hem de siyasal alandaki başdanışmanı. Başkan konuşurken, toplantıdaki üçüncü kişi, CIA Müdürü Richard Helms, çizgili bir kâğıda şu notları aldı :

Belki 10'da bir olasılık var, ama Şili'yi kurtarmalı!
para harcamaya değer
göze alınacak risk yok
Büyükelçiliği işe karıştırmamak gerekir
10.000.000 dolar verilebilir, gerekirse daha fazla
tam günlük iş — en iyi adamlarımızı kullanmalıyız
oyunu planlamalı
ekonomiyi bağırtmalı

Başkan Nixon, Helms'e Allende rejiminin kabul edilemeyeceğini söyledi. «Allende'nin Başkanlığa getirilişini engellemek için Şili'de bir askeri darbe girişimini CIA doğrudan doğruya düzenleyebilecek bir rol oynamalıydı.» Helms bu konuda ya Kissenger ya da Thomas Karamessines'le ilişki kuracaktı. Karamessines, CIA'da planlamadan sorumlu ikinci müdürdü ve bu konuda da Beyaz Saray ile CIA arasındaki bağlantıyı sağlayacaktı. «Track 2» (Hat 2) diye adlandırılan bu girişim ,«40'lar Komitesi»nin denetimine verilmiyordu. Kissenger'ın daha sonra anımsadığı gibi, «Allende'nin Başkanlık koltuğuna oturmasını engellemek amacıyla Helms elinden geleni yapacaktı... 15 Eylül toplantısı ile şimdi ABD yönetimi içinde kararlaştırılan öneri arasında şu fark vardı : **Başkan Nixon Allende konusunda CIA'ya daha etkin bir görev veriyor ve gerçek bir darbe hazırlıyordu.**» Helms olaydan çok sonra şöyle ifade verdi : «O gün Beyaz Saray'dan sanki bir polis müdürü yetkisiyle ayrıldım gibi geldi bana.»

Ertesi gün, Başkan'ın yönergelerini değerlendirmek üzere Helms en iyi adamlarını topladı. İki gün sonra da Helms Kissinger ve Karamessines ile beraber Beyaz Saray'a döndü ve üç aşamalı bir plan yürürlüğe kondu. CIA'nın Santiago'daki şubesine şu yönergeler iletildi: 1) Propaganda, yalan haber dağıtımı ve terör olayları ile bir darbe ortamı yaratılacak. 2) Şili Ordusu'ndaki darbe girişimine yatkın subaylar toplanacak, 3) Onlara, böyle bir darbe girişiminde Amerika Birleşik Devletleri'nin tam desteğinin sağlanacağı, ama bu darbede Amerika Birleşik Devletleri'nin askeri müdahalesinin doğrudan doğruya bulunmayacağı söylenecek.

21 Eylül 1970 günü Helms, Santiago'ya bir başka mesaj gönderdi: «Bu eylemin amacı Allende'nin iktidara geçmesini önlemektir .Başka yollara başvurulmayacaktır. Askeri çözüm hedef alınacaktır.»

Yirmi dört saat sonra Kissinger ve Karamessines «40'lar Komitesi»nin bir toplantısına katıldılar. Bu toplantıda «Frei Oyunu» gözden geçirildi. Ne Kissinger, ne de Karamessines «Track 2» (Hat 2) planına değinmediler. Oturumdan sonra Kissinger, Karamessines'e «dilini tutmasının yerinde» olduğunu söyledi ve şöyle ekledi: «İşler iyi gidiyor. Aynı şekilde devam.» Ne var ki, Kissinger yanılıyordu. İşler hiç de «iyi» gitmiyordu. «Frei Oyunu»nda görüldüğü gibi, anayasasına inanan bir başka Şili'li de «Track 2»ye karşı çıkmıştı.

Şili Ordusu üzerinde Amerika Birleşik Devletleri'nin bilgi toplama işlemi, Helms'in Santiago'ya 18 Eylül 1970'de gönderdiği yönerge ile daha da hızlandırıldı. Kısa bir sürede de dikkatler General Rene Schneider üzerinde yoğunlaştı. Elli altı yaşındaki General Schneider, Şili Kara Kuvvetleri Kumandanlığı görevini yürütüyor ve ülkedeki en güçlü asker olarak tanınıyordu.

Schneider, sivil yönetime bağımlı geleneklere inanıyor ve anayasal düzen anlayışından şaşmayan bir görüşe sahip bulunuyordu. Aylarca önce, Santiago'daki Amerikan Büyükelçiliği'nde yanına iki Amerikan subayı yaklaşmış ve kendisine siyasal inançlarıyla ilgili sorular sormaya başlamışlardı. Schneider izin istemiş ve derhal kokteylden ayrılmıştı. Şimdi, Allende'yi engelleyecek bir darbe girişimiyle ilgili söylentiler Santiago'da birbiri arkasına sıralanırken, Schneider Silahlı Kuvvetler Politeknik Akademisi'nde yaptığı konuşmada silâh arkadaşlarını böyle bir askeri müdaheleye karşı uyardı:

«Şili'nin Anayasal Yaşamı'nın bu duyarlı anında aptalca bir davranışa yol açmamalıyız. Gelişmeyi ve değişmeyi silâhlı kuvvetler durduramaz. Bizim görevimiz onları kabul etmektir. Çok önemli bir Şilili topluluktan onların yaşamını değiştireceğine inandıkları bir seçim yengisinin alınmasına da izin veremeyiz. Bizim bir başka görevimiz de bu insanlara bu yolu denemelerine olanak vermektir... Senatör Allende Anayasa'nın ve yasaların sınırları içinde kalacağına ve değişime yol açacak programının da bizim batılı ve Hıristiyan yaşam biçimimizi tehlikeye düşürmeyeceğine değgin güvence vermiştir.»

Açıkça anlaşılıyordu ki, «Track 2» (Hat 2) nin başarıya ulaşmasını sağlayabilmek için Schneider'i harcamak gerekmektedir. Bu nedenle de ikinci derecedeki Şili subaylarına yaklaşılmaya başlandı. 5 Ekim 1970 günü Amerikalı bir askeri ataşe Şili Kara Kuvvetleri ile Hava Kuvvetlerindeki kimi generallere Washington'un darbe yanlısı görüşü hakkında bilgi verdi. İki gün sonra, aynı Amerikalı ateşe Şili Savaş Akademisi üyeleriyle ilişki kurdu ve darbe girişimcilerine hafif silâhların sağlanabileceğini söyledi. 8 Ekim 1970 günü, Santiago'daki CIA Müdürü yüksek rütbeli bir Şili polis yetkilisine «Amerika Birleşik Devletleri Hükümeti'nin işi Şili Ordusu'nun çözmesinden

yana olduğunu ve Amerika'nın doğrudan doğruya müdahale etmek istememesine karşın böyle bir darbeyi nasıl olursa olsun destekleyeceğini» haber verdi. Toplam olarak, Şili Ordusu ve polis yetkilileriyle birbirinden ayrı tam 21 ilişkinin kurulduğu kayıtlara geçmiştir. Darbe düzenlenmesinden yana en küçük bir onay gösteren Şilililere «darbeden önce ve sonra Amerikan Hükümeti'nin yüksek düzeyde büyük destek sağlayacağına» değgin güvence verildi.

Ama yine de Schneider bir sorun olarak ortalıktaydı. Her hangi bir darbe girişimi onun muhalefetiyle karşılaşacaktı. Bu arada da Şili Parlamentosundaki oylama günü olan 24 Ekim hızla yaklaşıyordu. Umutsuzluğa kapılan CIA merkezi, Santiago şubesine bir yönerge gönderdi ve General'in açıkça ortadan kaldırılmasını istedi. Merkez şunları söylüyordu: «Onu ortadan kaldırmak her zamankinden daha çok önem kazanmıştır. Onu ortadan kaldırmak için biz ya da Santiago şubesi neler yapmalıyız? Bu konunun değerlendirilmesini her iki yanda da sağlamak gereklidir.»

13 Ekim 1970 günü Santiago şubesi yanıt verdi. Uzun bir süreden beri Allende'ye karşı yürütülen gizli çalışmalar iki general üzerinde yoğunlaştırılmıştı. Bunlardan birincisi, Santiago Garnizon Kumandanı General Camilo Valenzuela ve diğeri de bir yıl önce Ordu'dan Schneider tarafından çıkarılan General Roberto Viaux idi. İşte şimdi Santiago'dan gelen mesaj, Helms'e istediği haberi veriyordu: «Viaux önümüzdeki 48 saat içinde Schneider'ı kaçırarak darbe girişimiyle ilgili harekâtı hızlandıracaktır.»

Artık oyunu oynamanın zamanı gelmişti. Ne var ki, şimdi Kissinger'ın aklını başka düşünceler de kurcalıyordu. Kissinger, Schneider ortadan kaldırılsa bile, Viaux'un Allende'yi durdurabileceğinden kuşku duyuyordu. Karamessines ve Amerikalı General

Alexander Haig ile görüştükten sonra, 15 Ekim sabahı, Kissinger CIA'dan Viaux'a şu yönergeyi vermesini istedi: «Önerinizi inceledik. Sizin ve bizim topladığımız bilgilere dayanarak, şu anda tasarladığınız darbe girişiminizin başarıya ulaşmasının mümkün olamayacağı sonucuna vardık. Eğer başarısızlığa uğrarsak, gelecekteki darbe girişimlerinin başarısı da zayıflayabilir. Elinizdeki olanakları koruyunuz. İlişkilerimizi sürdüreceğiz. Sizin öteki arkadaşlarınızla beraber bir şeyler yapabileceğiniz an gelecektir. Bizim desteğimizi elde etmeyi sürdüreceksiniz.»

Dört gün sonra, iki Generalden daha güçlü olanı Valenzuela, ilişki kurduğu Amerikan ajanına hazır olduğunu açıkladı.

22 Ekim 1970 günü, sabah saat 08:00'den kısa bir süre önce, her zaman kullanılan büyük siyah askeri otomobil General Rene Schneider'in evinin önüne yanaştı. Parlamentonun ortak oturumunda yapılacak oylamaya daha iki gün vardı. Schneider bu iki günün bir an önce geçmesini istiyordu. Eğer Allende'nin yengisi iki gün sonra onaylanırsa, Santiago'da yoğunlaşmakta olan gerginlik de belki yumuşayacaktı.

General'in arabası Martin de Zamora Caddesinden batıya doğru yol aldı. Dar ve tek yönlü bir sokağa girmek için sapınca, dört otomobil tarafından yolun kesildiği görüldü. Katillerden biri General'in arabasının arka penceresini elindeki balyozla parçaladı, bir diğeri ise arabanın içine sekiz el ateş etti. Schneider dalağından, boğazından ve bileğinden vurulmuştu. Üç gün sonra, Santiago Askeri Hastanesi'nde öldü. General Schneider yüz kırk yıldan beri öldürülen ilk yüksek düzeydeki Şili yetkilisiydi.

General Schneider'in öldürülüşü hiçbir işe yaramadı. Daha önce de Amerikan baskılarına karşı koyan Başkan Frei kararlıydı. Schneider'a yapılan sui-

kastten bir iki saat sonra, sıkıyönetim ilân etti ve silâhlı kuvvetler ve polisle ilgili tüm birlikleri yirmi dört saatlik alârma geçirdi. İki gün sonra da Şili Parlamentosu 35 oya karşı 153 oyla Allende'nin seçim yengisini onayladı.

4 Kasım 1970 günü de, dünyanın ilk kez özgürce seçilen Marksist Başkanı resmen işine başladı. Bir gün sonra da, bu Başkan Santiago'nun kocaman Ulusal Stadyum'unda altmış bin kişiye seslenerek daha birkaç gün önce ülkeyi tehdit eden karışıklığa üstü kapalı bir biçimde değindi: «Şili halkı, siyasal yolda ilerlerken şiddeti yenmeyi başardığı için övünç duymaktadır. Bu soylu bir gelenek, sürekli bir başarıdır. Kurtuluş mücadelemizde, adalet ve eşitlik için ağır ve uzun süren çabalarımızda, biz daima çatışmalarımızı ikna edici yollarla ve siyasal etkinliklerle çözümlemeyi önemsemişizdir. Biz kardeşin kardeşe vurdurulmasını, kalplerimizin derinliklerinden gelen duygular ve düşüncelerle reddetmesini biliriz. Karşıtlarımıza saygı, karşıtlarımıza hoşgörü, bizim kültürel varlığımızın en önemli kaynaklarından biridir.»

Santiago bir kez daha mutluluktan geçilmiyordu. Ama Washington, D. C.'de yeni planların hazırlığı da çoktan başlamıştı. «Track 2» (Hat 2) adlı plan gerçekte hiçbir zaman sona ermemişti.» diye Thomas Karamessines daha sonra ifade verdi: «Bize söylenen, evet şimdi Allende Başkan oldu, türünden bir şeydi. Evet, Allende Başkan olmuştu ama, çabalarımız da sürecekti. Uyanık olacak ve «Track 2» nin amaçlarının ve hedeflerinin doğrultusunda gelecekteki başarılara katkıda bulunabilmek için elden geleni yapacaktık... 1970 yılında ekilen tohumlar 1973 yılında meyvalarını verecekti.»

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ALLENDE'NİN ŞİLİ'Sİ — İLK YIL

Charles ve Joyce Horman Temmuz 1964'de tanıştılar. «Bir arkadaşımla Fransa'yı dolaşıyordum.» diye anımsıyor Joyce. «Bastille Günü'ydü ve oteller ağzına dek doluydu. Sonunda bir tanıdık Nice'in eteklerindeki küçük bir kasabayı önerdi. Oraya vardığımızda da otelde yer bulamadık. Dar bir sokakta yüzüme çarpan konfettilerden kurtulmaya çalışarak yürüdüğümü anımsıyorum. Yerim yurdum yokmuş gibi bir duygu vardı içimde. Birden, üzerinde mavi ve beyaz çizgili bir gömlek bulunan, genç bir adam kapı aralığından karşıma çıktı ve yardıma gereksinimim olup olmadığını sordu. Charles'dı bu. Annesi ve babasıyla Avrupa'yı dolaşmaya çıkmıştı. Artık bundan sonra onunla yollarımız birbirine sarılmış gibiydi. Nice kıyılarında, Londra'da «A Hard Day's Night» (Bir film)ın gösteriminde ve Paris'in çarşı pazarında karşılaşacaktık. Sonra Charles New York'a döndü. Ben de bir dönem okumak üzere Stockholm'a gittim.»

Bunları anlatırken Joyce'un paramakları önce birbirine kilitleniyor ve sonra sinirli bir hareketle ayrılıyor. Charles ve Şili'den söz ederken, Joyce hep böyle yapar.

«O Aralık ayında babam beni Minnesota Üniversitesi'ne dönmeye zorladı. Ülkemden beş bin mil ötede ciddi olarak okuyabileceğime inanmıyordu. Uçakla önce New York'a indim. Aktarma için on iki saat beklemem gerekiyordu. Bu aradan yararlanıp Charles'a telefon ettim. Beni evlerine çağırdı. Evde hep

beraber Noel ağacını süsledik. Sonra birbirimizi iki yıl hiç görmedik. Derken, koleji bitirmemden kısa bir süre sonra, Charles beni Connecticut'da bilgisayar programcısı olarak çalışırken buldu.»

Artık Charles ile Joyce sık sık görüşeceklerdi. Cape Cod'da hafta sonları... ilkbaharda yürüyüşler... sonbaharda New England'da renk değiştiren ağaçlar arasında gezintiler. Ve Haziran 1968'de evlendiler.

Bu, ayrı dünyaların birleşmesiydi. Charles Horman: Exeter ve Harvard'da okumuş, bir endüstri çizerinin oğlu, ilerigelen bir avukatın torunu, New York'lu bir bestecinin ve orkestra şefinin büyük torunu. Öte yanda, Joyce Horman: Yüz hatları İskandinavları anımsatan bir sarışın, Minnesota'ya yerleşmiş ve ormanlarda ağaç keserek yaşamını kazanmış bir İsveçli mültecinin büyük torunu. Babası Minnesota'nın Kiester kasabasında küçük bir bakkal dükkânını işletiyor. Joyce doğduğu sırada Yeni Gine'deki balta girmemiş ormanlarda Amerikan birliklerinde çarpışıyordu. On sekiz ay sonra savaş sona erip de evine dönünce, kızını ilk kez görebildi.

Charles'ın çekingen davrandığı yerde, Joyce girğindi. Biri sakınarak adım atmayı yeğlerken, öbürü ataktı. «Biliyor musun?» diye Charles annesine açılmıştı. düğünden bir iki gün önce, «Joyce çok okumuyor. Tiyatrodan, klasik müzikten de pek hoşlanmıyor.»

«Peki, neden hoşlanıyor?» diye sormuştu Elizabeth.

«Benden.»

İşte yeterli olan da buydu. «Bizim evliliğimizin aksayan tek yanı vardı.» diye anımsıyor Joyce. «Birbirimize yeterince zaman ayıramıyorduk. Her gün işten eve yorgun argın dönerdik. Buna bir de arkadaşlarımızla geçirdiğimiz zamanı ve Charles'ın yazı yazma tutkusunu ekleyin... Gece yorgunluktan sızmadan önce, birbirimize yeterince ayıracak zamanı-

mız bile olmazdı. Bir yıl sonra, Güney Amerika'yı dolaşmaya karar verdik. Böylece iç içe olacağımızı umuyorduk.»

Bu geziye hazırlanırken, önce iki üç ay İspanyolca çalıştılar. Sonra da biriktirdikleri parayı birleştirerek kullanılmış bir kamp otosu satın aldılar. 1971 yılının sonlarına doğru da Güney Amerika'ya inmek üzere New York'tan ayrıldılar. Aralık ayının üçüncü günü Meksika'ya girdiler. Joyce'un yirmi yedinci doğum yıldönümünde... İstedikleri zaman ve istedikleri yerde dura dura, Meksika'yı ve Guatemala'yı geçerek güneye indiler. El Salvador'a geldiklerinde, arabalarının dubleks lâstiğe gereksinimi olduğu anlaşıldı. Ama oralarda salt içli lastik satılıyordu Piyasada ne varsa, onu alıp yola koyuldular ve geçici önlemlerle işi idare etmeye kalktılar. Sonuçta da lâstiklerinin dokuz kez patlamasını önleyemediler. Nikaragua ve Kosta Rika'ya geldiklerinde yolların korkunç denecek biçimde kötüleştiğini gördüler. Panama'da da arabayı satmayı kararlaştırdılar. Bir aya yakın bir süre, Panama Kanalı'nın hemen yanında, arabanın ön camındaki «Satılık» yazısıyla alıcı beklediler. Sonunda da 2500 dolara pes ettiler.

Şimdi yeni bir gezi başlıyordu. Kolombia... Ekvador... Şarkılarını İspanyolca söyleyen köylülerle yola çıktıklarında, Charles ve Joyce da Amerikan «rock» müziğini söylemekten kaçınmadılar. Bir bakıma gezilerinin ikinci bölümü, coşku vericiydi, ama bir başka bakıma da umutsuzluğun tam ortasında olduklarını sezmişlerdi. Yaşamlarında ilk kez, insan onurunu hiçe sayan bir yoksulluğun içindekilerle her gün beraberdiler. İkinci, hatta üçüncü sınıf bir ulus düzeyinde bırakılmanın ne demek olduğunu öğreniyorlardı.

Güney Ekvador'da, çekilen acı en yüksek noktadaydı. «Otobüsle gidiyorduk.» diye anımsıyor Joyce. «Dağlar arasında, kötü yollarda uzun süren bir yol-

culuktu. Otobüsün arkasında, bir Kızılderili ailesi birbirine sokulmuş oturuyordu. Anne, baba ve üç çocuk... Sivri kenarlı kocaman bir teneke kutuyu elden ele dolaştırıyorlar ve içine kan ve balgam tükürüyorlardı. Tüm aile veremden ölmek üzereydi.»

Gün geceye dönüştü. Otobüs ölüm kokuyordu. Çocuklardan biri dizanteriye de yakalanmıştı ve teneke kutuyu kendi gereksinimi için de kullanıyordu. Hoplayıp zıplayan otobüsde Charles ve Joyce uyumaktan vazgeçtiler. Pis koku içinde nefes alabilmek bile büyük bir başarıydı. Tüm gece boyunca, otobüsde öksüren ve tüküren insanların sesi her ikisinin de kulaklarını tırmaladı. «Sonunda, Charles bana baktı ve 'Ne biçim dünya bu?' diye sordu. Haftalarca sonra Şili sınırından girdik. Bu ülkede sağlık hizmeti ücretsizdi ve her çocuk günde yarım litre süt içme hakkına sahipti. Santiago'ya ulaştığımızda, Charles 'İşte burada yazabilirim. Burada oturmak istiyorum.' dedi.» Joyce bunları anımsıyor.

Haziran 1972'de Charles ve Joyce Horman'ın gördüğü Şili değişim içindeydi.

Kasım 1970'de işbaşına geldiğinde Allende Şili halkına şöyle demişti: «Şili şimdi hükümetiyle geleneksel yönetici sınıfın değil, halkın çok büyük bir çoğunluğunun haklarını korumayı sosyal görev olarak kabul eden bir siyasal güce sahiptir.»

On beş üyeden oluşan bir koalisyon kabinesinin desteğiyle yeni Başkan uzun süreden beri peşinden koştuğu «Şili Devrimi»ni gerçekleştirmek için çalışmaya başladı. Koalisyon kabinesinde üç Komünist üye ve Allende'nin Sosyalist Partisi'nden de dört bakan vardı. Önce asgari ücret yüzde 35'e yükseltildi. Halka ücretsiz tıp gereçlerini dağıtan «sağlık treni», içindeki eğitilmiş personelle beraber kırsal kesimi dolaşmaya başladı. Aralık 1970'den başlayarak her

çocuğa ve gebe ya da çocuk emziren kadına ücretsiz süt dağıtıldı.

Daha sonra toprak reformuna sıra geldi. Şili, tarım düzenindeki yetersizliklerden ötürü üçte birini tükettiği etin yüzde yirmi beşini, sütün üçte birini ve buğdayın yüzde yirmisini 1960'lı yıllardan başlayarak dışalımla elde etmek zorunda kalmıştı. Frei hükümeti bu durumu düzeltmek amacıyla çok büyük olan ve yeterince yararlanılamayan toprakların tazminat karşılığında kamulaştırılmasını sağlayan yasalar çıkarmıştı. Bu yasalara uygun olarak çok büyük toprak parçaları kamulaştırıldı. Allende de, işbaşındaki ilk altı aylık süre içinde, aynı yasalardan yararlanarak yeni bölgelerin kamulaştırılmasını sağladı.

Allende hükümetinin çabaları şaşırtıcı başarılara ulaşıyordu. 1971 yılının başlarında, besin üretimi gözle görülür bir biçimde arttı, ulusal gelir üç katına çıktı ve endüstriyel üretim de yüzde 14.6 yükseldi. İşsizlik ise yüzde 8.3'den yüzde 3.9'a düştü. Enflasyon, yıllık yüzde 35'den yüzde 22'ye dek indirildi. Allende için bu gibi istatistikler kıvanç vericiydi ama, asla şaşırtıcı değildi. «Yirmi beş yıl senatörlük yaptıktan sonra Başkanlığa geldim. Ne yaptığımı biliyorum.» diyordu.

Nisan 1971'de yapılan belediye seçimlerinde halk oylarıyla şükranlarını sundu. Salt yedi ay önceki seçimlerde oyların yüzde otuz altısını alabilen Allende'nin «Halk Birliği» koalisyonu, bu kez toplam oyların yüzde 49.7'sini elde etti. İki üç ay sonra Fidel Castro Şili'yi ziyarete geldi ve Allende'ye övgüler yağdırdı. Santiago'daki Ulusal Stadyum'da seksen bin kişilik bir kalabalığa Küba Başbakanı şöyle seslendi: «Şili'de apayrı bir eylem görülmektedir. Bu, değişen toplumun eylemidir. Bu, devrimci bir eylemdir. Öyle bir eylem ki, devrimciler değişimi, barış içinde, yasal ve anayasal yöntemlere başvurarak

gerçekleştirmeye çalışıyorlar. Bunun için de sınıf baskısını sağlamak amacıyla toplumun oluşturduğu yasalardan yararlanmaktan kaçınmıyorlar. Çağdaş toplumların tarihinde çok değişik bir yeri var bu değişimin. İnsanlığın tarihinde çok değişik bir yeri var bu değişimin.»

Allende de Castro'ya aynı çizgide yanıt verdi: «Şili'deki durum Küba'dakinden çok değişiktir. Biz 1959'daki Küba değiliz. Sağ görüşler burada halkın başkaldırmasıyla ezilmedi. Burada sağ, seçim yoluyla kıl payı yenilgiye uğratıldı. Bizim başarıya ulaşma şansımız ancak yasal yollara dayanır. Biz ancak Anayasanın verdiği silâhları kullanırız... Bizim yolumuz çok daha güçtür. Çünkü bu yol yasalar ve Anayasa ile sınırlanmıştır. Bizler yasaların öngördüğü hükümlere uygun olarak parlamentonun verdiği kararları kabul etmek zorundayız. Bizde kendi kararlarını oluşturan bir bağımsız yasama yetkisi vardır. Biz sosyalizme bir günde ulaşmayı ummuyoruz.»

Allende Başkanlığının ilk bir buçuk yılında bir çiçek gibi açtı Şili'de. Başarılı olabilme gücü kendi elindeydi ve Allende bu güce sımsıkı sarıldı. Ama kendini halktan üstün görmeye yeltenmedi. Başkanlık dönemi başlamadan kısa bir süre önce, devlet dairelerine Başkanlık fotoğraflarının asılmamasında ısrar etti. Bu, onun alayla karışık yaptığı bir yoruma göre, demokrasilerden daha çok krallıklara yaraşan bir yoldu.

Başkan'ın özel yaşamında da büyük bir değişiklik olmamıştı. Amerika öncesi dönemlerin seramiklerini, İzlenimci dönemin resimlerini ve çağdaş pastelleri toplamayı sürdürdü. Hâlâ dama taşları ile oynamayı, çiçekleri ve iyi şarabı seviyordu. Her şeyden daha çok da öğretmenlik yanını sürdürmek istiyordu. Kendisini destekleyen öğrenci militanları şöyle uyarıyordu: «Eğer kötü bir öğrenci gelip bana solcu olduğunu söylerse, bu benim için önemli sayılmaz. Bizim iyi

öğrencilere, bilgili insanlara gereksinimimiz var. Önce hepsinin birer öğrenci olarak sorumluluklarını bilmeleri gerekir. Ondan sonra gelip siyasal lider olduklarını söyleyebilme hakkını kazanacaklardır.»

Allende'nin gülmece yeteneği de keskinliğini koruyordu. Santiago Teknik Üniversitesi eski Rektörü ve Allende'nin yakın dostu Enrique Kirberg, Şili'yi ziyaret eden bir Çin ticaret kurulu için verilen yemekte, Başkan'ın yanında oturmak fırsatını bulmuştu. Yemeğin başlangıcında, Allende bardağını konukların onuruna kaldırdı ve kısa bir konuşma yaptı: «Ziyaretiniz sırasında ticimsel konularda önemli bir anlaşmaya varamamamız büyük bir olasılık gibi görünüyor. Ama benim yine de küçük bir ricam olacak. Büyük ülkenizde yaşamakta olan her insanın yılda sadece bir şişe Şili şarabından içmesini istiyorum. Tüm ricam bu.»

Sonra yerine oturan Allende, konuklar bu alçakgönüllü rica üzerinde düşünürlerken, Kirberg'e döndü ve «Sekiz yüz milyon şişe yani...» diye fısıldadı.

Başkan olduktan sonra Allende'nin davranışlarında görülen tek değişiklik konuşmalarındaydı. Allende'nin konuşmaları eskisine kıyasla oldukça uzuyordu. Amerika Birleşik Devletleri'nin siyasal yaşamını incelemiş yakın bir dostu bu gerçeği sezince, onu «Şili Hubert Humphrey'si olacaksın.» diye uyardı. Hubert Humphrey, uzun konuşmalarıyla tanınan bir Amerikalı politikacı ve Başkan Johnson'un da Başkan Yardımcısı'ydı.

Dostunun uyarısını Allende şöyle yanıtladı: «Ama halka anlatacak o denli çok şey var ki...»

Tüm bunlara karşın, Allende'nin Başkanlığı yeşerirken, onu yıkmak için bir yandan da tohumlar atılıyordu. Allende seçim kampanyası sırasında, Şili'nin gerçek bağımsızlığa kavuşması için, temel endüstrilerin denetiminin Şililerin eline verilmesi tezini yorulmak bilmeden savunmuştu. Bu amaçla, Baş-

kanlığa başlar başlamaz, hemen kamulaştırma hareketine geçildi. Şili bankaları, iletişim ve otomobil yapım endüstrisi kısmen hükümet denetimine girdi. Ama sıra bakıra gelince, bir bunalım patlak verdi.

Hemen hemen Yirminci Yüzyıl boyunca, Şili ekonomisinin Amerika Birleşik Devletleri'ne bağımlılığı bilinmekteydi. Yüz on Amerikan şirketi 1 milyar dolardan biraz daha fazlasını Şili'deki yatırımlara ayırmışlardı. En çok yatırım yapanlar çokuluslu bakır şirketleriydi. Kennecott Şirketi, dünyanın yeraltındaki en büyük bakır madeni olan El Teniente'nin hem sahibiydi, hem de işletmecisi. 1955-1970 yılları arasındaki dönemde, bu şirket, Şili'deki yatırımlarından yüzde 34.8 gelir sağlamıştı. Aynı şirketin aynı dönem içinde dünyanın başka yerlerinden sağladığı gelir ise sadece yüzde 10'du. Öte yanda, Anaconda Company ise Chuquicamata'yı ele geçirmişti. Chuquicamata da dünyanın en büyük açık çukur bakır madeniydi. Anaconda dünyanın başka yerlerindeki yatırımlarında yılda yüzde 3.5 gelir elde ederken, Şili'deki geliri 20.3'e varıyordu. Her iki şirketin Şili'deki geliri akıl almaz boyutlara ulaşmıştı. Ama buna karşılık iki şirket de Şili'de çıkardıkları bakırı orada işlemiyorlar ve ham olarak Amerika'ya gönderiyorlardı. Böylece Amerika'daki rafineriler Şili'deki her madencilik işlemi için on iki madencilik işlemini yerine getirerek ayrıca büyük gelirler elde ediyorlardı.

Bakır, Şili'nin dışsatımdan elde ettiği gelirin yüzde seksenini oluşturmaktaydı. Bakır madenlerini denetim altına alanlar, aynı zamanda da Şili'yi denetimleri altına alıyorlar demekti. 1970 yılı geldiğinde, Şili'deki bakır üretiminin beşte dördü Amerikalıların elindeydi. Bu çokuluslu şirketler Şili halkına değil, kendi hissedarlarına karşı sorumluydular. Bu nedenle de, Allende için, bu konuda bir değişiklik kaçınılmazdı.

21 Aralık 1970 günü, Başkan, Şili'nin bakır en-

düstrisinin kamulaştırılmasını öngören bir Anayasa değişikliği önerisinde bulundu. Gerçekte, bu hiç de yeni olmayan bir yoldu. Çünkü 1969 yılında, Frei Hükümeti de Kennecott ve Anaconda ile bakır madenlerine kısmen Şili'nin de sahip olmasını öngören anlaşmalar yapmıştı. Arkasından da, Hıristiyan Demokratlar Partisi'nin Frei'den sonraki lideri ve 1970' de Allende'nin rakibi Radomiro Tomic de tam kamulaştırma için çağrıda bulunmuştu. Allende'nin önerisi pek çok bakımdan Tomic'inkini andırıyordu. Bu öneriye göre, devlet ülkenin toprakaltı madenlerinin tam yetkili sahibi olacak ve Anaconda, Kennecott ve bir üçüncü Amerikan şirketi olan Cerro'nun mülkiyetindeki madenlerin işletilmesiyle ilgili denetimi üstlenecekti. Karşılığında ise, bu şirketlere tesislerin kuruluş değerine göre tazminat verilecek, ama daha önce elde edilmiş olan aşırı gelirden ötürü bu tazminat miktarında bir indirim yapılacaktı. Allende'nin önerisi, «Ulusal kalkınma ve halkın ve devletin çıkarları uğruna, ulusların ve ülkelerin kendi doğal kaynakları ve zenginlikleri üzerinde sürekli egemenlik kurmaya hakları vardır.» diyen Birleşmiş Milletler'in 17. Oturumu'nda kararlaştırılmış «İlkeler Bildirisi»ne dayanıyordu.

Söz konusu öneriye göre Anayasa'da yapılacak değişikliği savunurken Allende şöyle dedi: «Bakır madenlerimizin kamulaştırılması, her hangi bir topluluğa, hükümete ya da ülkeye karşı beslediğimiz öc alma ya da nefret duyguları sonucunda girişilen bir davranış değildir. Böylece biz, egemen bir ulusun hiç kimseye devredemeyeceği bir hakkını uygulamaya koymak istiyoruz. Bu hak, kendi ulusal kaynaklarımızdan tam anlamıyla yararlanma hakkıdır.»

11 Temmuz 1971 günü, Şili madenlerini kamulaştırmak için Anayasa'da yapılması istenen değişiklik önerisi Şili Parlamentosu'nda oybirliği ile kabul edildi. O gün oturumda bulunan ve Şili'nin bellibaş-

lı siyasal partilerini temsil eden tüm senatörler ve milletvekilleri bu reformun lehinde oy kullandılar. Allende bu kararla Şili halkının «ikinci bağımsızlığı»nı kazandığını söyledi ve 11 Temmuz'u «Ulusal Onur Günü» diye adlandırdı. Üç ay sonra da Allende Hükümeti, Şili'den aşırı gelir elde ettikleri için Kennecott ve Anaconda şirketlerine kamulaştırma sonucunda hiç tazminat ödenmeyeceğini açıkladı. Cerro Şirketi'ne ise 14 milyon dolar verildi. Şili Başkanı'nın Baş Hukuk Danışmanı Eduardo Novoa, tazminatla ilgili hükümet kararını, Amerika Birleşik Devletleri tarihindeki bir olayla benzerlik kurarak, şöyle savundu: «Lincoln Amerika'daki zenci kölelere özgürlük verdiğinde, çiftlik sahiplerine tazminat ödenmemişti.» Allende de Amerikan ulusunun «tarih bilinci»ne çağrıda bulundu:

«Şili halkının çıkarlarını korumak için ülkemizin doğal kaynaklarına sahip çıkma girişimlerimizin, Kuzey Amerika'daki kimi özel çevrelerin çıkarlarını etkileyeceğini biliyoruz. Ne var ki, bu çıkarların Kuzey Amerika'daki halkın büyük tarihsel amaçlarıyla eş anlamda tutulamayacağına eminiz. Her iki devlet arasındaki ilişkiler, özel gelirin korunmasından çok daha geniş ve çok daha ileri amaçlara dayanmaktadır. Şili halkı kendi temel varlığı olan Şili'deki bakır madenlerini kamulaştırdığında, Kuzey Amerika halkına karşı her hangi bir girişimde bulunmamakta, fakat tartışılmaz biçimde kendisinin olan bir kaynağı Şili'nin hizmetine sokmaktadır.»

Washington'un bu konudaki resmi tepkisi gecikmeden kendini gösterdi. 13 Ekim 1971 günü, Amerikan Dışişleri Bakanı William Rogers, «Uluslararası hukukun yerleşik standartlarından ciddi bir ayrılış» diyerek Şili'nin tazminat konusundaki kararını kınadı. Daha sonra Başkan şöyle dedi: «Şili'nin kararı ciddi sonuçlar doğurabilecek niteliktedir. Bu karar, Amerika Birleşik Devletleri hükümetini büyük hayal

kırıklığına uğratmış ve üzmüştür.»

Bu hayal kırıklığının ve üzüntüsünün sonucu yakında açığa çıkacaktı. Bir yıl önce, Richard Nixon, Allende'nin Başkanlık koltuğuna oturmasını engelleyememişti. Artık şimdi elindeki gücün tümünü kullanarak Şili'den öc almaya sıra gelmişti.

BEŞİNCİ BÖLÜM

CHARLES HORMAN ŞİLİ'DE — 1972

Joyce şöyle anımsıyor: «1972'nin Temmuz'unda Santiago'ya vardığımızda, her şey bize cennet gibi göründü. Sekiz ay tozlu yollarda sürttükten ve tahtakurulu yataklarda yattıktan sonra, çiçeklerle dolu, kaldırımları üzerinde kahvehaneleri bulunan, sıcak kanlı insanların ülkesindeydik artık. Eşyamızı küçük bir otele bıraktık ve hemen bir ev aramaya başladık.»

Joyce'un «ev» dediği yer, Santiago'nun Los Condes denilen bölgesinde, Paul Harris Caddesi'nin 425 numaralı binasıydı. Burada diğer üç Amerikalı ve iki Avrupalı ile 6 odalı bir evi paylaşacaklardı. Ev gölgeli ve ağaçlıklı bir sokağın üstündeydi. Önünde, hemen girişte ve arkasında birer balkon ve çevresinde de beyaz çitle sarılmış, çimenlik vardı.

Charles'a göre burada yaşamaktan daha güzel bir şey olamazdı. Çeşitli ilgi alanlarına ve yeteneklere sahip yedi kişinin birlikte çalıştıkları bir ev... Şili Alkolikleri İyileştirme Kurumu'nda çalışan Bob Brown, Şili Ormancılık Enstitüsü'nde çalışan Janet Deucy ve eski bir Barış Gönüllüsü olan Jim Ogden, grafiker... Avrupalılara gelince, İspanyol Luis Mestris vardı. Dergilere resim çiziyordu. Bir de Yarda Plank, Çekoslovakyalı ressam. Ayrıca hepsi birden on bir kedinin, dört tavşanın ve bir de kazın sahibi bulunuyorlardı. Bir gün kedilerden biri birbiri arkasına doğum yapınca, Charles artık yeter dedi. Kedi yavrularından kurtulma görevi topluluğun oylarıyla Bob Brown'a verildi. Bob yavruları bir kutuya koydu

ve sokaktaki süpermarket'in bulunduğu yerde, kaldırım üstünde tüm bir gün oturarak görevini yaptı. Kedi yavrusunu isteyen her çocuk, ona bakıp bakamayacağı konusunda sorguya çekiliyordu. Sonunda, o çevrede oturan küçük ve oldukça çekingen çocuklar bu yeni ev halkının en büyük dostları arasına girdiler.

«Onları resim çizmeye alıştırdık,» diye anımsıyor Joyce. «Charles hepsini eve çağırırdı. Ama çok çekingen oldukları için bir türlü gelmiyorlardı. Bunun üzerine Charles mutfaktaki masanın üzerine bir sürü renkli kalem ve kâğıt koydu, kapıyı da açık bıraktı. Birer birer mutfağa dolmaya başladılar. Önceleri tek kalemle çiziyor ve boyuyorlardı. Yaptıkları resimler de çok küçüktü. Daha sonra, daha cesaretlendiler ve daha renkli çizmeye başladılar. Kısa bir süre sonra, daha büyük kâğıt istemek için birbirleriyle yarışıyorlardı. Sanatın insan yaşamını renklendirdiğini ve övünç duyulacak bir şey olduğunu sezmişlerdi.»

Bu sezgi Joyce'u da etkilemeye başladı. Santiago'ya geldikten sonra, Charles'la New York'ta biriktirdikleri parayı artırmak amacıyla, Şili Ormancılık Enstitüsü'nde bilgisayar programcısı olarak çalışıyordu. Ama iki üç ay sonra, kendi sanatsal girişimini gerçekleştirebilmek için bu işinden ayrıldı.

Daha çok boş zamanında çalışan Charles, «Gün Işığı Yakalayıcısı» adlı bir çizgi-filmin senaryosunu yazdı. İşte Joyce bu filmin hazırlanmasını üzerine almıştı. Onun zoruyla Charles filmin öyküsünü daha da geliştirdi ve Bob Brown da geçici bir çizgi film çekim masası hazırladı. Yarda ve Luis grafiklerin çiziminde yardımcı oldular. Film yönetmeni Costa Gavras'ın «Sıkıyönetim» adlı filminde çalışmış olan Pablo de la Barra adlı Şilili bir filmci de çalışmalar sürerken gerekecek olan araç ve gereçlerin masrafını ödemeyi üzerine aldı.

«Şili'deki o ilk aylar, yaşamımızın en coşkulu dönemini oluşturdu.» diyor Joyce. «Her an yeni bir şeyler öğreniyorduk. Bağımsızdık, özgürdük ve enerji doluyduk. Eğer ufukta bir bulut görünüyor idiyse, giderek büyüyen siyasal ve ekonomik karışıklıktan başka bir şey değildi bu. Fakat Charles bunun benden çok daha fazla farkındaydı.»

Charles, Şili politikası üzerinde giderek uzmanlaşmasını, bu konuda yaptığı yoğun çalışmaya borçluydu. Şili'ye vardıkları günden başlayarak, İspanyolca çıkan gazeteleri büyük bir dikkatle okuyordu. Her gün, iyi gazetecilerin yaptığı gibi, eve Şili siyasal yelpazesinin tüm görüşlerini içeren üç, dört gazete getiriyor ve hepsini baştan sona inceliyordu. Tümcelerin altını çizerek, sütunların kenarına not alarak, gerçeğin nerede yattığını öğrenmek için, kimin kime karşı çıktığını saptıyordu. Zamanla, Şili politikasının içyüzünü anlayabilecek duruma geldi. Ama vardığı sonuç onu kaygılandırmaktaydı.

Şili'nin siyasal sisteminin dokusu ekonomik bunalımın etkisiyle parçalanıyordu. 1972'nin sonuna gelindiğinde, bir önceki yıl kaydedilmiş tüm yükselmekte olan göstergeler tersine dönmüştü. Ayrıntılarıyla açıklanamayan nedenlerden ötürü, ekonomi dağılıyordu. Dünya pazarlarında, bir zamanlar bir libresi seksen senti geçen bakırın ederi şimdi yarıyarıya düşmüştü. Madenlerdeki üretim ve endüstriyel gelir de düşüyordu. Üstelik enflasyonun hızı da Şili'de, endüstriyel ülkeler arasında en yüksek noktaya varmış, yüzde 160'a gelip dayanmıştı.

Gıda maddelerinin ve tüketim mallarının giderek azalması, Santiago'da karaborsanın yeşermesine yol açtı. Durumu alaya alan fıkralardan da geçilmiyordu. Herkesin ağzından düşmeyen böyle fıkralardan birinde Allende ile hükümetin ekonomik kararlarının doğurduğu sonuçlar karşısında kıvranan bir

köylü arasında sözde şöyle bir konuşma geçmekteydi :

«Eğer iki evin varsa,» diyordu Allende, «Devlet birini alır, öbürü de sana kalır.»

«Anlıyorum.» diyordu köylü.

«Eğer iki otomobilin varsa,» diyordu Allende, «Devlet birini alır, öbürü de sana kalır.»

Yine «Anlıyorum.» diyordu köylü.

Allende devam ediyordu : «Şimdi, eğer iki tavuğun varsa, birini Devlet alır, öbürü de sana kalır.»

«Devlet tavuğumun birini zor alır.» diye yanıt veriyordu köylü kızgınlıkla.

«Ama» diyordu Allende, «bizim devrimimizin amacını anladığını sanmıştım.»

«Şimdi anladım.» diyordu köylü. «Çünkü benim sadece iki tavuğum var.»

Şili'deki ekonomik karışıklık Charles'i rahatsız ediyordu. Gerçi kendi geleceklerini kendi ellerine almaya çalışan bu insanların, verdikleri oyla toplumu değiştirmeye kararlı oluşu onu mutlu etmeye yetmişti. Daha iyi bir yaşam biçimine ulaşmak için umutla başvurulan bu sosyal deneyimi gözlemleyebilmek Charles'ın yaratıcı enerjisini de artırmıştı. Ama işte şimdi bu sosyal devrim yenilginin eşiğine gelmişti.

Karışıklık daha da artarken, Charles Santiago' da FİN adlı dergiyi çıkaran Amerikalılara katıldı. FİN herhangi bir gelir peşinde koşmuyor ve hem Amerika Birleşik Devletleri'nin Şili'deki etkinliklerini, hem de savaşa karşı olan Amerikan akımının ayrıntılarını yayımlıyordu. Dergi Amerika'da bu konularda çıkan makalelere yer verirdi. Bildiğimiz gazete büyüklüğündeki kâğıda basılır ve sonra dergi boyunda katlanarak satılırdı. Kadrosunda on kişi çalışıyor ve her sayının satışı da bini geçmiyordu. Bir bakıma FİN, Şili basını için küçük bir haber ajansı hizmetini yerine getirirdi. Dili İspanyolca'ydı. FİN'i çıkaranlar

Şili'nin tüm üzüntülerinin kaynağında Amerikan parmağının bulunduğundan kuşkulanıyorlardı. Ama onlar bile işin içyüzünde yatan gerçeğin farkında değillerdi. Çünkü yüzeysel görünümün altındaki bu Amerikan parmağını, daha ileri tarihlerde Senatör Frank Church (Senato Komisyonu Başkanı), «Ulus olarak benimsediğimiz tüm ilkelerle çatışan bir davranış» diye tanımlayacaktı.

Nixon Hükümeti'nin Şili'deki amacı çok açıktı: Salvador Allende'yi yönetmekten alıkoymak. Washington, 1970 yılında Şili seçimlerinin sonuçlarını propaganda ve rüşvetle değiştirmeye çalışmıştı. Bu yol yenilgiyle sonuçlanınca, Washington General Schneider'in öldürülmesine yol açan bir askeri darbe girişimini hazırladı. Tüm bunlara karşın Allende iktidara gelince de, aynı Washington bu kez onun Şili'yi yönetme gücünü Şili ekonomisini yöntemli bir şekilde tahrip ederek ortadan kaldırmayı yeğledi.

Allende Hükümeti çalışmaya başladıktan sonra, Amerikan haberalma örgütlerindeki gözlemcilerin çoğu Şili Başkanı'nın Amerika Birleşik Devletleri güvenliği açısından ya hiç sakınca yaratmadığını ya da çok az sakıncalı olduğunu sezmişlerdi. CIA tarafından hazırlanan ulusal haberalma raporlarında, Allende'nin «Şili'nin çıkarlarını her hangi bir Komünist ya da Sosyalist güce bağımlı kılmamaya dikkat ettiği» ve «kendine bağımsız ve ulusal bir yol seçtiği» belirtilmekteydi. Ama bu raporlara karşın, kısa bir süre sonra, Henry Kissinger'in başkanlığında Maliye, Savunma ve Dışişleri Bakanlıklarının üst düzey yetkililerinin katıldığı haftalık toplantılar başlatıldı. «Bu toplantıların tüm amacı,» diye anımsıyor bir yetkili, «çeşitli yardım kuruluşlarını Allende'nin tek kuruş almaması için yeniden düzenlemekten başka bir şey değildi.» «40'lar Komitesi»nin 22 toplantısında bu konuda daha da büyük kötülükler taşıyan sonuçlara

ulaşılması isteniyor ve Allende Hükümeti'nin dengesinin nasıl bozulabileceği tartışılıyordu.

Böylece anlaşılmaktadır ki, Şili'deki Amerikan bakır holdinglerine ödenmesi öngörülen tazminat konusunun gündeme gelişinden çok önce, Nixon Hükümeti Şili ekonomisini çıkmaza sokmak amacıyla belli bir yol izlemeye başlamıştı. Yabancı devletlere ödenmesi gereken 3 milyar dolarlık bir dış borç, daha önceki Şili Hükümeti'nden Allende'ye miras kalmıştı. Bu, dünyada kişi başına düşen ikinci en büyük dış borçtu. Birinci İsrail'di. Bu dış borcun salt faizi bile Şili ekonomisine hatırı sayılır bir yük bindiriyordu. Üstelik aynı dış borcun en büyük diliminin de 1970'li yılların başlarında ödenmesi gerekliydi. Eğer Prof. James Petras ve Prof. Morris Morley'in kıyaslamalarına başvurmak gerekirse, Şili'nin bir esrarkeşten farkı yoktu. «Daha önceki hükümetler tarafından ülkeye yerleştirilen geleneği sürdürerek her gün yeni dış yardımları Şili ekonomisine iğneyle zerketmek zorunluğu vardı. Çünkü ülke ekonomisi kendi çabalarıyla yaşama yeteneğini yitirmişti.»

Allende'ye miras kalan bu ulusal borcu başlıca silâh olarak kullanan Nixon Hükümeti, Şili ekonomisini «sıkıştırmaya» başladı. Şili'ye Inter-Amerikan Kalkınma Bankası'nın yaptığı yardım yüzde 95 azaltıldı. Allende'nin seçim yengisinden önce Şili'ye 600 milyon dolar borç vermiş olan Amerika Birleşik Devletleri Dışsatım-Dışalım Bankası, daha fazla kredi ödemeyi durdurdu. Frei Hükümeti döneminde Şili'ye askeri amaçların dışında yapılan Amerikan yardımı yılda ortalama 159 milyon doları bulurken, Allende işbaşına geldikten sonra bu miktarın onda birinin de altına inildi.

Üretim araçları da Şili'den esirgendi. Şili endüstrisi, Amerikan kaynaklı ağır endüstri araçları ile oluşturulmuştu. Şili'deki bu ağır endüstri araçlarının yedek parçalarının yüzde doksanı Amerika Birleşik

Devletleri'nden dışalımla elde ediliyordu. Eğer otomotiv endüstrisini örnek olarak alırsak, Şili'deki Chuquicamata bakır madenindeki dizel kamyonların üçte biri, tüm taksilerin beşte biri ve otobüslerin üçte biri, 1972'nin sonlarına doğru, işleyebilecek durumda değildi. Çünkü yedek parça sıkıntısı başgöstermişti.

Amerika Birleşik Devletleri tarafından yaratılan ekonomik baskıların yol açtığı rahatsızlık, giderek sayısı artan Şilililerin sokaklara dökülmesine neden oldu. Allende'ye karşı düzenlenen ilk kitle gösterisi Aralık 1971'de görüldü. Hıristiyan Demokratik Parti ve Ulusal Parti tarafından düzenlenen bu gösteride orta sınıfı ve daha üst sınıfı temsil eden 5000 ev kadını besin maddelerindeki kıtlığı protesto amacıyla Santiago'nun merkezine yürüdü. Başkanlık evinin önünde anti-Marksist sloganlar atan bu kadınlar, ellerindeki tencereleri ve tavaları birbirine çarpıyorlardı. Dolayısıyla da, söz konusu gösteri «Boş Tencereler Yürüyüşü» adıyla tarihe geçti.

Allende'yi destekleyenler de hemen onun yardımına koştular. Hangi maddenin yokluğu görülüyorsa, bunun Şili'deki yoksul halkın satın alma gücünün yükseldiği için oluştuğunu ileri sürdüler. Onlara göre, alt gelir düzeyinde bulunan işçilerin ücretlerini artırarak Allende yeni bir tüketici sınıf yaratmıştı ve bu yeni sınıf açık pazardaki malları satın alabilmek için kendi içinde yarışıyordu. Allende'yi destekleyenlere göre dahası da vardı. Muhalefet sözcülerinin gücü, Şililileri mal birikimine ve bazı durumlarda da üretim hızını yavaşlatmaya itmişti.

1972 yılında Allende'ye karşı girişilen muhalefetin hızı daha da yükseldi. Chuquicamata bakır madenindeki çalışmayı, işçilerin 48 saatlik grevi oldukça yavaşlattı. Mayıs'ın ortalarına doğru da meşrubat işinde çalışanların, ev aletleri üreticilerinin ve kömür madeni işçilerinin grevlerine sıra geldi. Ağustos ayın-

da da Santiago'daki 150 bin küçük esnafın enflasyona karşı düzenlediği bir günlük grev, sonunda çığırından çıktı ve göstericilerin birbirlerine taş attığı bir olaya dönüştü. En sonunda da Şili'nin ilk «ulusal bunalımı» patlak verdi.

Şili, kamyon taşımacılığına dayanarak çalışan bir ülkedir. Demiryolculuk gelişmemiştir. Malların bir yerden diğerlerine gönderilmesi Şili'de kamyonlarla sağlanır. 1972'nin ortalarında Allende çeşitli olanaklardan yoksun kalmış olan güneydeki Aysen kentinde bir devlet kamyon şirketinin kurulmasını önerdi. Bunun tüm kamyonculuğun kamulaştırılmasına yol açacağından çekinen Şili Kamyon Sahipleri Konfederasyonu 10 Ekim 1972 günü greve gitti. O günden başlayarak Şili'de yiyecek maddelerinin ve diğer gerekli malların ulaşımı durdu. Ham madde yokluğundan ötürü fabrikalar ve satacak mal bulamadığı için de küçük esnafın dükkânları kapandı. Daha sonra bankacılar, avukatlar ve diğer meslek sahipleri de büyük sayılara varan kitleler oluşturarak bu greve katıldılar.

Grevi «fitnecilerin işi» diye tanımlayan Allende, Santiago'nun çevresini saran 400 millik bölge içinde sıkıyönetim ilan etti. Başlıca kentlere ivedilikle götürülmesi gereken mallar için askeri kamyonlar kullanıldı ve sendika liderleri de tutuklandı. Şili'de kamyonculuğun kamulaştırılmayacağına değgin bir sözü de içeren çeşitli hükümet ayrıcalıklarının kamyoncular a tanınması sonucunda grev bastırılıncaya dek, ülke dört hafta boyunca büyük bir karışıklığa dayanmak zorunda kaldı.

Artık sorunların ekonomik durum üzerinde adamakıllı yoğunlaşması, Şili Hükümeti'nin kararlılığını tehdit etmeye başlamıştı. Santiago'daki 80 bin kişilik Ulusal Stadyum halkın toplanma yeri oldu. Bir hafta Allende taraftarları stadyumu doldurarak «ekonomik emperyalizm»i lanetliyorlar, öbür hafta

ise muhalefet toplulukları «ekonominin kötü yönetilmesi» üzerine atılan nutuklarla kalabalıkları coşturuyorlardı. Muhalefet, elbette, üretim düştü diye yaygarayı basıyordu. İstimlâkle karşı karşıya gelen büyük çiftçilerin ve işadamlarının yeni yatırım girişimlerinde bulunmasını Allende nasıl isteyebilirdi? Asgari ücreti yüzde 35 yükseltirken Allende Şili' nin kaynaklarının böyle bir artışı karşılayamayacak durumda olmadığını bilmiyor muydu? Ve en önemlisi de, Amerikan malını kamulaştırmayı öngören bir program yürürlüğe koymaya çalışırken, Allende Amerika Birleşik Devletleri'nden yardım almayı nasıl düşünebilirdi?

Hiç kimse Şili'deki bunalımın dışında değildi. Yoksullar, bir kez daha tüketim mallarını elde edemeyecek duruma düşmüşlerdi. Orta sınıf ve varlıklılar için de başvurulacak yine tek yol vardı. «Diş macunu ve tuvalet kâğıdı gibi nesneleri sık sık karaborsadan almak zorunda kalıyorduk. Başka çaremiz yoktu.» diye anımsıyor Joyce Horman.

Ama tüm bunlara karşın, Allende gerilemedi. Düşüne inanıyordu ve onu gerçekleştirmeye de kararlıydı. Kararlılığından kuşku duyanlara şöyle dedi: «Tarihin akışı durdurulamaz. Ülkeler geriletilemez. Sosyal adaletsizlik sürekli olamaz. Hiçbir ulus bizim seçtiğimiz yoldan ilerliyerek yeni bir toplum yaratabilmiş değildir. Ve işte şimdi biz sık sık önümüze çıkarılan engellere karşın bunu gerçekleştiriyoruz.»

1973 yılının Mart ayında Şili halkı kaydedilen gelişmeyi değerlendirmek üzere bir kez daha sandık başına gitti. İki yıldan biraz daha uzun bir süre içinde, Allende Hükümeti Şili'deki endüstriyel üretimin yüzde 35'ini ve sürülmüş toprağın da yüzde 40'mı kamulaştırmıştı. Yine aynı süre boyunca geniş boyutlara ulaşan sosyal reformlar gerçekleştirilmiş ve Şili yaşam biçiminin yeniden oluşturulmasına çalışılmış-

tı. Ama Başkan'ın tüm bu aşamalarının bedeli hiç de az değildi. Ülkenin ekonomisi sarsılıyor, devletin düzeni karışıyordu. İşte şimdi Temsilciler Meclisi'nin tüm üyeleri ve Senato'nun da yarısı yeniden seçilecekti. Şili'deki sağcı partiler Allende'yi anayasaya göre görevden almaya yetecek olan üçte ikilik çoğunluk için çalışmaya başlamışlardı. Hemen hemen tüm politika üstatları Başkan'ın ağır yenilgiyle karşılaşacağını kestiriyorlardı. Ama Allende'nin «Halk Birliği Partisi» bunların tümünü yerle bir ederek olağanüstü bir yengi kazandı. 4 Mart 1973 günlü seçimlerin resmi sonuçlarına göre Allende toplam oyların yüzde 43.4'ünü aldı ve Parlamento'da da sekiz adet daha fazla sandalye elde etti.

Şili halkı söyleyeceğini söylemişti. İster greve giden kamyonculardan, ister yabancı güçlerden gelsin, halk bir takım ekonomik baskılara boyun eğmeyeceğini oylarıyla belirtiyordu. Amerika Birleşik Devletleri de, öte yanda, iki buçuk yıldan beri Allende'yi çökertmek için «barışçıl yollar»a başvurmuştu. İş ve ticaret toplulukları gizlice örgütlendirilerek ve onlara parasal destek sağlanarak, Şili ekonomisinde felç yaratan grevler düzenlenmişti. Allende'ye karşı olan basına yüzbinlerce dolar akıtılmıştı. Ayrıca, Şili Sosyalist Partisi'nin üst düzeyine Amerikan ajanları yerleştirilmiş ve devlet memurlarına görevlerinde bilerek yanlışlıklar yapmaları için paralar ödenmiş, böylece ekonominin daha da çıkmaza girmesi hızlandırılmıştı. CIA, hükümet politikasına karşıt görüşlü gösteriler düzenlenmesini sağlamıştı. Bu gibi etkinlikler için 8.8 milyon dolar harcanmış ve bu para da resmi kura göre beş kat daha fazlasını veren Şili'deki karaborsada bozdurulmuştu. Eğer Şili'nin nüfusunun Amerika Birleşik Devletleri'ndekinden beş kat daha az olduğunu göz önünde tutarsak, Amerika'da da düzensizlik ve karışıklık yaratabilecek bir çaba için 800 milyon dolarlık bir harcama yapılmasının

gerektiği ortaya çıkar. Bu miktar, Richard Nixon'un 1968 yılında Başkan seçilmek için yürüttüğü propaganda masrafının 20 katıdır. Ama işte bunlardan sonra, Şili'de kenar mahallelerde ve kırsal kesimlerde yaşayanlar, yine de Başkan'larının yanında yer almayı yeğlemişlerdi. Eğer Allende'yi devirmek gerekiyorsa, şimdi başvurulabilecek tek yol kalmıştı: Orduyu kullanmak...

ALTINCI BÖLÜM

NEW YORK — AĞUSTOS 1973

Ağustos 1973'de Charles Horman anavatanına, New York'a geldi ve annesiyle babasını son kez gördü.

«Son ziyaretinden önce,» diye anımsıyor Ed Horman, «Aramız oldukça açıktı. Charles her nasılsa bizim yaşam biçimimizi hoşgörüyle karşılamayan bir tutum içine girmişti. Belki benim de onu zaman zaman gereksiz yere eleştirdiğim oluyordu. Ama Güney Amerika'ya gittikten sonra ,ilişkimiz düzelmeye başladı. Birbirimize içtenlik dolu mektuplar yazıyorduk. Böylece yine bir yakınlaşma sağlamak mümkün oldu. Ama tam onsekiz aydan beri de birbirimizi görmemiştik. Hatta Elizabeth de, ben de Charles'ın yıllarca New York'a dönemeyeceğinden kaygı duyuyorduk. En sonunda Santiago'ya telefon edip ona, 'Annenle beraber Şili'yi ziyarete karar verdik. İki haftaya kadar oradayız.' dedim. Hattın öbür ucunda, belki de dört dolar değerinde bir sessizlik oldu. Bir hafta sonra Charles New York'taydı.

Charles 1 Ağustos 1973'de New York'a indi. Annesiyle babası onu karşılamak için havaalanına gelmişlerdi. Lan Chile havayolları uçağı pist üzerinden yaklaşırken, Elizabet ön kapıya doğru koştu. Ed ise üst kata çıkmıştı. Uçaktan inen yolcuları binanın kocaman penceresinden rahatça izlemeyi düşünüyordu. Kestane renkli korduroy pantalonu ve kahverengi deri ceketiyle, sonunda beklediği kişiyi seçebildi. Önkapıya doğru koşarken, oğlunu ne denli özlemiş olduğunu düşünüyordu.

Charles New York'ta 30 gün kaldı. Sinemalara giderek, hamburger atıştırarak ve çukulatalı dondurma yiyerek... Tümden Amerikan yaşam biçiminin birer küçük parçası olan her şeyi yeniden tadıyordu. Santiago'da bulunmayan «blue jean», resim araç gereçleri ve daha pek çok şeyi de satın aldı. Arada da «Allende ile Sosyalizme geçiş» konusunu inceleyen bir filmin hazırlanabilmesi için para toplamayı ihmal etmedi. Bu girişime katkıda bulunan bir arkadaşı, «Şili'deki sosyal devrimin nemenem bir şey olduğunu anlamamı sağladı.» diye anımsıyor. «Allende'nin görevinin önemini kavrayabilmemiz için, sözünü ettiği açlığı ve acıyı kendine özgü bir biçimde anlatıyordu.» Ed Horman da aynı fikirde! «Charles daha çocukluk dönemindeyken de iyi bir yazar olduğunu kanıtlamıştı. Düşüncelerini çok güzel açıklamasını biliyordu. Harikulade özgün bir düşünce biçimi vardı. Ama üzerinde yeterli bilgiye sahip olduğu bir konuyu henüz bulamamıştı. İşte Ağustos 1973'de bu eksiğini de tamamlamış olduğunu anladım. Şili'de neler olduğunu çok iyi anlatabilecek bir düzeye gelmişti.»

New York'tayken Charles, aralarında 28 yaşındaki yazar Terry Simon'ın da bulunduğu eski dostlarıyla yeniden ilişkiler kurdu. Terry, güzel bir kadındı.

Iowa eyaletinin Waterloo kentinde doğup büyümüş olan Terry, insanları hem iten, hem de onlara çekici gelen bir bağımsızlık ve açık sözlülük eğilimine sahipti. İlkokul birinci sınıfta okuduğunda öğretmeni onun yerinden ikide bir oturup kalkmasının ve sürekli konuşmasının dışında örnek bir öğrenci olduğunu annesi Mary Lou Simon'a söyleyince, Terry şöyle yanıt vermişti: «Elbette konuşurum da, yerimde kıpırdanıp dururum da... Her çocuk aynı şeyleri yapmıyor mu? Birinci sınıfta yaşam çok can sıkıcı.» Kısa bir süre sonra Terry ilk kez yatılı bir kampa gönde-

rildi. «Küçücük bir çocuktu daha.» diye anımsıyor annesi. «Kocamla ben bizleri arayacağını sanmıştık. Çok geçmeden mektubu geldi. «Sevgili anne ve baba. Mektubunuzu dün aldım ama, onu okuyacak vakit bulamadım. Ancak şimdi yanıt yazmaya oturdum çünkü hocam eğer size yanıt vermezsem bu akşam yemek yiyemeyeceğimi söyledi. Karnım o denli aç ki...» diye yazmıştı.

Bu havalarda yetişenlerin büyüdüklerinde korkunç bir insan olacağı düşünülebilir. Ama hiç de öyle olmayan, akıllı ve duyarlı bir kadın ortaya çıktı. Annesi Mary Lou Simon, «Küçükken bir deri bir kemikti. Ağaçlara tırmanmaya ve üstünü başını kirletmeye bayılan erkek gibi bir kız... Ama 13 yaşına doğru evin önündeki merdivenlere erkek çocuklarla beraber oturup konuşmaya ve biraz yatışmaya başladı.»

Iowa Üniversitesi'ni bitirdikten sonra Terry üç yıl boyunca ilkokul birinci ve ikinci sınıflarını okuttu. 1969'da Waterloo'dan New York'a geldi ve Scholastic Magazines adlı dergilerin yazarlığını üstlendi. Ayrıca, Charles ve Joyce Horman'ın karşısındaki daireye de taşındı.

«Charles'la oldukça alışılmamış bir biçimde tanıştık.» diyor Terry. «Yeni kiracılardan biriydim ve komşularımla tanışma fırsatı henüz elime geçmemişti. Bir öğleden sonra merdivenlerden çıkıyordum, baktım elinde üstü kâğıtla kapatılmış küçük bir kâse taşıyan biri iniyor. Aynı basamakta buluşunca durdu ve sordu :

'Selâm! Üçüncü kata yeni taşınan siz misiniz?'

'Evet.'

'Karım ve ben tam karşınızdaki dairedeyiz. Benim adım Charles Horman. Sizin dairede de hamam böceği var mı?

Terry, Charles'la nasıl tanıştığını anlatırken hâlâ hayretle başını sallıyor. «New York'ta yeterince otu-

ramadığım için hamam böcekleri hakkında en küçük bir bilgim yoktu. Bu nedenle doğruyu söylemekten çekinmedim.

'Bilmem... daha doğrusu gördüğüm kadarıyla yok.'

'Benim gördüğüm kadarıyla var. Evsahibi inanmıyor. Emin olsun diye bir tane ona aşağıya götürüyorum.

«İşte orada,» diyor Terry, «Charles kâğıdı sıyırdı ve kâsenin içindeki en büyük ve en iğrenç hamam böceğini gösterdi. Sonra da nereli olduğumu sordu, yukarı çıkıp karısıyla tanışmamı istedi. Dediğini yaptım, kapılarını çaldım, kendimi takdim ettim ve bir fincan kahve ikramı ile karşılaştım. Yirmi dakika sonra da Charles boş kâse ile döndü ve bize katıldı.»

Terry ile Horman'lar öyle kaynaştılar ki, neredeyse bir «aile» oldular. Joyce Amerika'nın Ortabatısı'nda doğduğu için, Terry'ye Iowa'da birlikte büyüdüğü insanları anımsatıyordu. Charles ise Terry'ye göre sıcak kanlı, açık ve yardımsever bir kişiydi. Aynı yıl daha sonra Terry, Ed ve Elizabeth'le de tanıştı ve onlarla da bir aile gibi kaynaştı. «Elizabeth'in yüzü bazen öyle bir ifadeye sahip oluyor ki, sadece baktığı zaman bile sanki beni kucaklıyormuş gibi geliyor bana.» diyor Terry.

Terry ve Horman'lar New York'ta iki yıl birbirlerine komşuluk ve arkadaşlık ettiler. Pazar günü kahvaltıdan sonra Charles ve Joyce önce Terry'yi ve sonra sokağa çıkıp köşedeki gazeteciden New York Times ve Daily News gazetelerini alırlar ve kendilerini bir lokantaya atarlardı. Lokantada Daily News gazetesinin resimli roman bölümünü daha önce ele geçirmek üzere aralarında bir itiş kakış başlardı. Sonunda da Charles ile Joyce masanın hep aynı yanına oturarak resimli romanları beraberce okurlardı. Bu durumun hiç değiştiği görülmemişti. Sonra, zamanı gelince, Charles her iki gazetenin de tamamını

okurdu. Bir arkadaşı, «Onun sadece bir gazete okuduğuna hiç rastlanmamıştır.» diye anımsıyor. «Charles'ın satın aldığı New York Times, hep New York Post gazetesinin üçte ikisine sarılmış olan Daily News'un içinde dururdu.»

Charles ve Joyce Şili'ye yerleştikten sonra Ed ve Elizabeth Terry ile bağlarını kesmediler. Santiago' dan gelen herhangi bir haber birinin evinden ötekine aktarılırdı. «Terry'yi sık sık akşam yemeğine çağırırdım.» diyor Elizabeth. «Onu görünce Charles'a duyduğum özlem biraz hafiflerdi.» Ağustos 1973'de Charles New York'a döndüğünde, Terry akşam yemeğine çağrılan ilk dostlar arasındaydı. Sonra Charles Terry'yi evine götürdü. Yürüyerek gittiler. Terry, «Her yerde rastlayabileceğiniz ılık, sakin, sessiz bir geceydi. Charles bir yıldan daha uzun bir süre bambaşka bir dünyada yaşıyordu. Kazandığı deneyim onu değiştirmişti. Yeniden New York'a dönüş, onun çeşitli duygularla gerekenden fazla dolmasına yol açmıştı.» diyor.

Daha önce birbirlerine komşuluk ettikleri binaya geldiklerinde, Charles, Terry'nin kahve içme önerisini geri çevirdi. «Biliyorum, burada yaşadım.» dedi. «Ama demin bu sokakta yürürken, daha önce burada yaşayan bir başkasıymış gibi geldi bana. Henüz içeri girmeye hazır değilim.»

Kaldırımın üzerinde biraz daha konuştular. Terry Şili'yi ziyarete işte o sırada karar verdi. Zaten iznini Güney Amerika'da geçirmeyi düşünüyordu. Meksika yerine Şili'ye gidebilirdi. Charles önermişti bunu .«O sırada Şili'ye gitmenin tehlikeli olabileceğini düşünmemiştim,» diyor Terry. «Sorunlar olduğunu biliyordum, ama orada geçireceğim on gün içinde bu sorunların bellibaşlı bir olaya yol açabileceği hiç aklıma gelmemişti.»

Aynı Ağustos ayında, Charles ve Terry ile bir haftasonu geçiren yakın dostları, Simon Blattner,

şunları anımsıyor: «New York'ta kalmaları için yalvardım onlara. Ama gitmeye kararlıydılar. Charles'ın yapacağı tek şey, telefonu açıp Joyce'a New York'a dönmesini söylemekti. Ama onun da aklında Şili'ye dönmekten başka bir düşünce yoktu. Gözler önüne serilen dramın son perdesini kaçırmak istemiyor gibiydi.»

Ed ve Elizabeth de Charles'ın Santiago'ya geri dönmek isteyişinden aynı derecede kaygı duyuyorlardı. New York'tayken Charles onlara Şili'de bir darbenin kaçınılmaz olduğunu ve ortada ordunun huzursuzluğunu belirten birden fazla gösterge bulunduğunu birkaç kez söylemişti. Anne ve baba, oğullarının güvenlik içinde olacağı New York'ta kalmasını istiyorlardı. Ne var ki, girişilecek herhangi bir darbenin kansız gerçekleştirileceğine inanan Charles, aynı zamanda gazetecilik içgüdüsüyle olayı yerinde ve anında izlemek istiyordu.

30 Ağustos 1973'de Ed ve Elizabeth, Charles ile Terry'yi uğurlamak üzere havaalanına götürdüler. Charles New York'ta çok iyi vakit geçirmiş ve annesi ile babasına da bir o denli yakınlık duymuştu. New York'tan Joyce'a yazdığı mektupta, «Annemle babam bana çok iyi davranıyorlar. Hiçbirinden gelen bir baskı yok. Beni çok iyi bulduklarını söylediler. Uzun uzun konuşuyoruz. İlk kez benim gerçek yanımı tanıyıp sevdiklerini anlıyorum. Görevler, politika ve din bunun dışında kalıyor. Beni doğrudan doğruya ve olduğum gibi seviyorlar. Beni yeniden gördükleri için de çok mutlular.»

Nasıl olsa New York oradaydı. Charles yeniden oraya dönebilirdi. «Eğer daha önce olmazsa, en geç bir yıl sonra yine görüşürüz.» diye annesine ve babasına söz verdi. Elizabeth ve Ed «Güle güle» derken oğullarını kucakladılar. Charles gitmişti.

Lan Chile uçağı pistte kaydıktan sonra, oldukça

ilerlemiş olan öğleden sonraki saatlerde gökyüzüne tırmanırken, Ed, «Son iki yılda çok olgunlaştı.» dedi.

Elizabeth, «Hem de nasıl!» diye yanıtladı. «Dönüşünü heyecanla bekleyeceğim.»

YEDİNCİ BÖLÜM

SANTİAGO — EYLÜL 1973

Charles ve Terry Santiago'ya geldiklerinde, ekvatorun güneyinde ilkbahar çiçeklerinin açtığını gördüler. Joyce ödünç aldığı bir otomobille onları havaalanında karşıladı ve Paul Harris sokağındaki 425 numaralı eve götürdü. Charles hemen valizini açarak New York'tan topladığı ganimeti ortalığa saçtı. Joyce için bir altın madalyon ve bir boyun atkısı... resim araç ve gereçleri... Ve Charles'ın en hoşuna giden, diş macunlarını ve ter kokusuna karşı deodoran'ları dağıttığında karşılaştığı sevinç çığlıkları oldu.

Joyce akşam yemeğine bir tavuk kızarttı. «Bunu bulabilmek için neler çektim, bilemezsiniz» dedi. Charles da zevk için besledikleri ördeğin giderek kilo aldığını ve bundan sonraki yemek sorununa da böyle çözüm bulabileceklerini söyleyerek işi alaya aldı. Joyce, «Anlamadın.» diye Charles'i uyardı. «Durum çok daha kötü.»

Charles ve Terry dikkatle dinlerken, Joyce onlara siyasal durumun nasıl daha kötüye gittiğini özetledi. 26 Temmuz'da, Charles'ın New York'a uçmasından bir gün önce, Ulusal Kamyon Sahipleri Federasyonu ikinci grevi başlatmıştı. Bu ikinci greve neden olarak hükümetin daha önceki bir sözünden cayması ve Konfederasyon'a yeni kamyon ve yedek parça vermemesi gösterilmişti.

Grev kısa sürede tüm Santiago'ya yayıldı. Ağustos ortalarına gelindiğinde yiyecek maddeleri ve benzin yokluğu ciddi boyutlara ulaşmıştı. Buhranı hafifletmek amacıyla on bin kamyon sahibi Konfede-

rasyon'dan ayrılmışlar ve hükümeti destekleyen girişimlere başlamışlardı. Karşılığında da grevi sürdüren kamyoncular keskin uçlu demir çivileri karayollarına serptiler, köprüleri ve tünelleri dinamitlediler, elektrik tellerini kestiler ve çalışan kamyon şoförlerine sabotaj düzenlediler. Sonunda da Konfederasyon'a karşı olan topluluğun lideri öldürüldü.

Artık Şili ekonomisi hızla felç oluyordu. Benzin istasyonları bomboştu. Nakledilemeyen yiyecek maddeleri çürüyordu. Fabrikalar kapanıyordu. Doktorlar, avukatlar ve diğer meslek sahipleri evlerine götürecek yiyecek bulamayınca, grevi desteklemeye başladılar. Bu arada TIME dergisinin muhabiri Rudolph Rauch greve giden kamyoncuların Santiago dışındaki zengin sofrasına katıldı. Masada kızarmış biftek, sebze ve şarap vardı. Rauch, «Bunların parasını kim ödüyor?» diye sordu. Bir kamyoncu, «CIA» diye yanıtladı.

Daha da kötüsü, Şili'de ilk kez ordudan geldiği anlaşılan hoşnutsuzluk mırıltılarıydı. 29 Haziran 1973' de Santiago'daki İkinci Zırhlı Alay'dan 100 asker, adı Moneda olan Başkanlık çalışma evini kuşattılar. Binanın ön avlusunu ele geçiren askerler, Başkanı koruyan birliği sindirmek için hafif silâh ateşine giriştiler. Saatlerce süren şiddetli çarpışmalardan sonra hükümete sadık birlikler tarafından bu saldırının önü alınabildi. Ama 42 yıldan beri ilk kez seçimle işbaşına gelen bir Şili hükümetini devirmek amacıyla açıkça girişilen bu eylemde 22 kişi ölmüş ve 34 kişi de yaralanmıştı.

Ağustos'un sonuna doğru bunalım daha da büyüdü. Yaklaşık olarak üç yıldan beri Şili Başkanı'nın anayasal üstünlüğü, Şili Kara Kuvvetleri Kumandanı General Carlos Prats tarafından da sağlanıyordu. General Schneider'in öldürülüşünden hemen sonra Eduardo Frei tarafından göreve getirilen Prats'ı Allende de Başkanlığa geldiği ilk gün yeniden aynı göreve ata-

mıştı.

Prats, Marksist değildi .Ama Schneider gibi Anayasa'ya tümden bağlıydı ve Allende'yi işbaşına getiren seçimin yasal olduğuna ve onun belirlenmiş dönem içinde Başkanlık görevinde kalması gerektiğine de inanmıştı. Üç karma karışık yıl içinde de bu inancını değiştirmedi. Kamyoncuların ilk görevinin anlaşmayla sonuçlanması da Prats'ın anlayışlı baskısı ve ustalıkla yürüttüğü görüşmelerle sağlanmıştı. Allende Haziran 1973'de Ordu'dan gelen başkaldırıyı önleyen tek kişinin de Prats olduğunu açıklamıştı. Allende'ye göre, anayasal düzenin sürekliliği için mücadele edeceğine inandığı askerlerin başında Prats vardı.

22 Ağustos 1973 günü Prats'ın emrinde hizmet eden subaylardan üçyüzünün karısı General'in evine yürüyerek onun Allende Hükümeti'ni desteklemesini protesto etti. Böyle bir gösteri daha önce hiç görülmemişti. Göstericilerin amacı da açıkça ortadaydı. Prats'ın subayları artık onun yetkisini tanımadıklarını belirtiyorlar ve Latin geleneğine son derece uygun olarak mesajı iletmesi için eşlerini gönderiyorlardı. Prats bir gün sonra istifa etti. Kısa bir süre sonra Prats'ın altında görev yapan bir subay — Augusto Pinochet adlı bir general — Şili Kara Kuvvetleri Kumandanı olarak atandı.

Charles ve Joyce Santiago'da birbirlerine kavuştuktan sonra ,ilk geceyi, şöminenin karşısında bir şiltenin üstünde geçirdiler. Bir sonraki günün sabahı da Terry'ye kenti gezdirdiler. Aynı gün Charles annesiyle babasına bir mektup postaladı: «New York'a yaptığım ziyaret yaşamımın en güzel dönemlerinden biriydi. Sizlerle beraber olmaktan duyduğum zevki unutamam. Daha iyi nasıl olabilirdi, düşünmek çok zor.»

Arkasından da Charles ve Joyce ev değiştirme

işine başladılar. Paul Harris sokağından taşınmaya karar vermeleri durup dururken olmadı. Bob Brown ve Janet Deucy daha önce çıkmışlardı. Kalanlar ise kendi masraflarını karşılayabilecek durumda değillerdi. Charles New York'a giderken yeni bir ev arama işini Joyce'a vermişti. Joyce da kocası daha dönmeden önce 4126 Vicuna Mackenna adresinde küçük bir ev kiralamıştı.

İlk oturdukları evin aksine, Horman'ların yeni evi bir işçi mahallesinin içindeydi. Sokağın iki yanında, kaldırımlar yerine, geniş, ama tozlu toprak parçası vardı. Çiçekli ve büyük evlerin ve bakımlı çimenliklerin yerini de Vicuna Mackenna'da insana sıkıntı veren gri renkli daireler almıştı.

Joyce'un kiraladığı ev Şili'li bir doktorun, Renato Nunez'indi. Nunez ile eşi hava koşullarıyla yıpranmış ve diğer binalardan uzun bir demirparmaklıkla ayrılmış bir yapıda oturuyordu. Evin arkasında, toprak kısmı sırıtan bir çimenliği geçtikten sonra, eskiden hizmetçilerin barındığı küçük bir ev vardı. Bayan Nunes hamile kalınca, eşi biraz ek gelir sağlamayı düşünerek bu küçük evi kiraya vermeyi kararlaştırmıştı.

Terry'nin Santiago'daki ilk günleri ev değiştirmeye hazırlanan Charles ve Joyce'a yardımla geçti. Eşya, taşınmaya hazır duruma getirilince, oldukça eski bir küçük kamyon kiraladılar ve Vicuna Mackenna'ya birkaç sefer yaptılar. Her seferde Charles başını çıkararak kamyonun arkasından bir şeyin düşüp düşmediğini denetliyordu.

Oturma takımları ve denkler indirildikten sonra, Joyce ve Terry taşınma işinin resmen sona erdiğini açıkladılar. Joyce içinde bulundukları ayın büyük bir bölümünü ev aramakla geçirmişti. Terry ise vaktini bir kamyonun içinde harcamaktan daha çok Şili'yi görmek istiyordu. Öte yanda, Charles ise bir düzene girmeyi ve bir an önce yeni eve yerleşmeyi düşlüyor-

du. Herkesin özlemini yerine getirmek amacıyla Joyce ve Terry'nin, Şili'nin Portillo'daki ilerigelen kayak merkezine gitmesine ve Charles'ın da evi yerleştirmesine karar verildi. İki gün sonra bayanlar döndüklerinde evde her şeyi yerli yerinde buldular.

Ev işlerine eğilmeden önce, Charles New York'ta geçirdiği dört haftadan sonra Şili'ye dönüşüyle ilgili düşüncelerini yazmıştı. Sonra mobilyayı yerleştirmiş, denkleri açmış, giysileri dolaplarına asmış ve yatak odasının pencerelerine perdeleri takmıştı. Mutfak araç gereçleri çekmecelere konmuştu. Büyük yatağın üzerine siyah-beyaz şeritli kalın battaniye örtülmüştü. Oturma odasındaki yemek masasının üstünde mavi ve beyaz renklerdeki sofra örtüsü, onun üzerinde de şamdanlar duruyordu.

Böylece yuva hazır duruma getirilmişti.

Charles ve Joyce artık yerleşmiş sayılırlardı ama, giderek yoğunlaşan Şili'nin politik durumu Terry'yi rahatsız ediyordu. Parlamentodaki muhalefet Allende'nin istifasını istemişti. Pek çok siyasal gösteri de şiddetle son bulmuştu. Portillo'dan döndükleri gece, Terry, Şili'den ayrılmaya karar verdi. Charles ve Joyce bu kararı onayladılar, ama önce onun Santiago'nun 75 mil batısındaki Vina del Mar'a gidip Şili'nin Pasifik Okyanusu'ndaki kıyısını görmesini önerdiler.

Kısa sürede her üçünün Vina'ya pazartesi günü gitmesi kararlaştırıldı. Salı günü alışverişe çıkılacaktı. Bir gün sonra da, 12 Eylül'de, Terry Santiago'dan ayrılacaktı. Pazartesi sabahı Joyce vizesini uzatmak zorunda olduğunu anımsadı. Sonuçta da, onun önerisi üzerine, Charles ve Terry Vina'ya yalnız gittiler.

Kıyı kentlerine ulaşım düzensiz bir şekilde yapılıyordu, grevlerden ötürü. Günün geç saatlerine dek tren ve otobüs yoktu. Özel otomobil tutmak da son derece pahalıya patlayacaktı. Charles ve Terry bir saatlik bir arama sonucunda buldukları bir «col-

lektivo»ya (dolmuş) atladılar ve ancak öğleden sonra Vina'ya vardılar. Kentin merkezinde dolmuştan iner inmez, Charles'ın kılavuzluğunda dolaşmaya başladılar. Bir iki saat yürüdükten sonra güneşin okyanusa batışını izlediklerinde saat 21:00'e gelmişti. Gerçekte, Şili geleneklerine göre akşam yemeği için erkendi. Ama Charles'ın karnı zil çalıyordu. Ancak geceyarısı Santiago'ya giden bir otobüse atlamaya karar verdiler.

Vina'nın merkezindeki bir küçük lokantaya girdiler. Salonun bir köşesinde elindeki gitarıyla biri oturmuş çalmak için yemek zamanı olan 22:00'yi bekliyordu. Bir masanın başına toplanmış olan garsonlar da kendi aralarında konuşuyorlardı. Charles ve Terry diledikleri bir masaya oturdular. İlk müşteri onlardı.

Yiyecek sıkıntısından ötürü lokanta zengin bir listeye sahip değildi. Tavuk yemeyi kararlaştırdılar. Su gibi bir şeyde pişirilmiş ve küçük parçalara ayrılmış bir tavuk getirildi önlerine. Saat 22:00'den biraz sonra otobüs terminalindeydiler. Gişenin arkasına oturmuş olan genç görevli bir takım kâğıtları karıştırıyordu. Charles İspanyolcasıyla Santiago'ya gece otobüsünde iki kişilik yer istedi.

Görevli, «Otobüsler kalkmayacak.» dedi. «Silâhlı kuvvetlerle kamyoncular arasında çarpışma çıktı. Yol kapandı.»

Tren istasyonu da gece olduğu için kapanmıştı. Ortalıkta dolmuş filân da görünmüyordu. Vina'da kalmaktan başka çare yoktu. Bir gün sonrasının otobüs tarifesini incelediler. Öğle otobüsü ile dönmeyi kararlaştırdılar. Kararlaştırılmayan tek nokta geceyi nerede geçirecekleriydi.

«Miramar Oteli'ni anımsıyor musun?» diye Charles sordu. «Hani önünden geçmiştik. Şato gibi bir yer...»

Terry «evet» anlamına başını salladı.

«Her zaman orada kalmayı isterdim. Bakalım ne denli pahalı bir yer?»

Joyce'a telefon edip durumu anlatmak için artık çok geçti. Horman'ların Şili'de hiçbir zaman telefonları olmamıştı. Paul Harris Sokağı 425 numarada otururlarken, komşuları Mario ve İsabella Carvajal'ın telefonundan yararlanırlardı hep. O da kendilerine gönderilen mesajları almak için... Aynı durum ev sahibi Dr. Nunez'in telefonu için de geçerliydi. Ama doktorun karısı çocuk beklediğinden ötürü Charles onları uyandırmayı uygun görmedi.

«Yolların kapanması olağanüstü bir şey değil. Joyce merak etmez.» diyerek Terry'yi yatıştırdı Charles.

Bir taksi onları Miramar Oteli'ne götürdü. Kayalık denize bakan otel, içinde bulundukları günlerin taşıdığı gerçeklerden daha çok bir Gotik romanın havasına uygun görünüme sahipti. Otelin içi daha az ilginçti. Girişteki salon boş denecek kadar ıssızdı. Tavanda asılı büyük avizede patlamış ampuller seçiliyordu. Girişin hemen solundaki uzun yazıhanenin arkasında oturan otel görevlisine yaklaştılar. Charles oda fiyatlarını sordu. Miktarın yüksek olmadığını anlayan Terry önüne kayıt formlarından birini çekti. Fakat otel görevlisi form'u ince bir hareketle Terry'nin elinden aldı ve Charles'a uzattı. Charles kâğıdı her ikisi adına doldurdu ve imzaladı. İsimleri ayrı ayrı yazan Charles kısa bir süre düşündü ve kimlik kartındaki adresi verdi : Paul Harris Sokağı 425 numara.

Birden ortalıkta biten bir otel garsonu onları 315 numaralı odaya çıkardı. İçeri girince, karşılarına küçük bir koridorun solundaki banyonun kapısı ve tam karşıda da büyükçe bir kare biçimindeki oda çıktı. Odada birbirinden aradaki küçük masayla ayrılan iki yatak vardı. Yatakların arkasında da duvarı boydan boya kaplayan bir perde uzanıyordu. Otel garsonu

perdeyi açtı ve ortaya çıkan kocaman pencereden dışarısını göstererek, «Valparaiso a noche!» (Valparaiso'nun gece görünümü) dedi.

Charles ve Terry ileri doğru yürüdüler ve pencereden dışarıya, karanlığa baktılar. Dışarda uzanan körfezin ötesinde koskocaman ve kapkaranlık bir tepe yükseliyordu. Valparaiso'yu taşıyan 41 tepeden biriydi bu. Alt tarafında yoğunlaşan küçük ışıklar, tepeye doğru seyrekleşiyordu. Limandaki gemilerin hareketini seçmek mümkün değildi. Okyanusun dalgaları hırçın sesler çıkararak kıyıda parçalanıyordu.

«Karnım acıktı.» dedi Charles. İki bira ve bir de sandviç getirtti. Terry ile balkona çıkıp bir süre oturdular. Charles sandviçini bitirdikten sonra da yatıp uyudular.

SEKİZİNCİ BÖLÜM

DARBE

Kargaşa ve çalkantı Şili'yi ve Allende'yi çok fazla etkilemişti. Ülke kıvranırken Allende'nin yüzü geriliyordu. Uykuları düzensizleşmiş, Şili'nin durumunu izledikçe içini dayanılmaz bir acı kaplamıştı. Uzun süre tartıp biçtikten sonra düzeni sağlamak için bir plan hazırladı.

Ekonomik bunalımdan kurtulabilmek amacıyla çalışırken, Allende ile parlamento arasındaki ilişkiler bir çıkmaza girmişti. Anayasaya göre bu gibi durumlarda Başkan'ın halkoyuna başvurma yetkisi vardı. Eğer çoğunluk onun isteğini desteklerse, parlamento dağılır ve yeniden seçime gidilirdi. Böyle bir seçimde parlamentodaki her sandalye sahibinin değişmesi olasıydı. Sonunda ortaya ya Allende'nin birlikte çalışabileceği bir çoğunluk çıkacak ya da onun görevden alınmasını sağlayacak güçte bir muhalefet oluşacaktı. Her iki durumda da bunalımın üstüne demokratik bir yolla gitmek mümkün olacaktı.

7 Eylül 1973 günü Allende, aralarında Kara Kuvvetleri Kumandanı Augusto Pinochet'nin de bulunduğu yüksek rütbeli generallerle bir toplantı yaptı ve onlara aralarında kalmak üzere düşüncelerini açıkladı. Karşı karşıya geldikleri güçlükleri içtenlikle sıralayan Başkan, dört gün sonra, ülke çapında referandum yapma kararını açıklayacağını generallere söyledi. Toplantıdan sonra generaller de kendi aralarında görüştüler. 11 Eylül'de Şili halkı kendi yazgılarını kendilerinin kararlaştırmasına yarayacak olan yoklamanın yapılacağını öğrenecekti. Oysa Was-

hington'dan gelen baskılar anayasal değil, askersel bir çözüme başvurulmasını öngörüyordu.

1973 yılına gelindiğinde Şili Ordusu'na Amerikan etkisi adamakıllı yerleşmişti. 1952'de imzalanan bir karşılıklı anlaşmaya göre Amerika Birleşik Devletleri, Şili subaylarını 20 yılı aşan bir süreden beri eğitiyordu. Bu öğretimin çoğu Panama Kanal'ı bölgesinde yapılırdı. Tüm Latin Amerika'daki Amerikan askeri harekâtı buradaki merkezden yönetilmekteydi.

Kanal Bölgesi'nde 14 Amerikan üssü vardır. Her üssün yönetimini Amerika Birleşik Devletleri Güney Kumandanlığı yüklenmiştir. Bu üslerden en önemlisi Fort Gulick adını taşır. Burada Sekizinci Özel Kuvvetler eğitilmektedir. Bu birlikler halk arasında Yeşil Bereliler diye de tanınır. Gerçekte, Panama Kanalı'nın savunması için oluşturulan Yeşil Bereliler'in zamanla daha geniş sorumluluklar içeren görevler de taşıdıkları artık bilinmektedir. On yıl boyunca Ulusal Kilise Konseyi Latin Amerika Bölümü başkanlığını yapmış olan William Wipfler, «Şili'deki darbenin ve Latin Amerika'nın herhangi bir yerinde sağ kanattan gelen baskının ideolojik içeriği ve amacı, bu eğitim merkezlerince oluşturulmuştur.» diyor.

1970'li yılların başlangıcında, Şili Silâhlı Kuvvetleri'nin dört bölümü vardı : Başlıca gücü Santiago'da yer alan 30 bin kişilik Kara Kuvvetleri; genel karargâhı Valparaiso'da bulunan 15 bin kişilik Deniz Kuvvetleri; (Valparaiso'da Amerikan Deniz Misyonu da bulunmaktadır.) Dokuz bin kişilik Hava Kuvvetleri ve 13 bin Carebinero. Yani Şili'deki tüm yerel polis örgütlerinin birleştirilmesiyle kurulan ulusal polis birliklerinin görevlileri...

Allende döneminde Şili'ye yapılan ekonomik Amerikan yardımı yüzde 90'ın da üstünde azaltılırken, Amerikan askeri yardımı olağanüstü boyutlara varıyordu. Şili'ye gönderilen tankların, ağır topların ve diğer araç ve gereçlerin sayısı giderek artı-

yordu. Panama'da eğitim gören Şili silahlı kuvvetleri personeli de iki katına çıkarılmıştı. Orduya sağladığı desteği giderek güçlendiren Nixon Hükümeti Şili'de Amerika Birleşik Devletleri için bir üs de kurdu. Bu üs Allende denetiminden bağımsız çalışıyordu ve ona karşı bir tutum içindeydi. Sonunda üs o denli güçlü bir duruma geldi ki, orada görev yapan Şilili subaylardan hangisinin rütbesinin yükseleceğine de Amerika karar vermeye başladı.

Daha sonra Amerika Birleşik Devletleri daha da gaddarlaşarak Şili Silahlı Kuvvetleri'ndeki yüksek rütbeli komutanlardan hangisinin rütbesinin yükseltileceği konusunda da ağırlığını koymaktan çekinmedi. 1970 Kasım'ında Hava Kuvvetleri Komutanlığı'na Allende tarafından General Cesar Ruiz getirilmişti. 1973 yılındaki kamyoncuların grevine çözüm ararken boşa çıkan bir düşünce sonucunda Ruiz zorla Allende'nin hükümetindeki Halk Hizmetleri ve Ulaştırma Bakanlığı'na atandı. CIA tarafından beslenen grevcileri yatıştıramayan Ruiz 1973'ün ortalarında hem kabinedeki, hem de Hava Kuvvetleri'ndeki görevlerinden ayrıldı. Yerine sağ görüşlere sahip General Gustavo Leigh atandı.

General Carlos Prats görevinden ayrılmaya zorlanan ikinci kumandandı. General Schneider'in öldürülüşünden sonra Kara Kuvvetleri Kumandanlığı'na atanınca, General Prats Allende Hükümeti'nin koruyucuları arasına girmiş ve hemen hemen üç yıl ordudaki gücünü sürdürmüştü. Subay eşlerinin, son derece geniş bir biçimde tanıtımı yapılan 23 Ağustos 1973'deki yürüyüşünden sonra o da istifa etti. Prats'ın yerine yardımcısı General Augusto Pinochet geldi. Uzun boylu, güçlü yapılı ve gözündeki bir kusuru kapatmak için koyu renkli gözlük camı kullanan Pinochet 1936 yılından beri silahlı kuvvetlerde hizmet ediyordu. Sicilinde özellikle göze çarpan kayıtlar arasında Washington'daki Şili Büyükelçiliği'nde askeri

ateşe olarak çalışması ve 1965, 1968 ve 1972 yıllarında Amerika Birleşik Devletleri'nin Panama Kanalı Bölgesi'ndeki Güney Kumandanlığı'na yaptığı ziyaretler vardı.

Prats'ın ayrılmasından sonra ayağının kaydırılacağı anlaşılan kumandanlar arasında Jose Maria Sepulveda da bulunuyordu. Sepulveda, Carabinero'ların başındaydı. Sonunda onun yerini de General Cesar Mendoza adlı. Ağustos 1973'e geldiğinde, Allende'ye sadık generaller arasında gücünü koruyabilen bir kumandan kalmıştı. O da Deniz Kuvvetleri Kumandanı Amiral Raul Montero idi.

Darbe düzenleyicileri şimdi ellerindeki programın gösterdiği en önemli aşamaya gelmişlerdi. Eylül, bir darbe girişiminde bulunmaya en uygun aydı. Ondört yıldan beri Amerika Birleşik Devletleri ve Şili donanmalarının ortak girişimiyle «Unitas Harekâtı» diye bilinen bir eğitim manevrası düzenlenirdi. İşte şimdi, bu birleşik manevra hazırlığı içinde olan Şili silâhlı kuvvetleri «teyakkuz» durumuna geçmişti.

9 Eylül 1973 Pazar günü, Amerikan donanmasına bağlı füze taşıyan bir kruvazör, iki destroyer ve bir denizaltı Şili'nin kuzeyinde demirledi. O gece Kara Kuvvetleri Kumandanı General Augusto Pinochet, Hava Kuvvetleri Kumandanı Gustavo Leigh ve Valparaiso'daki Şili Deniz Garnizon Kumandanı Amiral Jose Toribio Merino arasında bir yazılı mesaj gidip geldi. İlk olarak Merino tarafından imzalanan mesajda, «D-günü Salı. Saat 06:00» deniliyordu. Pinochet ve Leigh, Merino'nun imzasının altına kendi imzalarını attılar ve «conforme» (tamam) diye de yazdılar.

10 Eylül 1973 Pazartesi, saat 16:00'da Valparaiso'dan kalkan Şili gemilerinin oluşturduğu bir konvoyun Şili kıyılarının açığında demirlemiş dört Amerikan savaş gemisine doğru yol aldığı görüldü. Aynı gemiler gece karanlığından yararlanarak döndüler. Şili deniz birlikleri Valparaiso'ya dağıldı ve kentin

başkentle tüm bağlantıları kesildi. Aynı sırada da, yüksek komutanlar arasında Allende'yi desteklemekte olan son kumandan, General Montero, ev hapsine alınmıştı. Amiral Merino'nun emirleriyle deniz kuvvetlerine bağlı birlikler Valparaiso'daki Allende yandaşlarını toplayıp limana yanaşmış gemilere kapatmaya başladılar. 11 Eylül sabaha karşı saat 03:00'e gelindiğinde, darbe düzenleyicilerin Valparaiso'daki girişimi tamamlanmıştı .

Şafak yaklaşırken askeri birlikler Şili'ye dağılmaya başladılar. Allende yandaşlarından hangilerinin idam edileceğini, hangilerinin tutuklanacağını belirten listeler ülkenin tüm bölgelerine dağıtılmıştı. Generaller «Marksist kanserin Şili'deki kökünü kazımaya» söz vermişlerdi ve bu sözü yerine getirmek için de acımasızca davranmaktan kaçınmıyorlardı. Darbecilerin karşılaştığı direniş hafifti. Ancak bir iki askeri birlik darbeye karşı çıktı. Siviller de silâhsızdı. Güçlü silâhlı direnişle salt Santiago'da karşılaşıldı.

Sabah saat 06:10'da Salvador Allende askerlerin Moneda'ya yürüdüklerini haber veren bir telefonla uyandırıldı. Hemen üzerine kurşuni renkte bir kazak, tüvid ceket ve pas renkli pantalon geçiren Allende bir otomobille evinden ayrıldı. Saat 07.00'den kısa bir süre sonra, otomatik tüfekler, hafif makinalı tüfekler ve bir bazuka ile donatılmış 20 keskin nişancısının eşliğinde Moneda'ya geldi. Adamlarını yerlerine yerleştirdikten sonra da Allende 34 yaşındaki karısını telefonla arayarak bir kez daha görüşemeyebileceklerini bildirdi.

Saat 09:00'da Başkan yurttaşlarına son kez seslendi. Atak davranan silâhlı kuvvetler Şili'deki tüm iletişim ve ulaşım merkezlerini etkisiz duruma getirmişlerdi. Ama Santiago'daki 29 radyo vericisinden ikisi hâlâ hükümetin elindeydi. Allende radyodan konuşurken, iki denetim merkezinde görülen patla-

ma onun sesini kesmiş, ama daha önce söylediği şu son sözlerin yayımını engelleyememişti :

«Size seslenebilmek için bulduğum bu fırsatın bir kez daha elime geçmeyeceğine eminim. Acı konuşmayacağım ama sözlerimin, Şili askerleri olarak ant içenlere, bu andı tutmadıkları için ahlaksal bir ceza olmasını dilerim. Askerlerin gücü var, bizleri ezip geçebilirler. Ama sosyal gelişmeye engel olamazlar. Tarih bizimledir ve Halk kendi tarihini yazacaktır.

Ülkemin insanları, adaletin yüce tutkularının salt bir yorumcusu olan, Anayasa ve yasalara saygı duyacağına söz veren bir kişi olarak bana gösterdiğiniz bağlılık ve duyduğunuz güven için hepinize teşekkür etmek isterim. Her zaman yanınızda olacağım ya da hiç olmazsa anılarım yanınızda olacak.

Şili'ye ve onun yazgısına inanıyorum. Başkaları bu karanlık ve acı günü yenmesini bilecektir. Sizler de şunu bilin ki, çok geçmeden özgür insanların daha yeterli bir toplum kurabilmek için yürüyecekleri yollar açılacaktır.

«Yaşasın Şili!»

Bir iki dakika sonra, Amiral Patricio Carvajal telefonla Moneda'yı aradı ve Allende'ye, eğer teslim olursa kendisinin ve ailesinin sağ olarak Şili'den ayrılmalarına izin verileceğini belirtti. Allende bu öneriyi geri çevirdi. Bunun üzerine askeri kumandanlık Moneda'nın Ulusal Hava Kuvvetleri tarafından saat 11:00'de bombardıman edileceğini radyo ile açıkladı. Bombardıman saatinden kısa bir süre önce, Allende kendisini savunmak amacıyla oradan ayrılmayanları topladı ve isterlerse gidebileceklerini söyledi. «Sizlerden sadece bir dileğim var. Giderken silâhlarınızı bize bırakın. Çünkü bu askeri başkaldırıya karşı koymak için geride kalacak olan bizlerin onlara gereksinimimiz olacak.»

Öğle saatinden tam dört dakika önce hava saldırısı başladı. Santiago göklerinden süzülen iki Hunter Hawk jeti iki yüz yıllık Moneda'ya yapacağı sekiz hücumdan ilkine geçti. Binanın kuzey kanadına isabet eden 18 roket Başkanlık çalışma odasının bulunduğu üst katı ağır hasara uğrattı. Bir iki dakika sonra da General Javier Palacios, İkinci Tank Alayı'na hücum emrini verdi.

Savaş iki saat sürdü. Başkan ve onu savunan 42 kişi yüzlerce askerin ve onları destekleyen hava gücünün ve tankların karşısında dayandılar. Saatler 13:00'ü gösterdiğinde, Moneda'nın büyük bir kesimini, kabaran duman ve alevler yutmuştu. Ama Allende yandaşları, dumana ve yorgunluğa, öte yanda da dışardan açılan ateşe karşın, çarpışmaya devam ettiler.

Ne var ki, artık bu savunmanın bir yararı kalmamıştı. Saatler 14:00'ü gösterdiğinde Yüzbaşı Roberto Garrido'nun kumandasındaki birlik savunma hatlarını yardı ve ikinci kattaki kabul salonuna daldı. Garrido, gözüne çarpan kısa ve topluca birine silâhını doğrultup ateş açmakta gecikmedi. İşte Salvador Allende onun kurşunlarıyla hemen oracığa yıkıldı. Başkan düşerken, kendisini savunanlardan dört beş kişi salona hücum ettiler ve Garrido'nun askerlerini oradan sürdüler. Allende'nin kişisel doktoru, Dr. Enrique Paris, yere yıkılmış olan arkadaşının üzerine eğildi ve Başkan'ın nabzını dinledi. Allende'nin karnındaki 6 kurşun yarasından kan boşanıyordu. Paris, gözleri yaş içinde, Allende'nin ölmüş olduğunu açıkladı.

Kırk dakika sonra son savunucular da düştüler. Yemek salonuna giren General Palacios, Başkan'ın üzerine örtülmüş olan kanlı bir Şili Bayrağını kaldırdı ve bir kenara attı. Palacios'un yanındakilerden biri eline aldığı makinalı tüfekle Allende'nin başına bir el ateş etti. Kemik parçaları ve kan çevreye sıçradı.

DOKUZUNCU BÖLÜM

VİNA del MAR

Salı, 11 Eylül 1973

Charles Horman erken kalktı. Terry uyandığında, Charles çoktan otelin salonuna inmişti. Gözlerini uğuşturan Terry, odanın öbür ucuna gitti, cam kapıyı açtı ve balkona çıktı. Gözleriyle ufku taradı. Vina'ya, limana, Valparaiso tepelerine ve okyanusa baktı. Alçaktan uçan bir helikopter başının üstünden geçerek karşıdaki tepelerin arkasında yitip gitti. Gök masmaviydi.

Terry otelin salonuna indiğinde bir önceki gece nöbette olan otel görevlisi hâlâ işbaşındaydı. Salonun öte yanındaki kocaman bir koltukta Charles oturuyordu. Ona elini salladı.

«Günaydın,» dedi Charles neşeyle. «Kalktığına göre, önümüzdeki bir iki saatte ne yapmak istersin?»

«Bir fincan kahveye ne dersin?»

«Daha iyi bir önerim var. Niçin kente inip bir şeyler yemiyoruz? Sonra Santiago otobüsüne atlayıp gideriz.»

Otelin hesabını ödeyip Vina'ya doğru yürümeye başladılar. Yolun bir yanında taştan bir duvar ve deniz vardı. Öbür yanında da, oldukça yüksek bir tepenin üzerinde enfes villalar göze çarpıyordu. Charles kaldırımdan küçük bir taşı alıp denize fırlatırken, «Vina, Scarsdale'i andırıyor.» dedi.

Ama Terry onu dinlemiyordu. Bir önceki gün görmedikleri bir şey sezmişti. Ortalıkta olağanüstü sayıda bayrak vardı. «Bugün bayram mı?» diye sor-

du. «Bu bayraklar dün asılmamıştı.»

«Bayram olduğunu sanmıyorum. Kente inince öğreniriz.»

Yol bomboştu. Ortalıkta ne bir otomobil vardı, ne de yayalar. Bir köşeyi döndükten sonra askeri nöbetçi binasını andıran küçük bir yapıyla karşılaştılar. Yirmi yaşından fazla göstermeyen bir asker, elinde tüfeğiyle yaklaştı.

«Nereye?» diye sordu.

«Yürüyüşe çıktık.»

«Nereden geliyorsunuz?» Sesinden ilk sorunun yanıtını doyurucu bulmadığı seziliyordu.

Charles açıkladı: «Biz Santiago'dan gelen turistleriz. Geceyi Miramar Oteli'nde geçirdik. Santiago'ya gidecek otobüse binmek için Vina'ya yürüyorduk».

«Özür dilerim ama,» dedi asker, «Hemen otelinize geri dönmelisiniz. Ordu Şili yönetimine el koydu. Tüm ülkede sokağa çıkma yasağı var.»

Charles ve Terry hayretle birbirlerine baktılar. Uykudan kalkmışlar, hesabı ödeyip otelden çıkmışlar ve on dakika yürümüşler, ama hiçbir şey sezmemişlerdi. Oysa işte şimdi yeşil üniforması ve çizmelerinin kenarına sıkıştırılmış bol pantolonu içindeki genç bir çocuk onlara tüm Şili'nin ordunun yönetimine geçtiğini söylüyordu.

«Gerçekten bir darbe mi oldu?» diye sordu Charles.

«Evet.»

Pencerelere asılı bayraklar, başlarının üstlerinden geçen helikopterler, bir gece önce Santiago yolunun kapanması... On dakika yürümelerine karşın, yolda da kimseye rastlamamışlardı. Şimdi her şey anlaşılıyordu. «Ne diyorsun bu işe?» diye sordu Charles.

Genç asker omuzlarını silkti. «Ben oyumu Allende'ye vermiştim. Ama şimdi emirlere uyuyorum. Dün gece koğuşlarımıza subaylar geldi. Yönetimi ele alan

askerlere karşı gelenler öldürülüyor. »

Charles ve Terry geri dönüp otele doğru yürümeye başladılar. Otele geldiklerinde, salon yine bomboştu. Charles, Joyce'a telefon etmek için jeton almak üzere otel görevlisine yaklaştı.

Adam, «Telefonlar çalışmıyor.» dedi. «Kent içi konuşmalar bile yapılmıyor. Dinleyin.»

Otel görevlisi eğildi ve yazıhanenin altındaki transistörlü radyonun sesini yükseltti. Radyoda «Washington Post Marşı» (Bir Amerikan Marşı) çalınıyordu. Görevli, «Duydunuz mu? Askeri marş! Silahlı kuvvetler Şili'ye el koydu. Düşmanın iletişim sağlamasını engellemek için telefonları susturdular.» dedi.

Charles'la Terry radyoyu dinlerken, marş kesildi ve bir spikerin sesi duyuldu: «Chilenas, Chilenas. Sakin olun. Her şey yolunda. Evlerinizden çıkmayın.» Arkasından çeşitli askeri bildiriler yayımlandı ve sonra yine marş başladı.

«Bir de kültürel bağımsızlıktan söz ederler.» dedi Charles. «Hiç olmazsa, radyoda Şili marşlarını kullanabilirlerdi.» Sonra otel görevlisine arkasını döndü, ama yürüyüp uzaklaşmak yerine yeniden başını çevirip, «Santiago'daki biriyle ilişki kurmanın hiç yolu yok mu?» diye sordu.

«Korkarım ki, yok.»

Charles omuzlarını silkti. Darbenin kansız gerçekleştirilmesi de bir şeydi. Joyce'un uyanıp durumu öğrendikten sonra aynı çaresizlik içinde kalmış olabileceğini düşündü. Sonunda, «Herhalde bir gün daha buradayız.» diye mırıldandı. «Gidip bir kahvaltı yapalım.»

Otelin yemek salonunda her zamanki ekip çalışıyordu. Bir önceki geceden kalan garsonlar ve diğer görevliler... Yeni ekip sokağa çıkma yasağından ötürü işe gelememişti. Charles ile Terry'nin hiç de iştahlı bir kahvaltı yaptıkları söylenemezdi. Kahvaltı-

dan sonra, bir haber alabilir miyiz diye yine salona döndüler. Ama radyodan salt Amerikan marşları ve askeri bildiriler yayımlanıyordu. Sonra terasa çıkıp metal sandalyelerde oturdular bir süre. Güneş yakıyordu. İçeri girdiler.

«Burada bilârdo masası yokmuş.» diye Terry'ye sıkıntıyla yakındı Charles. Otel görevlisine sormuştu. «Olsaydı, Joyce'la yeniden yapacağımız karşılaşma için biraz çalışırdım. Son oyunumuzda bana duman attırdı. Yaman oyuncu, bu Joyce.»

Otelden ayrılamadıkları için, odalarına çıktılar ve günün öğleden sonraki bölümünü balkonda okuyarak geçirdiler. Yalnız bir kez, Charles salona inip televizyonun yayın yapıp yapmadığına baktı. Tüm TV yayınları kaldırılmıştı. Akşam yemeğinden sonra yine odaya çıktılar. Charles bu kez yazmayı denedi. Ama tam bir saat önündeki beyaz kâğıda bir şeyler yazıp, sonra onları karalayıp durdu.

«Neyin var?» diye sordu Terry.

«Bilmiyorum. Ortalık çok sessiz. Düşüncelerimi toparlayamıyorum. Bir şeyler oluyor gibime geliyor.»

Çarşamba, 12 Eylül 1973

Telefonlar hâlâ çalışmıyordu ama, sokağa çıkma yasağı gündüz Vina içinde kaldırılmıştı. Charles'ın isteği üzerine bir gazete bulabilmek umuduyla Terry onunla birlikte şöyle bir dolaşmaya çıktı. Darbeye karşın, alışveriş doğallıkla sürüp gidiyordu. Dükkânlar açıktı ve ana yolun iki yanındaki sıralarda dinlenenler görülüyordu. Göze çarpan tek değişiklik, sanki halkın toplanmasını engellemek için köşebaşlarına dikilmiş olan askerlerdi.

Kentin merkezine girdiklerinde, Charles köşedeki bir gazete satıcısının önünde uzanan kuyruğu gördü. Yeni hükümeti kimin kurduğunu ve Allende'ye ne olduğunu bilmediği için, hemen Charles de

kuyruğa girdi. Kuyruk ilerledikçe, «El Mercurio» adlı gazeteyi satın alanlar Charles'ın yanından birer birer geçip gidiyorlardı. «El Mercurio», Şili'nin en büyük ve en ilerigelen sağcı gazetesiydi. Büyük mavi harflerle gazetenin üstünde şöyle bir başlık vardı: «Allende Depuesto» (Allende Düştü). Charles kuyruğun sonuna geldiği sırada, en son gazete de satıldı. Gazeteci kulübesini kapadı ve yürüyüp gitti.

«Bir yerde oturup kahve içelim.» dedi Terry. «Belki masanın birinde unutulmuş bir gazeteye rastlarız.»

«Önce bir gazete bulmalıyız. Öbür köşeyi deneyelim.»

Ama tüm gazete satış yerleri kapalıydı. «Şimdi kahveye ne dersin?» dedi Terry.

«Zamanı değil. Bir de tren istasyonuna bakalım. Vina'da gazetesiz kalan tek insan bizmişiz gibi geliyor bana.»

Tren istasyonundaki gazete satış yeri de sımsıkı kapalıydı. Otele gazetesiz dönerlerken, Terry, «Canım sıkılıyor.» diye mırıldandı. «Daha uzun bir süre burada gazetesiz kalırsak, sana dayanmak mümkün olmayacak.»

Miramar'da ise sanki her şey eskisi gibiydi. Otelin günlük kadrosu işe başlamış ve radyoda da «Washington Post Marşı»nın yerini, Stevie Wonder'ın söylediği «You Are The Sunshine of My Life» (Benim Yaşamımın Güneş Işığı Sensin) almıştı. Öğle saatinden kısa bir süre sonra yemek salonunda bir şeyler atıştırdılar. Sonra da terasa güneşlenmeye çıktılar. İki üç metre ilerde kızıla çalan saçları dökülmüş, biraz fazla kilolu bir adamla kısa boylu, kızıl saçlı bir kadın oturdukları yerde konuşuyorlardı. Yanlarındaki masanın üzerinde de katlanmış bir gazete duruyordu.

Gözleri yerinden fırlayan Charles hemen onlara yaklaştı ve İspanyolca gazeteyi alıp alamayacağını

sordu. Adam başını kaldırıp gülümsedi. «İngilizce sorsan daha iyi edersin, ahbap.»

Terry, «Amerikalı mısınız?» diye haykırdı.

«Evet.»

«Turist misiniz?»

«Pek sayılmaz.»

«Burada ne arıyorsunuz?»

Adam başını kaldırdı ve gülümsedi. «Buraya Amerika Birleşik Devletleri Donanması'yla geldim. **Bir görevi yerine getirmek üzere geldik ve işi bitirdik.**»

Charles'la Terry dönüp anlamlı anlamlı birbirlerine baktılar. Adam ıvır zıvır konular üzerinde konuşmaya başladı. Adı Arthur Creter'di. Donanmadan emekli bir teknisyen... «Şimdi Amerika Birleşik Devletleri Deniz Kuvvetleri'nde özel işlerle görevlendiriliyordu.» Kısa kollu gömlek ve spor pantalon giymiş olan Creter, yanındaki Şili'li dostundan daha rahat ve daha hoş görünüyordu. Üzerinde ince basmadan bir giysi bulunan kadın şişmanca ve buğday tenliydi. Terry onun kızıl renge boyanmış saçlarının altındaki simsiyah kökleri seçmekte zorluk çekmedi.

Dostça davranan Creter konuşkan bir insandı.

Charles, «Nereden geldiniz?» diye sordu.

«Üssüm Panama'dan.»

«Nasıl bir yer orası?»

«Çok güzel. Latin Amerika'da neler olup bittiğini oradan izlemek kolay oluyor.»

«Buraya sık sık gelir misiniz?»

«Evet. Askeri davet alınca, geliriz.»

«İlk gelişiniz değil, o zaman?»

«Hayır. Üçüncü.»

«Ne kadar zamandan beri buradasınız?»

«Otele dün indim. Daha önce, limandaki gemilerden birindeydim. Bir hafta kadar gemide kaldık.»

Kızıl saçlı kadın kaygılanmış gibiydi. Terry konuyu değiştirdi. «Vina'da daha ne kadar kalırız? Bir

fikriniz var mı?»

«Hafta sonuna kadar kalırsınız.» diye yanıtladı Creter. «Başımdan böyle şeyler çok geçti benim. Beklemekten başka çareniz yok. Ama üzülmeyin, darbe girişimi rahatlıkla gerçekleştirildi. Burada güvenlik altındasınız.»

Charles'ın merakı giderek artıyordu. «Darbe çok önceden mi planlanmıştı?» diye sordu.

«Eğer önceden planlanmazsa, sonuca böyle rahatça ulaşamazsın.»

«Nasıl oldu bu iş?»

«Salı sabaha karşı dört otuzda, askeri birlikler harekete geçti ve ülkenin dört bir yanına dağıldılar. Yarım saat sonra, tüm ülke askeri denetim altına girdi. Darbeden bir iki saat sonra Panama'daki askeri çevrelerle konuştum. Haber oraya da ulaşmıştı. Hızla yayılmış demek ki...»

«Amerika Birleşik Devletleri yeni hükümeti tanır mı dersiniz?»

«Artık iş politikacıların kararına bağlı... Ama kuşkusuz olur bu da.»

Yine Terry konuşmayı bir başka yöne çevirdi. «Santiago'ya dönmek istiyoruz biz. Acaba bize yardımcı olabilecek bir Amerikan Konsolosluğu var mı Valparaiso'da?»

Creter, «Gerçekten bilmiyorum.» dedi.

«Bizimle beraber aramaya gelir misiniz?»

Adam yine güldü. «Herhangi bir Amerikan Konsolosluğu'na gitmek isteyeceğimi sanmıyorum. Onlar askerlerle, karşılaşmaktan pek hoşlanmazlar. Ama beni merak etmeyin siz .Kumandanlıktaki arkadaşlarım benimle ilgilenirler.»

«Kumandanlık mı?»

«Evet. Amerikan Askeri Grup Kumandanlığı.. Kumandanlığın deniz karargâhı Valparaiso'da bulunuyor.»

Charles dönüp limana doğru baktı. «Orada ne

biçim gemiler var, biliyor musunuz?»

«İki destroyer, bir kruvazör, açıkta da bir denizaltı. Limana gelince—»

Kızıl saçlı kadın önce güneşi gösterdi, elini yüzüne doğru tutarak Creter'i içeri çağırdı. Tümcenin ortasında konuşmasını kesen Creter, içeri girmek için dönerken, «Buyrun, gazeteyi istediğiniz gibi okuyun. Ama pek fazla haber vermiyor.» dedi.

Creter içeri girince, Charles Terry'ye döndü, «İnanılır gibi değil.» dedi. «Tüm bunları nasıl anlatır bize!» Sonra başını sallayarak gazeteyi aldı ve sayfaları karıştırmaya başladı. Gazetede Allende ile ilgili pek fazla bilgi yoktu. Salt görevden alındığı bildiriliyordu. Bir habere göre ülkeden ayrılmıştı, öbürüne göre «ölünceye dek dayanmıştı.» Durumu açık seçik anlamak mümkün değildi. Ama Şili'yi dört kişilik bir cuntanın yönettiği ve Allende kabinesindeki bakanların ve parlamentodaki yandaşlarının o gün öğleden sonra saat 4:00'e değin teslim olmalarının gerektiği, aksi durumda hepsinin yasa kaçağı sayılacağı kesinlikle belirtiliyordu.

Yukarıya, odalarına çıktıklarında, Charles günün olaylarını şöyle bir yorumladı. Aylardan beri, Amerika Birleşik Devletleri'nin Allende Hükümeti'nin ayağını kaydırmaya çalışmak için sinsice uğraştığından kuşku duymaktaydı. Gerçi Amerika'nın uyguladığı ekonomik baskılar açıkça ortadaydı, ama Charles işin içyüzüne de inmeye çalışmıştı. Santiago Kitaplığı'ndaki kayıtlara da dayanarak, General Rene Schneider'ın 1970 yılında öldürülüşünü Amerika'nın düzenlediğine inanmıştı Charles. Aralık 1972'de, «Church Komitesi»nin çalışmaya başlamasından çok önce, Charles bu konuda yürütmekte olduğu araştırma hakkında annesiyle babasına şöyle yazmıştı:

«Allende'nin işbaşına gelmeye hazırlandığı sırada, iki yıl önce, oldukça olağanüstü bir darbe girişi-

mine tanıklık ettik. Emekli bir general silâhlı kuvvetleri ayaklandırarak Allende'nin başa geçmesini engellemeye kalktı. Bu emekli general Şili Ordusu'ndaki generallerin, ulusal polis birliklerinin başındaki görevlinin, Şili Nazi Partisi'nin kalıntıları arasında bulunan kimi zengin çiftçilerin ve sağ kanatla ilişkili kimi silâhlı toplulukların katkılarını içeren bir plan hazırladı.

«Silâhlı topluluklar, Şili Kara Kuvvetleri Kumandanı Rene Schneider'ı öldürdüler. Schneider, silâhlı kuvvetlerin siyasete karışmasına en çok karşı koyan kişiler arasındaydı. İşin en ilginç yanı da, aralarında Frei'in, onun kabinesindeki bakanların, CIA'nın, Amerikan Büyükelçisi'nin ve pek çok senatörün de bulunduğu kimselerin bu işi çok önceden bilmeleriydi. Bu durum ilgimi çekti. Mahkeme tutanaklarını, polis kayıtlarını okumaya başladım ve pek çok kimseyle de görüştüm. Her şey bir romanı andırıyor. Tıpkı 'Z' gibi...»

İşte şimdi bu inancı Arthur Creter'in söylediklerileriyle de desteklenen Charles, Şili'de gerçekleştirilen darbenin başlıca sorumluluğunun Amerika Birleşik Devletleri'nde olduğuna inanıyordu. O gece Terry'ye, «Çok önemli bir gerçeğe tosladık bugün.» dedi. «Vina'da bulunduğumuz sürece gördüklerimizi ve duyduklarımızı bir yere kayıt edersek çok iyi olacak sanırım.»

Terry gezilerinde yanından ayırmadığı yeşil kaplı defteri açtı ve şöyle yazmaya başladı: «12 Eylül 1973. Vina del Mar'da Amerikan donanmasından bir teknisyenle konuşmalarımız...»

Perşembe, 13 Eylül 1973

Yarbay Patrick Ryan klasik anlamda bir Amerikan subayı idi. Holy Cross Koleji'ni bitirdikten sonra,

1953'de Green Bay Packers takımında futbol oynamak amacıyla sözleşme imzalamıştı ama, soğuk savaş nedeniyle başlayan askeri hazırlıklar araya girdi. Kara Kuvvetleri tarafından askere çağrılan Ryan, Amerikan Deniz Piyadesi'ne yazıldı ve arkasında yirmi yıllık kusursuz bir hizmet dönemi bırakarak günümüze dek çalıştı.

Eski bir Yeşil Bereli olan Ryan, paraşütçülük ve sualtı dalgıçlığı alanlarında da eğitim görmüştü. Hiçbir zaman gerçekleşemeyen Küba çıkarması için... Daha sonra Vietnam'a da üç kez görevle gönderildi. Santiago'daki Amerikan Büyükelçiliğinde çalışan bir görevli onu eleştirirken, «Ryan kana susamış bir anti-Komünist'tir.» diyordu ama, Patrick Ryan sadece görevini yerine getirmekten başka bir şey düşünmezdi. Bir kez, «Bana düşmanın Komünizm olduğu öğretildi.» demişti. Ryan'ın tüm askeri kariyeri bu mantık üzerine kurulmuştu.

26 Aralık 1972 günü Patrick Ryan Valparaiso'daki Amerikan Deniz Misyonu'nun Başkan Vekili olarak Şili'ye geldi. Mevzuat bakımından Ryan Şili'de ikinci derecedeki Amerikan deniz subayı idi. Ama uygulamada, pek çok kimseye göre, birinci derecede yetkiye Ryan sahipti. Şili'deki Amerika Birleşik Devletleri Askeri Grup Kumandanı Ray Davis, elbette taşıdığı ünvandan dolayı kendine bağlı olan deniz biriminin de başındaydı. Ama Davis zamanının çoğunu Amerika Birleşik Devletleri Askeri Grup Kumandanlığı karargâhının bulunduğu Santiago'da geçirirdi. Bu durumda da deniz kuvvetleri biriminin Valparaiso'daki kumandası gerçekte Ryan'a kalıyordu. Bilindiği gibi, Şili Deniz Kuvvetleri Kumandanlığı da Valparaiso'daydı.

13 Eylül 1973 günü, tüm Şili'de sıkıyönetim sürerken. Ryan bir takım kısıtlamaların dışında kaldı. Cebinde taşıdığı sarı-mavi bir kart onun «Armada de Chile»nin (Şili Donanması) bir üyesi olduğunu

belirtiyordu. Ryan böylece Valparaiso ve Vina'da özgürce dolaşabilirdi .İlk iki günü Amerikan Deniz Misyonu'ndakilere askeri durum hakkında bilgi vererek geçirdi. Sonra da aynı bölgede oturduğunu bildiği Amerikalıların sağlık durumunu denetlemeye ve hatırını sormaya karar verdi. Son uğradığı yer Miramar Oteli oldu. «Resmi bir iş» ile Amerika Birleşik Devletleri Güney Kumandanlığı tarafından Şili'ye gönderilen Arthur Creter adlı bir denizci teknisyenin orada kaldığını biliyordu.

Eylül'ün önüçü Charles için pek iyi başlamamıştı. Telefonlar hâlâ çalışmıyordu ve Charles de Joyce' la konuşamamaktan ötürü oldukça huzursuzdu. Terry Charles'ın yanına, otelin salonuna indi. O sırada içeri uzun boylu, iri yapılı bir adam girdi. Üzerinde sarı pantalon, siyah boyunbağı ve vücuduna oturan yeşil ceket vardı. Bu Amerikan üniformasını görünce şaşıran Charles, hemen ona doğru yürüdü ve merhaba dedi.

«Vay, merhaba.» diye yanıtladı Ryan. «Dünyanın bu ucunda ne arıyorsun?»

Charles Santiago'dan geldiklerini ve mümkün olduğunca erken geri dönmek istediklerini söyledi.

«Bir süre buradan ayrılamazsınız. Yollar kapalı. Birkaç gün geçmeden de açılmaz. Pisliğin temizliğine önce Santiago'dan başlandı.»

Ryan'ın sözü Charles'ı sarsmıştı. «Neler oldu Santiago'da?» diye sordu.

«Allende öldürüldü. Burada, Vina'da da gömüldü. Ama bunları gazetelerin yazacağını hiç sanmıyorum. Şimdi de askeri birlikler ara ve yok et görevlerini yerine getiriyorlar. Vietnam'daki gibi... Başkentte öldürülenlerin sayısı 1500 ile 3000 arasında değişiyor.»

Charles'ın rengi uçtu. «Yol ne zaman açılır?»

«Şu anda bir şey söylenemez. Ama genellikle halktan yirmi dört ya da kırk sekiz saat önce bilgi

sahibi oluyorum. Adını ve oda numaranı ver, seni haberdar ederim.»

Charles'ın verdiği bilgiyi Ryan küçük bir deftere geçirdi. «Yeni bir şeyler öğrenirsem, yeniden uğrarım.» diye söz verdi. «Ama içtenlikle söylüyorum, şimdilik burada Santiago'dan daha güvenlik içindesiniz.»

Ryan otelden ayrıldıktan sonra Charles'la Terry baş başa verdiler. İlk kez Charles, Joyce'un güvenliğinden korkmaya başlamıştı. Joyce henüz kimseyi tanımadıkları yeni bir mahallede yarın yamalak İspanyolcasıyla yalnız kalmıştı. Üstelik Santiago'daki koşulların daha tehlikeli ve daha karışık olduğu anlaşılıyordu. Terry, «Niçin telefon rehberine bakıp Valparaiso'da Amerikan Konsolosluğu'nun bulunup bulunmadığını araştırmıyoruz?» diye sordu. Eline geçirdiği bir rehberi tarayan Charles, salt İngiliz Konsolosluğu'nu buldu. «Şimdi arayamayız çünkü hatlar hâlâ açılmadı. Öğle yemeğinden sonra kente inip sorarız.» dedi.

Valparaiso, Vina'ya kıyasla kıyının iki üç mil daha aşağısında kalıyordu. Otobüsle oraya vardıktan sonra, biraz yürüdüler. Charles yine bir gazete bulma tutkusuna kapıldı. Terry, «Git, istediğin kadar gazete ara.» dedi, yakındaki bir gazete satış yerini göstererek. «Bir saat sonra şu köşede buluşuruz.»

Konsolosluğun hiç de resmi bir görünüşü yoktu. Limanda küçücük bir binanın içindeydi. Dış kapının üstündeki levhada, «Kendrick Şirketi» diye yazılıydı. Terry içeri girdi, sayısız dosyanın masaların üstünü ve rafları doldurduğu bir odayla karşılaştı. Tek başına oturan görevliye, «Özür dilerim.» diye sordu. «Burası İngiltere Konsolosluğu mu?»

«Evet. Aynı zamanda da bir nakliyat şirketi. Bay Kendrick her ikisini de yönetmektedir.»

Terry Amerikan vatandaşı olduğunu, Vina'dan

çıkamadığını ve Santiago'ya geri dönebilmek için biriyle konuşmak istediğini söyledi. Görevli «Bay Kendrick toplantıda.» dedi. «Belki size sekreteri yardımcı olabilir.»

Kendrick'in sekreteri dostça davranan, kısa ve koyu kahverengi saçlarıyla oldukça hoş bir kadındı. Onun da odası dosyalardan geçilmiyordu. «En iyi çare, Amerikan Deniz Misyonu'na başvurmakta...» diye öğüt verdi. «Ne olup bittiğini bizden çok daha iyi biliyorlar. Anladığım kadarıyla, darbe hakkında da çok önceden bilgi edinmişler.» Sekreter, Terry'ye bir fincan kahve sunarken önündeki dosyalara baktı, «Ama eğer isterseniz, Bay Kendrick'i bekleyebilirsiniz.» dedi.

Terry bir sıraya oturdu ve çevresine baktı, duvarlardaki büyük gemi resimlerini belleğine geçirmeye çalıştı. Derken, içeri saçları oldukça dökülmüş, göbeği fırlamış, kahverengi giysili bir adam girdi. Sekreterden Kendrick'in daha gelmediğini öğrendikten sonra, Terry'nin yanına çökerken ona «Santiago' daki İngiliz Büyükelçiliği'nde güvenlik ataşesiyim. Üç günden beri oraya dönmeye çalışıyorum.» dedi.

Terry, «Yandık!» diye mırıldandı. «Eğer büyükelçilik personeli yola çıkamıyorsa, Charles'la ben daha haftalarca buradayız demektir.»

Terry'nin kafasını daha başka düşünceler de kurcalarken, içeri 60 yaşlarında, tam İngilizleri andıran biri girdi. Beyaz saçlı, parlak pembe yanaklı, pipolu ve tüvid spor ceketli biri... «Bay Kendrick geldi.» dedi sekreter. «Sizi görüştüreyim.»

Kendrick'in çalışma odası, sekreterin masasından saydam bir cam bölmeyle ayrılmıştı. İçindeki mobilya öyle bir biçimde düzenlenmişti ki, konuklar limana açılan büyük bir pencereden dışarı bakar durumda oturuyorlar, Konsolos ise bu görünüme arkasını dönüyordu.

Terry ona sorununu açtığında, Kendrick, «Diplo-

mat olarak yaptığım pek fazla bir şey yok.» diye itirafta bulundu. «Eğer paraya gereksiniminiz varsa, o konuda elimden geleni yaparım. Ama Santiago'ya dönmenize gelince, Amerikalılarla konuşmalısınız. Bana onların darbe hakkında daha önceden bilgi sahibi bile oldukları söylendi. Amerika Birleşik Devletleri Deniz Misyonu'ndan Patrick Ryan'la görüşmelisiniz.»

Terry gösterdiği ilgiden ötürü Kendrick'e teşekkür etti. Paraya gereksinimleri olmadığını söyledi. Ryan'a gelince, onunla da tanıştıklarını anlattı. Sonra çıkıp Charles'ı buldu. Terry ona da Kendrick'le yaptığı görüşmeyi anlattı. Miramar'a yürüyerek döndüler.

Otele gelir gelmez, yukarı çıkıp üzerlerindeki giysileri değiştirdiler. Yanlarında pek fazla bir şey yoktu. Vina'ya bir günden de daha az kalmak düşüncesiyle geldiklerinden ötürü Terry yanına ikinci bir gömlek, bir kazak ve bir havlu almıştı. Charles'ın ise ikinci bir gömleği vardı, o kadar. Banyoyu suyla dolduran Terry, beklenmedik biçimde karşılaştıkları bu cephe hattında giysilerini yıkamaya tam başlarken kapı vuruldu. Kapıyı açınca, Yarbay Ryan'la karşılaştı.

«Telefonlar hâlâ çalışmıyor,» dedi Ryan. «Yeni bir şey de yok. Size bildireyim dedim.» Charles onu içeri çağırdı, ama Ryan girmedi. «Başka işlerim var. Ama işte kartım. İşimin ve evin telefon numaraları var. Eğer yardıma gereksiniminiz olursa, aramaya çekinmeyin.»

«İyi ama, pek akıllıca değil...» dedi Charles, Ryan gittikten sonra. «Eğer hatlar açılmamışsa, telefon numarası ne işe yarar ki?»

Terry gömleklerini kurutmak üzere astıktan sonra, yine otelin salonuna indiler. Arthur Creter ve kızıl saçlı arkadaşının yanından geçerken selâmlaştılar. Akşam yemeğini bitirip yine soluğu odalarında

aldılar. Terry yeşil defterini çıkardı ve o gün karşılaştıkları olayları kayıt etmeye başladı. Ryan'ın her istediği yere girip çıkabilmesi ve askeri durum hakkında açıkça bilgi sahibi olması, Terry'nin vurguladığı noktalar oldu. Terry yazmayı bitirince, balkona çıkıp Charles'la biraz oturmak istedi. Balkonda konuşurlarken, birdenbire top sesleri karanlığı yırttı. Gürültüden korktukları için, içeri kaçtılar. Kapıyı kapatıp, ışığı söndürdüler. Yine birden bire körfezin ötesinde, Valparaiso tepelerinden birinden kocaman bir alev yükseldi. Aynı anda da top sesleri arttı. Sesin uzaktan geldiğini anlayınca, sürünerek balkona çıktılar ve başlarını çok fazla yükseltmeden izlemeye başladılar.

Körfezin ötesinde, savaş gemileri kıyıdaki bir hedefi bombardıman ediyordu. Ateş edenler küçük toplardı. Her üç ateşten birinde, namlulardan arkalarında parlak kızıl bir iz bırakarak çıkan mermiler tepelere doğru yarışıyorlar ve sonra düştükleri bölgeyi aydınlatıyorlardı. Böylece devam etti bu. Kıyıdan tüfek sesleri geliyor, gemilerden arkalarında kızıl ışık bırakan mermiler atılarak karşılık veriliyordu. Geride de alevler içindeki tepeler... Gerçekte daha çok renkli bir film sahnesini andıran bu çarpışma bir saati aştı. Sonra ateşe son verildi. Charles ve Terry de yatıp uyudular.

Cuma, 14 Eylül 1973

Telefonlar hâlâ çalışmıyor, Charles da Joyce'u giderek daha çok merak ediyordu. Geçen akşam körfezde birbirlerine karşılıklı ateş eden insanların arasındaki bir çarpışmaya tanıklık etmişlerdi. Ryan, Santiago'da üç bin ölü olduğunu bildirmiş ve «düşmanı ara ve yok et» birliklerinin çalıştığını söylemişti. Karısını en son dört gün önce görmüş olan Charles'ın kaygısını yüzünden anlamak olanaksızdı. Ama için-

deki gerginliği ellerinden sezmek mümkündü. Charles'ın uzun ve ince parmakları vardı. Terry o gün Charles'ın sürekli olarak parmaklarıyla oynadığını gördü.

Kahvaltıya indiklerinde, otelin salonunda Creter'in içi sigara dolu bir Kent kutusuyla oturduğunu gördüler. İlk kez yanında bayan arkadaşı yoktu. Charles durdu ve «Nasılsınız?» diye sordu.

Creter: «Ben iyiyim. Ya sen?»

«Fena değil.»

Terry de konuşmaya katılınca, Creter ona döndü: «Şili'den sonra nereye gideceksin?»

«Peru ve Bolivia'ya...»

«Bolivia çok güzel bir ülke... Ama şimdi oranın da sorunları var.»

«Eh,» diye hafifce gülümsedi Terry, «Eğer orada da sorunlar varsa, bundan sonra Bolivia'ya gidersiniz...»

«Oraya da gideceğime eminim.»

Terry bu açıklamayı oldukça tuhaf buldu. Bir «deniz teknisyeni»nin Bolivia'da ne işi olabilirdi ki? Bolivia Güney Amerika'daki deniz kıyısı bulunmayan iki ülkeden biri değil miydi? Konuyu değiştiren Terry, «Karınız da her zaman sizinle birlikte mi dolaşır?» diye sordu.

«Ha, o mu? O benim karım değil. Dostum, kasam, çevirmenim, arkadaşımdır.» Kadının görevlerini sayarken, Patrick Ryan salona girdi. Terry ile Charles onu karşılamak üzere yürüdüler. Arkasından da Santiago'ya dönüşle ilgili daha önceki sorularını sıralamaya başladılar.

Ryan ,«Sizin yerinizde olsam, oraya dönmeye o denli heveslenmezdim.» diye yanıtladı. «Santiago şimdi tam bir savaş bölgesi.» Charles'ın sarsıldığını görünce, onun moralini düzeltmek için, «Bak, ne yapalım! Otelde biraz işim var. Bitirince, sizi Valparaiso'ya götüreyim. Deniz Misyonu'nda da bir iki şeye

bakmam gerekiyor .Sonra sizi bir başka yere götürürüm. Oradan annenle babana, Amerika'ya mesaj gönderip güvenlik içinde olduğunu bildirirsin.»

Charles ve Terry teşekkür ettiler ve Ryan'a kendisini yemek salonunda bekleyeceklerini söylediler. Ryan işini bitirdikten sonra gelip onları aldı ve dışarıda bekleyen bir beyaz Chevrolet kaptıkaçtıya götürdü. Arabanın üzerinde diplomatik plakalar vardı.

«Önce bayanlar.» diyerek Ryan kapıyı açtı ve Terry'ye yol gösterdi. Charles da Terry'den sonra öne bindi ve onun yanına oturdu. Tam o sırada, «Şunu benim için tutar mısın?» diyerek Ryan, Charles'ın kucağına siyah bir küçük çantayı koydu.

«Tabii.»

Ryan arabanın önünden dolaşıp geldi ve direksiyonun arkasına yerleşti. Ama tam anahtarı sokmuştu ki, arabayı çalıştırmadan durdu ve «Bir şeye bakmam gerekiyor.» diyerek, çantaya uzandı. Charles da çantayı ona uzattı. Ryan çantayı açtı, bir 38'lik tabanca göründü. Ryan üzerinde «Çok Gizli» diye yazan bir dosyaya baktı, çantayı kapadı ve yine Charles'a verdi.

Charles ciddiyetle, «Bunu kucağımda taşırım ama, lütfen yoldaki tümseklerin üzerinden geçme.» dedi.

Valparaiso'ya giderlerken, darbe hakkında konuşmaya başladılar. Charles ve Terry bir gece önce balkondan izledikleri çarpışmayı anlattılar. Ryan onları aydınlattı. «Bazı solcular tepelerden inip bir polis karakolunu yaktılar. Tepenin üzerindeki alevler bu yangının alevleriydi. Gemiler de deniz üstünden ateş açıp onları kavurdu. Nereye ateş edildiğini görebilmek için, arkalarında ışıklı iz bırakan mermiler kullanıldı.»

Yolun kapatıldığı bir yerde araba durdu. Genç bir asker yaklaştı ve sertçe kimlik kartlarını sordu. Ryan cebindeki sarı-mavi kartı çıkardı ve askere uzattı. «Yarbay Ryan, siz miydiniz? Kusura bakma-

yın.» dedi asker. «Buyrun, geçin.»

Araba ilerlerken, Charles, «Darbe hakkında ne düşünüyorsunuz?» diye sordu.

Ryan, «Çok iyi şeyler.» diye yanıtladı. «Bundan daha zorlayıcı durumlarla da karşılaştım ben. Domuzlar Körfezi çıkarmasına katılmak için Key West' teydim örneğin. Sualtı dalgıçlığı dersleri bile almıştım. Eğer Kennedy o zaman hava desteğini ve gerekli askeri gücü sağlamış olsaydı, şimdi Şili'de bu gibi sorunlarla karşılaşmazdık. Daha sonra da, Yeşil Bereli'lerle Vietnam'a üç kez gittim. Oradaki askeri stratejimiz de çok kötüydü. Basıp hepsini temizlemeliydik.»

Amerikan Deniz Misyonu Valparaiso'daki bir işhanının yedinci katındaydı. Girişte iki çalışma masası vardı, arada da evrak dolabı. Yanlarda ise çalışma odaları görülüyordu. «Roger Frauenfelder.» diyerek Ryan, üzerinde kısa kollu bir gömlek ve boyunbağı bulunan genç bir subayı Charles'la Terry'ye tanıştırdı. «İki yıldan beri buradadır.»

Frauenfelder onları selâmladıktan sonra Ryan'a döndü. «Küçük bir sorunla karşı karşıyayız. Vinç görevlisi Şili'ye giremedi. Burada işler yatışıncaya dek onu Panama'ya geri göndermenin iyi olacağını sanırım. Çünkü olduğu yerde oturup beklerken ona günde 150 dolar ödüyoruz.»

Ryan öneriyi onayladı. «Başka bir şey var mı?»

«Bir şey var. Bugün öğleden sonra yine Creter'le görüşmek istiyorlar. Otelden buraya getirilmesi için emir verdim.»

«Güzel.»

Ryan bunun üzerine içeriye geçti. Frauenfelder, Charles'la Terry'ye döndü. «Kahve içer misiniz?»

«İçeriz.»

Genç subay oradaki küçük ocağın üstüne sıcak suyu koydu, sonra limana bakan pencereden dışarsını gösterdi. «Şu gemiyi görüyor musunuz?»

«Evet.» anlamına başlarını salladılar.

«Valparaiso eski belediye başkanı ve kentin yetkilileri o gemide tutsak olarak tutuluyorlar.»

Charles her zamanki sorusunu yineledi. «Darbe hakkında ne düşünüyorsunuz?»

«Buraya geldiğimden beri, böyle bir girişimin destekçisiyim. Yeni hükümetin Amerikan yardımına gereksinimi var. Umarım, böyle bir yardım gecikmez. Eğer gecikirse, buradaki Deniz Misyonu'nda zor durumda kalırız.»

Charles pencere kenarındaki Frauenfelder'e yaklaştı. «Deniz manevrasına katılan Amerikan savaş gemileri nerede şimdi?»

«Orada bir yerdeler. Limanın dışında dolaşıp duruyorlar.»

Konuşma son bulunca, Charles ve Terry sandviç yemek için dışarı çıktılar. Döndüklerinde, Ryan çıkmaya hazırdı. «Öğle yemeği için eve gitmem gerek. Siz de benimle gelin. Sonra Charles'ın annesiyle babasına mesaj göndeririz.»

Arabaya yerleştiler. Charles yine Santiago'ya dönüp dönemeyeceklerini sordu. Ryan, «Yollar bir iki gün daha kapalı kalacak. Ama belki bir olasılık var. Şili'deki Amerikan Deniz Misyonu Kumandanı Albay Ray Davis bu akşam Herbert Thompson'la Vina'ya gidiyor. Thompson, Santiago Büyükelçiliği'ndeki ikinci adamımızdır. Bana kalsa, Vina'dan ayrılmamalısınız. Ama, eğer isterseniz, Davis'den arabada sizin için de boş yer bulunup bulunmadığını öğrenirim.» dedi.

Charles bu davranışı sevinçle karşılayacaklarını bildirdikten sonra sözü Büyükelçiliğe getirdi. «Santiago'daki Büyükelçiliğimizde kaç askeri personel var?»

«Dört beş tane.» diye yanıtladı Ryan.

«İşleri nedir?»

«İşleri bilgi toplamaktır.»

«Casusluk mu yaparlar?»

«Sürüyle görevleri var.» diye Ryan kesik sesle yanıt verdi, bu tür soruların yeterince ileri gittiğini belirterek.

«Şili subaylarıyla dostluğunuz var mı?» diye bu kez Terry sordu.

Ryan, «Bazılarıyla...» dedi. «Geçen Temmuz'da Huidobro adlı bir Şili Amirali ile Amerika'ya gittik, bir milyon dolarlık silâh satın almaya. Şili subaylarına diyecek yok. Ama bu işin gerçek kahramanları kamyoncular dır. Hükümeti onlar devirdi.»

Ryan, Vina'da yan sokaklardan birindeki iki katlı bir büyük evde oturuyordu. Charles ve Terry'yi İspanyol türündeki oldukça güzel mobilya ile döşenmiş bir odaya alan Ryan önce her ikisini eşi Audrey ile tanıştırdı, sonra da bir bira açmak üzere mutfağa geçti.

Bayan Ryan kocasının neşeli görünümüne ters düşen asık suratlı, uzun boylu ve zayıf bir kadındı. Daha sonra Charles onu tanımlamak için, «Huysuz» sözcüğünü kullanacaktı. Charles'ın kesin izlenimine göre Bayan Ryan eşinin askeri görevlerinden ötürü durmadan bir yerden diğerine taşınmaktan yorulmuştu. Kocasının her yeni göreviyle yer değiştirdiklerinde eşya taşımaktan ve yeni dostlar edinmekten hoşlanmayan bir insan görünümüne sahipti.

Ryan oturma odasına dönerek her iki konuğuna birer soğuk bira sundu. Aynı sırada da aşağı yukarı dört yaşındaki sarışın oğlu Marc, belinde meşin tabanca kılıfı ve her iki elinde tabancaları ile «beng... beng» diye haykırarak odaya daldı ve kapıdan çıkıp gitti. Bayan Ryan da mutfağa gidip, kocası için hazırladığı, Şili de artık her ikisine de ender rastlanan sebze çorbası ve yer fıstığı yağı ile yapılmış sandviçle döndü.

Yarbay Ryan sandviçinin hakkından gelirken, Santiago'da öldürülenlerin üç bini bulduğunu ve

«ara ve yok et görevi»nin sürdüğünü anımsattı. Karısı da, «Vina'da kalmalısınız.» diye ekledi. «Burası daha güvenlik içinde. Mağazalar ve kuaför de açıldı.»

Gösterdikleri yakın ilgiden ötürü her ikisine de teşekkür eden Charles'la Terry, durumu yeniden gözden geçireceklerini söylediler.

Yiyeceklerini bitiren Ryan, «Gidelim.» dedi. Bayan Ryan'ı içerde bırakıp evin kapısının önüne çıktılar. Plastikten yapılmış yüzlerce asker yerde yatıyordu. Ryan durum değerlendirmesi yaptı: «Marc Üçüncü Dünya Savaşı'nı yönetiyordu. Ama şimdi yorulmuş olmalı.»

Bir iki dakika sonra Paul Eppley'in evindeydiler. Deniz Misyonu'nun telsizi buraya yerleştirilmişti. Ryan yine darbeyle ilgili ayrıntıları bu kez Eppley için sıralamaya başladı. «Santiago'da üç bin ölü var. Birlikler Vietnam'daki gibi «ara ve yok et» görevini yerine getiriyorlar.» Charles ve Terry, Ryan'dan aynı hikâyeyi iki üç saat içerisinde üçüncü kez dinliyorlardı. Sanki Ryan Santiago'daki harekâta katılmadığı için üzgündü. «Moneda'yı roket bombardımanına tuttular.» diyerek yeni bir ayrıntıyı sözlerine eklemiş oldu. «Roketle isabet ettiremeyen aptaldır.»

Panama'daki Güney Kumandanlığı ile bağlantı kurulunca, Eppley Terry'ye döndü. «Göndereceğiniz mesajı hemen Amerika'ya geçecekler. Ama, biliyorsunuz, gayrıresmi konuşuyoruz. Onun için ne denli kısa keserseniz, o denli iyi olur.» İki mesaj yerine tek mesaj göndermenin daha kolay olacağını düşünen Charles ve Terry, Iowa eyaletindeki Waterloo kentinde oturan Terry'nin annesine şu bilginin verilmesini istediler:

«İyiyim ve güvenlik içindeyim. Babama söyle, Şili'den daha sonra ayrılacağım. Charles'ın annesiyle babasını (212) RH 4-2339 nolu telefondan arayıp her şeyin yolunda olduğunu bildirin. Sevgiler, Terry.»

Daha sonra Ryan da New Jersey'deki akrabala-

rına aynı şekilde bir mesaj gönderip gönderemeyeceğini sordu .Eppley, Ryan ailesinin iyi olduğunu belirten bir mesajı, «Irlandalıların talihi»ne değinen bir ekle birlikte gönderdi. Panama'daki görevli, onay için her iki mesajı bir kez daha yineledi ve mesajlar Amerika'ya gönderilir gönderilmez durumu Valparaiso'ya ileteceğini belirtti. Bu da yerine getirilince, Ryan, Charles ile Terry'yi otele getirdi. Ayrılırken de Ray Davis'in Santiago'ya dönüş planı ile ilgili daha kesin bilgiyi ertesi sabah ileteceğini söyledi.

Terry ile beraber kendilerini odaya attıktan sonra Charles, başını sallayarak, «Bilmiyorum.» dedi. «Şili amiralleri ile bir milyon dolarlık alışveriş gezileri... Bolivia'ya gidecek olan bir deniz teknisyeni... listede daha sürüyle şey var. Koskocaman bir yengiyi kutlayanların arasında kaldık ve yengi sahipleri de sanıyorlar ki, onlardan yanayız.»

Terry, «Günlük olayları not etmemiz sakıncalı olmasın?» diye sordu.

«Bence sakıncalı değil. Ama gerçekte benim ortadan kaldırmak istediğim bir başka şey var. Amerika Birleşik Devletleri'nin Şili'nin iç politikasına nasıl el attığını anlatan yazılar getirdim yanımda. Otobüsde okurum diye... Onlardan kurtulursam, iyi olur.»

Bir sürü küçük kitapçığı banyoya götüren Charles birinin kapağını yırttı ve küçük parçalara ayırdıktan sonra tuvalete attı. Biraz sonra, «Böyle olmayacak.» diye seslendi. «Her sayfa için bir kez sifonu çekmem gerekiyor. Böyle giderse, bütün gece burada oturmak zorundayım.»

«Niçin hepsini okyanusa atmıyoruz?»

«İyi fikir. Hadi gidelim.»

Saat 17:30'du. Sokağa çıkma yasağının başlamasına yarım saat vardı. Terry kitapçıkları sarı bir zarfa doldurdu, zarfı da el çantasının içine sıkıştırdı. Charles'la beraber otelin salonundan geçtiler ve dışarı çıkıp deniz kıyısına doğru yürüdüler. Oldukça

büyük kayaların üzerinden atlayarak okyanusun kenarında ıssız bir yere indiler. Tam zarfı denize atmaya hazırlanıyorlardı ki, arkalarından ayak sesleri geldi.

Yukardan onlara bakan Latin Amerikalı biri, «İyi akşamlar.» dedi. «Gezintiye mi çıktınız?»

Charles, «Evet.» diye yanıtladı.

«Ben de...» dedi adam.

Terry zarfı gerisin geriye çantasına soktu. Adamı otelin salonunda gördüğünü anımsadı. Geçen bir iki gün içinde hep oradaydı. Hatta bir gün önce, otel görevlisi onun Patrick Ryan'ın ziyaret ettiği kişilerden biri olduğunu söylemişti.

«Ben kente doğru yürüyüş yapıyorum.» dedi adam.

«Sokağa çıkma yasağının başlamasına yirmi dakika kala mı?» diye içinden sordu Terry.

Onlar oradan ayrılmadan önce adamın da oradan ayrılmaya niyeti yoktu. Altıya beş kala Charles ve Terry döndüler ve otele doğru yürümeye başladılar. Kente doğru yürüyüş yaptığını söyleyen adam onları izledi.

O gece, yaklaşık altı bin mil ötedeki Waterloo, Iowa'da, Mary Lou Simon Güney Amerika'daki kızına bir mektup postaladı. Henüz Terry'nin gönderdiği telsiz mesajı eline geçmediği için, Mary Lou şöyle yazdı: «İyi olduğunu umarım. Aklımdan hiç çıkmıyorsun. Sakın üzülme, durumum iyi ve her şey yolunda. Tanrının yardımıyla bunları da atlatacağız.»

Cumartesi, 15 Eylül 1973

Kahvaltıdan kısa bir süre önce Patrick Ryan otele geldi. Charles ve Terry'ye, «Ray Davis'le konuştum. Bugün öğleden sonra Santiago'ya giderken sizleri de almayı kabul etti. Eşyalarınızı toplayın ve saat 13.00 sularında otelin salonunda olun. Sizleri öğle yemeği-

ne davet ediyorum.» dedi.

Son derece rahatlamış olan Charles ve Terry, yukarı çıkıp eşyalarını topladılar. Charles, «Bir kez daha şu politik yazılardan kurtulmanın yollarını aramayı deneyelim.» diye önerdi. Terry sarı zarfı yine el çantasına koydu , Charles'la beraber kıyıya indiler ve ortalıkta kimsenin olmadığına emin olunca, zarfı kayaların yanından denize attılar. Kıyıya hücum eden dalgalar zarfı yuttu.

Otele döndüklerinde Arthur Creter salondaydı. «Santiago'ya dönüyormuşsunuz.» dedi.

«Evet, öyle.»

«Yolunuz açık olsun.» Terry'ye döndü. «Eğer yolun Panama'ya düşerse, haberim olsun.» Genç kadının elindeki not defterini kaptı ve boş bir sayfayı açarak yazmaya başladı. «İşte adresim.» dedi. «Beni ararsan, sevinirim.» Sonra Charles'a döndü. «Vietnam'da savaştın mı?»

«Hayır. Hava Kuvvetleri'nde yedekteydim.»

«Ben Vietnam'daydım. Olağanüstüydü.» Sonra büyük bir açıklamanın eşiğindeymiş gibi durdu. «Saygon'daki insan gövdelerinin oluşturduğu yığınların fotoğrafını gördün mü?»

Charles, «Anımsadığım kadarıyla hayır.» dedi.

«İşte şimdi Santiago'da da öyle ...Yığınla insan gövdesi... İki yüz, üç yüz insan üstüste... İnanılır gibi değil...»

Creter daha iyi belirtmek için kollarını iki yana açarken, Ryan geldi. «Her şey hazır mı?» diye sordu.

«Otelin hesabını ödemedim.» dedi Charles. «Hesabı ödeyince, hazırız.»

Ryan onunla beraber otel görevlisinin bulunduğu yere gitti ve hesap hazırlanırken onun yanından ayrılmadı. Otel görevlisinin sekiz dolar eksik yazdığını gören Charles, yanlışın düzeltilmesi için uyarıda bulundu. «Ryan'ın bunu gördüğü çok iyi oldu.» diye Terry daha sonra bir yorum yapacaktı. «Böylece

Charles'ın ne biçim bir insan olduğu anlaşılıyordu. Bir yanlışlık sonucunda otel görevlisinin aylığından sekiz dolar düşülmesine Charles izin veremezdi.»

Kendilerini bekleyen Ray Davis'in evine gidecekleri yerde, Ryan onları Vina'da bir lokantaya götürdü. «Sizleri uğurlamak için küçük bir parti düzenledim.» dedi. Lokantanın sahibini selamlayan Ryan, onları uzunca bir barın önünden geçirerek salonun arkasındaki bir köşede, iki çiftin oturduğu masaya götürdü. «Roger Frauenfelder ile daha önce tanışmıştınız. Bu da onun karısı Gitla ve Ed ile Corky Johnson. Ed aşağı yukarı üç haftadan beri Deniz Misyonu'nda çalışıyor.»

Charles ve Terry de ötekilerle beraber oturdular. Lokanta oldukça loş ve iyi bir dekorla donatılmıştı. Müşterilerin çoğu da takım giysileri içindeki iş adamlarıydı. Kestane rengi pantolonu, basma gömleği ve korduroy ceketiyle Charles yeterince giyinmemiş gibi duyumsadı kendini. Üzerinde sadece korduroy pantalon ve bir gömlek bulunan Terry, giysi konusunda daha da büyük bir eksiklik duydu. Yemeğin sonunda Ryan hesabı ödemeyi kimseye bırakmadı. Sonra da sözü Santiago'ya getirdi.

«Orası hâlâ güvenlik içinde değil. Burada kalsanız, daha iyi olur.»

Ed Johnson, «Bizim evde boş bir oda var.» diye ekledi. «Eğer Miramar Oteli çok pahalıysa, bize konuk olabilirsiniz.»

«Bizde de bir ping-pong masası var. Bizde de kalabilirsiniz.» dedi Frauenfelder.

Charles: «Hepinize çok teşekkürler... Ama evimde daha rahat ederim.»

Ryan ellerini masaya dayadı. «O halde sizleri eve götürmeyi sağlayalım.»

Çıkmak üzere kalkarlarken, lokantanın sahibi yaklaştı ve «Konuklarınızdan bir şey rica edebilir miyim?» diye Ryan'a baktı.

«Et bakalım.»

«Kızım Santiago'da oturuyor. İşte adı ve adresi.» Charles'a bir kâğıt parçası uzattı. «Güvenlik içinde ve iyi olup olmadığını merak ediyorum. Durumunu öğrenip Yarbay Ryan'la bana bir haber iletebilir misiniz?»

«Elbette» diye Charles ona güvence verdi.

«Çok teşekkür ederim. Beni çok sevindirdiniz.»

Ray Davis'le buluşmak üzere otomobile bindiklerinde Ryan bir an konuşmadı. Sonunda, «Bakın,» diye söze başladı. «Lokantadaki dostlarım sizleri kalmaya yöneltecek diye düşünmüştüm. Kalmayı kabul etmediğinize göre, bilmeniz gereken bir nokta daha var. MIR diye bir şey duydunuz mu?»

Charles ile Terry «evet» anlamına başlarını salladılar. Ama Ryan sanki onların bu hareketini görmemiş gibi devam etti. «MIR, Şili'deki solcu gerillaların yer aldığı son derece şiddet yanlısı bir topluluğun adıdır. Amerikan Büyükelçisi ve Santiago'daki Amerikan Diplomatik Misyonu'nun İkinci Başkanı'ndan sonra onların ölüm listesindeki üçüncü isim Ray Davis'dir. Onunla aynı arabaya bineceğiniz için büyük bir riski göze almanız gerekiyor. Daha zaman olduğuna göre, düşüncenizi her an değiştirebilirsiniz.»

Ryan'ın uyarısıyla kararı gerçekten de değiştirmek için zaman henüz geçmiş değildi. Ama Charles Joyce'u son derece merak ediyordu. Telefonlar hâlâ çalışmıyordu. Yollar daha haftalarca kapalı kalabilirdi. Charles karısının güvenlik içinde olduğunu özellikle öğrenmek niyetindeydi. Charles önce Ryan'dan Joyce hakkında bilgi edinilmesini istemeyi düşündü. Hatta belki Santiago'dan dönüşte Joyce'u da Vina'ya getirebilirlerdi. Ama Joyce'u da Amerikan askeri personeli sayesinde güvenliğe çıkarmak düşüncesi Charles'a pek hoş gelmedi. Charles Vina'da «çok fazla şeye tanıklık ettiği» görüşündeydi. Bu nedenle

Amerikalı askerlerle daha fazla ilişki kurmak istemiyordu. Ryan'a bir kez daha teşekkür etti ve Santiago ya dönmeye kararlı olduğunu söyledi.

Ryan'ın evine geldiklerinde, Ray Davis'in mavi Chevrolet'si kapıdaydı. Oturma odasına girince, Audrey Ryan kocasına. «Amma geciktiniz. Nerede kaldınız?» der gibi baktı. Ryan, Charles ve Terry'yi Davis'le tanıştırdı. El sıkışmalar sona erdikten sonra, onları Davis'in arabasına dek getirdi. Charles ve Terry gösterdiği konukseverlikten ötürü Ryan'a bir kez daha teşekkür ettiler.

Üç günden beri aralarında tuhaf bir ilgi oluşmuştu. Vina'da kalmaya zorlanan iki Amerikalı, Ryan'a göre değişik türdeki değerleri temsil ediyorlardı. Ryan açısından Charles «profesyonel bir öğrenciydi.» «Ben bu gibi kimseleri önemsemem. Ama Charles hiç de kötü biri değildi.» Terry ise, yine Ryan açısından, «daha güçlüydü ve ayakları yere basıyordu.» «Ve gerçekten iyi bir kız.» Temelde, Ryan her ikisini de sevmişti.

Charles ve Terry açısından da, Ryan'la aralarındaki engellerin yıkılması daha da kolay olmuştu. Her ikisi de Vina'ya «askeri kariyere gözü kapalı bağlı» ve «Amerikan futbol oyuncuları gibi kaba saba» insanlarla karşılaşacaklarını umarak gelmişlerdi. Oysa Ryan bambaşka bir kişilikle onların önüne çıkmıştı. İyi bir insandı ve Charles'la Terry'ye elinden gelen yardımı esirgememişti. «Vina'dan ona karşı beslediğimiz olumlu duygularla ayrıldık.» diyor Terry. «Ama ondan öğrendiğimiz bilgilerin büyük bir olasılıkla Charles'ın ölümünde rol oynayacağını nereden bilebilirdik.»

ONUNCU BÖLÜM

SANTİAGO

Cumartesi, 15 Eylül 1973

Ray Davis yol arkadaşlarından o denli çok hoşlanmamıştı. «Terry zararsızdı. Ayakları yere basan, büyük bir olasılıkla akıllı bir kız.» Onu böyle tanımlıyordu Davis. Ama Charles'a gelince, Davis'i rahatsız eden bir yanı vardı onun. Arabaya bindiklerinde, bu «Harvard mezunu» kendi isteğiyle arkada oturmayı yeğledi. Davis'e göre bu dostça bir davranış değildi. Bu nedenle, çok daha rahat davranan Terry ile konuşmaya başladı.

Terry, «Ne zamandan beri Şili'desiniz?» diye sordu.

«Bugün tam bir yıl oldu.»

«Göreviniz nedir?»

«Şili'deki Amerika Birleşik Devletleri Askeri Grup Kumandanlığının en kıdemli subayıyım.»

«Bu Askeri Grup Kumandanlığı ne yapıyor burada?»

«Şili Silâhlı Kuvvetleri'ne, kendi teknik harekât yeteneğini geliştirmesi için yardım ediyoruz.»

«Başka?»

«Başka bir şey yok.»

Terry dönüp Davis'e baktı, ürpermekten kendini alamadı. Pek çok bakımdan, Ryan'ı hiç andırmıyordu Davis. Soluk bir rengi vardı. Kahverengi saçları dökülmeye başlamıştı. Pek konuşkan sayılmazdı. Söyleyeceği sözü de dikkatle seçiyordu. Ryan ve Davis arasında bulunduğu açıkça belli olan bağ, her ikisi-

nin de Amerikalılıklarından ötürü sahip oldukları üstünlük duygusuydu.

Valparaiso'nun eteklerinden geçerken karşılarına çıkan bir yapıyı göstererek Davis, «Şu binayı görüyor musunuz?» dedi. «Orası Şili Deniz Akademisi'dir. Şili'ye geleli iki ay olmuştu, beni oraya Sovyet Askeri Grup Kumandanıyla beraber onur konuğu olarak davet ettiler. Diploma töreni için... Allende'yi de çağırmışlardı. Rus'u takdim ettikleri zaman, öğrenciler yuhaladılar. Sonra Amerika Birleşik Devletleri temsilcisi olarak sıra bana geldi. Aynı öğrenciler alkışa başladılar. Tam beş dakika... Hem de ayakta... Benim için değil, Ray Davis için değil, Amerika Birleşik Devletleri içindi bu alkış. Yaşamımda en çok övünç duyduğum gün o gündü.»

Davis öyküsünü anlattıktan sonra bir süre konuşmadı. Arkasından, geçtikleri yerleri tanıtmaya başladı. «Güzel bir yer burası.» dedi. «Nerelisin sen?» Hep Terry ile konuşuyordu.

«Iowa'da büyüdüm ama, şimdi New York'ta oturuyorum.»

«Ben Brooklyn'liyim.» dedi Davis. «Orada teknik okula gittim. Brooklyn Deniz Tersanesi hâlâ açık mı?»

«Bilmiyorum.»

«Zaten benim için pek farketmez. Artık orada çalışanları tanımıyorum.»

Yolda hemen hemen hiç trafik yoktu. Yalnız bir yerde, askerlerin kurduğu barikatla karşılaşınca, Davis arabayı yavaşlattı, «Armada de Chile» kartını gösterdi ve sonra yine hızlandı.

«Şili'den ne zaman ayrılabilirim? Hiç fikriniz var mı?»

«Hemen hemen bir hafta sonra.»

«Darbe hakkında ne düşünüyorsunuz?»

«Son bir iki ay içinde olanlardan sonra, kimse şaşırmadı. Sizin düşünceleriniz nedir?»

Davis kendisine yöneltilen soruların gerçek ya-

nıtlarını vermeden konuyu saptırmasını iyi biliyordu. Ayrıca, eğer konuşmayı yeni bir yöne götürmek istemezse ağzını da açmıyordu.

«Üniversiteye gittin mi?» diye sordu Terry'ye.

«Gittim.»

«Hangisine?»

«Iowa Üniversitesi'ne...»

Terry yavaş yavaş Davis'in salt konuşmak için değil, bir başka amaçla bilgi toplamak üzere soru sorduğu duygusuna kapıldı.

«Ya sen?» diye Davis başını biraz arkaya çevirerek Charles'a da sordu.

«Ben Harvard'a gittim.» dedi Charles.

«Harvard'la ilgili bir kitap okumuştum. 'Push Comes To Shove (Bıçak kemiğe dayandığında) adlı bir kitaptı. Öğrenci başkaldırısını anlatıyordu. Sen de okudun mu bu kitabı?»

«Ben öğrenci başkaldırısından çok önce üniversiteye gittim. Bizim dönemimizde o denli itiş kakış yoktu.»

Terry, Davis'e çikolata ikram etti. Charles da yine pencereden yolu gözlemeye koyuldu. «Darbe iyi planlanmış mıydı sizce?» diye Terry bir ara soruverdi. Ama Davis doğru dürüst bir yanıt vermedi ve yine konuyu değiştirdi.

Şimdi otomobil bir tepeyi tırmanmaya başlamıştı. .Daha sonra da uzun ve karanlık bir tünele girdiler. Davis farları yaktı. İleriye bakan Terry, önlerinde ilerlemekte olan bir kamyon gördü. İçinde 6 genç adam vardı. Eski bir kamyondu. Sürekli sarsılıyordu. Yolcuların üzerinde eski püskü iş giysilerini seçmek mümkündü. Davis kamyona yaklaştı ve kornasını çalmaya başladı.

«Aman tanrım!» diye içinden geçirdi Terry. «Otomobil sürücüsünü New York'un dışına çıkarabilirsin ama, New York türü otomobil sürme alışkanlığını sürücünün içinden çıkaramazsın.» Biraz sonra Terry'

nin «Aman tanrım»ı daha da önem kazandı. Çünkü arka pencereden bir başka kamyonun, bu kez daha büyük bir tanesinin yaklaşmakta olduğunu görmüştü Terry. Onun da içi genç işçilerle doluydu. Birden genç kadının aklına Patrick Ryan'ın MIR'la ilgili uyarısı geldi. Davis önündeki kamyona yaklaşırken, Terry kafasının içindeki korkuyu yok etmeye uğraşıyordu. Birden öndeki kamyon yan döndü ve tüneli boydan boya kapatarak durdu.

«Tamam.» diye düşündü Terry. «Bunlar MIR'dan... Ray Davis'le niçin aynı arabada olduğumuzu onlara anlatmaya olanak yok.» Elini koltuğunun arkasına uzatıp Charles'ın ayak bileklerini yakaladı ve tırnaklarını onun etine geçirdi. Davis frene basarak arabasını durdurdu ve kornaya delice basmaya başladı. Arkadaki kamyon geldi, geldi ve kenara çekilip durdu. İçinden atlayan işçiler öndeki kamyona koştular ve birinci kamyondaki işçilerle beraber iterek arabayı kenara çektiler.

«Ön tekerleği çıkmış olmalı.» dedi Davis, hızla kalkıp tünelden çıkarken.

Santiago yolculuğu iki saati aldı. Vina'da açık ve mavi olan hava, başkentte kapalıydı.

Davis, «Saat 17:00'yi geçiyor. Sokağa çıkma yasağı 18:00'de başlıyor, biliyorsunuz.» dedi. Kente giriyorlardı. «Ben Büyükelçiliğe gideceğim. Ama isterseniz, sizi eve bırakabilirim. Benim yirmidört saatlik izin kartım var.»

«Teşekkürler.» diye Charles arka koltuktan yanıt verdi. «Gerekmez. Biz geceyi Hotel Carrerra'da geçireceğiz. Hemen Büyükelçiliğin yanındaki otel...»

Bu açıklama Terry'yi şaşırttı. Ama sesini çıkarmadı. Biraz sonra Davis, önünde Amerikan bayrağının dalgalandığı bir binanın önüne yanaşıp park etti ve «İşte Amerikan Büyükelçiliği» diye açıkladı.

«Şili'den nasıl ayrılabileceğimi öğrenmenin bir

yolu var mı?» diye Terry sordu.

«Gel, içeri girelim. Yukarda sana yardımcı olabilecek birini bulabiliriz sanırım.»

Charles Terry'ye, «Seni Carrera'nın salonunda beklerim.» dedi.

Davis Terry'yi asansöre bindirip dokuzuncu kattaki kabul salonuna çıkardı. Büyük cam kapıları cebindeki anahtarla açan Davis, genç kadını içeri soktu. İçerde, ana masanın arkasındaki duvarda Richard Nixon'un büyük ve renkli bir portresi vardı. «Konsolos genellikle, buradan yaklaşık bir mil ötedeki Konsolosluk binasında çalışır. Ama darbeden bir gün sonra kimi sorunlarla karşılaşmışlar. Pencerelere ateş açılmış. O nedenle şimdi burada çalışıyor. Sen beklerken, ben burada olup olmadığını araştırayım.» Terry'ye yaptığı açıklamadan sonra Davis bir süre ortadan yitip gitti. İki üç dakika sonra döndüğünde, «Sınırların ne zaman açılacağını bilmiyoruz. Durumu gazetelerden ya da radyodan izlemekten başka çare yok.» dedi. Elini cebine attı ve bir kâğıt parçası çıkardı. «İşte kartım. Eğer bir şeye gereksinimin olursa, beni Büyükelçilikten ya da evden arayabilirsin.»

Terry ona teşekkür etti ve yine asansörle aşağı indi. Dışarı çıktığında, sokağa çıkma yasağından önce evlerine koşmakta olan iki üç kişiyle karşılaştı. Carrera'ya doğru ilerlerken köşeyi dönünce, birden içi burkuldu. Sokağın öbür ucunda yıkılmış kuleleri, roket ateşiyle kararmış duvarları ve camları kırık pencereleri ile Moneda yükseliyordu. Bir zamanlar ana girişi koruyan demir kapı kıvrılmış ve bir yana atılmıştı.

«Her şey burada oldu.» diye düşündü Terry.

Birden kocaman bir tank homurdanarak yanından geçti. Terry bu aracı gözleriyle izledi. Sokağın her köşesinde uzun boylu, sert bakışlı askerler vardı. Başlarına miğferlerini, göğüslerine de kurşun geçir-

mez yeleklerini geçirmişlerdi. Terry o anda büyük bir korkuya kapıldığını anladı.

Otele girince Terry, Charles'i büyük bir sandalyeye oturmuş kendini beklerken buldu .

«Niçin eve gitmiyoruz da burada kalıyoruz?»

«Davis'in nerede oturduğumuzu bilmesini istemedim. Ona güvenim yok. Üstelik sokağa çıkma yasağından önce eve gidecek vakit de bulamazdık.»

«Joyce'a telefon ettin mi?»

«Telefonlar burada da çalışmıyor.»

Gidip oda için kayıtlarını yaptırdılar, sonra da yemek salonuna indiler. En sonunda da odalarına çekilip günün «kanıtları»nı Terry'nin defterine geçirdiler ve Vina'da kaldıklarında yazdıkları notları da şöyle bir incelediler. Daha sonra da yattılar.

Charles'ı uyku tutmadı. Santiago onu korkutmuştu. Kentteki yıkım korkunçtu. İşte şimdi Joyce'la ilişki kurmaya da sıra gelmişti. Ama bu da onu korkutuyordu. Joyce neredeydi acaba? Darbeden sonra yaşamını koruyabilmiş miydi? Creter'in sözünü ettiği ceset yığınlarında kimler vardı? Nereden kalkıp da Şili'ye gelmişlerdi? Beş gün boyunca Charles kaygılarını ondan bundan söz ederek ve işi alaya alarak bastırmaya çalışmıştı. Ama kafasının içini kurcalayan soru, «Joyce nasıl?» biçimindeydi. İşte şimdi bu sorunun yanıtı onu korkutuyordu.

Sonunda, «Uyuyamıyorum.» dedi, ışığı yakarken. «Sabah bir olsa...»

Pazar, 16 Eylül 1973

Şafaktan kısa bir süre önce Charles alçaktan uçan bir uçağın kulak tırmalayıcı sesiyle arada sırada daldığı uykusundan uyandı. Hemen giyindi, otelin salonuna indi ve şaşkınlıkla ağzını bir karış açtı. Biraz ötesinde adamın biri paralı telefonlardan biriyle konuşuyordu. Darbeden sonra ilk kez telefonlar çalışmaya başla-

mıştı.

Charles hemen bir jeton almaya koştu ve cebindeki defterden bakıp yeni ev sahibinin telefon numarasını bir kez daha gözden geçirdi. Telefonun başına döndüğünde, adam hâlâ konuşuyordu. Sonsuza dek uzayacakmış gibi gelen bir konuşmadan sonra adam telefonu kapadı. Kapadı ama, bu kez de jetonun geri gelip gelmediğini öğrenmek için alttaki deliği karıştırmaya başladı. Yine sonsuza dek sürecekmiş izlenimini veren bir arayıştan sonra da bırakıp gitti.

Şimdi Charles, omuzunun üzerinden eğilen Terry ile beraber, jetonu attı ve numaraları çevirmeye başladı. Çevirdiği numaraların ortasına geldiğinde, şiddetli bir titreme nöbetine yakalandı ve alıcıyı elinden bıraktı. Yüzünden ter boşanıyordu. Yine numaraları çevirmeye başladı, yine durdu.

«Numaraları anımsamıyorum.» diye haykırdı.

Terry numarayı onun için yineledi. Charles telefonu üçüncü kez çevirmeye başladı ama yine alıcıyı yerine astı. Jeton geri geldi. Charles jetonu yakaladı. Birden gözünden yaş boşandı. Ona doğru elini uzatan Terry, Charles'ın parmaklarını açtı, jetonu aldı ve numarayı kendisi çevirdi .Dördüncü çalışta Horman'ların evsahibi yanıt verdi.

«Está Joyce?» diye Terry sordu.

«Ah, Joyce. Si.' Un momento.»

Terry ayakta durabilmek için kendisine yaslanan Charles'a alıcıyı uzattı ve konuşmayı kendi tarafında duyduklariyle izleyebildi. «Çok şükür oradasın... Güvenlik içinde misin?... Bizler iyiyiz. Çok yorgunuz, ama iyiyiz... Üzülme, birazdan oradayız... Seni seviyorum.»

Charles alıcıyı astığında, Terry, «İyi, değil mi?» diye sordu. Yüzündeki yaşları silen Charles «evet» anlamına başını salladı.

Carrera ile hesaplarını kapatan Charles ve Terry, kararmış Moneda'nın önünden yürüyerek geçtiler ve

bir «collectivo»ya atladılar. Artık eve dönmüş sayılırlardı. Ama Santiago'nun sokaklarına şöyle bakan birinin bile artık bu ülkede bir yuva bulmanın çok zor olduğunu hemen anlamaması olanaksızdı.

Boş kovanlar ve kırık cam parçaları oraya buraya dağılmıştı. Her sokağı askerler tutmuştu. İstedikleri kişiyi ya da taşıtı hemen durduruyorlardı. Bir trafik ışığında «collectivo» kendiliğinden durunca, kaldırımdan inen dört asker yaklaştı ve yolculara inmelerini emretti. Baştaki asker, «Kimlik kartlarınızı gösterin.» dedi. Charles ve sürücü kimlik kartlarını uzattılar. Terry ise el çantasında pasaportunu araştırdı, buldu ve çıkardı. Solda duran asker hemen tüfeğinin namlusunu Terry'nin sol kulağının arkasına dayadı.

«Arabaya gir.» diye baştaki asker sürücüye komut verdi, sonra Charles'a «Sen de.» diye tüfeğiyle işaret etti.

Bir üçüncü asker de, «Ver onu bana.» diye gürleyerek pasaportu Terry'nin elinden koparıp aldı. Kafasına dayalı tüfekten ötürü yerinden kıpırdayamayan Terry, üçüncü askeri ancak gözleriyle izleyebildi. Üçüncü asker karakol olarak kullanılan yakındaki bir kuru temizleyici dükkânına yürüdü ve elindeki pasaportu kapıya asılı bir listeyle karşılaştı. Sonra döndü geldi ve pasaportu Terry'ye verdi. Eliyle, arabaya girmesini işaret etti.

Baştaki asker, «Şimdi gidebilirsiniz.» dedi.

Bir iki dakika sonra Vicuna Mackenna 4126 numaraya vardılar. Arabadan atlayan Charles bahçenin demir kapısını açtı, ana binayı koşarak geçti. Bu arada da önüne çıkan, bahçede besledikleri ördeğin üzerinden atlamak zorunda kaldı.

«Joyce, döndük.» diye haykırdı.

Joyce da küçük evin kapısından fırlayıp çıktı. Kucaklaştılar.

«Çok merak ettim sizleri.» dedi Joyce. «Darbe gecesi ikinizi de yolda çevirmişlerdir diye düşündüm.»

«Biz de seni merak etmedik mi sanıyorsun? Santiago'yla ilgili çok kötü şeyler duyduk. Neler oldu burada?»

Charles ve Terry ilgiyle dinlerken, Joyce az da olsa darbe hakkında bildiklerini anlatmaya başladı. Pek çok Şili'li gibi o da darbeyi 11 Eylül sabahı radyodan öğrenmişti. Sonra Moneda'nın bombardımanı başlamış ve patlama sesleri saatlerce sürmüştü. O gün öğleden sonra, 24 saatlik sokağa çıkma yasağı konmuştu. Daha yeni taşındıkları için, evde yeterince yiyecek yoktu. Bu nedenle Joyce, kampa gittiklerinde kullanılmak üzere hazırlanmış fasulye ve kurutulmuş meyva ile idare etmek zorunda kalmıştı, tam beş gün. 15 Eylül Cumartesi günü, sokağa çıkma yasağı kısmen kaldırılınca, sokağın karşısındaki bakkala dek gitmişti. Bu küçük gezinin dışında, beş gün evden çıkamamıştı.

«Sizi gidi talihliler sizi.» dedi Joyce. «Deniz kenarında lüks bir otelde geçirdiniz aynı beş günü ha? Bir daha ben de aynı şeyi yaparım.»

Charles, «Sesini çıkarma da dinle.» dedi. «Vina'da çok mide bulandırıcı şeylerle karşılaştık.»

Pazartesi, 17 Eylül 1973

17 Eylül sabahı Charles, Joyce ve Terry Şili'den ilk fırsatta ayrılmaya karar verdiler. Charles, Vina'da edindikleri bilgilerden ötürü yeni rejimin kendilerini hiç de hoş karşılamayacağına inanıyordu. Dahası da vardı. Santiago'ya bir yabancı düşmanlığı dalgası yayılıyordu. Allende döneminde, Şili diğer Latin Amerika ülkelerinden kaçan siyasal mültecilerin barınağı durumuna gelmişti. Şimdi tüm olası muhalefetin kökünü kazımaya kararlı olan Cunta, sağ kanat yabancı etkilerin dışında, her çeşit yabancı görüşü yok etmeye karar vermişti. Silâhlı kuvvetler radyosundan yapılan yayınlarda Şili halkı, kuşku yaratan tüm ya-

bancıları askeri birliklere ihbar etmeye çağrılıyordu. Santiago'da, üzerinde «Şililileri öldürmek amacıyla Şili'ye gelen aşırı yabancı uçlara acımasızca davranılacaktır. Yurttaşlar, dikkatli olun ve bu gibi kişileri en yakın yetkililere bildirin.» diye yazan el ilânları dağıtıldı.

Vina'da ortaya çıkan gerçekler ve yabancılara karşı bu olumsuz tutum, her üçünün de Şili'den ayrılma kararının en yeterli nedeni olabilirdi. Ama dahası da vardı .Carrera'dan eve gelirken, Charles ve Terry askerlerin ,ele geçirilmiş kitaplar ve kâğıtlarla sokakta ateşler yakıp eğlendiklerini görmüşlerdi. Kısa bir süre için bakkala gittiğinde, Joyce da askerlerin suçsuz insanların sakallarını traş etmesine ve saçlarını kesmesine korkuyla tanıklık etmişti. Süt kuyruklarındaki kadınlara konuşacakmış gibi yaklaşan askerler, bıçaklarla onların pantalonlarını kesiyorlar ve «Şili'de kadınlar eteklik giyer.» diye uyarıyorlardı. Santiago'nun 80 bin kişilik stadyomunda gerçekleştirilen kitle idamları ve işkence ile ilgili söylentiler çok yaygındı.

Charles ve Joyce bir gün New York'a dönmeyi her zaman düşünmüşlerdi. Allende'nin düşme olasılığı artınca, hemen dönmeyi gerektiren pek çok olay çıkmıştı. Kahvaltıdan sonra, Joyce'un önlerindeki bir iki gün için yiyecek bir şeyler almasına ve kimi arkadaşlarını ziyaret edip darbeden sağ çıkıp çıkmadıklarını öğrenmesine karar verildi. Charles ve Terry de ülkeden uçakla ayrılmanın yollarını arayacaklar ve Büyükelçilik yakınlarında Terry'ye bir otel bulacaklardı. Böylece de Vicuna Mackenna'da işler daha da kötüleşirse ya da sokağa çıkma yasağı saatinin başlamasından hemen önce kendilerini kentin göbeğinde bulurlarsa, kalabilecekleri bir yere sahip olacaklardı.

O sabah hep beraber evlerinin yakınındaki otobüs durağına yürüdüler. Önce Joyce'un bineceği otobüs geldi. Genç kadın otobüse atlamadan önce Charles'ı öptü. Yirmi dakika sonra Santiago'nun merke-

zine giden otobüse de Charles'la Terry bindi. Pencere yanına oturdular. Küçük bir dereyi geçer geçmez, yolun kenarında yatan bir genç adamın cesediyle karşılaştılar. Yolun öbür tarafına park edilmiş bir askeri kamyonun çevresindeki askerler bu cansız ve kan içindeki gövdeye bakıyorlardı. Otobüs hiç yavaşlamadan, içindekiler de bir cesetle karşılaştıklarını belirten en küçük bir davranışta bulunmadan geçip gittiler.

Kentin merkezine gelince, Charles bir gazete satın aldı ve sonra da Terry ile beraber Riviera Oteli'ne yürüdü .Otel görevlisi onları en üst kata çıkardı, Santa Lucia tepesine bakan güzel ve rahat görünüşlü bir odanın kapısını açarak, «En iyi odalarımızdan biri...» dedi.

Charles: «Sokağa bakmayan, iç tarafta bir odanız yok mu?»

Terry karşı çıktı. «Dur bir dakika. Sevdim bu odayı.»

«Olmaz.» dedi Charles. «Sokakta silâhlar patlarken, senin böyle kocaman pencereli bir odada bulunman doğru olmaz. Burası güvenli bir yer değil.»

Otel görevlisi başını salladı, sonra iki üç kat aşağıda, içindeki yataktan biraz daha büyük bir odaya götürdü ikisini. Odanın tek küçük penceresi binanın aydınlığına bakıyordu. Karşıda da otelin mutfağı vardı. Pencereden gelen yemek kokusu ve tabak çanak sesi odaya doluyordu.

«Tam istediğimiz gibi.» dedi Charles. «Bu odayı tutuyoruz.»

Otelden çıktıktan sonra oldukça uzaktaki Braniff Havayolları Şirketi'ne yürüdüler. Terry bilet satan görevliye turist olduğunu ve ilk fırsatta iki Amerikalı arkadaşıyla beraber Şili'den ayrılmak istediğini söyledi.

Görevli, «Havaalanlarının askeri amaçlı iniş ve kalkışlara açık olduğunu» ve «Amerikan Büyükelçi-

liği'nde Bayan Tipton adlı birinin bu gibi işlerle ilgilendiğini, ilk uçakla Santiago'dan öncelikle ayrılacak 200 Amerikalı'nın listesini hazırladığını» söyledi. Arkasından da, «Size ancak o yardımcı olabilir.» diye ekledi.

Yine yürüyerek Amerikan Büyükelçiliği'ne geldiler. Asansörle dokuzuncu kata çıktılar ve kimsenin oturmadığı «Danışma Görevlisi» masasının yanından geçerek nöbetteki santral görevlisine yaklaştılar. «Bayan Tipton'la görüşebilir miyiz?» diye Charles sordu.

«Burada o isimle çalışan biri yok.» dedi görevli.

«Peki, o halde Şili'den ayrılmak isteyen Amerikan vatandaşlarına yardımcı olabilecek biriyle görüşebilir miyiz?»

«Bizim böyle bir görevlimiz yok. Sizin Konsolosluktakilerle görüşmeniz gerekir.»

Charles'ın dayancı azalırken, Terry atıldı. «İki gün önce ateş açıldığı için Konsolos'un burada çalıştığını söylemişlerdi. Doğru mu bu?»

«Bilmiyorum.»

«Telefon edip öğrenebilir misiniz?»

«Bakın, Bayan. Eğer Konsolosluğun açık olup olmadığını öğrenmek istiyorsanız, oraya gitmek zorundasınız. Şu anda öğle tatilindeyiz. Herhangi birini bulacağınızı sanmıyorum.»

«Bayan Tipton diye birinin Konsoloslukta çalışıp çalışmadığını biliyor musunuz?»

Santral görevlisi sanki onların varlığının umurunda değilmiş gibi önüne baktı. Eğer yanıt vermezse onları başından savamayacağını anlayınca, «Hayır, bilmiyorum.» diye söylendi.

Tam Charles'la Terry santralin başından ayrılırlarken, yanlarına esmer bir adam yaklaştı. «Ne konuştuğunuzu duydum.» dedi. «Adım Frank Manitzas. Burada CBS Haber Şubesi'nde (Bir Amerikan radyo-TV Şirketi) görevlisiyim. Bana kalırsa, Büyük-

elçilik'ten ayrılmayın ve Büyükelçi'yle görüşmek için ısrar edin. Konsolosluk bir mil ötede. Sokaklar da şu anda biraz tehlikeli.»

Charles adama teşekkür etti, ama işi daha fazla kurcalamak istemediğini söyledi. Eğer Büyükelçilik yardım etmek istemivorsa, Konsolosluğa gitmekten başka çare yoktu. Yine sokağa çıktılar ve önce kaldırım üstündeki bir kahvede meyva suyu ve sandviçle öğle yemeğini geçiştirdiler. Yürüyerek Konsolosluğa geldiklerinde, saat 16:00 olmuştu.

Charles saatine baktı. «Oldukça geç olmuş. Sokağa çıkma yasağından önce eve varmalıyım. Bu işe sen devam edebilir misin?»

Terry, «Elbette.» dedi.

«Peki, o halde bizim adlarımızı uçak yolcuları listesine koyarsan, ücretlerini de öderiz.»

«Sonra ne zaman buluşuruz?»

«Yarın Şili'nin Bağımsızlık Günü. Santiago'da dolaşabilir miyiz, bilmiyorum. Belki telefonlar da çalışmaz. En iyi zamanda bile ender çalışıyorlar». Charles bir an durup düşündü. «Çarşamba günü, saat 13:00'de ben senin oteline gelirim, olur mu? Yani yarın değil, öbür gün.»

«Tamam.»

«O zamana dek yetecek paran var mı?»

«Var sanırım.»

«Ben biraz daha vereyim.»

Charles Terry'ye sekiz Amerikan dolarının karşılığını verdi ve «Hoşça kal.» deyip ayrıldı. Genç kadın, koltuğunun altında bir gazeteyle onun sokağın karşısındaki otobüs durağına yürüyüşünü izledi. Bir daha da Charles'ı görmedi.

Büyük bir işhanının üç dört katına yerleşmiş olan Amerikan Büyükelçiliği'nin aksine, Amerikan Konsolosluğu kocaman bir köşkte çalışıyordu. Terry kapıdan girdi ve yüksekce bir masanın arkasında çalışan bir kadına yaklaştı.

«Birşey sorabilir miyim?»

Kadın, «Kayıt formunu doldurdunuz mu?» diye sordu.

«Hayır.»

«Önce kayıt formunu doldurmalısınız.»

Terry istenileni yaptı ve formu kadına verdi. «Şimdi söyleyin bakalım, ne istiyorsunuz?»

«Burada Bayan Tipton diye biri var mı?»

«Benim.»

Terry iki Amerikalı arkadaşını ziyarete gelmiş olduğunu, Braniff Hava Yolları Şirketi'ndeki görevlinin kendisine söylediklerini aktardı ve Amerika Birleşik Devletleri'ne öncelikle dönmeyi isteyen Amerikalıların listesine girmeyi rica ettiğini söyledi.

Bayan Tipton, «Braniff görevlisi size yanlış bilgi vermiş. Gördüğünüz gibi, ben Büyükelçilikte değil, Konsoloslukta çalışıyorum. Ve eğer Şili'den ayrılmak istiyorsanız, sınırlar açılınca aynı havayolları şirketine başvurmalısınız. Biz Konsolosluk kanalıyla ancak ivedilik isteyen iki kişinin işiyle ilgilendik. Diğer herkes işini kendi çözümlemelidir. Gitmek isteyenlerin işiyle ilgilenmek bizim görevimiz değildir. Ayrıca, benim bu konuda hiç bilgim yok.»

«Ama hiç yardımcı olmuyorsunuz.»

«Üzgünüm. Sizin için yapabileceğim bir şey yok. Otelinize gidip beklemelisiniz.»

Charles Horman Pazartesi, 17 Eylül 1973'de, öğleden sonra, saatler henüz 17:00 olmadan, eve döndü. Bir iki dakika sonra, içinde 12 ya da 15 askerin bulunduğu açık yeşil renkli bir kamyon Vicuna Mackenna sokağı 4126 numaralı evin önüne yanaştı. Kamyondan atlayan askerler bahçe kapısını açarak içeri daldılar. Komşu evlerden iki üç kişi bakarken, birliğin başındaki subay, askerlerine büyük evin arkasındaki küçük eve hücum etmeleri komutunu verdi. Yirmi dakika sonra, aynı askerler Char-

les'ı sürükleyerek dışarı çıkardılar. En arkadan gelen iki askerin taşıdığı büyükçe bir kutunun içinde kâğıtlar ve kitaplar vardı. O gece, askerler yine geldiler. Bu kez, Charles'ın geride kalan yazılarını aldılar.

Açık yeşil kamyon yola çıkar çıkmaz, genç bir kadın bir taksi çevirdi ve kamyonu izledi. Calle Nuble'yi döner dönmez, kamyon hızlandı ve dosdoğru Ulusal Stadyum'a yol aldı. Ama oraya varınca, koca yapının soğuk görünüşlü kurşuni duvarlarının arasında gözden yitip gitti. Charles Horman'ın son ve büyük acılı dönemi işte böyle başladı.

ONBİRİNCİ BÖLÜM

KORKU DÖNEMİ

Allende'nin ölümüyle Şili askeri yönetime boyun eğdi. Moneda'nın düşüşünden iki gün sonra Kara Kuvvetleri Kumandanı Augusto Pinochet Başkanlık görevini yüklendi. Şili'yi onunla beraber yönetenler arasında Cesar Mendoza ve José Toribio Merino (Carabinero'ların ve Deniz Kuvvetleri'nin yeni atanan kumandanları) ve Hava Kuvvetleri Kumandanı Gustavo Leigh de vardı. Bu dört asker, günümüz Latin Amerika'sında daha hiç görülmemiş bir korku dönemini başlattılar.

Yönetimi ele alan Cunta'nın açıkça belirttiği amaç «Şili'de Marksizm'in kökünü kazımaktı.» Bu amacı gerçekleştirmek için, ülkenin her yanındaki askeri kumandanlıklara tutuklama listeleri dağıtılmıştı. Binlerce insan cezaevlerine kondu. Yirmidört saatlik sokağa çıkma yasağı ile evlerinde kalmaya zorlanan kişiler arasından 75,000 Şilili tutuklandı. Bunlardan 15,000 kişi idam edildi. Şili'nin nüfusunu göz önüne getirirsek, aynı yola Amerika Birleşik Devletleri'nde de başvurulsa, 1 milyon 800 bin kişinin tutuklanması ve 360.000 kişinin de idam edilmesi gerekirdi.

Şili'de silâhlı kuvvetler, yabancı bir ülkeyi işgal eden bir ordu gibi davrandı. Tüm Eylül boyunca, Santiago sokaklarında bulunan cesetlerin kemikleri kırılmış ve tırnakları sökülmüştü. Şili'nin ortasından akan Nuble Irmağı'nı geçmekte olan köylüler, bir sürü başsız ceset buldular. Hepsi elleri bağlanmış olarak, akan suyla sürükleniyordu. Talcahuano li-

manında balıkçılar, ağlarına takılan insan gövdelerinden ötürü avlanmaya son verdiler. Bu insan parçaları Şili Donanması tarafından denize dökülmüştü. Şili'nin her yanından tutuklama merkezleri yükselmeye başladı. Atacama Çölünde, 600 tutuklu terkedilmiş bir tuz madenine kapatıldı. Isı burada Fahrenhayt 110 dereceye yükseliyor, gece de sıfırın altına düşüyordu. Şili'nin en güney noktasındaki Dawson Adası'nda tutuklular Güney Kutbu'ndan gelen rüzgârlara salt üzerlerindeki giysilerle karşı koymaya zorlandılar.

İşkence, hükümet politikasının bir aleti olup çıktı. İnsanların orasını burasını kesmekten kaçınılmadı. Güvenilir kaynaklara göre, erkeklik bezleri parçalandı, gözler yakıldı, insanlar kendi pisliklerini yemeğe zorlandı. Gebe kadınların rahminden böcekler sokuldu ve aynı kadınlar çocuk düşürünceye dek tüfek kabzalarıyla dövüldü. «Esmeralda» adlı «yüksek gemi» Valparaiso açıklarına çekildi ve gemideki tutuklular çırılçıplak soyuldu, dövüldü ve direklere bağlanarak ölmeye bırakıldı.

Victor Jara, güney Şili'de yoksul bir ailenin çocuğu olarak doğdu. Tarlalarda büyüdü. Babasının yanında ülkesinin müziğini öğrendi. Darbe sırasında, Victor Jara, Şili'deki «yeni sol» sanatçılarının arasında belki de en tanınmış ve en yaratıcı elemanlardan biriydi. Bir gün öğrenci gösterisinde, öbür gün bir sendikaya bağlı madende türküler söyleyerek, Victor Jara, Allende devriminin kan damarlarından birini oluşturan protesto şarkıları akımının en ileri gelen temsilcileri arasında yer almıştı.

12 Eylül 1973 günü, Jara tutuklandı ve Santiago' daki 85 bin kişilik Şili Stadyumu'na götürüldü. Kimliği saptandıktan sonra, eline bir gitar tutuşturuldu ve kendisiyle beraber tutuklananlar için bir protesto şarkısı okuması emredildi. Şarkı bittiğinde muhafız-

lar onun bileklerini ezdiler ve yine söylemesini emrettiler. Altı gün sonra, Jara'nın karısı kocasının cesedini Santiago morgunda kimliği saptanmamış insan yığınlarının arasında buldu. Ceset, «dövülmüş, kanlı, yarı çıplak, makineli tüfek kurşunlarıyla delik deşikti ve her iki eli tutmaz durumdaydı.»

Jara'nın idamdan hemen önce ülkesinin insanlarına bıraktığı son armağan, Şili Stadyumu'nda yazdığı şu şiir oldu:

Altı kişiyiz, yıldızlar arasında
yolunu yitiren.
Birimiz ölmüş.
Birimiz dövülmüş, bir insanın
böyle dövülebileceğini hiç ummadığın
biçimde dövülmüş...
Kahramanlığın madalyası, boğazlamaktır.

Enrique Kirberg, Allende'nin sırdaşı ve Santiago Teknik Üniversitesi Rektörü, Jara ile beraber tutuklandı. Devlet görevlisi olduğu anlaşılınca, Savunma Bakanlığı'nın bodrumuna, sonra da Santiago Askeri Akademisi'ne götürüldü. Daha sonra da, Allende'nin otuz bakanı ve yardımcısıyla Dawson Adası'na nakledildi.

Daha sonra Kirberg şunları anlatacaktı: «Götürüldüğümüz kamp, pek çok bakımdan Nazi Almanyası'ndaki kampların tam bir kopyasıydı. Makinalı tüfek kulelerindeki muhafızlar tarafından sürekli gözleniyorduk. Koğuşlarımız, aralarındaki boş toprak parçalarıyla ayrılan iki dikenli telle çevrilmişti. Dıştaki tele elektrik verildiği hepimize ayrı ayrı söylendi. Bir tek gaz odaları eksikti.»

Kirberg tüm bu güçlüklere karşın yaşadı. Dawson Adası'ndaki diğer tutuklular o denli talihli değillerdi. Allende tarafından ilk atanan Hükümet üyesi, José Toha idi. Sırasıyla İçişleri, Savunma ve Tarım Bakanı olarak görev yapan Toha, Allende'nin en sadık destekleyicileri arasında yer almıştı. 11 Eylül sa-

bahının erken saatlerinde, darbe haberini alır almaz Moneda'ya koşan Toha, Allende düşünceye dek canla başla çarpıştı. Tutuklandı ve Dawson Adası'na götürüldü. Şubat 1974'de bildirildiğine göre, kendini öldürdü. Oldukça uzun boylu olan Toha, ölümünde bir deri bir kemik kalmıştı.

Allende'nin kişisel doktoru Dr. Enrique Paris de aynı derecede korkunç bir yazgıyla karşılaştı. Darbe günü, öğleden sonra Moneda'da tutuklanan Paris, Savunma Bakanlığı'na götürüldü, sorguya ve işkenceye çekildi. Santiago tutuklu merkezindeki tanıklar, dört gün sonra onun kendini dağıtmış olarak dolaştığını bildirdiler. «Ben Quinones adlı boğayım.» diye kim bilir kaç kez yineleyen Paris, muhafızlara hücum etti ve dövülerek öldürüldü.

Concepcion ve Tejas Verdes'de, Valdivia ve Chillan'da toplama kamplarının sayısı giderek arttı ve dünyanın en güneyindeki kent olan Punta Arenas ve Arica'daki Inca harabeleri arasına yayıldı. Santiago' daki 85 bin kişilik Şili Stadyumu tutuklular için bekleme istasyonu olarak kullanıldı. Ama Victor Jara gibi daha pek çok kimse burada beklerken, toplama kamplarına gönderilmeden yaşamını yitirmişti. Öte yanda öldürülenler bakımından Şili Stadyum'unu 80 bin kişilik Ulusal Stadyum çok geride bıraktı.

1935 yılında yapılan Ulusal Stadyum Cunta'nın gereksinimlerini eksiksiz karşılayabilecek durumdaydı. Çevresindeki parmaklık ve aşılması olanaksız duvarlar, tutukluların stadyumdan kaçmasını hemen hemen tümden engelliyordu. Soyunma odaları ise tutukluların sorgulanması ve işkence için en uygun yerlerdi. Böylece, Ulusal Stadyum, kısa sürede, ülkedeki baskının bir simgesi oluverdi. Orada tutuklu kalan yedi binin üzerindeki insanın yarısından çoğu çok kötü davranışlarla karşılaştı. Kimilerinin burnundan su akıtıldı. Kimileri dövüldü ve kimilerinin

vücuduna elektrik akımı verildi. Amerikan vatandaşlarına da ayrı bir işlem yapılmadı.

Joseph Francis Doherty genç bir Maryknoll papazıydı. Santiago'ya Temmuz 1973'de geldi. Darbeden beş gün sonra, arkadaşı olan bir başka papazın evinden Şili askerlerince alındı, Ulusal Stadyum'a getirildi ve 70 kişiyle birlikte bir hücreye kondu. O gece, hücrenin dışındaki koridorda, pek çok tutuklu sırayla koşmaya zorlandı. Onlar koşarlarken, önlerinden geçtikleri askerler tutuklulara yumruklarını indiriyorlardı. Doherty, olayı korkuyla izliyordu. Birden koşanlardan biri devrildi. Yerden kalkamayınca, askerler onu göğsünden vurdular. Adam bir iki dakika sonra can verdi. Bir gün sonra, öğleye doğru Doherty'nin hücresindekilerin sayısı 153'e ulaştı. Üç ayrı topluluğa ayrılan bu insanlar taş zemin üzerinde üçer saatlik süreyle uyuyabiliyorlardı. Doherty'nin yanında, bir gün önce yakalanmış bir Arjantin'li vardı. Sorgu sırasında cam gözü koparılmış, çıkarılmıştı. Yarası sürekli olarak akıyordu.

Doherty tam üç gün hücresinde halsiz yattı, güneş görmeden ve salt biraz ekmek ve suyla beslenerek. 19 Eylül Çarşamba günü, onu Stadyum'un futbol alanına bir saat süreyle temiz hava alması için çıkardılar. Sonra da daha küçük bir hücreye götürüldü .Buraya sekiz kişi kapatılmıştı. Bir gün sonra, sabaha karşı saat 04:00'de Doherty Stadyum'un öbür yanından gelen silâh sesleriyle uyandı. «Makineli tüfek sesleri on, onbeş dakika sürdü.» diye anımsıyor Doherty. «Sonra tabanca sesleri duydum. Arkasından yine makineli tüfek sesleri gelmeye başladı. Sonra da yine tabanca sesleri... Sabah saat 05:00'e dek bu böyle sürüp gitti.» Aynı gün daha sonra, hücreye altı yeni tutuklu getirildi. Bunlardan biri o sabah Stadyum'da insanların kitle halinde öldürüldüğünü gördüğünü söyledi.

«Stadyum'un neresinde?» diye sordu Doherty.

Yeni tutuklu, silah seslerinin geldiği yönü gösterdi.

«Kaç kişi öldürüldü?»

«Dört yüz... beş yüz... Sayıların ne anlamı var? Gördüklerimden sonra buradan sağ çıkmamıza izin verileceğini hiç sanmam.»

O gün öğleden sonra Doherty az aydınlatılmış bir odaya götürüldü ve tek sorgucunun oturduğu bir masanın karşısına oturtuldu.

«Adın?»

«Joseph Francis Doherty.»

«Yaşın?»

«Yirmi dokuz.»

«Şili'ye geldiğin tarih?»

«28 Temmuz 1973.»

«Hiç Marksist yayın okudun ya da Şili'ye getirdin mi?»

«Hayır, efendim.»

Sorgucu gözlerini Doherty'ye dikip tam otuz saniye onu süzdü. Sonunda, «Sen bir papazsın.» dedi. «Hem de bir solcu ...Büyük bir olasılıkla yalan söylüyorsun.»

İki gün sonra, Doherty yine aynı yere getirildi. «Bana söylemeni istiyorum.» dedi sorgucu. «Marksizm, Komünizm ve Hıristiyanlık arasında bağdaşan noktalar var mı?»

«Bu sorunun yanıtını bildiğimi sanmıyorum.» dedi Doherty. «Ben teoloji ve felsefe çalıştım. Siyaset bilimi değil...»

«Çalışmaların sırasında Marksizm'e de değinmişindir. Soruyu yineleyeceğim. Yanıt vermek zorundasın. Marksizm, Komünizm ve Hıristiyanlık arasında bağdaşan noktalar var mı?»

Yaşamının söz konusu olduğunu sezen Doherty şöyle yanıt verdi: «Marksizm ve Komünizm reddedilmelidir çünkü her ikisinin de temel ilkesi sınıf mücadelesine dayanır. Hıristiyanlık ise komşunu sevme-

yi öğretir ki, bu da sınıf mücadelesi ilkesiyle bağdaşmaz.»

Yanıt memnunluk vericiydi. Dört gün sonra Doherty özgürlüğe kavuştu. Stadyumda kaldığı on gün içinde, yaklaşık 15 kilo yitirmişti.

Wisconsin Üniversitesi öğrencilerinden Adam ve Patricia Garret-Schesch, ayrı ayrı hazırlamakta oldukları doktora tezlerinin araştırma görevini yerine getirmek üzere, 2 Kasım 1970'de Şili'ye geldiler. Darbeden üç gün sonra Karabinero'lar her ikisinin oturduğu evi bastılar ve onları Ulusal Stadyum'a götürdüler. Adam kötü bir şekilde dövüldü. Karı koca ölümle tehdit edildiler. 15 Eylül'de, Patricia stadyum sıralarının altındaki alçak bir duvarın üstünde oturup sorguya çekilmek için götürülmeyi beklerken, bu tehditler ayrı bir anlam kazandı. Merdiven korkuluğunun üstünden baktığında Patricia genç bir adamın futbol alanına götürüldüğünü gördü. Onu götüren asker genç adama bir sigara verdi ve kenar çizgisinin yanında durmasını söyledi. Sonra sırayla birer birer diğer tutuklular da aynı yere getirildi. Şimdi alanda 37 kişi vardı. Topluluk aynı anda şarkı söylemeye başladı. Sonra, otomatik silahlar ateş kustu, arkasından da ortalığı ağır bir sessizlik kapladı.

Aynı gün, öğleden sonra, Patricia kocasının bulunduğu hücreye götürüldü. Bulundukları hücrenin yanındaki sorgu odasını görebilen Adam, izlenimlerini şöyle anlattı:

«Orada birbirinden değişik kuyruklar gördük. Bunlara 'yaşam kuyruğu' ve 'ölüm kuyruğu' adını taktık. Çünkü başka sözcük bulamadık. Bu kuyrukların her oluşturuluşunda aynı tür olaylarla karşılaşıyorduk. Her tutuklu bir kayıt kulübesine getiriliyordu. Kısa süren bir kayıt işleminden sonra iki kuyruktan birinde sıraya giriyordu bu insanlar. Kuyruklardan birinde, kişisel belgeleri ve eşyaları kendile-

rine geri verilen tutuklular vardı. Bunların kollarını yanlarında sallandırmalarına izin veriliyor ve muhafızlar tarafından koruma altında tutulmalarına da gerek görülmüyordu. İkinci kuyrukta sıraya girenlerin çevresinde ise pek çok muhafız vardı. Bu ikinci kuyruktakiler birer birer dışarı çıkarılıyordu. Bir iki dakika sonra da stadyum tarafından gelen otomatik silahların kısa süreli sesini duyuyorduk. Bu kuyruktakilerin geri döndüğünü bir kez dahi göremedik. Cumartesi öğleden sonra başlayıp salı akşamına dek süren dönem içinde 400'den daha fazla insan bu şekilde sıraya kondu ve dışarı çıkarıldı.»

21 Eylül 1974 günü Adam ve Patricia Garrett - Schesch hiçbir açıklama yapılmadan bırakıldılar. Ama korku dönemi sürüp gitti.

Jim Ritter fizik uzmanıydı. Yirmi dokuz yaşındaydı. Princeton Üniversitesi'ni bitirmişti. Santiago' daki Katolik Üniversitesi'nde profesör olarak çalışmak üzere 1972 yılında Şili'ye geldi. 23 Eylül 1973 günü evine gelen askerler onu dört yaşındaki oğlunun önünde tutukladılar.

Ritter'ın anımsadıkları şunlar: «Hafif makineli tüfekleriyle on asker geldi evime. Tüm notlarım, özel mektuplarım, kitaplarım, giysilerim, her şeyim arandı .Ekibin başındaki subay koluma bir numara yazdı. Tıpkı Nazi Almanyasında Musevilere yapıldığı gibi... Oğluma veda edebilmem için iki dakika izin verdiler, sonra silâhlar üzerime çevrilmiş olarak götürüldüm.»

Ritter, Tacna Alayı karargâhına götürüldü. Üç saat süreyle sorguya çekildi. Sonra yaklaşık 12 tutukluyla beraber bir kamyonun arkasına bindirildi ve dövüldü.

«Yüzü koyun yatmamız istendi. Ellerimiz ense-

mizde olacak ve bacaklarımızı açacaktık. Önce bu yola kaçmamızı engellemek ya da onun gibi bir nedenle başvuruluyor sandım. Ama bize vurmaya başladılar. İlk olarak solumdaki Şili'linin karnına beş, altı tekme attılar. Her tekmede bu Şili'linin tüm gövdesi şiddetle sarsılıyordu. Sıranın bana da geleceğini anlıyordum. Benim de karnımı tekmeleyeceklerdi ve onları engellemek elimde değildi. Sonra hafif makineli tüfeklerin kabzalarıyla kafamızın arkasına ve böbreklerimize vurmaya başladılar. En sonunda da muhafızın biri ayak bileklerime tekme atmaya başladı. Her birine en az on kez... Sonra karnımın alt tarafına vurdu.»

Yarım saat sonra tutukluları dövme işi bitti. Ritter Ulusal Stadyum'a götürüldü ve işte orada ne denli kötü durumda olduğunu anlayabildi: «Makineli tüfeklerini üzerimize doğrultarak bizleri stadyuma soktular ve duvara dayanıp durmaya zorladılar. Düşündüğümün aksine ayakta durabilecek durumda değildim. Duvara yaslanıp duramasam, beni öldürebilirler diye aklımdan geçirdim.»

Ritter'i üç gün süreyle sorguya çektiler. İlk geceki o vahşi dövme işi yinelenmedi, ama onu tutuklayan Şili'li görevlilerin ötekilere neler yaptığını görmemek mümkün değildi: «Bizim koğuşa getirilen bir işçiyi unutamıyorum. İçine çimento doldurulmuş bir lastik hortumla dövülmüştü. Öyle sertçe vurmuşlardı ki, adamın sırtı simsiyahtı. Kımıldayamıyordu. Bir şiltenin üstüne yatırdık. Arada bir, vücudunda yaralar açılmasın diye döndürüyorduk. Bir şeyler yemesini sağlamak için kaldırıp oturtuyor ve düşmesin diye de tutuyorduk.»

Joseph Doherty, Adam ve Patricia Garret - Schesch gibi Ritter de paçayı kurtardı. Ama Charles Horman kurtaramayacaktı.

Rafael Gonzales yorgundu. Şili Haberalma Örgü-

tü'ne yirmi beş yılını vermiş olan Gonzales, darbenin ilk saatlerinden beri durmadan dinlenmeden çalışmıştı. 11 Eylül'de Şili askerleriyle birlikte Moneda'ya girdi ve Salvador Allende'nin evrakını topladı. Başkan'ın ölüsünü de gördü. «Kafatası patlamıştı. Bir parçası da duvarın dibindeydi.» Darbeden sonra zaman ilerledikçe, Gonzales günleri de birbirine karıştırdı ve saatleri izleyemez oldu. «Ne zaman pazartesi oldu, ne zaman salı, çarşamba ya da cumartesi, bilmiyordum.» diye anımsıyor. «Gece, gündüz demeden bir köpek gibi çalıştım.» On gün boyunca, çok az uyuyabildi Gonzales.

Gonzales siyasal bakımdan herhangi bir tarafa bağlı değildi. Bir sürü hükümet döneminde görevini gerektirdiği gibi yerine getirmişti. Cunta iktidarı eline geçirince, o da emirlere uydu. İşte şimdi de Kara Kuvvetleri Haberalma Dairesi Başkanı General Augusto Lutz'un Savunma Bakanlığı'nın dokuzuncu kattaki çalışma odasına çağrılmıştı.

Şöyle anımsıyor: «Çevirmenlik yapmamı istedikleri için beni çağırmışlardı. Öbür odada oturup bekleyen bir Amerikalı vardı. Adının Charles Horman olduğunu ve çok şey bildiğini öğrendim.»

Odadakileri görünce, Gonzales önemli bir toplantıya çağırılmış olduğunu anladı. Odada Lutz'la beraber Kara Kuvvetleri Haberalma Dairesi İkinci Başkanı Albay Victor Hugo Barria da vardı. Bir de hiç konuşmadan duran bir başkası... Gonzales onun giysilerine baktı ve Amerikalı olduğunu düşündü.

Lutz sözünü uzatmadı ve belirtmek istediği noktayı hemen açıkladı. Charles Horman «özel bir durum»a sahipti. Horman Valparaiso'ya gitmiş ve «çok şey öğrenmişti.»

«Charles Horman yok edilmeli.» diye Lutz komut verdi.

ONİKİNCİ BÖLÜM

ED VE ELİZABETH HORMAN
EYLÜL 1973

Elizabeth Horman, kocasıyla 38 yıldan beri paylaştığı New York'taki alçakgönüllü dairesinde sandalyesinden kalkıp dolaşmaya başlıyor. Bu dairede bir yatak odası, dar bir mutfak, bir zamanlar Charles'ın kullandığı küçük bir çalışma odası ve siyah bir duvarın önüne konmuş yemek masasının durduğu bir oturma odası vardır. Dışarda ise yine küçük bir balkon görünüyor. İçi çiçek doludur bu balkonun.

«Ed'le evliliğimiz 40. yılına yaklaşıyor. Ama 1973 güzünde geçirdiğimiz o dört haftayı hiç unutamıyorum. Unutmaya çok çalıştım, ama olmuyor. Dayanmamızı, dinsel inançlarımız ve bir ömür boyunca oluşturduğumuz güven ve sevgi sağladı. Ne demek istediğimi anlayabilmeniz için, size biraz kendimizden söz etmeliyim.

«Önce, Ed'i tanımalısınız. Hem yumuşak, hem de katı bir insandır. Evliliğim süresince, hep ona yaslanmışımdır. Ama hiçbir zaman kendi başıma ayakta durmama engel olmamıştır. Olağanüstü biçimde bilgilidir. Ed. Bir ansiklopedi gibi... Doğa, hayvanlar, bitkiler ve diğer konular hakkında çok şeyler bilir. Ama hiçbir zaman size söylev vermeye kalkmaz ya da gereksiz bilgilerle kafanızı şişirmez.» Elizabeth bunları söyledikten sonra duruyor ve gülümsüyor. «Ed hakkında günlerce konuşabilirim.»

Bu kadının sevgisine layık olan adam, saçları biraz dökülmüş, orta boylu ve «dürüst» sözcüğü ile her

yanı damgalanmış bir insandır. Diğer insanlarınkinden ayrı bir özelliğe sahip olan sesi her zaman güven verir size. Beyaz saçları ve kısa favorileri, yusyuvarlak yüzünü çerçevelemektedir.

«Karşılaştığımızda Ed otuzbir yaşındaydı.» diye anlatıyor Elizabeth. «Ben biraz daha gençtim. Ne denli mi? Size söylemeyeceğim o zamanki yaşımı. Her ikimiz de New York'ta büyüdük, ama aramızda birbirini andırmayan bir sürü şey vardı. Ben biraz sanatçı ruhuna sahiptim, Bohem çevrelerde oldukça sık dolaşırdım. Tanışmamızdan çok önce, Barnard'ı (New York'ta Columbia Üniversitesi'ne bağlı bir kız okulu) bitirmiş ve bir ortaokulda öğretmenlik yapmaya başlamıştım. İyi bir öğretmen sayılırdım, ama bu iş bir ırmağın kenarında oturup suyun akışını izlemeyi andırıyordu .Ben de akan o suyla beraber akmak istedim. Bu nedenle Sanat Öğrencileri Birliği'nde dersler almaya başladım. Yaşamımın en olağanüstü deneyimini orada elde ettim. Düşünün bir kez, oturup saatlerce resim yapmak, çevrenizdeki resim yapmayı en az sizin gibi seven diğer kişilerle beraber...» Elizabeth durup şöyle bir düşünüyor, daha az hoşgörünün bulunduğu o günlerde genç bir kadının böyle bir karar vermesinin zorluğunu. «En sonunda bir kararara varmak zorundaydım.» diye konuşmasını sürdürüyor. «Resim yapmak istiyordum. Ama bu amacımı gerçekleştirebilir miydim? Ve aynı zamanda da geçimimi sağlayabilir miydim?»

Beş yıllık öğretim döneminden sonra, Elizabeth resim alanında adını duyurmaya başladı. Sonunda eleştirmenlerden iyi not da aldı ve Ulusal Kadın Ressamlar Derneği'nin başkanlığına seçildi. «Profesyonel yaşamımın en iyi döneminde duvar resimleri yaptım.» diyor Elizabeth. «Bunlardan biri New York kentinin siluetini içeriyordu. Resmi Manhattan'daki Hindistan Evi için ısmarlamışlardı. Biliyorsunuz, oraya kadınlar sokulmaz. Duvara resim yapmak üzere

oraya gidince, büyük bir sorun çıktığını söylemeye gerek yok herhalde. Sonunda bana izin çıktı. Üç gün çalıştım orada. Bir kez bile öğle yemeğimi beraber yemeği önermediler bana. İstersem duvarlarına kötü bir şeyler çizerek kirletebileceğimin farkında olup olmadıklarını sormak geldi aklıma. Ed ile tanıştığımda ben bir duvar ressamıydım.»

1938 yılında, Valentine Günü (Sevgililer Günü) bir partide birbirlerine tanıştırıldılar. Ed bu partiye güneyli bir genç bayan geleceği için çağrılmıştı. Çünkü onun güneyli ağzı ile konuşan güneyli bayanlara karşı duyduğu büyük tutkusunu herkes biliyordu. Partide bir yanında gelecekteki kız arkadaşıyla beraber oturan Ed, öbür yanında Elizabeth'i buldu. «Buluş o buluş.» diyor Elizabeth. Bir yıl sonra, 3 Şubat 1939 yılında evlendiler.

Evlenmelerinden sonra, Ed, Elizabeth gibi Christian Science dininin bir öğrencisi oldu. (Christian Science, 1879'da kabul edilen ve Hıristiyanlıkla ilgili bir dindir.) Kısa bir sürede dinsel inançlar her ikisinin de. yaşamında önemli bir yer kapsamaya başladı. Bağlı olduğu dinin gereği, Ed sağlığı ve genel durumuyla ilgili olarak salt duadan yarar uman bir duruma geldi. «Size örnek vereyim.» diyor Ed. «Charles'ın doğumundan hemen önce, Elizabeth'i hastahaneye bırakıp Liberty Sokağı'ndaki çalışma yerime geldim. Tam merdivenleri çıktıktan sonra içeri girdiğimde sekreterim, 'Demin telefon ettiler. Baba oldunuz.' dedi.» Ed'in yüzünü boydan boya bir gülümseme kaplıyor ve şöyle sürdürüyor konuşmasını: «Yeniden arabama atladım ve hastahanenin yolunu tuttum. Ne denli heyecanlandığımı söylemeye bilmem gerek var mı? Hastahaneye vardığımda bir doktor geldi ve 'Bay Horman, haberler kötü. Oğlunuzun ayakları hiç de doğru biçimde değil. Onun iyileşmesini sağlayabileceğimizi sanmıyorum.' dedi. Ama Charles'ın ayaklarının düzelmesi, Christian Science

uygulamasıyla mümkün olabildi.» Şimdi Ed'in sesi titriyor. «Ama Şili'deki olayın ters gitmesini aynı yolla önleyemedik.»

O 1973 güzündeki dört hafta, Elizabeth'in yaşamında olduğu değin, Ed'inkinde de derin izler bıraktı. «Darbe gerçekleştiğinde,» diye anımsıyor Ed. «Cape Cod'da iki haftalık bir dinlenceye çıkmak için. New York'ta hazırlık yapıyorduk. Elbette, darbe hakkında ilk bilgiler gelmeye başlayınca, tüm hazırlıkları durdurduk. Sonra Terry'nin annesi Vina'daki kızından 'her şeyin iyi olduğuna' değgin haber aldığını söyledi. Bir gün daha bekledik ve işlerin yolunda gittiğini sandığımızdan Cape Cod'a hareket etmekte bir sakınca görmedik. İçimiz son derece rahattı, yoksa hiç oraya gider miydik!»

Horman'lar Cape Cod'ın kuzey kenarındaki Wellfleet'e geldiler. New England'lıların o çok sevdikleri gevrek güz havası onları da etkilemekte gecikmedi. 18 Eylül Salı akşamı radyo ve televizyondaki haberlere bakılırsa, Şili ile telefon konuşmaları yeniden başlamıştı. Charles ile Joyce'un telefonu yoktu, ama Mario ve İsabella Carvajal adlı bir çiftin aracılığı ile onlara erişmek mümkün olabiliyordu. O gece Ed, Carvajal'lara telefon etmeyi denedi. Ne yazık ki, bir sonuç alamadı. Çünkü Şili ile telefon görüşmesi yapmak isteyenler en az üç gün beklemek zorundaydılar. 21 Eylül sabahı Ed bir kez daha denedi. Amerikalı santral görevlisi İspanyolca bilmiyordu. Bu nedenle Şili'deki santral görevlisine nereyi ve kimi aradığını Ed söyledi. En sonunda, hattın öbür ucundan İsabella Carvajal'ın sesi duyuldu. Ed, Charles'la konuşmak istediğini söyledi.

İsabella, «Charles ile Joyce artık bu mahallede oturmuyor.» diye yanıtladı.

«Nerede oturuyorlar?»

«Bilmiyorum.»

«Ne zaman taşındılar?»

Hattın öbür ucundan gelen bir yanıt yoktu.

«İşte o zaman,» diyor Ed, «Ortada ciddi bir sorunun olduğuna karar verdim. Charles ile Joyce'un Paul Harris Sokağı 425 numaradan taşınacaklarını bilmiyordum. Fakat ne olursa olsun, Carvajal'ların onların nereye gideceklerini bilmeleri gerekir diye düşündüm. İyi arkadaştılar. Üstelik Mario Carvajal, Joyce'un 'The Sunshine Grabber' adlı çizgi filminin arka müziğini bestelemişti.»

«Lütfen beni Amerikan Büyükelçiliği'ne bağlayın.» diye Ed santral görevlisine rica etti. Uzun süren dakikalardan sonra, kendini Amerika Birleşik Devletleri Konsolos Yardımcısı Dale Shaffer diye tanıtan birinin sesi duyuldu, hattın öbür ucundan. Ed de kendini tanıttı ve oğlu Charles hakkında Büyükelçiliğin bilgisi olup olmadığını sordu.

«Tüm bildiğim,» dedi Shaffer, «oğlunuz kayıplara karışmış. Askerler evini yağmalamışlar, o da kayıplara karışmış.»

Ed'in midesi burkuldu. «Ya oğlumun eşi? Ondan bir haber var mı?»

«Başımızın etini yiyor.» Shaffer'in yanıtı buydu. «Gerçekten başımızın etini yiyor.»

Ed, «Hattın öbür ucundan duyduklarıma inanamadım.» diye anımsıyor. «Ben kayıp oğlumu aramak için sorduğumda Büyükelçilik onun nerede olduğunu söylemiyor ve Shaffer, Joyce'un kendilerini rahatsız ettiğinden yakınıyordu.» Ed ile Shaffer arasındaki konuşma bir iki dakika daha sürdü. Shaffer'de ek bilgi yoktu. Ed bembeyaz bir yüzle telefonu kapadı. Elizabeth ise Charles'la konuşabilmek umuduyla telefonun başına gelmiş ve salt Ed'in sözlerini duyabilmişti.

«Herhalde çok ciddi bir şey olamaz.» diyerek Ed eşini yatıştırmaya çalıştı. «Sanırım Charles'ı yanlışlıkla tutuklamışlardır. Kısa sürede kimin kim olduğunu anlayıp salıverirler onu. Bir Amerikalı'ya zarar

vermek istemezler.» Gülümsemeye çalıştı, ama beceremedi. «New York'a, eve dönsek daha iyi olur.» diyebildi, en sonunda. «Orada, haberleşmeyi sağlayabilecek olanaklar daha yeterli.»

Cape Cod'dan New York'a 300 millik otomobil yolculuğu yedi saat sürdü. Karanlık bastırmadan az önce eve girdiler. Ed hemen Senatör Jacob Javits'in Washington'daki çalışma yerini aradı. Javits kent dışındaydı. Ama bir yardımcısı onunla ilişki kurmaya çalışacağına söz verdi ve bu arada da Dışişleri Bakanlığı'nda Konsolosluk Dairesi'ni aramasını önerdi. Derhal denileni yapan Ed'in karşısına Konsolosluk Dairesi Şili Bunalım Masası'ndan Charles Anderson çıktı. Aralarındaki konuşma saat 18:00'e dek sürdü. Daha sonra Ed'in Dışişleri Bakanlığı yetkililerine ve Amerikan Kongresi üyelerine ettiği telefonlar da sonuçsuz kaldı. Washington'daki yetkililerin çoğu haftasonu dolayısıyla kent dışına gitmişlerdi.

Böylece Ekim ayının başlangıcını aşan bir araştırma başlamış oldu. Ed yatak odasında telefonun başındayken, Elizabeth ve kız kardeşi Ruth, Charles'ın bulunmasına ilişkin iyi niyetlerini sunmaya gelen dostlarına yiyecek bir şeyler sağlamaya çalışıyorlardı. Pazartesi ,24 Eylül'de, Ed, Adam ve Patricia Garret-Schesch adlı Amerikalı bir çiftin Santiago'daki Ulusal Stadyum'dan salıverildikten sonra Amerika'ya döndüklerini sabahki haberlerden öğrendi. Oraya buraya telefon ederek de her ikisini Patricia'nın Virginia'da oturan annesiyle babasının evinde yakaladı.

«Bulabildiğiniz en önemli kişilerle ilişki kurun ve onların Santiago'daki Amerikan Büyükelçiliği'ne telgraf göndermelerini sağlayın. Eğer oğlunuzun sağ dönmesini istiyorsanız, Amerika'nın baskı yaratmasını sağlamalısınız.» dedi Adam.

O gün, öğleden sonra, Ed Amerika'da ün sahibi olmuş kişileri bir bir aramaya başladı. «Kendimi yitirmiştim.» diye anımsıyor Ed. «Bulduğum her kişiy-

le çok kısa konuşmaya çalıştım. Güçlü kişilerle sınırsız konuşamazsınız ya! Salt kendimi tanıttım telefonda sorunun ne olduğunu anlattım, sonra da yardımlarını rica ettim.»

Horman'ın davasını desteklemeyi kabul eden ünlülerin listesi etkileyiciydi. Düzinelerle senatör ve milletvekili Charles için telegraf çektiler, Şili'deki Amerikan Büyükelçiliği'ne. Bu desteğe Harvard Üniversitesi Rektörü Derek Bok ve Ford Foundation Müdürü McGeorge Bundy de katıldı. The New York Times gazetesi yayıncısı Arthur Ochs Sulzberger'le de ilişki kurmaya çalıştı Ed, ama gazetenin sekreterlerini aşamadı. Geçici bir süre umutsuzluğa kapılan Ed aynı gazeteyi bir kez daha aradı ve New York Times'ın kadrosundaki Pulitzer Ödülü'nü kazanmış muhabirler arasında bulunan Harrison Salisbury ile görüşmek istediğini söyledi. Sulzberger'in aksine, Salisbury hattın öbür ucundan yanıt verdi.

«Beni tanımazsınız.» dedi Ed. «Ama yardımınıza gereksinimim var. Adım Ed Horman. Ortada hiçbir neden olmamasına karşın, oğlum Charles Şili'de askerler tarafından tutuklandı. Bana, onun güvenliğinin, Şili'deki Amerikan Büyükelçiliği'ne etkili kişilerce gönderilecek telgraflarla sağlanabileceğini söylediler. Sizden tüm isteğim oğlumun durumuna öncelik tanınmasını belirten bir telgraf göndermeniz. Bunu benim için yapar mısınız?»

«Elbette yaparım.» diye yanıtladı Salisbury.

İki yıl sonra, Manhattan'da Üçüncü Cadde'de karşıdan karşıya geçerken, Ed televizyonda defalarca gördüğü bir yüzün hiç de yabancı gelmediğini sezdi. «Özür dilerim.» diyerek Harrison Salibury'ye yaklaştı. «Hiç karşılaşmadık ama, bana yaptığınız bir iyilik için size teşekkür etmek istiyorum.»

«Ne yapmıştım?»

Ed anlattı.

Salisbury, «Çok üzgünüm.» dedi. «Elimizden fazla bir şey gelmedi.»

Salı, 25 Eylül'de Ed yardım çağrısını Washington'a ulaştırabildi. Sabahın erken saatlerinde uçağa atladığı gibi, Senatör Jacob Javits, Henry Jackson, Charles Percy ve Warren Magnuson'un çalışma yerlerine gitti. Hepsi Santiago'ya telgraf çekmeye söz verdiler. Edward Koch, Bella Abzug, Ed Medzvinsky ve Jack Kemp adlı milletvekilleri de aynı sözü yinelediler. Ed'in Washington'a gidişi umut verici sonuçlar doğurdu ama, olumsuz bir olayla da karşılaşıldı. Illinois milletvekili Robert McClory, Ed'in bu konuda en çok güvendiği kişiler arasındaydı. Hem McClory, hem de eşi Christian Science dinine inanırlardı. Ed New York'taki Christian Science Pazar Okulu'nun Müdürlüğü'nü yaparken, Bayan McClory de onun yanında çalışırdı.

Ed diyor ki: «McClory'nin çalışma yerine bana yardım edeceğinden emin olarak gittim. Geliş nedenimi anlattım ve Charles için telgraf gönderip gönderemeyeceğini sordum.»

Senatör McClory beklenen olumlu yanıtı vermedi. «Oğlunun siyasal düşünceleri nedir?» diye sordu.

Ed hayretle baktı. McClory'nin oğlunun yaşamını kurtarması için yardım edip etmemesinde politikanın rol oynadığını sezmek onu şaşırtmıştı. Charles'ın, ülkesinde ya da Şili'de karıştığı olaylar ne olursa olsun, bunların Amerikan Büyükelçiliği'ne onun yaşayıp yaşamadığını saptamak ve haklarının korunmasını sağlamak amacıyla gönderilmesi istenen basit bir telgrafa engel olmaması gerekirdi.

«Oğlum liberal görüşlüdür.» diye yanıtladı Ed. «Radikal değildir. Senden ricam diğer kimi senatör ve milletvekillerinin şimdiye dek başvurduğu yoldan ayrı bir şey değil ki...»

McClory, «Anlıyorum.» dedi. «Ama adım atmadan önce durumu dikkatle gözden geçirmeliyim.»

Sonunda McClory telgrafı gönderdi ve Charles için gerçekten içtenlikle didinip durdu. Daha sonra

da, Richard Nixon'un görevden alınması işini görüşen Temsilciler Meclisi Hukuk Komisyonu'ndaki etkinliklerinden ötürü de Ed'in büyük saygısını kazandır. Fakat Eylül 1973'de aynı McClory'nin tutumu açıkça belliydi. Bir Amerikan vatandaşının yaşamının korunması gibi çok önemli bir konuyu bile yanlı politika açısından değerlendirmekten kaçınmıyordu.

Ed'in Washington'u ziyaretinden iki gün sonra, Dışişleri Bakanlığı Konsolosluk Dairesi'nden Charles Anderson Horman'larm evini telefonla aradı. «Büyükelçiliğimiz konuyu araştırdı.» dedi. «Ama oğlunuz hakkında her hangi bir bilgiye rastlamadı. Ne Amerikan Büyükelçiliği, ne de Şili Hükümeti Charles Horman'ın nerede olduğunu biliyor. Biz oğlunuz sol görüşlü olduğu için bir yerlerde saklanıyor diye düşündük. İşler yatışınca herhalde ortaya çıkacaktır.»

Anderson'un açıklaması rahatsızlık verici bir hava taşıyordu. Çünkü sözleri, Ed ile Elizabeth'in daha önce elde ettikleri bilgilerle çakışmaktaydı. İki üç gün önce New York Times gazetesinin Şili'deki bir muhabire dayanarak verdiği haber Joyce'dan kaynaklanan şu bilgiyi içermekteydi :

«Joyce Horman, Pazartesi gecesi askerlerin iki üç kez evine geldiğini komşulardan öğrendiğini söyledi... Dostları da Şili Haberalma Örgütü'nün Charles hakkında bilgi toplamak amacıyla kendilerine başvurduğunu açıklıyorlar.»

Eğer New York Times'ın haberini doğru olarak kabul etmek gerekiyorsa, Charles'ın saklandığı düşünülemezdi. Büyük bir olasılıkla Charles Şili askerleri tarafından tutuklanmıştı ve Amerikan Büyükelçiliği de ya bu durumu bilmiyordu ya da bu konuda hiçbir şey yapmıyordu. «Anderson'un söyledikleri beni çok şaşırttı.» diye anımsıyor Ed. «Ama onun yalan söylemediğine karar verdim. Hükümetimizin Charles'm yazgısıyla ilgili gerçekleri örtmeye çalışabileceği hiç aklıma gelmedi doğrusu. Anderson bana

oğlumun saklanmakta olduğunu söylediğinde, Santiago'daki Büyükelçiliğimizin ve Dışişleri Bakanlığımızın o sırada elde edilen tüm bilgiler arasında bir eşgüdüm sağlayamadığını düşündüm. Konuya yeterince eğilmemeleri beni kaygılandırmıştı. Ama yine de telâşa kapılmadım. En son yapmak istediğim şey, birinin boğazına sarılıp, 'Bana bak, it oğlu it, söz konusu olan benim oğlumdur.' diye haykırmaktı. Ama öte yanda da Charles'ın durumunu tehlikeye atabilir düşüncesiyle herhangi bir bürokratı yoktan yere kızdırmaktan da kaçınmak istiyordum.»

Ed'in sesi kısılıyor. «Charles'ın kayıp olduğunu öğrenmemizden bir hafta sonra, Elizabeth ile ben üzerinde konuşmaktan kaçındığımız bir olayla karşılaşmamızın mümkün olduğunu düşündük. Ama yine de bir yabancı hükümetin bir Amerikan vatandaşını idam edebileceğine inanmamız zordu. Ayrıca kendi hükümetimizin de bu olayla doğrudan doğruya ilişkili olabileceği hiç aklımıza gelmemişti.»

ONÜÇÜNCÜ BÖLÜM

JOYCE HORMAN — SANTİAGO'DA ONBİR GÜN
17 - 18 Eylül 1973

17 Eylül günü Charles ile Terry'den otobüs durağında ayrıldıktan sonra, Joyce günün büyük bir bölümünü dostlarının iyi olup olmadıklarını anlamak amacıyla onları ziyaret ederek geçirdi. Öğleden sonra, geç saatlerde eve dönmek istedi. Ama taşıt bulabilmek olanaksızdı. Otobüsler duraklarda durmadan geçiyorlardı. Herkes gibi otobüs sürücüleri de sokağa çıkma yasağı başlamadan önce eve dönme kaygısıyla acele ediyorlardı. Dolmuşlar ise ağzına dek doluydu.

Vicuna Mackenna'ya güneş batmadan önce ulaşamayacağını düşünen Joyce, iki arkadaşının oturduğu binaya doğru yürümeye başladı. Yüzlerce Şilili evine koşarken ,sokaklar da askerlerle doluyordu. İskandinav ülkelerindeki insanlara özgü görünümü ve sarı saçlarıyla bir yabancı olarak dikkati çektiğinin farkındaydı Joyce.

Joyce'un arkadaşları evde yoktu. Beklemek için evin önündeki merdivenlere oturdu. Saat altı olduğunda, arkadaşlarının sokağa çıkma yasağına yakalandığına ve gelemeyeceklerine karar verdi. Ortalık serindi. Yanında üstüne giyecek bir şey de yoktu. Komşular ise ona kapıyı açmak istemediler. Kimdi bu tuhaf yabancı? Joyce o geceyi merdiven aralığında geçirdi. Askerlerin oraya gelmeyeceğini ve Charles'ın da kendisini merak etmeyeceğini umarak...

Salı günü, sokağa çıkma yasağı kalktıktan sonra,

binlerce asker geçit törenleri düzenleyerek Şili Bağımsızlık Günü'nü kutladılar. Moneda'nın önünden tanklar geçti. Askerler ise gülerek ellerindeki kırmızı, beyaz ve mavi renklerle donanmış bayrakları sallıyorlardı. Joyce kalabalıkta kendine yol açarak sokakları aştı ve 08.30'da eve geldi. Kapıyı açınca donup kaldı. Ev darmadağınıktı. Kitaplar ortalığa saçılmış, Charles'ın çalışma masası dikine çevrilmiş ve koltukların üzerindeki minderler sökülmüştü. Yatak çarşafları delik deşikti. Çekmeceler yerlerinden çıkarılmıştı. Aranmamış köşe kalmamıştı evde.

Kapının vuruluşu ortalıktaki sessizliği bozdu. Joyce başını kaldırıp baktı. İçeri uzun boylu bir adam giriyordu. «Özür dilerim.» dedi adam. «Bu çevredeki bir iki evin sahibiyim. Dün gece askerler birkaç kez geldiler buraya. Yeniden gelmeden, güvenliğiniz için buradan gitmelisiniz.»

Joyce «evet» anlamına başını salladı. Herhalde Charles da sokağa çıkma yasağına yakalanmıştı. Kendisi merdiven aralığında donarken, Charles da geceyi bir arkadaşında geçirmiş olmalıydı. Yerden bir kâğıt aldı ve üzerine Hector ve Carlotta Manesa'nın evine gittiğini yazdı. Her ikisi Santiago'nun merkezinde bir yerde oturuyordu. Sonra kâğıdı Charles'ın görebileceği bir yere, dış kapıya astı. Öğleye doğru Manosa'lara gittiğinde, kocasının yerini saptayabilmek amacıyla arkadaşlarına telefon etmeye başladı. Son olarak Mario Carvajal'ı aradı.

«Telefonda konuşmak istemiyorum.» dedi Mario. «Hemen buraya gelir misin?»

Joyce telefonu kapadı ve gitmeye hazırlandı. Fakat Bayan Manosa engel oldu. «Gidemezsin. Dünden beri uyumadın hiç. Senin yerine oğlumu göndeririz.» Joyce istemeyerek kalmayı kabul etti. Manosa'ların konuk odasındaki yatağa uzandı. Uyandığında ortalık kararmıştı. Hector Manosa başucunda duruyordu.

«Kabullenmesi zor haberlerim var.» dedi «Carvajal'lara Askeri Haberalma Örgütü'nden telefon etmişler. Charles tutuklanmış. Hakkında bilgi topluyorlarmış. Onlara göre Charles aşırı uçlardanmış.»

Joyce'un gözleri kararmaya başladı.

«Çok üzgünüm.» dedi Mancsa. «Karım sizin Konsolosluğunuzdaki bir dostumuza telefon edip her şeyi anlattı. Sokağa çıkma yasağı başladı. Artık yapabileceğimiz bir şey yok bu gece.»

19 Eylül 1973

Sabah olunca, Joyce'un korkusu daha da arttı. Eğer Charles askerlerin eline düştüyse, Terry de onların elinde olmalıydı. Sokağa çıkma yasağı kalkınca, hemen Amerikan Konsolosluğu'na gitti.

Kapıdaki görevliye, «Bana yardım edebilecek biriyle görüşmek istiyorum.» dedi. «Kocamı Şili askerleri götürmüş.»

«Kocanız bize kayıt edilmiş miydi?»

«Bilmiyorum.»

«Adı ne?»

«Charles Horman.»

Görevli önündeki kutuda bulunan kartları araştırmaya başladı. «Kayıt edilmemiş. Bu kartı onun adına doldurun.» Joyce istenileni yaptı ve kartı geri verdi. «Görüşebileceğiniz birini arayacağım. Lütfen şuraya oturun.»

Joyce kapının yanındaki koltuğa ilişti, beklemeye başladı. Biraz sonra silik tipli biri geldi. «Ben Konsolos Yardımcısı John Hall.» dedi. «Konsolos Purdy şu anda meşgul. Ne gibi bir sorununuz var?»

Joyce, Charles'la ilgili durumu anlattı. Hall hiç renk vermeden dinliyordu.

«Evinizde askerlerin dikkatini çekebilecek her hangi bir şey var mıydı?» diye sordu Hall, Joyce bitirince.

«Hayır, yoktu.»

«Emin misiniz?»

«Eminim... Ama bir şeyin dışında...»

«Nedir o?»

«Bir yıl önce, General Schneider'in öldürülüşüyle ilgili bir araştırma yapmıştı Charles. Bu konuda yazdıklarını evde saklıyordu.»

Hall'un kaşları yukarı kalktı. «Kocanız bu konuda nereden bilgi edinmiş olabilir?»

«Çoğunlukla Halk Kütüphanesi'ndeki kayıtlardan...»

«Neler yazmıştı acaba?»

«Pek bir fikrim yok. Şili politikası hakkında Charles benden çok daha bilgiliydi.»

Hall küçük bir kart üzerine notlar alıyordu. «Schneider'ın öldürülmesiyle ilgili bu araştırma hakkında söyleyebileceğiniz daha başka şeyler var mı?»

«Yok.»

Konsolos Yardımcısı yazdıklarını bitirdi, başını kaldırıp baktı. «Önümüzdeki günlerde sizi nerede bulabiliriz, Bayan Horman?»

«Burada kalamaz mıyım?»

«Aman Tanrım! Burada kalacak yer yok.»

Ne yapacağını bilmeyen ve şaşıran Joyce, elleriyle yüzünü kapadı. .«Gidecek bir yerim yok... Terry Simon adlı birinin adresini bulabilir misiniz?»

Hall kayıt kartlarının bulunduğu yere gitti ve bir süre sonra dönüp geldi. «Terry Simon Riviera Otelinde kalıyor.» dedi.

Terry sıkılmıştı. İki gün önce Amerikan Konsolosluğuna gittiğinden beri bu otele tıkılıp kalmıştı. Artık umutla Charles'ın dönmesini bekliyordu. Hiç olmazsa yalnız kalmazdı. Saat 13:00 oldu... 14:00 oldu... Sonra 15:00... Charles kimseyi bu denli bekletmezdi. Otelin salonuna inmeyi düşündü, ama Charles telefon eder de kaçırırım düşüncesiyle bundan vazgeçti. Yapacak bir şey bulamayınca, valizini üçüncü

kez düzeltmeye koyuldu. Tam o sırada kapısı vuruldu.

«En sonunda,» diyerek kapıyı açtı. «Nerede kal—» Daha fazla devam edemedi. Karşısında, ölü gibi sapsarı Joyce duruyordu.

«Ne oldu?»

Joyce odaya girdi ve yatağın üzerine yığıldı. «Charles'ı almışlar.» dedi, hemen hemen ana karnındaki bir çocuk gibi kıvrılarak.

«Almışlar mı?»

«Askerler tutuklamış.»

Terry bir koluyla sardı onu. Joyce hıçkırmaya başladı. Araya giren ağlamalar, hıçkırmalarla Joyce'un neler olup bittiğini anlatması bir saat sürdü.

«Yardımcı olabilecek biri var.» dedi Terry. «Eğer bir sorunla karşılaşırsam, Ray Davis kendisini aramamı söylemişti. Ona telefon etmemi ister misiniz?»

«Başka çaremiz var mı?»

Davis çalışma yerinde değildi. Terry sekretere otelin telefon numarasını verdi. Yanıt gelinceye dek Joyce'la beraber beklediler. Terry neler olup bittiğini anlattıktan sonra Davis, «Bunlardan Fred Purdy'nin haberi var mı?» diye sordu.

«Hayır, ama Bay Hall hepsini biliyor.»

«Purdy tüm konsolosluk işlerinden sorumlu. Onunla yarın ilişki kurarım. Charles tutuklanmasına yolaçabilecek herhangi bir işin içine girmiş miydi?»

«Hayır.»

«Evde hiç silâh bulundurur muydu?»

«Hayır.»

«Herhangi bir siyasal partiye üye miydi?»

«Hayır.»

«Peki. Yarın Büyükelçilik'teki çalışma yerime gelin.»

«Yani saat kaçta?»

«Dokuzdan sonra istediğiniz saatte... Bak! Şili'de durum çok karışık şu anda. İşlerin yerine getirilmesi çok uzun süre alıyor. Unutma bunu!»

20 - 21 Eylül 1973

Joyce şafakta, küçük bir otel odasında uyandı. Yanında Terry yatıyordu. Oda havasızdı. Başı ağrımıştı. Fasılalarla duyulan silâh sesleri onu uyutmamıştı. Charles'ın tutuklandığı üç günden beri sırtında olan giysileri bir kez daha giydi, iki fincan kahve içti ve Terry ile birlikte Amerikan Büyükelçiliği'nin yolunu tuttu. Davis onlardan biraz sonra geldi ve her ikisini de çalışma odasına aldı. Terry, Joyce'u tanıştırdı. Joyce, Charles'ın ortadan yitip gidişiyle ilgili olarak bildiklerinin hepsini anlattı. Davis ortadaki gerçekleri şöyle bir tarttı.

Sonunda, «Şili Deniz Kuvvetleri'nden Amiral Huidobro ile dostuz. Bakalım bu konuda bir şeyler biliyor mu?» dedi. Telefonunu eline aldı. Terry, Amiral'in adını anımsadı. Patrick Ryan'la beraber Amerika'ya askeri araç ve gereç almaya giden Amiral buydu.

«Amiral meşgulmüş.» dedi Davis. «Ama bu akşam üstü bir içki içmek için evime gelecek. Geldiğinde siz de orada olun.»

«Ya sokağa çıkma yasağı?» diye Joyce sordu.

«Sorun değil. Yeterince odam var. Gece kalabilirsiniz.»

«Charles'la ilgili haber vermek için biri arayabilir. Otelden ayrılmamamız daha iyi olmaz mı?»

Davis, «Bunu düşünmek için tüm bir gününüz var.» dedi. «Ama, daha önce de söylediğim gibi, Huidobro ile sizlerin konuşması daha iyi olur. Hem, bir şey çıkarsa, beni de başka yere çağırabilirler.»

Konuyu ortada bırakarak, Joyce bir başka soruya geçti. «Yanımda başka giysi yok. Acaba birisiyle beraber eve gidip bir şeyler toparlayabilir miyim?»

Vicuna Mackenna'nın askeri bakımdan güvenlik içinde olduğunu bir yardımcısından öğrenen Davis, bu işi kendisi üstlendi. Yanlarında gelen üç Şili as-

keriyle beraber Davis, Joyce ile Terry'yi otomobiliyle oraya götürdü. Joyce evden istediklerini alırken onu kapının önünde beklediler.

Dönerlerken, Davis, «Her ikinizi de otele götüreyim.» dedi. «Ben sonra Büyükelçi'nin evindeki bir partiye gideceğim. Beşte evde olurum.» Dönüp baktı onlara. «Akşam yemeğine gelip Huidobro ile tanışırsanız, çok iyi olur kanısındayım. Eğer Charles için en gerekli olanı yapmak istiyorsanız, gelmelisiniz.»

Konuya bu açıdan bakınca, başka seçenek yoktu. Otele döndüklerinde Joyce ve Terry bir gecelik eşyayı küçük bir çantaya koydular. Sokağa çıkma yasağının başlamasından bir saat önce de Davis'in evine gitmek üzere yola çıktılar. Davis'in evi koskocamandı. Çevresinde iyi taranmış bir çimenlik ve kalın bir duvar vardı. Bahçe kapısını çaldılar. Evin yan kapısından bir yardımcı kadın çıkarak onlara doğru yürümeye başladı. Kadın yolun yarısına gelmişti ki, evin asıl kapısında Davis göründü ve ona dönmesini, konuklarını kendisinin karşılayacağını işaret etti.

«Panama'dan haberleri dinleme zamanı.» diyerek onları üst kata çıkardı. İkinci katta küçük bir odaya girdiler. Davis bir radyoyu açtı. Haberlerin ortasında «Allah belâsını versin.» diye haykırdı. «Şili' de neler olduğunun hâlâ farkında değiller. Gazeteler silâhlı kuvvetlerin aleyhinde yazıyor. Haksızlık bu.»

Haberler sona erince, Davis konuklarını aşağı indirdi. «Çocuklarım.» dedi, yirmisini geçmemiş güzel bir erkek ve kız çocuğunun fotoğrafını göstererek. «Ne yazık ki, artık birlikte değiliz.» Durdu ve sonra yine konuşmaya başladı. «Ben aynı zamanda sanat yapıtları da toplamaya meraklıyım. Evin orasında burasında gördüğünüz şeylerden anlayacağınız gibi...

Joyce Doğu sanatıyla ilgili yapıtları çok beğendiğini belirterek, «Ben de üniversitede sanat tarihi okudum.» dedi.

«Minnesota Üniversitesi'nde, değil mi?» diye Davis sordu.

Terry birden irkildi. Ne kendisi, ne de Charles Davis'e Joyce'un geçmişiyle ilgili her hangi bir bilgi vermemişlerdi. Davis, ne biliyorsa, bu bilgiyi başka kaynaklardan almıştı.

«Oturma odasına gidip bir şeyler içelim.» dedi Davis.

Joyce «Bana sadece şeri.» dedi. Terry ise bir bardak viski istedi. Ev sahibi de kendisi için martini hazırladı ve içki şişesini oturduğu yerin yakınına, kolayca alınabilecek bir yere koydu. «Niçin darbenin bu denli karşısındalar, anlamıyorum.» dedi. «Herkes böyle bir şey olacağını biliyordu.» Davis, Joyce'a döndü. «Bir yıldan beri buradaydın sen. Böyle bir şey olacağını bilmiyor muydun?»

Joyce, «Darbe geliyorum dedi. Ama bu denli kanlı olacağını sanmıyordum.» diye yanıtladı.

«Demek ki, Şili'de neler olup bittiğini hiç anlamamışsın. Askerler kendilerini korumak zorundaydılar. Köşeye sıkıştırılınca, insan elindeki tüm güçle saldırır.»

Odaya yardımcı kadın girdi ve Davis'e telefondan çağrıldığını söyledi. Özür dileyerek kalkan Davis, çıktı. Biraz sonra döndüğünde, «Amiral Huidobro idi.» diye açıkladı. «Bu akşam gelemeyecekmiş.»

Joyce neye uğradığını şaşırdı. Bu akşamın tek amacı Huidobro ile karşılaşmaktı. Oysa şimdi Terry ile beraber hiç de hoşlanmadıkları bir adamla baş başa kalmak zorundaydılar. Üstelik Charles'a değgin haber vermek isteyen biri otele telefon etse, onları bulamayacaktı.

«Yemek hazır.» diye yardımcı kadın açıkladı.

Martini sürahisini bir eline, bardağını öbür eline alan Davis onları sofraya götürdü. Yemek masasının üstü gümüş takımlar, en iyi kristal bardaklar ve pahalı porselen tabaklarla donatılmıştı. Otururlarken, Davis, «Kaç yaşındasın?» diye Terry'ye sordu.

«Yarın yirmidokuzuma basıyorum.»

«Demek ki, şimdi doğum gününü kutlayacağız.»

Terry'nin içi burkuldu. Davis tüm olaya salt sosyal açıdan bakıyordu. Konuklarının niçin evine geldiklerini unutmuş gibiydi. «Teşekkürler, ama ben doğum günümü kutlayabilecek durumda değilim.» diye yanıt verdi. «Charles'a kavuştuktan sonra, hep birlikte kutlarız.»

Akşam yemeğinde hindi, salata, taze sebze, şarap ve tatlı vardı. Tüm bunlar, ev kadınlarının bir somun ekmek almak için saatlerce kuyrukta bekledikleri bir ülkede hazırlanmıştı.

Joyce konuyu Charles'e getirmeye çalıştı. Kocasının ne denli iyi bir adam olduğunu ve onu ne denli sevdiğini Davis'in anlayabilmesi için elinden geleni yaptı.

«Şunu aklından çıkarma.» dedi Davis ona. «Güç eğmeçinin ilerisinde durmasını bilmelisin.»

«Anlayamadım.» dedi Joyce.

«Uçak gemilerinde kullanılan bir terimdir bu. İnişe geçtiğinde bir pilot, eğer güç eğmeçinin önüne geçebilirse, her hangi bir terslikten güvenlikle sıyrılabilir. Ama eğer güç eğmeçinin gerisinde kalırsa, herhangi bir terslikte uçağını indirmekte olduğu gemiye çarpar ve parçalanır. Sen de her zaman kendine dikkat etmeli ve güç eğmeçinin ilerisinde yer almalısın.»

Yemeğin sonunda, ev sahibi konuklarına bir içki daha içmeyi önerdi. Konuklar içki istemedi. «Başka bir şey ister misiniz?» diye sordu Davis, kendine bir bardak brendi doldururken.

«Sadece Charles'ı istiyoruz.» dedi Joyce.

«Rahatına bak ve onun için meraklanma. Diş macunu, sabun ya da daha başka şeye gereksiniminiz olmadığına emin misiniz?»

«Eminiz. Teşekkürler.»

«Tamam. O halde sizleri odalarınıza götüreyim.» Kollarıyla abanarak iskemlesinden kalkabilen

Davis, onları üst kata çıkardı. Koridordaki büyük bir dolabın önünde durdu. «Ne istiyorsanız alın.» diyerek dolabı açtı. Dolabın içinde, Şili'de hemen hemen hiç bulunmayan ne aklınıza geliyorsa, hepsi vardı. Johnson ve Johnson marka bebek pudrası, Colgate marka diş macunu ve Amerikan eczanelerinde satılan diğer yüzlerce nesne... «Ne istiyorsanız alın... Tamam. Eğer almak istemiyorsanız, siz kaybedersiniz.»

Koridorun ortasına gelince, «Senin odan bu.» dedi Terry'ye. «İçerisini göstereyim.» Onun kapıdan geçmesini sağladı. Sonra büyük bir yatağın ve soyunma yerinin önünden geçerek banyoya girdi. «Yorgun görünüyorsun.» dedi. Banyoyu doldurmaya başladı. Arkasından da suyun içine sıvı durumundaki sabunu boşalttı. «Köpük banyosu iyi gelir sana.»

Sonra çıkıp gitti. Terry onunla beraber kapıya dek gelmişti. Kapıyı arkasından kapadı ve kilitledi, püsküllü altın anahtarı sıkıca çevirerek. Banyoya döndü, soyundu, musluğu kapattı ve suyun içine girdi. Charles kayıptı. Büyük bir olasılıkla kendisini Vina'ya götürdüğü için... İnsanlarının neredeyse açlıktan öldüğü bir ülkede, biraz önceki yemekte bir güzel tıkınmaktan kendini alamamıştı. Aynı anda kimbilir, kaç kişi kurşuna diziliyordu. Eline geçen bir bezi buruştururken, ağlamaya başladı. Yatak odasının dış kapısının açıldığını duydu birden.

«Aman tanrım.» dedi kendi kendine. «Joyce geliyor. Beni böyle ağlarken görmemeli.»

Şimdi de banyonun kapısı açıldı. Terry başını kaldırdı ve yukardan kendisine bakan Ray Davis'le karşılaştı.

«İstediğin bir şey var mı?» diye sordu Davis.

«Her şey tamam.»

Davis yaklaştı ve onu tepeden süzdü.

«Albay Davis.» dedi Terry. «Çok yorgunum. Joyce'la beraber büyük bir baskıya karşı koymak zorun-

dayız. Bizim için yaptıklarınızın değerini anlıyorum, ama şimdi çıkıp gidin.»

Davis tek sözcük bile söylemeden çıkıp gitti. Kendini korkunç denecek değin yalnız ve incinmiş hisseden Terry banyodan çıktı, kurulandı ve geceliğini sırtına geçirdi. «Joyce'u görmem gerek.» diye düşündü. «Biri bana her şeyin iyi olacağını söylemeli.»

Sessizce oda kapısını açtı ve boş koridoru gözden geçirdi. Joyce'un oda kapısının altından ışık sızıyordu. Gözlerini karanlığa alıştıran Terry, bu ışığa doğru yürüdü. Kapıya hafifçe vurdu ve «Benim.» diye fısıldadı. «Kapıyı aç.» Yanıt gelmedi. «Benim.» diye yineledi, başını kapıya yaklaştırarak. «İçeride misin?» Yine yanıt yoktu.

Terry tokmağı çevirdi ve içeri girdi. Yatak odasında kimse yoktu. Yatağın önünden geçip yandaki banyonun kapısına yürüdü. Banyo kapısını da açtı. Tam karşıdaki duvara yapışmış gibi duran Joyce, kollarını göğsünün üstünde toplamış, hıçkırıyordu.

«Buraya da mı geldi?» diye sordu Terry.

Joyce «evet» anlamına başını salladı.

Cuma sabahı her iki kadın da uyandığında Davis gitmişti. Kısa bir süre sonra, Büyükelçilik'ten gelen bir sürücü onları Riviera Oteli'ne götürmek üzere emir aldığını söyledi. Joyce karşı çıktı. Önce Vicuna Mackenna'ya gitmek istedi. Charles'ın tutuklanmasına tanıklık etmiş komşularla konuşabilirdi belki. Onun isteğine uyan sürücü, önce Terry'yi otele bıraktı, sonra da Joyce'u Dr. Nunes'in, Horman'ların ev sahibinin oturduğu yere götürdü.

«Ben kocanızın tutuklanışını görmedim.» dedi ev sahibi doktor. Ama gören biriyle konuştum. Charles Ulusal Stadyum'a götürülmüş.

«Nasıl öğrendiniz bunu?»

«Onları bir kadın otomobiliyle izlemiş.»

«Onunla görüşebilir miyim?»

«Kendisiyle konuşurum, ama çok korkuyor. Söz

veremem.»

Joyce'un daha sonra gittiği yer, Mario ve Isabella Carvajal'ın eviydi. Isabella, «18 Eylül sabahı Askeri Haberalma Örgütü'nden telefon ettiler.» diye anlatmaya başladı. «Charles'ın aşırı uçtan olduğunu söylediler ve niçin bizim telefonumuzu kullandığını sordular. Ben de onlara sizlerin iyi birer komşu olduğunuzu ve telefonunuzun bulunmadığını söyledim.» Göz yaşlarını zor tutan Isabella titriyordu. «Charles aşırı uçtan olamaz. Hepimiz büyük bir tehlike içindeyiz. Telefondaki adam, eğer Mario ile ben yalan söylüyorsak, hayatımızdan olacağımızı söyledi.»

O gece, Ed Horman Joyce'u New York'tan telefonla aradı. «Bu sabah Santiago'ya telefon ettiğimizde, Elizabeth'le ben, Charles'ın tutuklandığını öğrendik.» diye Joyce'a durumu anlattı. «Onu kurtarmak için burada elimizden geleni yapıyoruz. Bilmemiz gereken daha başka şeyler var mı?»

Joyce, «Sanmıyorum.» dedi. «Büyükelçilik sizin bilmediğiniz ayrıntıları Washington'a gönderecek. Bu yol telefonda konuşmaktan daha güvenli...»

«Peki. Eğer daha başka yardıma gereksinimin olursa, James Goodsell'le ilişki kur. Christian Science Monitor gazetesinin Latin Amerika muhabiridir. Çok eskiden beri tanırım onu. Santiago'daki Carrera Oteli'nde kalıyor şimdi.»

Joyce, Goodsell'in adını ve adresini bir kâğıt parçası üzerine karaladı.

«Kendine iyi bak.» diye dayattı Ed. «Hem unutma, Charles buraya geldiğinde, sağlıklı olmalısın.»

22 - 23 Eylül 1973

Şili'de arkadaşlık ettiği herkesten daha çok Steve Volk'a güvenirdi Charles. 1972'nin sonlarına doğru FIN dergisinin çalışma yerinde tanışmışlardı. Ste-

ve ilk olarak bir Fullbright bursu ile Şili'ye gelmiş ve sonra da Columbia Üniversitesi için yazdığı doktora tezini tamamlamak amacıyla yeniden dönmüştü. Santiago'da eşiyle oturan Steve, belediye arşivlerinde her gün dokuz saat çalışıyordu. Şili'nin kuzeyindeki madenler bölgesinde Ondokuzuncu yüzyılda sınıf mücadelesiyle elde edilen gelişmeleri inceliyordu. Geceleri de, Kuzey Amerika'daki haftalık haberleri derlemek üzere FIN'de toplanan Charles'a ve bir düzine Amerikalıya katılır, beraberce çalışırlardı.

Charles'ın tutuklanmasından beş gün sonra, Joyce ve Terry danışmak amacıyla Steve'e başvurdular. Amerikan Büyükelçiliği'nden ve Konsolosluğu'ndan her hangi bir yapıcı ipucu elde edememişlerdi. Üstelik Vina'da edinilen bilgiler de her ikisinin aklını kurcalıyordu. Steve'i Riviera Oteli'ndeki odaya çağırdılar. Terry ona Vina'da tuttuğu notları gösterdi. Daha sonra Steve şöyle diyecekti: «O anda odayı inanılmaz bir gerginlik kapladı. Sanki biri bana Pandora'nın Kutusu'nun anahtarını vermişti. Amerika'nın darbe girişimindeki rolünü bu notlardan çıkarmamak olanaksızdı. İşin bir başka olağanüstü yanı da Terry'nin tüm konuya yaklaşımıydı. Joyce üzüntüden dökülüyordu. Bana her an bir yere yığılıverecekmiş gibi geldi. Ama Terry hepimizden daha sakindi. Orada oturmuş, 'Şimdi ne yapmamız gerekir? Buradan sonra nereye başvuralım?' diye soruyordu. Tuttuğu notlar da eksiksizdi.»

Steve onun not defterini okumayı bitirince, «Şimdi ne yapalım?» diye sordu Terry.

Steve, «Charles'ın tutuklanmasından bu yana beş gün geçti.» dedi. «Konsolosluğa gidip bugüne dek ne yaptıklarını bir soralım.» Acı acı güldü. «Sanırım pek bir şey yapmamışlardır. Bugün cumartesi.»

Steve aldanmamıştı. Bir düzineden fazla Amerikalı'nın tutuklanmış ve cezaevine atılmış olmasına karşın, Konsolosluk hemen hemen bomboştu. Şilili

iki sekreter ve Konsolos Purdy nöbetteydiler. Bir süre bekledikten sonra, sekreter içeri girmesi için Joyce'a yardım etti. Terry ile Steve bekleme odasında kaldılar.

«Sizin için ne yapabilirim, Bayan Horner?» diye Purdy sordu, Joyce karşısına oturunca.

Joyce, «Horman» diye Purdy'nin yanlış söylediği soyadını düzeltti.

«Özür dilerim.» dedi Purdy. «Evet, Horman. Ne yapabiliriz sizin için, Bayan Horman?»

Joyce, Şili'deki Amerikan vatandaşlarının durumundan yasal bakımdan sorumlu olan adama baktı. Purdy'nin koyu sarı saçları, yüzünde sert çizgiler ve herhalde son üçünü Santiago'daki Amerikan Konsolosluğu'nun başında geçirdiği 14 yıllık diplomatlık görevinde çok işine yaramış olması gereken bir güneyli asker havası vardı.

«Kocamı bulabilmek için gösterdiğiniz çaba hakkında bilgi edinmek istiyorum.»

«Ha, evet. Bay Hall'dan öğrendiğime göre, 10 Eylül'de bildirmişsiniz. Doğru mu?»

Joyce'un içini korku ve kızgınlık kapladı. «Charles askerler tarafından onyedisinde tutuklandı.» diye yanıtladı. «Darbeden önce askerler tarafından alındığını ve bunu bildirmek için benim tam dokuz gün beklediğimi düşünen Bay Hall'un çok geniş bir hayal dünyasına sahip olduğunu kabul etmek gerekir.»

«Anlıyorum, Bayan Horman. Peki, merak etmeyin, olayın üzerindeyiz.»

«Onu aramak için Ulusal Stadyum'a gittiniz mi?»

«Hayır ama, askerlerin yayımladığı bilgisayar tutuklu listesinde adı çıkmadı. Daha başka sorunuz var mı?»

Gerginlikle dolu geçen bir iki dakika sonra Purdy, Joyce'u Terry ile Steve'in oturduğu bekleme odasına getirdi. «Bize yardımcı olabilecek bir başka nokta daha var.» dedi Konsolos. «Bana kocanızın pasa-

portunun numarasını verebilir misiniz?»

Joyce olduğu yerde dondu kaldı. «Daha bu konuda bir adım bile atmamışsınız. Oysa kocam beş günden beri kayıp. Pasaport numarasını Ray Davis'e Perşembe günü vermiştim.»

«Bakın, Bayan Horner.» diye Purdy de altta kalmak istemedi. Aklınıza ne gelirse gelsin, elimden gelen her şeyi yapıyorum. Onbir günden beri dostlarımla doğru dürüst bir yemek yiyemedim. Ayın onsekizinde de çocuğumun doğum gününü kaçırdım. Bu hafta da iki kez geceyarılarına dek çalıştım. Eğer bizim yaptığımız işi beğenmiyorsanız yardım istemek için başkasını arayabilirsiniz.»

Hırsından bayılmak üzere olan Joyce, Konsolosluk'tan sendeleyerek çıktı. Terry ve Steve iki yanda, onun kollarından tutuyorlardı.

«Ne yapmak gerekir, bilmiyorum.» diye hıçkırıyordu Joyce. «Artık hiçbir şeyi anlamıyorum. Niçin yardımcı olmuyorlar?»

«Kendine gel.» diye Terry dayattı.

«Peki, ne yapmamı istiyorsun?»

«Araştırmayı sürdürmeliyiz.» Gerçekte Terry de yapıcı bir öneri bulmaya çalışıyordu. «Bak.» dedi sonunda. «Dün gece Ed'in telefonda sözünü ettiği Christian Science Monitor muhabirine gidelim. Neydi adı?»

«Goodsell.»

«Carrera'da kalıyor, değil mi?»

«Galiba.»

Bir dolmuşla kenti boydan boya geçtiler. Otel salonuna girer girmez, Ray Davis'le burun buruna geldiler. Davis, her nasılsa biraz utangaç, «Merhaba.» dedi. «Nasılsınız?»

«Pek iyi değil.» diye Joyce yanıt verdi, kendini yitirmemeye çalışarak. «Fred Purdy ile hiç de hoş olmayan bir görüşme yaptık.»

«Biliyorum. Telefon edip anlattı bana.»

«Herhalde her ikimiz de çok yorgunduk.»

«Olabilir. Carrera'da ne arıyorsunuz?»

«James Goodsell'le görüşmeye geldik.»

Davis'in yüzü bulandı. «Gazeteci, değil mi?» diye sordu.

«Evet.»

«Gazetecilerle konuşurken dikkatli olun. Başınıza iş açabilirler. Charles'a da bir yardımı dokunacağını hiç sanmam.»

Goodsell odasında yoktu. Günün ikinci yarısı olaysız geçti. Bir gün sonra Terry, Steve Volk'un evine gitti ve Vina'da aldığı notlarını daktiloya çekti. Bitirince, Steve kâğıdı katladı ve bir kitabın cildinin arasına gizledi. O gece, Terry ile Joyce yatmaya hazırlanırlarken, tanklar Riviera'nın çevresini sardı ve askerler otelin içine daldı. Tutuklanacağından korkan Terry, suç kanıtı olabilecek sayfaları not defterinden yırtıp çıkardı ve tuvaletteki sifonu çekerek hepsini yok etti. Ama askerler hiç uğramadan kapılarının önünden geçtiler. Terry ve Joyce başlarını yastığa koyduklarında, gecenin içinden top sesleri yükseliyordu.

24 Eylül 1973

Sabah kalktıklarında, Terry, «Önemli bir şey aklıma geldi.» dedi. «Eğer Charles'ı tutukladılarsa, Ulusal Stadyum'da bir gazete satış yeri olduğunu umarım.» dedi ama, yaptığı şaka hiç kimseyi güldürmedi.

Joyce: «Bir haftadan beri ortada yok. Çok korkuyorum. Yine Konsolosluğa gidip yeni bir şey var mı diye baksak iyi olur.»

Üçüncü kez Konsolosluğa gittiklerinde karşılarına yeni biri çıktı.

«Ben Konsolos Yardımcısı Dale Shaffer'im.» diye kendini tanıttı, kumral ve oldukça kilo almış bir adam. «İçerde konuşalım.»

Joyce ve Terry onun arkasından odasına gittiler. Oturduktan sonra, Shaffer önündeki küçük kartları bir bir taramaya başladı. «Şimdiye dek bir şey bulamadık.» dedi, önündeki kartların üzerindeki notlara bakarak. «Bir de Hollanda Büyükelçiliği ile ilişki kursanız. Duyduğuma göre, Ulusal Stadyum'a bir temsilci göndermeyi başarmışlar. Belki kocanız hakkında bilgi edinmişlerdir.»

«Anlamıyorum.» dedi Joyce. «Niçin siz böyle bir şey yapmıyorsunuz?» Terry onları dinlemiyordu. Bir başka nokta dikkatini çekmişti. «Şu kartlara bir bakabilir miyim?»

Shaffer bu istek karşısında şaşırdı, başını kaldırdı. «Bakabilirsiniz herhalde.» diyerek kartları Terry'ye verdi.

Joyce omzunun üstünden bakarken, Terry kartları birer birer incelemeye başladı. Birinin üstünde şu not vardı:

Charles Edmund Horman
eşi Joyce
adres 4126 Vicuna Mackenna

Bozuk bir el yazısıyla yazılmış bir başka not Terry'nin gözüne çarptı: «Gazeteci — (buradaki sözcük okunmuyor)'da çalışıyor. Aşırı uçtan.»

«Nedir bu?» diye yazılı olanları yüksek sesle okudu.

«Ha, o mu?» diye Shaffer yanıt verdi. «Viaux - Schneider olayı ile ilgili olsa gerek. General Schneider'ı öldürenler aşırı uçtandı.»

Pek ikna olmayan Terry ve Joyce, okumaya devam ettiler:

M. T. Perez de Arce arkadaşı tarafından
alıkonduğu bildiriliyor
18/9/1973

«Arkadaş»ın kim olduğunu Joyce biliyordu. «Arkadaş», Carlotta Manosa idi. De Arce adlı kişi de Konsolosluk'ta çalışıyordu. Carlotta ona telefon etmişti. Birden Joyce bir başka noktayı anımsadı. 19 Eylül'de Joyce Konsolosluk'ta Hall ile konuştuğunda, adam ona Charles'ın kayıp olduğunun bildirildiğini hiç söylememişti. «Hector Manosa bana karısı Carlotta'nın Konsolosluk'taki arkadaşına telefon ettiğini söylemişti. Ama Hall bana bu konudan hiç söz etmedi.»

Karttaki not şöyle devam ediyordu:

Bir başka (buradaki sözcük okunmuyordu) Horman, Warwick Armstrong tarafından da arandı.

«Tanrım.» diye düşündü Joyce. «Bana bundan da hiç söz edilmedi.» Şaşkınlığını gizleyerek, Joyce diğer kartları da gözden geçirdi. Sonra Terry hepsini Shaffer'e geri verdi.

«Üzerinde durmanız gereken bir başka olasılık daha var, Bayan Horman.»

«Nedir o?»

«Kocanız sizi görmek istemediği için de saklandığı yerden çıkmıyor olabilir.»

«Bu mümkün değil, Bay Shaffer.»

Sokağa çıktıklarında, Joyce hemen sağa döndü.

«Nereye?» diye sordu Terry.

«Warwick Armstrong'la konuşmaya.»

«Kartta adını gördüm ama, kim bu?»

«Birleşmiş Milletler Örgütü'nden bir bölge danışmanı. Eşiyle geçen sonbaharda Kuzey Amerikan Enstitüsü'ndeki İspanyolca dersinde tanışmıştık. O günden beri ilişkimiz kesilmedi. Charles ile Warwick de arkadaş oldular.»

Joyce, Armstrong tarafından içtenlikle karşılan-

dı. «Bildiğim her şeyi anlatacağım.» dedi. «Nunoa'da bir evimiz var. Fransızın biri kiraladı. 18 Eylül'de geçen Salı günü askerler onu telefonla aramışlar. Telefon eden, onu, ben sanmış. Konuşma biter bitmez, o da beni arayıp mesajı iletti.

«Telefon eden ne demiş?»

Armstrong rahatsız bir şekilde kımıldadı. «Bir Amerikalı arkadaş kendisine arka çıkmamı istemiş ve bunun için de evin yakınındaki bir polis karakoluna gitmem gerekiyormuş. Fransız kiracım Amerikalı'nın adını sorunca, telefon eden yalnız Amerikalı'nın film yapan biri olduğunu söylemiş. Bu, Charles'dan başkası olamaz. Bu konuşmayı hemen Konsoloslu'ğa bildirdim. Seni de aradım ama, bulamadım.»

Armstrong'ların evinden çıkınca, Joyce doğru Amerikan Büyükelçiliği'ne gitti. «Ray Davis'le konuşmak istiyorum.» diye dayattı.

Davis bekleme salonuna geldi. Demin öğrendiğini ona aktaran Joyce, ondan sürücüyü ve arabayı kullanıp kullanamayacağını sordu.

«Niçin?» diye Davis araştırdı.

«Hollanda Büyükelçiliği'ne gitmek istiyorum. Belki Ulusal Stadyum'a da giderim.»

«Peki.» dedi Davis. «Her zaman mümkün olan yardımı yapmaya hazırım.»

Hollanda Büyükelçiliği'nde bir görevli yanıldığını söyledi Joyce'a. Ulusal Stadyum'a girebilmesi için hiçbir Hollanda yetkilisine izin verilmemişti. Elindeki son şansı da denemek isteyen Joyce, sürücüye kendisini Stadyum'a götürmesini istedi. Stadyum girişi, yanaşık düzende duran askerlerle doldurulmuştu. İçeri girme isteği geri çevrildi.

«Hiç olmazsa, tutuklananların bir listesini görebilir miyim?»

«Elbette hayır.» dedi nöbetçi.

O gece Ray Davis, Joyce'u otelde telefonla aradı.

«Charles senin bilginin dışında herhangi bir po-

litik etkinliğe karışmış olabilir mi?»

«Hiç mümkün değil.»

«Kendinden gerekenden fazla eminsin.» diye Davis onun dikkatini çekti. «Şimdiye dek yaşamış en ünlü Rus casusu hakkında yazılanları okudun mu?»

«Hayır.»

«Karısı da onun ne yaptığını bilmiyormuş.»

«Bu, onların arasındaki ilişki hakkında pek fazla bilgi vermiyor.» diye hemen yanıtı yapıştırdı Joyce.

«Bak.» dedi Davis, sesine karışan hafif kızgınlık belirtisiyle. «Akıllı, genç ve güzel bir kızsın. Önünde uzun bir yaşam var. İleriye bak, geriye değil...»

Joyce dudağını ısırdı. Bu sözcükler Charles'ın ölümünü bildiren bir hava taşıyordu sanki.

«Unutma!» diye Davis ekledi. «Eğer yapabileceğim daha başka bir şey olursa, bana haber vermeyi ihmal etme.»

25 - 27 Eylül 1973

25 Eylül Salı olaysız geçti. Bir gün sonra, öğle üzeri, Joyce Büyükelçiliğe gitti ve Amerika Birleşik Devletleri Büyükelçisi Nathaniel P. Davis'le görüşmek istedi. Joyce Büyükelçiliğe girdiğinde içinde büyük bir korku vardı. Çünkü Büyükelçi Davis'in ünü daha Şili'ye gelmeden önce duyulmuştu. Boston'da doğan Büyükelçi Davis, Charles gibi, Exeter'i bitirmiş ve 1947 yılında da Amerikan Dışişleri Bakanlığı'na girmişti. 1968'de Guatemala'ya Büyükelçi oldu. Söylentilere göre, orada düzenlediği «Barış İzlencesi», Guatemala'nın sağcı rejimine karşı çıkanlardan yirmi bin kişinin ölümüyle sonuçlanmıştı. Ekim 1971'de, Salvador Allende'nin Kennecott ve Anaconda şirketlerine Şili'deki bakır madenlerinin kamulaştırılması sonucunda tazminat alamayacaklarını açıklamasından kısa bir süre sonra, Büyükelçi Davis eski Büyükelçi Edward Korry'nin yerini aldı. Joyce ondan ilgi bekle-

miyordu, ama konumundan ötürü Şili'deki en güçlü görevlilerden biri olduğunu da biliyordu. Joyce'a yardımcı olabilirdi. Eğer yardım etmek işine gelirse...

Büyükelçiliğe giren Joyce, doğru başvuru masasına gitti. «Büyükelçinin hattı meşgul.» diye bilgi verildi kendisine. «Eğer isterseniz, sekreterine sizin Büyükelçi ile görüşmek istediğinizi yazdırayım.»

Joyce «isterim» anlamına başını salladı ve bir kenarda oturdu. Onbeş dakika sonra, Büyükelçi'nin yeniden aranmasını istedi. Başvuru masasındaki görevli, «Çok üzgünüm.» dedi. «Bir işi çıktı. Büyükelçi şimdi odasında değil. Yirmi dakikadan önce de dönmeyecek.» Joyce, kendinden bezmiş, bir fincan kahve içmek için kantine yollandı. Sonra da kendiliğinden Büyükelçi Davis'in çalışma odasına çıktı. Bir iki dakika sonra Büyükelçi Davis kapıda belirdi.

«Nasılsınız?» diye yankılı bir sesle sordu. «Anladığıma göre, Albay Davis de sizin konunuz üzerinde çalışıyor. Onun da bize katılmasında bir sakınca var mı?»

«Hiç farketmez.» diye yanıtladı Joyce.

Sekreteriyle konuşan Büyükelçi, Ray Davis'in çağrılmasını söyledi. Albay Davis gelince, Büyükelçi Davis durum hakkında son bilgilerin neler olduğunu sordu.

Albay Davis, «Şili Ordusu'ndaki dostlarımla konuştum. Hiçbiri Charles Horman ile ilgili bir şey duymamış. Adı, Ulusal Stadyum'daki tutuklular listesinde de yok. Mümkün olan diğer yerlere de soruyoruz, ama şimdiye dek bir şey bulmuş değiliz.» diye açıkladı.

Büyükelçi Davis arkasına yaslandı, ellerini gür beyaz saçlarının arkasında kavuşturdu.

«Daha başka yapmamızı istediğiniz bir şey var mı, Bayan Horman?» diye sordu.

«Duyduğuma göre öbür ülkelerin Büyükelçileri Ulusal Stadyum'a gidip kendi vatandaşlarını çıkarı-

yorlarmış oradan. Siz de böyle bir şey yaparsanız ya da oraya gönderebileceğiniz bir başka Büyükelçilik yetkilisiyle kocamı aratırsanız, çok iyi olur.»

«Böyle bir şey elimizden gelmez, Bayan Horman.» diye Büyükelçi Davis yanıt verdi. «Eğer iktidara geçenlerden, özel isteklerde bulunursak, herkes de aynı şeyi yapmaya kalkar. Böyle bir şey de yeni hükümetle aramızdaki ilişkilere zarar verir.»

«Anlamıyorum.» diye Joyce karşılık verdi. Sesi titriyordu. «Büyükelçilikten biri Ulusal Stadyum'da niçin kocamı aramıyor?»

Büyükelçi Davis'in yüzünü koruyucu bir tanımlama sardı. «Ne yapmamızı istiyorsunuz?» diye sordu. «Stadyumda her sıranın altına, her köşeye mi bakalım?»

«Evet, öyle yapmanızı istiyorum. Bunda bir kötülük yok.»

«Özür dilerim, Bayan Horman. Daha sabırlı olmalısınız.»

Görüşme son bulduktan sonra Albay Davis otomobiliyle Joyce'u otele götürdü. «Unutma.» diye anımsattı. «Eğer daha fazla bir şey yapabilirsem, bana bildir.»

Odaya girince Joyce son görüşmeyi Terry'ye anlattı. «Bak.» dedi Terry, «Bir yere ulaştığımız yok. Charles dokuz günden beri kayıp. Köpüklü banyo ve ziyafetlerden başka, Büyükelçilikten ve Konsolosluktan bir şey elde edemedik. Kimse yardım etmiyor. Birimiz New York'a dönmeli ve Ed'e olanı biteni anlatmalı. Charles'ı kurtarmanın en iyi yolu Washington'un yapacağı baskıyla elde edilebilir.»

«Sen gitmelisin.» diye Joyce konuştu. «Charles'ın durumu belli olmadan ben Şili'den ayrılmam.»

Bir iki gün önce Santiago hava yolu açılmıştı. 27 Eylül, öğleden sonra geç vakit, Terry dolmuşla Pudahuel Uluslararası Havaalanı'na gitti. Darbe günü ka-

zılmış siperlerden ve dikenli tellerden geçerek, kendisini uzun bir yolculuk sonucunda ülkesine götürecek olan Braniff Havayolları'nın bir uçağına bindi. Son iki hafta, yaşamının en zor dönemini geçirmişti. İşlerin daha da kötüye gideceği görülüyordu. Santiago'dan ayrılmadan iki üç saat önce, Fred Purdy ile son kez telefonla görüşmüştü. Konsolos, «Bir şey daha yapabiliriz.» demişti. «Bir de morgu arayalım.»

ONDÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BEKLEYİŞ

New York'ta, Ed ve Elizabeth yaşamlarını iki düşünceye göre ayarlamaya çalışıyorlardı. Charles'ın durumu ve birbirlerini acı çekmekten mümkün olduğunca alıkoymak... Birbirine düşkün iki insandan oluşan bu çift, olaylara büyük bir güçle karşı koymaktaydılar. Ne var ki, olayların baskısı giderek artıyordu. 28 Eylül sabahı Ed, Konsolosluk Dairesi'nden Charles Anderson'u aradı ve onunla aynı gün öğleden sonra buluşmak istediğini söyledi. Washington'a hemen uçan Ed, doğru Dışişleri Bakanlığı'ndaki Şili Masası'na gitti. Anderson kendisini orada, Kate Marshall adlı bir basın sözcüsü bayanla bekliyordu.

Anderson, «Biz hâlâ oğlunuzun saklandığına inanıyoruz.» dedi. «Ya da bir tutuklu topluluğunun arasında kimliğini gizliyor. Her iki durumda da elimizde iz sürmek için yeterli bilgi yok.»

«Onu bulabilmek için gerçekten ne yapıldı?» diye Ed bastırdı.

«Büyükelçiliğimiz Şili askeri çevreleriyle sürekli ilişki içindedir. Önce tutuklanıp sonra bizim çabalarımız sonucunda özgürlüğüne kavuşan bir sürü Amerikalı olduğunu biliyoruz. Bunlardan biri, Frank Teruggi adlı bir Amerikan vatandaşı, üç gün önce özgürlüğüne kavuştu.»

«Doğru.» diye Marshall ekledi. «Ama ne yazık ki, teşekkür etmek için Büyükelçiliğimize uğramadı.»

Ed, masanın üstünden onları şöyle bir süzdü. «Adamın bırakıldığını nereden biliyorsunuz?»

«Cunta bize öyle söyledi.» diye Anderson açıkladı. «Ayın yirmisinde tutuklanmış. Ulusal Stadyum'da tutulduğu bize yirmidördünde bildirildi. Bir gün sonra da bırakıldı.»

«Onunla görüşmek isterdim.» diye Ed, yanıt verdi. «Eğer Şili'den canlı çıkabilirse...»

Terry'yi Santiago'dan getiren uçak New York Kennedy Havaalanı'na öğleden sonra indi. Bir taksiye atlayan Terry, doğru Horman'ların evine koştu. Kapıda onu Elizabeth karşıladı, gözleri yaş içinde bağrına bastı genç kadını. Bir saat sonra Ed, Washington'dan döndü. O da Terry'ye sarıldı ve sağ salim geldiği için ne denli sevindiğini açıkladı.

«Anlatacağım çok şey var.» dedi Terry, «Şili'de çok tuhaf şeyler oluyor.» Tam üç saat içinde Vina'da olanları, Şili Haberalma Örgütü'nün Warwick Armstrong'a ve Carvajal'lara yaptığı telefonları ve Charles'ın tutuklanışına tanıklık eden komşulardan kendisinin ve Joyce'un öğrendiklerini anlattı bir bir. O anlattıkça, Ed'in yüzü kırmızılaştı. Bir haftadan beri Amerikan Dışişleri Bakanlığı tarafından Charles'ın «büyük bir olasılıkla saklanmakta» olduğuna inandırılmıştı. Gerçi, yaptıkları telefon görüşmelerinde, Joyce buna karşıt bir görüş ileri sürmüştü. Ama o sırada çok korkmuştu kızcağız. Üstelik, düşüncelerini iyi açıklamasını bilen biri de değildi. İşte şimdi Terry soğukkanlılıkla ve sıradan bir konuşma biçimiyle ortaya çeşitli olayları seriyor ve böylece de Ed'in ve Elizabeth'in bilerek yanıltıldığı ortaya çıkıyordu.

Ed, yeni edindiği bilgilerin bir özetini daktilo ile yazdı. Sabah olunca da yazdıklarının bir bölümünü telefonda Charles Anderson'a okudu. Anderson ayrıntılı bir araştırma yapılacağına söz verdi. Aynı akşam, Ed telefonla Santiago'da Joyce'u aradı.

«Morgu aradılar ama, bir şey bulamadılar.» diye haber verdi Joyce:

«Üzülmemeye çalış.» diye dayattı Ed. «Terry tüm olanları bize anlattı. Dışişleri Bakanlığı da oradaki Büyükelçiliğimizde işleri hızlandıracağına söz veriyor.»

«Bugün Ray Davis soruşturma görevinin başına getirildiğini söyledı bana.»

«Tamam, işte.» diye Ed güvence verdi ona. «Şili'deki en kıdemli Amerikan subayı işi ele almış. Daha başka ne istiyorsun?»

«Charles'ı.» diye yanıtladı Joyce.

Bu arada bitmez tükenmez bekleyiş sürüp gidiyordu. «Tüm olayın en kötü yanı buydu.» diye belirtiyor Elizabeth. «Telefonun başında bekliyorduk. Şili'de olanları buradan denetim altına almamıza olanak olmadığını bilerek. Charles için ilgilileri kımıldatabilmek amacıyla elimizden geleni yaptık. Ama hiçbir şeyin yararı dokunmadı.»

30 Eylül akşamı, Ulusal Kiliseler Konsey'inden din adamı William Wipfler, Horman'ları ziyarete geldi. Konsey'in Latin Amerika Bölümü Başkanı olan Wipfler, Allende yönetiminin ilk günlerinden başlayarak Şili olayını gözlemişti. Charles'ın yakalanışını duyunca, yanına aldığı David Hathaway adlı bir genç adamla beraber, desteğini ve yardımını sunmak üzere koştu.

Uzun boylu ve yakışıklı bir insan olan Hathaway, 1972'de Amherst Koleji'ni bitirir bitirmez Şili'ye gitmişti. Kamulaştırılmış endüstrilerde işçi katılımı konusunu incelemek üzere bir Santiago fabrikasında iş bulmuş, bir Şililı kadınla nişanlanmış ve Şili'de Amerikalı dostlar da edinmişti. Bu Amerikalı dostlarından biri —ki zamanla aynı evi paylaşmışlardı— Frank Teruggi adını taşıyordu.

Teruggi'nin adını duyunca, Ed'in ilgisi arttı. «Dışişleri Bakanlığı onun tutuklandığını, Ulusal Stad-

yum'da tutulduğunu ve sonra da bırakıldığını söyledi. Doğru mu?»

«Bilmiyorum.» diye yanıtladı Hathaway. «Sizlere salt ikimizin başına ne geldi, onu anlatabilirim.»

Ed ve Elizabeth dinlerken, Hathaway onlara eski arkadaşını anlattı. Frank Teruggi Illinois eyaletinde, Des Plaines'de oturan bir basımevi sahibinin oğluydu. Kalifornia Teknik Enstitüsü'nü bitirdikten sonra Teruggi, Santiago'ya taşındı ve Şili Üniversitesi'nde Politik Ekonomi Okulu'na yazıldı. Arkadaşları onu çekingen ve yalnız bir kişi olarak tanımlardı. Ama son derece dürüst ve başkalarını gereksiz işlerle sıkmayan biriydi aynı zamanda.

Santiago'ya gelişinden kısa bir süre sonra, Teruggi FIN adlı dergiyi çıkaran Amerikalıların topluluğuna katıldı. Orada Steve Volk ve David Hathaway'la tanıştı. Her ikisi de zamanla onun Şili'deki en yakın arkadaşları arasında yer alacaktı. En sonunda da Charles Horman'la tanıştı. Ama her ikisinin tanışıklığı kısa sürdü.

20 Eylül 1973 Perşembe akşamı Teruggi ve Hathaway Santiago'daki evlerindeydiler. Saatler 20.15'i gösterirken, bir düzine asker içeri daldı ve daireyi aramaya başladı. Bir sürü «Marksist» kitap bulunca, her ikisini de tutuklayıp bir polis otobüsüne tıktılar ve Santiago'nun merkezine doğru götürdüler.

«Arabada, tutuklu olarak salt bizler vardık.» diye anımsıyor Hathaway. «Sokaklardan askeri araçlardan başka bir şey geçmiyordu. Askerler otobüsün arkasında oturuyorlardı. Çünkü serseri kurşunları önlemek amacıyla otobüsün arkasındaki pencereler kalın saman balyaları ile örtülmüştü. Frank ve ben ise önde oturmaya zorlandık. Yüzümüzü cama dayamamızı söylediler.»

Hathaway ve Teruggi bir karakola getirildiler. Karakol kumandanı her ikisini de bellerinin arkasına vurarak dövdü ve tutuklandıklarını söyledi. İki

saat sonra Ulusal Stadyum'daydılar. Ön kapıyı geçtikten sonra, bir kayıt merkezinde arabadan indirildiler. Amerikan Büyükelçiliği'ne haber vermek isteği geri çevrildi. Geceyarısından kısa bir süre önce sorguya çekildiler ve diğer tutuklularla birlikte küçük bir hücreye kapatıldılar.

«İkimizin de sinirleri bozulmuştu.» diye anlatıyor Hathaway. «Ama Frank bize bir şey olacağına inanmıyordu. Hangimiz önce bırakılırsa, gidip Amerikan Büyükelçiliği'ne haber vermeli ve öbürü için önlem alınmasını sağlamalı diye kararlaştırdık. Ne denli süreyle içerde kalacağımıza değgin bahse bile girdik. Yitiren kazanana yemek ısmarlayacaktı. Bir sonraki günün akşamı saat 18.00'de Frank Teruggi hücresinden alındı. Bir daha geri dönmedi.»

Tutuklanışından beş gün sonra Hathaway stadyum sıralarının altındaki küçük bir soyunma odasına götürüldü. İçerde dört adet küçük ve basit masa vardı. Her masanın bir yanında sorgucu, öbür yanında da tutuklu oturuyordu. Birinci masadaki tutuklunun oturduğu yer boşalınca, Hathaway oraya oturtuldu.

Sorgucu, uzun bir soru kâğıdından başını kaldırıp «Adın?» diye sordu.

«David Hathaway.»

«Adresin?»

«Herman Cortés, 2575 numara.»

«Allende Hükümeti hakkındaki düşüncelerin?»

Hathaway kendini, Şili'ye gözlemci olarak gelmiş bir öğrenci olarak tanıttı ve Allende deneyiminin onda hayal kırıklığı yarattığını söyledi. Sınav sona erdiğinde, sorgucu soru kâğıdını masanın üstüne koydu ve kendini alttaki üç işaretten bir tanesini çizmeye hazırladı. Üç işaretten birincisi «LC» harflerini taşıyordu. LC (libertad condicional), yani «koşullu özgürlük.» Bu işaret çizilirse tutuklu genellikle yirmidört saat içinde bırakılıyordu. Eğer «S» harfi (Suspicious), yani «kuşku verici» işaretlenirse, tutuklu

hakkında daha düşünülmesi gerekiyordu. «P» harfi ise (peligroso), yani «tehlikeli», daha geniş soruşturmaya, işkenceye ve ölüme giden yolu açabiliyordu.

«Bir gün sonra bırakıldım.» diye Hathaway anlattı. Horman'lar ilgiyle dinliyorlardı. «Öbür gün de morga gittim. Frank'ı oraya atmış olsalar bile, bulamadım onu. Nerede olduğunu, başına ne geldiğini bilmiyorum.»

«Amerikan Dışişleri Bakanlığı Frank Teruggi'nin 25 Eylül'de bırakıldığını söyledi.» diye Ed yanıt verdi.

«Şili Hükümeti'nin onlara söylediği öyle. Frank'ı bir daha canlı göreceğimize emin değilim.»

David Hathaway'in ziyareti Elizabeth ve Ed üzerinde üzücü bir etki yarattı. Acı çektikleri şu dönemde, Charles'ın saklanmakta olduğuna inanmamışlardı. Ama yine de onun, Şilili ve Amerikalı yetkililerin bilgisi dışında, tutuklanmış olabileceğini düşünüyorlardı. Onların kafasındaki görüntüde Ulusal Stadyum binlerce tutuklunun dağınık ve düzensiz bir şekilde dolaştığı bir yerdi. Oysa Hathaway'in anlattıkları bu görüntüyü parçalamıştı. Tutuklu kayıt ve sorgu işlemleri sonucunda askerlerin Charles'ın nerede olduğunu bilmemesi düşünülemezdi.

Ekim ayının ilk günleri olaysız geçti. 3 Ekim günü Joyce Santiago'dan telefon etti. Kendisi Joyce'la konuştuktan sonra Ed telefonu, ziyarete gelmiş olan Terry'ye uzattı.

«Sanki bir şey saklıyorsun gibi geliyor bana.» dedi Terry. «Sesinden anlıyorum. Ne var?»

«Frank Teruggi'yi buldular.» diye Joyce yanıt verdi.

Teruggi'nin aranması Steve Volk'la başladı ve onunla sona erdi. Darbeden kısa bir süre sonra, Steve ve arkadaşları birbirlerinin durumunu denetlemek için aralarında telefonla arama yöntemini geliş-

tirmişlerdi. 24 Eylül'de Steve bu yöntem sayesinde Frank Teruggi ile David Hathaway'in tutuklandığını öğrendi ve durumu Amerikan Konsolosluğuna iletti. Aynı gün daha ileri bir saatte, Konsolosluğun başvurusuna yanıt veren Şili askeri yetkilileri, her iki Amerikalının «sokağa çıkma yasağını çiğnediklerinden ötürü» Ulusal Stadyum'da tutulduklarını açıkladı. Bir gün sonra da Teruggi'nin sorgusunun bittiği Konsolosluğa bildirildi. Aynı gün, aradan bir iki saat geçmiş geçmemişti ki, Santiago morgundan Konsolos Frederick Purdy'yi telefonla aradılar ve üç gün önce bulunan bir cesedin şimdilik kaydıyla Frank Teruggi olarak tanımlandığını söylediler.

Purdy morgdan gelen bilginin üzerinde durmamayı yeğledi. Çünkü morgun açıklaması, o sabah Teruggi'nin yaşamakta ve iyi olduğunu bildiren askeri yetkililerin verdiği güvenceyle çelişiyordu. Ne varki, Hathaway'ın bırakılmasıyla, aynı askeri yetkililer bu kez bir başka hikâye anlatmaya başladılar. Şimdi söylenene göre, Teruggi 21 Eylül'de sağlıklı olarak bırakılmıştı.

27 Eylül'de, Purdy Hathaway'le beraber istemeye istemeye morga gitti. Orada, Ulusal Stadyum'dan yeni bırakılmış olan Amerikalı, tam 150 cesedi gözden geçirdi ve hiçbirini tanıyamadı. Ne var ki, kendisinin bu çabası sağlıklı bir gözlemi içeremeyebilirdi. Çünkü Hathaway altı gün içerde kalmıştı, yorgun ve gergindi. Duyarlılığını yitirmişti. Tüm bunlara ek olarak da bir başka nedenle sarsılmıştı. Kırksekiz saat içinde Şili'den ayrılması ya da cezaevini boylamayı göze alması bildirilmişti kendisine.

Nişanlısının evine döndüğünde, Hathaway'in aklını morgda gördüğü bir cesedin görünümü kurcalamaya başladı. Frank'ı andırıyordu bu ceset. Gerçi ondan daha zayıftı ve Hathaway'ın anımsadığına göre de saçları Frank'ınkinden daha koyu renkliydi. Ama boyu ve yüzü onu çok andırıyordu. Şili'den ayrılma-

dan bir iki saat önce Hathaway, Steve Volk'a telefon etti ve morga bir de onun gitmesini önerdi.

1 Ekim'de Volk Amerikan Konsolosluğuna uğradı ve Konsolos Yardımcısı James Anderson'a Hathaway'ın kuşkusunu iletti.

«Ne yapalım yani?» dedi Anderson.

«Morga gidip Hathaway'm kuşkusunun yerinde olup olmadığını saptamak istiyorum.»

Anderosn odaya döndüğünde, «Korkarım ki, morlatayım durumu.»

Sandalyesinden kalktı ve yandaki odaya geçti. Açık kapıdan konuşmaları duyabilen Volk, Frederick Purdy'nin şöyle bağırdığına tanıklık etti: «Hathaway'in Volk'a söylediğinden bana ne! Hathaway bana cesedin Teruggi olmadığını söyledi. Mesele de anlaşıldı.»

Anderson odaya döndüğünde, «Korkarım ki, morga bir kez daha gitmek olanaksız. İzin almak çok zor. Pek çok ricada bulunup yeni hükümeti baskı altında tutmak istemiyoruz.» dedi.

«İnsafsızlık bu.» diye Volk karşılık verdi. «Frank'ın ailesi ona ne olduğunu merak ediyor. Eğer o cesetler gömülürse, durumu hiçbir zaman öğrenemeyecekler.»

«Üzgünüm. Yapamayız.»

Bir gün sonra Volk'u telefonla evinden aradılar. «Düşüncemizi değiştirdik.» dedi Anderson. «Eğer Konsolosluğa gelirseniz, beraberce morga gideriz.»

«Konsolosluğa gittim.» diye anımsıyor Volk. Sonra da «Anderson ve Donald McNally adlı bir başka konsolosluk yetkilisiyle morga gittik. Girişte kısa bir süre tuttular bizi, sonra aşağı indik. Bir çift açılır kapanır kapıdan geçip her iki yanında cesetlerin bulunduğu bir koridora girdik. Yürüyerek yine bir çift açılır kapanır kapıdan geçtik. Şimdi girdiğimiz yer yüksek tavanlıydı. Yer fayansla kaplanmıştı ve düz değildi. Her iki yandaki duvarlar eğilimli olarak

geliyor ve salonu ikiye ayıran ortadaki içi su dolu bir kanala dek iniyordu.

«Tüm salon beyazdı, bembeyaz. Yerler beyaz, tavan beyaz, duvarlar beyaz. Ve salonu boydan boya kaplayan dört sıra ceset birbirinin yanına yatırılmıştı. İki sıra, içi su dolu kanalın bir yanında. İki sıra, kanalın öbür yanında. Bir uçtan başlayıp öbür uca doğru cesetleri inceleyerek yürümeye başladım. Cesetler çıplaktı, ama kimilerinin yanında giysi yığınları göze çarpıyordu. Çoğunun kafası ya ezilmiş ya da uçmuştu. Hepsinin başına kısa mesafeden ateş edildiği ya da gövdesinin makineli tüfekle delik deşik edildiği anlaşılıyordu. İkisinin dışında hepsi gençti. Ellerinden ya da giysilerinden çoğunun işçi olduğunu tahmin etmek zor değildi. Yine hepsinin gövdesi aynı türde yapılan otopsi ile göğüsten cinsel organlara değin yarılmış, sonra da kaba bir kordonla dikilmişti.»

Her cesede bir etiket bağlanmış, üzerine de bir kadavra numarası yazılmıştı. Hiçbirinin kimliği saptanmamıştı. Anderson onlara «isimsizler» diyordu. Volk yanda, içi ceset dolu bir başka oda daha gördü. Üçüncü sıranın ortasına gelmişlerdi ki, Frank'ı tanıdı.

«İşte bu.» dedi Volk.

McNelly, cesedin üzerindeki etikete baktı. «Oldu.» dedi. «Biz de bunun Teruggi olduğunu anlamıştık.»

Terry'den Frank Teruggi'nin cesedinin bulunduğunu öğrenen Ed, yine telefonun başına çöktü. Daha önceki günlerde, Charles'ın aranmasına yardımcı olmak amacıyla Santiago'ya gelmeyi önermiş, fakat Joyce bunun gerekli olmadığını söylemişti. Şimdi aynı öneriyi yineledi.

Joyce, «Gelirsen, sevinirim. Ama gelmek zorunda değilsin.» dedi.

«Zorundayım.» dedi Ed. «New York'ta kalışımın

tek nedeni, burada Şili'dekinden daha çok şey yapabilirim düşüncesiydi. Belki de yanıldım. Ama şimdi Santiago'ya gitmezsem, bir daha ne senin, ne de Elizabeth'in yüzüne bakabilirim.»

ONBEŞİNCİ BÖLÜM

ED HORMAN'IN ÇİLESİ VE UZUN YOLCULUĞU
4 - 7 Ekim 1973

4 Ekim akşamı, Ed ile Elizabeth, beş hafta önce Charles'ın «Hoşça kalın.» dediği Kennedy Havaalanı'na giden yoldan bir kez daha geçtiler. Elizabeth, «Çok duygulu bir andı.» diye anımsıyor. «Herkesin bana umudunu kesme demesine karşın, içimde bir yerden gelen bir ses bana oğlumun büyük bir olasılıkla öldüğünü söylüyordu. Sonra Ed'in, New York'tan ayrıldıkları gün Charles ile Terry'nin bindiği aynı Lan Chile uçağına girişini izledim. Birden içimi korkunç bir korku kapladı. Ed'i de bir daha göremeyeceğim gibi geldi bana.»

Darbeden sonra Santiago'ya giden çok az yolcu vardı. Uçak boş sayılırdı. İçeri girince, Ed, sol arka pencerenin yanındaki koltuğa oturmak istedi. Ama koltuk arkaya yatmıyordu. Elindekilerini yeniden topladı ve bir iki sıra öndeki bozuk olmayan koltuklardan birine geçti.

Ed Horman'ın görünüşüne bakan biri onu hiç de tüm içini kaplayan bir sorunla dolaştığını kabul etmezdi. Giderek dökülen saçları... yuvarlak yüzü... üstündeki bol pantalonu ve yakası açık mavi ve kırmızı yatay çizgili gömleği ile Miami'ye dinlenceye gitmekte olan bir emekliyi andırıyordu. Yüzünde iki haftadan beri Washington'la New York arasında gidip geldiğini, onu bunu telefonla çılgınca aradığını ve oğlunu kurtarmak için mümkün olan her yola başvurduğunu gösteren en küçük bir belirti de yoktu.

Şimdi, Charles'ın tutukluluğunu öğrendiğinden beri ilk kez yalnız kalıyordu. Yanında konuşacak biri yoktu... her hangi bir kimseye telefon açması da gerekmiyordu... yapılacak iş uçağın salt beş bin mil ve 16 saat sonra Santiago'ya inmesini beklemekti.

«Kendimi acıya kaptırmamaya çalıştım.» diye anımsıyor Ed. «Elbette umutlarım çok azalmıştı, fakat Charles'ın yaşadığını ortaya koyan her olasılığın peşinden gitmek zorundaydım. Uçak havalanınca, koltuğuma yaslandım, kendimi bıraktım ve oğlumun bulunmasına yardımcı olmak için neler yapabileceğimi düşündüm. Galiba, Charles kurtulur ve canlı olarak ülkesine dönerse aramızdaki ilişkinin nasıl gelişebileceği üzerinde biraz hayal de kurdum. Bereket versin, her ikimizin arasında doğal olarak bulunan çekişmeler sürerken, bir yandan da ilişkimizin güçlü olduğunu bilmenin mutluluğu içindeydim.»

Bu uçak yolculuğu pek çok bakımdan Ed'in altı yıl önce yaptığı bir başka geziyi andırmaktaydı. Harvard'ı bitirdikten sonra Charles Vietnam'daki savaşa karşı son derece olumsuz bir gözle bakmaya başlamış ve «kurulu düzen»in de düşmanı kesilmişti. Charles'dan daha yaşlı kuşağın bir temsilcisi olan Ed de oğlunun incitmek üzere sık sık seçtiği bir hedef oldu.

«O günlerde pek çok konuda aramızda iletişim kurmanın gerçekten olanağı yoktu.» diye Ed anımsıyor. «Çok üzüyordu bu beni. Charles sözünü ettiğim dönemde Portland'da oturuyordu. New York'a dönmeye karar verince, uçakla gidip onları almayı ve otomobille dönmeyi önerdim.»

«Bu konudaki kararımı sana bildiririm.» diye yanıt verdi. Charles. «Nasıl bir yanıt vereceğimi düşünmeliyim.» İki üç gün sonra babasını aradı ve eğer Ed gelirse çok sevineceğini söyledi.

Ülkeyi boydan boya geçip New York'a gelmeleri yedi günü aldı. «Yol boyunca konuştuk.» diyor Ed. «Ne o beni tümden inandırabildi, ne de ben onu. Ama

konuşmamız iyi oldu. O günlerden sonra aramızda bir yakınlaşma sağlandı. Charles ve Joyce'un çalışmakta oldukları işlerini bırakıp Şili'ye gitmelerini tam anlamıyla onaylamadım, ama hiç olmazsa anlayışla karşıladım ve yapmak istediklerini kabul ettim.»

Lan Chile uçağı Santiago yolunda Miami, Cali, Quito ve Lima'da durdu. Arada sırada daldığı uykusundan uyanan Ed, şafaktan önceki karanlık saatlerde sessizce oturdu ve geceyi yaran uçağın sesini dinledi. Sonunda ufuk yavaş yavaş aydınlandı ve güneş And Dağları'nın üzerinden doğmaya başladı. Yüksek ve dik kayalı tepeler bulutları delip geçiyordu. Arkasından yer yer yeşilliklerle kaplı olmalarına karşın insana gönül darlığı veren vadiler, sonra da Peru'nun bereketli toprakları göründü. En sonunda kuzey Şili'nin Atacama Çölü uçağın altına uzanıverdi.

Santiago'ya varışlarından yarım saat önce, Ed tuvalete gidip gömleğini değiştirdi ve traş oldu. Uçaktan inince de hemen terminal binasına doğru yürüdü. Orada kendisini kumral ve yüzünde keskin çizgiler bulunan biri bekliyordu.

«Ed Horman siz misiniz?»

«Benim.»

Adam sağ elini uzattı. «Adım Fred Purdy. Santiago'daki Amerikan Konsolosuyum. Washington'dan Anderson telefon edip geleceğinizi söyledi. Anladığıma göre, Büyükelçi ile ilk fırsatta görüşmek isteyeceksiniz.»

«Doğru.»

«Peki, Bay Horman, kendisi sizi bugün öğleden sonra kabul edecek. Yalnız şunu anlamanız gerek. İşler burada çok karışık.»

«Bunun farkındayım.» dedi Ed. «Bir günde sonuç alınabileceğini ummuyordum. Tüm işleri sizlerin yürüttüğünüzü de biliyorum. Ben sadece, oğlu-

mun bulunması için elimden geldiğince yardımcı olmak isterim.»

Purdy kibar davranıyordu ama, aynı zamanda da belli bir askeri hava taşıyordu ki, bu Ed'i biraz sinirlendirdi. Gümrükten geçerlerken, «Üç yıldan beri Santiago'dayım.» dedi. «Fena bir kent sayılmaz. Ama yine de yeni bir yere gitmeyi isterim.»

«Nereye gidebilirsiniz?»

«Bilmiyorum. Ondört yıldan beri Dışişleri Bakanlığı'ndayım. Şimdiye dek Meksika, Azor'lar ve Jamaika'da görev yaptım. Brezilya'ya gitmek isterim, ama benim isteğime bağlı değil.»

Joyce, Ed ve kendisi için Crillon Oteli'nde yer ayırmıştı. «Sizi oraya bırakırım.» dedi Purdy. «Valizinizi açıp yerleştikten ve yemeğinizi yedikten sonra gelir, sizi alır ve Büyükelçi'ye götürürüm.»

«Güzel. Nasıl bir otel bu Crillon?»

«Fena değil. Riviera'dan biraz daha iyi ve güvenilir. Oğlunuzun eşi daha önce Riviera'da kalıyordu.» Purdy son cümleyi iğneleyici bir biçimde söylemişti. Crillon'un daha güvenilir bir yer olması, otel yönetiminin askerlere yakınlığından kaynaklanmaktaydı. Allende'nin öldürüldüğü gün, öğleden sonra, otel yönetimi binanın her yanına bayraklar asmış ve darbeyi kutlamak amacıyla herkese şampanya sunmuştu.

Joyce, Ed'i otele vardığında karşıladı. Üzerindeki ütü isteyen, pamuktan yapılmış bumburuşuk giysi ve darmadağın saçlarıyla Joyce çok kötü bir görünüme sahipti. Ed onu elinden geldiğince avutmaya çalıştı. Sonra da çantasını boşaltmaya başladı. İki ince giysi... sürüyle gömlek... bir pantalon... Joyce'un gözüne bu nesneler arasında yünlü giysiler için kullanılan bir temizlik tozu çarptı ve derhal el koydu ona. Her iş bitince, otelin yemek salonuna indiler. Öğle yemeğini yerlerken, Joyce kayınbabasına Terry'nin gidişinden sonra olanları anlattı.

Gerçekte, Joyce bir hafta hiç sonuç alamamanın yılgınlığı ile yaşamıştı. 30 Eylül Pazar günü, Ulusal Stadyum'un sekiz saat süreyle ziyaretçilere açılacağını öğrendi. Hemen oraya koştu. Ne var ki, salt nöbetteki askerlerin ziyaretçileri kabul ediliyordu. Tutuklulara tanınan böyle bir hak yoktu. Bir gün sonra, sabah saatlerinde Ray Davis'e gitti. Davis, Charles'ın kayıp olmasıyla ilgili soruşturmayı yürütmek üzere yeni görevlendirilmişti.

«Pentagon'da araştırmacı olarak çalıştım ben.» diye Davis açıkladı. «Bu işler nasıl yürütülür bilirim. En iyi yol en temel bilgileri toplayarak başlamaktır. Şimdi bana kocanın boyunu, kilosunu ve göz rengini söyle.»

Joyce istenilen bilgileri verdi, göz rengi yeşil diyerek. Davis bir başka konuya geçti. «Kocanın tüm kişisel ilişkileri hakkında da bilgi sahibi olmalıyım. Eğer bana Charles'ın tüm arkadaşlarının ve Şili'de yaptıkları işlerin bir listesini verirsen, çok yardımcı olursun.»

Joyce sandalyesinde sinirli sinirli kımıldadı. Ray Davis'e vermek istemeyeceği bilgi bundan daha başka bir şey olamazdı. Gün boyunca, ona karşı duyduğu güvensizlik duygusu giderek artmıştı. Vereceği her adın, askeri tutuklama listesine ekleneceğinden korktu.

«Buna gerçekten gerek var mı?»

«Sanırım var.»

«Peki. Bu gece listeyi hazırlarım. Öğrenmek istediğiniz daha ne var?»

«Bunlar işe başlamamızı sağlar.» Bir an duran Davis, dosdoğru Joyce'a baktı. «Kocan ne biçim bir insan?»

«Vina'dan onu siz getirdiniz. İzleniminiz neydi?»

«İçine kapanık bir kişi gibi görünüyordu.» diye Davis çok ağır konuşarak yanıt verdi. «... oldukça okumuş biri... Çok konuşmadı.»

Albayı odasında bırakan Joyce, dolmuşa binip Charles'ın tutuklanışına tanık olan diğer kişileri aramak üzere Vicuna Mackenna'ya yollandı. Dr. Nunez sözünde durmuş ve tutuklama işlemini gerçekleştiren askerleri Ulusal Stadyum'a dek izleyen kadınla görüşme olanağını yaratmıştı.

«Sokağın karşısında oturan annemin evinden çıkıyordum.» diye anlatmaya başladı kadın. «Tam otomobilime giriyordum ki, askerler kocanızı bir kamyona bindirdiler. Evimin yolu stadyumun yanından geçer. Ben de askerlerin geçtiği aynı yolu izleyerek evime gittim. Askerler doğruca stadyuma yöneldiler ve içeri girdiler.»

O gece Joyce, Albay Davis'e telefon edip öğrendiklerini anlattı. «Yarın saat 13:00'de Büyükelçiliğe gel.» diye Davis talimat verdi. İstenileni yapan Joyce, tam zamanında Davis'in odasına girdi. Albay soğuk davrandı. «Charles'ın arkadaşlarının listesini getirdin mi?»

Joyce, «Hazırlayacak vakit bulamadım.» diye yanıt verdi. «Komşuları dolaşıp Charles'ı hangi askeri ekibin tutukladığını araştırmak daha önemliymiş gibi geldi bana.»

«Sen bilirsin. Ama o listeyi hazırlaman Charles'ın işine daha çok yarardı.»

Kapı vuruldu ve içeri bir genç Şilili girdi. «Luis Blamey'i tanıştırayım.» diye Davis konuştu. «Luis zaman zaman bizim için dedektiflik yapar. Seni eskiden oturduğunuz mahalleye götürmesi için her şeyi ayarladım. Sen de oraya gitmek istiyordun herhalde. Bugün daha sonra karşılaşabileceğin sorunları o çözümleyecek.»

Sokağa çıktıklarında Joyce yeni arkadaşına döndü. «Kocamla ilgili olay hakkında neler biliyorsunuz?»

«Her şeyi.»

«Yani?»

«Ortadan kaybolmuş.»

«Daha başka?»

«Daha başka bir şey yok.»

Joyce kendini Blainey'in otomobilinde ön koltuğa attı ve Büyükelçi Davis'e, Albay Davis'e ve üç Konsolosluk görevlisine anlattığı her şeyi yineledi. Sonra da, «Şimdi dosdoğru Vicuna Mackenna'ya gidebilir miyiz?» diye sordu.

«Önce benzin almalıyım.» dedi Blamey. Ondan sonraki bir saati açık bir benzinci aramakla geçirdiler. Ancak öğleden sonra, geç bir saatte Vicuna Mackenna'ya vardılar. Joyce hemen eski komşularını sorguya çekmeye başladı.

Bir kadın ona, «Askerlerin geldiğini gördüm.» diye anlattı. «Sizinkinden iki kapı ötedeki bir dükkânda çalışıyorum. On, onbeş asker yeşil bir kamyonla geldiler. Hatta başlarındaki yüzbaşı dükkâna girip bir park yeri hakkında bilgi istedi. Sonra gittiler.»

«Ben de gördüm onları.» diye bir başka kadın kendiliğinden konuştu. «Kocanızı içi kitap dolu bir kutuyla kamyona bindirdiler ve götürdüler.»

«Kocamı niçin götürdüklerini söylemediler mi?» diye Joyce sordu.

«Ben bilmiyorum ama, komşu kadın askerlerin başındaki subayla konuşmuştu. Ne yazık ki, şimdi işinde. Eğer yarın sabah saat dokuzdan önce gelirseniz, onu işe gitmeden yakalayabilirsiniz.»

Joyce, Blamey'e döndü ve «kendisiyle yarın saat sekiz otuzda buluşup buluşamayacağını» sordu. Özel detektif «Peki» dedi ama, pek istekli görünmüyordu. Arkasından da o gün çok çalıştığını ve eve dönmenin zamanının geldiğini söyledi Joyce bir otobüse atladığı gibi Warwick ve Rosalie Armstrong'un evine yollandı. Terry'nin Santiago'dan ayrıldığı günden beri orada kalıyordu. Eve vardığında, Ray Davis'in telefonda olduğunu söylediler.

Ray Davis, «Bu akşam benimle yemek yer misin?» diye sordu.

Joyce bu çağrıyı oldukça sert bir biçimde geri çevirdi.

Ertesi sabah Blamey bir saat geç geldi. Vicuna Mackenna'ya vardıklarında, askerlerle konuştuğu bildirilen komşu kadın çoktan işine gitmişti. «Çalışma saati sonunda gelip kendisiyle konuşabiliriz sanırım.» diye Joyce düşüncesini açıkladı.

«Ben gelemem.» diye Blamey kestirip attı. «Büyükelçilikte hiç kimse saat 17:00'den sonra çalışmaz.»

Görüştükleri diğer kişiler ise yararlı olabilecek bir şey söylemediler. Blamey, Joyce'u Armstrong'ların evine götürüp bıraktı. Joyce oradan Fred Purdy'yi aradı ve «Mümkünse, bir başka detektifi görevlendirin.» dedi.

«Peki.» dedi Purdy. «Donald McNally adlı bir Amerikalıyı görevlendireceğim. Yarın sizinle hemen çalışmaya başlar.»

Ertesi sabah, McNally ve Joyce tutuklama ekibindeki askerlerin kumandanı subayla konuşan kadını buldular. O da askerler hakkında daha önce verilmiş olan bilgiyi yineledi, ama daha başka bir ayrıntı üzerinde durmadı. «Sordum ama, ekibin başındaki subay yanıtlamadı.»

«Ve işte,» diye Joyce, Crillon Oteli'nin yemek salonunda, Ed'e anlattıklarını bitirdi: «Bundan başka bir şey yok.»

«Durum hiç de iyi gözükmüyor, değil mi?»

«Hayır, hiç de iyi gözükmüyor.» diye tamamladı Joyce.

Öğleden sonra Purdy otele gelip Ed'i ve Joyce'u Büyükelçi Davis'le buluşmaya götürmek üzere aldı. Sokaklar askerden geçilmiyordu. Moneda'nın parçalanmış duvarlarının önünden geçerken, uzun ve kalın Alman tipi kaputları, plastik göz kalkanları ve

enseden sırta doğru inen kösele koruyuculara sahip çelik miğferleriyle, otomobilin penceresinden görünen bu askerlerin ne denli korkunçlaştığını düşündü Ed.

Büyükelçiliğe vardıklarında, Purdy onları içeri soktu ve William Hon adlı bir savunma ateşesiyle tanıştırdı. Sonra hep beraber Büyükelçi'nin çalışma odasına gittiler.

«Tanıştığımıza memnun oldum.» dedi Nathaniel Davis, Ed'in elini sıkarken. «Oturmaz mısınız?»

Uzun bir kanapede, Büyükelçi'nin soluna otururken Ed çevresine şöyle bir baktı. Son derece geniş bir odaydı burası. Çok lüks döşenmişti. Siyah deriyle kaplanmış koltuklar özellikle göze çarpıyordu. Büyükelçi'nin masasının üzerindeki güzelce yerleştirilmiş evraka varıncaya dek odadaki her şeyin belli bir düzene sahip olduğu görülüyordu. Purdy ve Hon sağdaki koltuklara iliştiler ve Joyce'un Ed'in yanına oturmasıyla toplantı başlamış oldu.

Büyükelçi, «Şimdiye dek ne yaptık, onları size anlatayım.» diye söze başladı. «Oğlunuzun kayıp olduğunun bildirilmesinden sonra, her gerçekçi ipucunu değerlendirdik ve mümkün olan her yolu denedik. Büyükelçilik polis karakollarına telefon etti ve Şili Araştırma Dairesi'ne danıştı, fakat bir sonuç almak mümkün olmadı. Konsolos Purdy iki kez Ulusal Stadyum'a gitti, tutuklulardan sorumlu görevlilerle görüştü ve tutuklular listesinde oğlunuzun adını araştırdı. Purdy, aynı zamanda, tutukluların bulunduğu diğer merkezleri de dolaştı. Oralarda da Amerikalıların bulunmadığı yanıtını aldı.»

Ed ve Joyce dinlerken, Nathaniel Davis ezber okuyormuş gibi anlatmaya devam etti. «24 Eylül günü Albay Ray Davis, Cunta'nın Kurmay Başkanı Amiral Huidobro ile öğle yemeği yedi. İki üç gün sonra aynı Amiral'le ben de görüştüm. Amiral her ikimize de Charles'ın nerede olduğunun bilinmediği-

ne değgin güvence verdi. Konuyu ben ayrıca Şili'nin yakında Washington'a gidecek Büyükelçisiyle de konuştum. Bir başka Büyükelçilik görevlisi ise Cunta'nın basın sekreteri Frederick Willoughby'ye dek gitti. Albay Hon da Şili Askeri Haberalma Örgütü'ne başvurdu ve tüm diğer yolları denedi. Washington' daki Şili Büyükelçiliği, Dışişleri Bakanlığımıza oğlunuzun tutuklanmamış olduğunu resmen bildirdi. Bizim vardığımız sonuca göre, Bay Horman, oğlunuz büyük bir olasılıkla bir yerde saklanmaktadır.»

«Bu mümkün değil.» diye yanıt verdi Ed.

«Niçin böyle düşünüyorsunuz?»

«Çünkü şimdiye dek duyduğum her şey aksini gösteriyor. Charles'ın saklanması için hiçbir neden yok, ama eğer saklanmak zorunda kalsaydı, Joyce'a güvenlik içinde olduğuna değgin bir haber gönderirdi. Sizin tarafınızdan yürütülen araştırma ancak Şili hükümetince yapılan açıklamalara dayanıyor. Oğlumun tutuklanmasına tanıklık edenlerin ifadelerine dayanarak başka hiçbir yola başvurmadığınız gibi, Charles'm askerlerin elinde olduğunu gösteren en önemli kanıtı da ihmal ettiğiniz anlaşılıyor.»

«Nedir bu kanıt?»

«Tutuklanmasından iki gün sonra, Şili Askeri Haberalma Örgütü'nün Charles'ın iki arkadaşına telefon etmesi... Her iki konuşmada da Charles'ın askerlerin elinde olduğu belirtilmiş. Her iki telefon konuşması da hiç vakit geçirilmeden Amerikan Konsolosluğu'na bildirilmişti.»

Yüzündeki tanımı değiştirmeden Büyükelçi Davis, Purdy'ye döndü. «Hangi telefon konuşmaları bunlar?» diye sordu.

Purdy, «Hiç haberim yok.» dedi.

«Yalan!» diye Joyce araya girdi. «Dale Shaffer' in elindeki kartları Konsoloslukta incelerken, her iki telefon konuşmasıyla ilgili yazılı notları gördüm.» dedi.

Purdy yardım istercesine Büyükelçi Davis'e baktı, ama Büyükelçi gözlerini kaçırdı. Sonunda Purdy, «Ha, evet.» dedi. «Anımsıyorum.»

Büyükelçi koltuğuna yaslandı. Çok ağır başlı bir görünümü vardı.

«Gerçekten büyük bir profesyonel.» diye düşündü Ed. «Yüzünde en küçük bir şaşırma ya da duygu belirtisi yok.»

«Acaba, Bay Horman» diye yeniden konuşmaya başladı Büyükelçi, «Şili Haberalma Örgütü'nün yaptığı bu sözde araştırmalar gerçekten sizin ileriye sürdüğünüz gibi değerlendirilebilir mi?»

«Bunu araştırmak için, iki haftadan daha fazla bir süreye sahiptiniz.» diye Ed karşılık verdi. «Araştırıp bulmanızı öneririm.»

«Konsolosumuz bu görevi yerine getirecektir. Değil mi, Bay Purdy?»

«Elbette, efendim.» diye yanıt geldi.

«Yapılmasını istediğiniz daha başka bir şey var mı, Bay Horman?»

«Mümkün olan en ayrıntılı araştırmanın yapılmasını dilerim efendim. Benim de bir yardımım dokunursa, hazırım.»

«Duygularınızı anlıyorum.» dedi Davis. «Başlıca işimiz oğlunuzu bulmaktır.»

«Keşke emin olabilseydim.» diye düşündü Ed.

Ertesi sabah, 6 Ekim'de, Ed Şili'de kaldığı sürece izleyeceği günlük işleri yerine getirmeye başladı. Erkenden kalktı, traş oldu, duş yaptı, kahvaltı etti ve El Mercurio'nun sabah sayısını okudu. Gazetenin sağcı tutumu onu iğrendiriyordu. Ama başka seçenek yoktu. Şili'nin diğer gazeteleri darbeden hemen sonra kapanmıştı.

Gazeteyi okuduktan sonra, ince çantasına notlarını doldurdu ve Santiago'daki Christian Science Okuma Salonu'na doğru yürümeye başladı Ed. Cril-

lon Oteli'nden yarım mil ötedeki küçük bir işhanına geldi ve zemin katındaki salona girdi.

Küçük çalışma masaları ve bir düzine sandalye düzenli bir şekilde yerleştirilmişti. Duvardaki raflarda ise İncil'in çeşitli kopyaları, Christian Science Monitor adlı gazete ve Mary Baker Eddy'nin (Christian Science dininin kurucusu) yazıları göze çarpıyordu. Ed pencere kenarındaki sandalyeye oturdu, İncil'den bölümler okudu sessizce ve dua etti. Sonra Joyce'la öğle yemeğini yemek üzere otele döndü. Arkasından Büyükelçiliğe uğrayıp Fred Purdy'yi telefonla aradı. Konsolos, «Warwick Armstrong ve Carvajal'larla görüştük» dedi «Onların anlattıkları Joyce'un anlattıklarına uyuyor.»

«Biliyorum.» dedi Ed. «Dün gece ben de onlarla konuştum.»

«Dikkatle araştıracağız. Albay Hon Şili Askeri Haberalma Örgütü'ne yeniden başvuracak.»

Ed nedenini adamakıllı anlayamıyordu ama, Amerikan Büyükelçiliği'nin ve Konsolosluğu'nun Şili askeri çevrelerinin söylediklerini hâlâ olduğu gibi kabul ettiğini seziyordu. «Yapılmasını istediğim daha başka şeyler de var.» dedi Ed. «Siyasal suçlularla ilgili konularda diğer büyükelçiliklerin bizimkinden daha etkin olduğunu anlıyorum. Acaba bu büyükelçiliklerin Charles hakkında bilgi edinip edinmediklerini öğrenir misiniz?»

«Çok büyük bir istek bu.» dedi Purdy.

«Bu da çok büyük bir sorun. Ama eğer yardımcı olabilirsem, İsveç Büyükelçiliğine ve İsveç Büyükelçisi Harold Edelstam'a başvurulmasını istediğimi söyleyebilirim.»

«Biraz zor bu iş, Bay Horman. Amerikan ve İsveç Büyükelçilikleri arasında oldukça soğuk bir hava esiyor bu günlerde. Ama öbür büyükelçiliklerle ilişki kurmaya hemen başlayacağım. Başka istediğiniz bir şey var mı?»

«Var.» diye Ed biraz çekinerek yanıt verdi. «Morgdaki tüm cesetleri gözden geçirmenizi istiyorum. Charles'ınki de orada olabilir. Eğer isterseniz, ben de gelebilirim.»

«Bu da bir başka sorun. Morgda ilişki kurduğumuz görevliler çeşitli zorluklar çıkardı bize. Hele oradaki bir doktorla hiç geçinemiyoruz. Belki yalnız gitseniz daha iyi olur.»

Bir sonraki gün pazardı. Konsolosluğun tüm çalışmaları duracaktı. Ed, Joyce'la beraber Armstrong'lara öğle yemeğine gitti. Birleşmiş Milletler Örgütü danışmanı darbe hakkındaki düşüncelerini şöyle açıkladı: «Uyuşuk bir dönem başladı. Bizim kişisel olarak duyduğumuz acıyla Şili'nin bir bütün olarak yaşadığı trajedi eşleşiyor bir yerde.»

Yemeğin ortasına doğru Armstrong'un bir dostu telefon etti ve yakındaki bir sokakta askerlerin ev ev dolaşarak Marksist kitap aradıklarını haber verdi. «İşte.» dedi Armstrong. «Benim söylemek istediğim buydu. Artık Şili'de hiç kimsenin güvencesi kalmadı.»

Öğleden sonra Ed ile Joyce, Vicuna Mackenna 4126 numaraya gittiler. «Orasını görünce yutkunamadım.» diye anımsıyor Ed. «Bir neden, orada neler olup bittiğini düşünmemdi. Bir başka neden de içerisinin çok yıkık dökük olmasıydı. Banyonun yapımı henüz bitmemişti. Duşta ise sadece duvardan çıkan bir musluk ve yerde de bir delik vardı. Duş perdesi yoktu. Böyle bir yerin Şili ölçülerine göre oldukça yeterli olduğu anlaşılıyordu. Ama Charles'ın son günlerini böyle bir yerde geçirmiş olduğunu düşünmek beni yıktı.»

Oturma odası hâlâ darmadağınıktı. Kâğıtlar yerlere serpilmişti. Mobilya ise altüst olmuştu. Joyce, iki kat olmuş, yerdeki ıvır zıvırı tarayarak araştırırken birbirine raptedilmiş bir sürü kâğıt buldu. En üstte

«Güneş Işığının Yakalayıcısı» başlığı vardı. Ağır ağır okumaya başladı:

Bir varmış, bir yokmuş, çok uzakta kuzeyde bir ülke varmış
Bu ülke Kuzey Kutbu'ndan da daha kuzeydeymiş.
Büyük Ayı'dan da kuzeydeymiş.
Samanyolu'ndan bile daha kuzeydeymiş
(Bu da oldukça kuzeyde demektir).
Kimse bu ülkenin adını bilmiyormuş
orada yaşayanların dışında
çünkü ülkenin adını yazamadan
gezginlerin kalemindeki mürekkep
donarmış.

Joyce dudağını ısırmaya başladı. Ama okumaya da devam etti:

İşte bu ülkenin resmi.
Eğer çok dikkat ederseniz, ülkenin adını içeren bir levha görürsünüz
KUZEYİN KUZEYİ.
Beş tavşan ya da 15.000 sığır da var.
Ama bunları görebilmek için çok dikkatli bakmanız gerekir
çünkü hepsini kar örtmüş.
Bir de, uzakta, bir buzdan evde
Sharn adlı bir aile yaşar.

Ed de yatak odasından geldi ve Joyce'un omzunun üstünden okumaya başladı:

Babanın adı Erg'di
Annenin adı Zerg
ve küçük oğlana ve küçük kıza da
Zibbon ve Gluck diyorlardı.
Erg'le Zerg her gün karın altından
açtıkları tünellerden geçerek sığır
avına çıkarlardı.
Ülkedeki en iyi sığır avcısı onlardı.
Ama sığırlar sinsi hayvanlardı.
Bazen bir kar yığınının altına saklanıyorlar,
bazen bir başkasının arkasına...
Bazen de bir elektrik direğinin altına
John Lennon kimliğine bürünerek dikiliyorlardı.

Sayfaları toplayan Ed, hepsini elindeki evrak çantasının içine yerleştirdi ve dışarı çıktı. «İşte sonra o ördeği gördük.» diye anımsıyor. «Size tuhaf gelebilir ama, o aptal ördek beni o gün en çok duygulandıran şey oldu. Charles New York'tayken kendisinin ve Joyce'un onu çağırmaya nasıl alıştırdıklarını anlatmıştı. 'Ördek, gel buraya.' diye bağırınca, hayvan çılgın gibi bağırıp badi badi yürüyerek onlara doğru koşardı. İşte şimdi Santiago'nun ortasında kayıp oğlumu arıyordum. Joyce evden çıkınca, bu kocaman ördek, tıpkı bir köpek gibi, ona doğru koşuyordu. Onu tanımıştı. İstediği de salt şöyle bir okşanmaktı.»

O gece otelde, üç dört muhabir Charles'ı ararken neler yaptığını öğrenmek amacıyla Ed'e sorular sordular. CBS (Amerika'da en büyük radyo - TV şirketlerinden biri) muhabiri Ike Pappas, ABC (Amerika'daki bir başka büyük radyo - TV şirketi) muhabiri Charles Murphy ve Associated Press'den Bill Nicholson, Ed'in oğlunu aradığını duymuşlardı. Hem yardımcı olmak, hem de haber toplamak istiyorlardı. Aralarından biri, «Oğlunuzu kurtarmak için Amerika Birleşik Devletleri Hükümeti'nin elinden geldiğini yaptığına inanıyor musunuz?» diye sordu.

Soruyu evirip çeviren Ed, birbirinden değişik bir sürü yanıt verebilirdi. Büyükelçiliğin iyi niyetine artık inanmıyordu. Bugüne değin Konsolosluğun ihmal ettiği konular için özür bulmak olanaksızdı. Ama tüm bu düşüncelerine karşın, Charles'in yaşadığına değgin umutları yok olmamıştı ve söyleyeceği her hangi bir sözün onun yaşamını tehlikeye düşürmesinden de çekiniyordu. Charles'ın Şili Silâhlı Kuvvetleri tarafından tutuklandığından da kuşku duymuyordu. Ama belki Cunta bir yolunu bulup onu uygun bir biçimde salıvermenin çaresini arıyor olabilirdi. Belki de onu dövmüşler ve görünüşü ve sağlığı ye-

rine gelinceye dek ellerinde tutmak istiyorlardı. Belki, evet belki, Charles'ı öldürmelerine ramak kalmıştı. Bu nedenle Ed, Büyükelçiliğin her şeye karşın Charles'a yardımcı olmasını istiyordu.

«Buraya gelmemin tek nedeni, oğlumu bulmaktır.» diye Ed muhabirin sorusunu yanıtladı. «Geçmişte hükümetimizin yaptıklarına karşı çıkmak gibi bir konuyla ilgili değilim. Beni ilgilendiren salt gelecektir.»

ONALTINCI BÖLÜM

ÇİLELİ VE UZUN YOLCULUK DEVAM EDİYOR
8 - 12 EKİM 1973

8 Ekim sabahı Ed, Büyükelçiliğe gitti. Bir daktilo makinesinin başına çöktü ve Charles'ın bulunması için başvurulması gereken 6 öneriden oluşan bir liste hazırladı. Oteline döndüğünde, Purdy ve William Hon kapısını tıkırdattılar. Ed her ikisini de içeri buyur etti ve yeni yazdığı listeyi Purdy'ye uzattı. Purdy kâğıda şöyle bir göz attı ve sonra ceketinin iç cebine yerleştirdi.

Hon, «Tüm ipuçlarını Şili askeri çevreleriyle yeniden gözden geçirdik.» diye söze başladı. «Oğlunuzu tutukladıklarını hâlâ yadsıyorlar. Belki bize biraz daha bilgi vererek yardımcı olabilirsiniz. Santiago' da ne işle meşguldü?»

Ed «Günışığı Yakalayıcısı» gibi Charles'ın pekçok girişimleri hakkında bilgi verdi. Şili ile Bolivya arasındaki Pasifik Savaşı'nı konu alan bir film senaryosundan söz ettiğinde, Hon araya girerek 1879'da yapılan savaşlardan çoğunu ayrıntılarıyla anlatmaya başladı.

«Çok güçlü bir bilgi deposuna sahipsiniz.» dedi Ed.

Albay, «Öyle gerekiyor.» diye yanıt verdi. «1941'den beri Ordudayım. Görevim bu.»

Hon'un tarihsel olaylar hakkındaki konuşması daha bir süre devam etti. Sonra Ed konuyu değiştirdi. «Bakın.» dedi. «Sizlerle elimden geldiğince içtenlikle konuşmak istiyorum. Son zamanlarda Latin Amerika hakkında oldukça okudum. Karşılaştığım

isimlerin arasında bulunan Dan Mitreone en başta yer alıyor.»

Ed'in ziyaretçileri yerlerinde şöyle bir doğruldular.

«Birbirimize oyun oynamaya gerek yok.» diye Ed konuşmasını sürdürdü. «Dan Mitreone'nın CIA ajanı olduğunu biliyorum. Uruguay'daki Amerikan Büyükelçiliği'nde görevlendirilmişti. Sonra da Tupamaros gerillaları tarafından Uruguay solunu bastırmaya çalıştığı için öldürüldü. Şili'de de Mitreone tipi bir harekâtın yürütüldüğünü sanıyorum. Ne biçim bir harekât olduğunu bilemem. Böyle bir harekâtı kimin yürüttüğü de umurumda değil. Hatta böyle bir olayın tarafınızdan doğrulanmasını bile istemiyorum. İstediğim tek şey, bu örgütü kullanarak oğlumu bulmanız.»

«Ne demek istediğinizi anladım.» dedi Purdy. Sonra her ikisi de Ed'i odasında yalnız bırakarak çıkıp gittiler.

Öğle saatinden biraz önce Ed'in telefonu çaldı. «Ben Fred Purdy.» dedi Konsolos. «Büyükelçi Davis bugün öğleden sonra sizinle görüşmek istiyor.»

«Ne görüşecek benimle?»

«Mektubunuzda belirttiğiniz 6 öneriyi...»

Büyükelçiliğe giden Ed, doğru Davis'in odasına çıktı. Büyükelçi ile Purdy kendisini bekliyorlardı. Davis, «Anladığıma göre benimle bazı politik konularda görüşmek istemişsiniz.» diye söze başladı.

Ed hemen yanıtı yapıştırdı: «Bana öyle söylenmedi. Konsolos'un açıklamasına göre, siz benimle mektubumda belirttiğim 6 öneri üzerinde görüşmek istiyormuşsunuz.»

Davis, mektuba doğru uzandı ve ilk kez görüyormuş gibi okumaya başladı. Birinci sayfanın sonuna gelince, «Evet.» dedi. «Ulusal Stadyum'un dışında kalan toplama merkezlerine de bakmamızı, diğer büyükelçiliklerle ilişki kurmamızı ve Albay Hon'un yap-

tığı araştırmanın sonuçları üzerinde daha ayrıntılı bilgi vermemizi istiyorsunuz. Bir sorun yok, hepsi yapılır. Bir de morgdaki parmak izlerinin araştırılmasını, oğlunuzun tutuklanışı hakkında bilgi getirene ödül verilmesini ve tanık olabilecek herkesle yeniden görüşülmesini istemişsiniz. Bunlar da yapılabilir.»

«Teşekkür ederim.» dedi Ed. «Hepsi çok yararlı olacak bunların.»

Büyükelçi sordu. «Görüşmek istediğiniz başka bir konu var mı?»

«Hayır, efendim.»

«Sanırım bugün Bay Purdy'ye bir soru yöneltmişsiniz. Anladığıma göre, Şili'de Amerikalılar tarafından yürütülen bir polis yardımının varlığının bulunduğunu ileri sürmekteymişsiniz. Doğru mu bu?»

«Bu çizgide bir görüşmemiz oldu.»

Davis'in sesi sertleşti. «Şunu bilmenizi isterim ki, bu ülkede böyle bir işin varlığı söz konusu değildir. Şimdi tatmin oldunuz mu?»

Sözcükleri dikkatle seçmeye özen göstererek Ed yanıt verdi. «Ne demek istediğinizi anlıyorum, Bay Büyükelçi. Böyle bir harekâtın varlığına inandığım için, konuyu gündeme getirdim. Sizin söylediklerinize karşı çıkmayacağım, ama şunu bilmenizi isterim ki, eğer oğlumu bulmanız için araştırma yaparken kullanılmayan kaynaklar varsa, bunların hepsine başvuracağınızı beklemekteyim.»

«Bay Horman, böyle bir harekât bulunmamaktadır.»

«Bay Büyükelçi.» diye Ed konuşmasını sürdürdü. «Size açıkça bir noktayı belirtmek isterim. Son bir iki gün içinde şurası gün ışığına çıktı. Oğlumun ortadan kayboluşunu bu Büyükelçilik doğru dürüst bir biçimde izlememektedir. Warwick Armstrong'a ve Carvajal'lara Şili Askerî Haberalma Örgütü'nden edilen telefonlar üzerinde iki haftadan daha uzun bir süre hiç durulmadı. Charles'ın tutuklanışına ta-

nıklık edenler de doğru dürüst sorguya çekilmiyor. Şili askeri çevrelerinin sözünü, İncil gibi kabul ediyorsunuz. Bunun bir ahmaklığın mı, yoksa çok daha ciddi bir şeyin mi sonucunda oluştuğunu bilmiyorum. İçtenlikle söyleyeyim, umurumda da değil. Benim tek ilgilendiğim nokta oğlumun sağlık durumudur. Şili' de salt bunun için bulunuyorum, başka bir şey için değil. Başka hiçbir şey beni ilgilendirmiyor. Ben oğlumu bulmak istiyorum.»

«Elimizden gelen her şeyi yapıyoruz, Bay Horman. Sabırlı olmalısınız.»

«Sabrım giderek tükeniyor.»

«Bunu duyduğuma üzgünüm.»

Otomobiliyle Ed'i otele götürürken, Purdy ortalığı yatıştırmaya çalıştı. «Unutmamalısınız.» dedi. «Sizinki üzerinde çalıştığımız olaylardan salt biri. Santiago'daki tüm Amerikan vatandaşlarının sağlık durumunu gözetmek zorundayız.»

Ed, «Durumunuzu anlıyorum.» dedi. «Ama bu olay da doğrudan doğruya benimle ilgili.»

«Sizinle ve başkalarıyla da ilgili. Oğlunuz hakkında Washington'dan olağanüstü sayıda telgraf aldık. Orada nasıl bir ekip kurdunuz, Tanrı aşkına?»

Ed, «Ben bir Amerikan vatandaşıyım.» diye yanıtladı.

Bir sonraki günün sabahı, 9 Ekim Salı, Ed ve Joyce birbirinden ayrı yönlere doğru yola çıktılar. Erkenden kalkan Joyce, Charles'ın tutuklanışı ile ilgili bilgi getirebilecek olanlara verilecek ödül ilânını «El Mercurio» gazetesine götürdü. Aynı sırada da Ed, Santiago hastahanelerini dolaşmaya hazırlanıyordu.

Sabahın 10:00'unda bir Büyükelçilik arabasıyla Donald McNally Grillon'a geldi. Ed, McNally'den hoşlanıyordu. Amerikan Büyükelçiliği'ndeki ve Konsolosluğu'ndaki çalışanların çoğu soğuk görünüşlü ve uçuk benizli bürokratlardı. Mc Nally'nin ise pırıl

pırıl kırmızı yanakları ve içten bir gülümseyişi vardı. Daha da önemlisi, Charles la ilgileniyor gibi görünmekte ve gerçekten de yardım etmek ister gibi bir izlenim vermekteydi.

«Ziyaret etmek istediğim dokuz hastahane var.» diye Ed ona bilgi verdi.

«Hangisinden başlamayı düşünüyorsunuz?»

Ed, cebinden Santiago'nun bir haritasını çıkardı ve kentteki adreslerine göre tüm hastahaneleri bir sıraya koydu. Arkasından da arama başladı. Her hastahanede başvurulan yollar aynıydı. McNally, Charles Horman adlı bir hastanın kayıtlı olup olmadığını soruyor, sonra o ve Ed «isimsiz» hastaları gözden geçiriyorlardı. En sonunda da tüm erkek hastaları tek tek yoklamaktan kendilerini alamadılar. Ed, Charles'ın belleğini yitirmiş bir durumda ya da bir başka adla hastahaneye başvurmuş olabileceğini umuyordu. Ama tüm hastahanelerden olumsuz sonuç aldılar.

Öğleye doğru yağmur yağmaya başladı. Ceketinin önünü ilikleyen Ed, şemsiyesini McNally'ye uzattı.

«Siz kullanın şemsiyeyi.» dedi genç adam.

«Sen al. Ceket beni korur.»

Yağmurun arttığı sırada, Santiago'nun dışındaki bir akıl hastahanesine gelmişlerdi. Ana bina bir çiftlik evinden hastahaneye dönüştürülmüş gibi duruyordu. Çevresinde de diğer küçük evler vardı. Odalarda mobilyayı andıran hemen hemen hiçbir şey görülmüyordu. Hastalardan ağır bir sidik kokusu yayılmaktaydı. Ed odadan odaya dolaşarak hastaları gözden geçirdi. Kimi ağzından salyalar akarak dolaşıyor, kimi kendi kendine gülüyor, kimi de anlaşılmaz sözlerle mırıldanıyordu. Ortada Charles'a ilişkin herhangi bir belirti yoktu.

Akşamüstü dokuzuncu ve sonuncu hastahaneye vardılar. McNally niçin geldiklerini anlatmak üzere başvuru masasına gitti. Ed de uzaktaki bir duvara

yaslanıp beklemeye başladı. Birdenbire kaburgalarına bir tüfeğin namlusu dayandı. Başını kaldıran Ed; elinde silâhı üzerine eğilen bir askerle karşılaştı.

Beş günden beri Ed silâhlı askerler görmüştü. Her sabah Christian Science Okuma Salonu'na yürürken onların yanından geçiyordu. Geceleri de silâh sesleri uykusunu delip uyandırıyordu onu. Şimdi ise dokuz hastahaneyi boşu boşuna dolaşıp patlayacak duruma gelmişti. Birden uzanıp tüfeği askerin ellerinden söküp aldı ve namluyu yere çevirdi. Karşısındaki daha tepki göstermeye fırsat bulamadan Mc Nally koşup araya girdi. Sonra sonuncu hastahaneyi de dolaştılar.

Güneş batarken otele döndüklerinde Ed odasında bir yabancıyla karşılaştı. Adam, «Telefonunuzu onarıyorum.» dedi.

Ed, «İyi çalışıyordu. Bozuk değildi.» diye yanıtladı.

«Hayır, onarmak gerekiyor.» Yabancı alıcıyı söktü ve içini karıştırmaya başladı. Sonra da, «Artık şimdi iyi çalışır.» diye açıkladı

O akşam, her zamanki gibi, Ed ile Joyce beraber yemek yediler. «Bugün öğleden sonra benim telefonumu da onardı.» dedi Joyce.

Ed omuzlarını silkti. «Buraya geldiğimde telefonlarımızın dinleneceğini düşünmüştüm, ama çok daha önce bu işe başlayacaklarını sanıyordum. Bu denli beceriksizce davranacaklarını hiç ummazdım.» Ed durdu, yemeğinden bir lokma aldı. «Hem de telefonlarımızı Şili Hükümeti'nin dinleyeceğini bekliyordum, bizimkilerin değil. Şimdi o denli emin değilim.»

Bir sonraki günün sabahı, morgdaki parmak izleri araştırmasının sonuçlarını bildirmek üzere, Fred Purdy telefonla Ed'i aradı. «Bir sonuca varamadık. Oğlunuzun izine rastlanmadı.»

«Diş doktorunun kayıtları da yardımcı olabilir mi acaba?»

«Hiç sanmam. Eğer parmak izleri uymuyorsa, dişler de uymaz.»

Purdy'nin yanıtı akla yatkındı, ama artık ortada başvurulacak daha iyi bir yol kalmadığından ötürü, Ed ve Joyce günün ilerlemiş saatlerinde Charles'ın Santiago'daki diş doktoru Abud Tapia'ya gittiler. Ziyaret nedenini öğrenince, Dr. Tapia, «Çok üzgünüm.» dedi. «Charles'ın dosyası iki gün önce yok edildi.»

«Bu sizce doğal mı?»

«Elbette. Ama size bir şey söyleyeyim. Kimi zaman askerlere de bakarım. Oğlunuz hakkında bilgileri var mı yok mu, sorarım onlara.»

Günün geri kalan bölümü olaysız geçti. Bir sonraki günün sabahı Purdy, Charles'ı Şili'nin güneyine gitmek üzere uçağa binerken gören bir adamın telefon ettiğini haber vermek için aradı. Havaalanındaki kayıtları inceleyen bir Konsolosluk görevlisi, bilgi veren kişinin yanıldığını çok geçmeden ortaya çıkardı. Aynı gün daha sonra, Ed ile Joyce bir «kollektivo» ile rastlantı sonucu Santiago'nun polis kordonuyla çevrilmiş bir bölümünden geçtiler. Polis, pusuya yatıp ateş açanlarla çarpışıyordu. Sonunda kimseye bir zarar gelmedi. «Gerçekte,» diyor Ed, «kendimi son derece güvenlikte hissediyordum. Sanırım Büyükelçiliğimizin Şili'de bir zarar gelmesini isteyeceği son kişi benim. Beni iyi koruyorlardı.»

O gece, Ed birden çıkagelen ziyaretçileri için odasında tuttuğu kayısı suyu stokunu tazeledi. Geç saatlerde Purdy telefonla aradı. «Ulusal Stadyum'a girebilmeyi sağladım. Yarın saat 13.00'de hazır olun.»

Ed teşekkürlerini sundu ve «Zamanında hazır olurum.» dedi.

«Güzel. Fakat şimdiden sizi uyarmak isterim. Bir sonuç alacağımızı hiç sanmıyorum.»

12 Ekim günü, öğleden sonra, Ed, Purdy ve Dale

Shaffer bir otomobille stadyuma gittiler. Binayı çepeçevre saran dikenli tele vardıklarında, Konsolos arabadan indi ve nöbetteki askerlerle tüm geçiş işlemlerini tamamladı. Sonra dönüp Ed'e ve Shaffer'e kendisini izlemeleri için elini salladı. Stadyumun arkasındaki giriş yerine gitmek üzere bir Sherman tankının yanından geçtiler.

Purdy, «Burası kumanda yeri. İçeri girmeden önce Albay Espinoza'nın onayını almamız gerekiyor.» diye açıkladı.

«Zorluk çıkarır mı?» diye Ed sordu.

«Sanmam. Ama bilinmez.»

Sert bakışlarına, vahşi ve siyah bıyıklarına karşın, Espinoza'nın herkesi hoşnut etmek ister gibi bir görünümü vardı. Konuklarına «Hoş geldiniz.» dedi, sonra daha önce stadyumda tutuklu kalmış olan Amerikalıların imzaladığı çıkış evrakını gösterdi. Bu evrakı karıştırırken, Ed, Joseph Francis Doherty, Jim Ritter ve David Hathaway'in adlarını seçebildi. Frank Teruggi ya da Charles'la ilgili herhangi bir kayıt yoktu. Evrakı geri veren Ed'in gözleri Espinoza'nın belinde sallanan kocaman tabancaya takıldı. Subayın vereceği komutu beklediler.

Albay, «Gelin benimle.» dedi. Bir yanında Purdy, öbür yanında Shaffer'la Ed, Albay'ın arkasından yürüdüler. Stadyumdaki sıraların altından uzanan uzun bir koridorun girişinden geçtiler, pistin yanından ve alanın hemen hemen ortasına rastlayan kapıdan gün ışığına çıktılar.

Gözlerini güneşe göre ayarlayan Ed, çevresine baktı. Yaklaşık iki bin tutuklu oturuyordu sıralarda. Yüz dolayında asker de onların aralarına dağılmıştı. Oyun alanı bomboştu.

Sıralar arasında on basamak yukarda kurulmuş olan bir platforma tırmanan Espinoza, eline mikrofonu aldı ve stadyuma oğlunu aramaya bir Amerikalı'nın geldiğini, konuşmasına izin verildiğini açıkladı.

Umutla titreyen Ed, mikrofona yaklaştı ve konuşmaya başladı :

«Charles Horman, ben senin babanım. Beni duyacağını ümit ediyor ve kim olduğumu anlaman için de geçmişte arkadaşın olan kişilerin adlarını saymaya başlıyorum.»

Her soyadından sonra ara veren Ed, Roger Lipsey, Orland Campbell ve Tom Vachon'un adlarını söyledi. Hepsi Allen-Stevenson Gramer Okulu'ndan ve Exeter'den Charles'ın arkadaşıydı. Sonra Ed şöyle devam etti :

«Eğer buradaysan, sözüme güven. Güvenliktesin. Bana doğru gel şimdi.»

«Fazla umutlu değildim.» diye Ed daha sonraları anımsıyordu. «Ama işte o anda sıraların arasından genç bir adam çıktı ve bana doğru koşmaya başladı. Oldukça uzakta olduğu için, onu iyi göremiyordum. Fakat tıpkı Charles gibi her yanı sallanarak koşuyordu. Kollarını ve bacaklarını ayrı ayrı oynataraktan... İşte o görkemli anda, onu bulduğumu sandım. Sonra koşan genç yaklaştı. O zaman oğlum olmadığına karar verdim. Onu andıran biriydi. Espinoza'ya bir şey sormak istediği için çıkıp gelmişti. O andan sonra da artık Charles'ı hiç göremeyeceğimi anlamıştım.»

ONYEDİNCİ BÖLÜM

YOLCULUĞUN SONU — 13 - 21 EKİM 1973

Charles'ın aranması zorlukla sürdürüldü. 13 Ekim Cumartesi, Ed bir Şili göçmen köyünü dolaştı. Bir sonraki günün sabahı kiliseye gitti ve Armstrong' larla öğle yemeği yedi. 15 Ekim sabahı Nathaniel Davis'i bir kez daha ziyaret etti. «Sanki olduğu yerde dönen bir kürenin üstünde yürüyorduk. Bir yere ulaştığımız yoktu. Bana her şeyde yalan söyleniyor gibi geliyordu artık. Ne denli tatsız olursa olsun, Büyükelçiyle bir kez daha karşı karşıya gelmekten başka çare kalmamıştı.» diye anımsıyordu Ed, daha sonraları.

Ed, Büyükelçi'nin odasına alındı ve arkasında Büyükelçi'nin görkemle oturduğu masanın karşısına buyur edildi.

«Sizin için ne yapabilirim, Bay Horman?»

Sözcükleri yine dikkatle seçerek Ed konuşmaya başladı: «Bay Büyükelçi, on günden beri Şili'deyim. Artık bir bakışta büyüklüğü ve hükümeti hakkında rahatça konuşabilecek değin bu ülkeyi tanıdım. Charles'ın nerede olduğunu Şili askeri çevreleri biliyorlar. Bu konuda hiç kuşkum yok. Sizin de onları bunu açıklamaya zorlamaktan kaçınmanız için hiçbir neden göremiyorum. Geçmişiniz ve niçin Santiago'ya gönderildiğiniz hakkında da az çok bilgi sahibiyim. Bunların hiçbiri beni ilgilendirmiyor. Beni ilgilendiren, Amerika Birleşik Devletleri'nin başlıca temsilcisi olarak, sizin büyük bir olasılıkla Şili'deki en güçlü kişiler arasında yer almanızdır. Tüm güçler sizden

yana. Sizin yapacağınız bir telefon konuşması bu işi sona erdirebilir.»

Ed konuşmasını sürdürürken, sesi titriyordu: «Öyle sanıyorum ki, oğlum artık yaşamıyor. Ama ülkeme dönüp eşimin yüzüne bakamam, ortada bir gerçek olmadan. Sizden insanlığınıza sığınarak yardım etmenizi rica ediyorum.»

«Neler duyduğunuzu gayet iyi anlıyorum.» diye Büyükelçi Davis yanıt verdi. «Ve ben de sizden, elimizden gelen her şeyi yaptığımıza emin olmanızı istiyorum.»

Büyükelçilikten çıkan Ed yeniden Joyce'la buluştu ve kendini bir başka görüşmeye hazırladı. Üç hafta önce, daha Terry Şili'den ayrılmadan, Joyce'u Şili Ordusu'ndan Binbaşı Luis Contreras Prieto telefonla aramıştı. New York'ta bir şirkette çalışan kardeşiyle Horman'ların bir dostunun ilişki kurduğunu, bu nedenle onu aradığını söyleyen Binbaşı Prieto, Joyce'a Charles'ın ortadan kayboluşuyla ilgili sorular sormuş, bir gün sonra yeniden telefon edip bilgi vereceğini söylemişti. 26 Eylül akşamı Prieto'nun eşi telefon etti ve Binbaşı Prieto'nun solcuların denetimindeki bir fabrikaya yapılan helikopter hücumunda ayağından yaralandığını, ama yine de askeri kaynaklara danıştığını ve Charles'ın hayatta olduğunu öğrendiğini haber verdi.. Hakkındaki dosya tamamlanınca, Charles özgürlüğüne kavuşacaktı.

İçi sevinçle dolan Joyce, haberi hemen Fred Purdy'ye yetiştirdi. Bir gün sonra, Konsolos telefonla Joyce'u aradı. «Prieto'ya telefon ettim. Bir yanlışlık var. Kocanız hakkında bilgisi yok.»

«Olanaksız.» diye haykırdı Joyce.

«Bir de siz arayın kendisini, Bayan Horman. Daha on dakika önce konuştum.»

Joyce, Prieto'nun numarasını çevirdi. «Beni yanlış anlamadınız.» dedi Bayan Prieto. «Ama ben size

yanlış bilgi verdim. Size bir başkası hakkında bilgi aktarmışım.»

«Ama ben Charles'ın adını bir kâğıda yazıp kocanıza vermiştim.»

«Biliyorum. Çok üzgünüm. Elde edilen bilgi yanlıştı.»

O günden sonra Prieto'nun bir yardımı dokunmadı. Ama 3 Ekim'de, Joyce onun evine gitti. Binbaşı, «Bende daha başka bilgi yok.» dedi. «Yapabileceğim tek şey, Albay Ewing'e bir tavsiye mektubu yazmak olabilir. Kendisi, yeni hükümetimizin Genel Sekreteridir. Belki onun size bir yardımı dokunabilir.» Joyce aldığı mektupla, Ewing'in çalışma yerine gitti, ama kabul edilmedi. Albayla iki kez daha görüşme girişiminde bulunan Joyce başarıya ulaşamadı. O günden beri de Prieto'dan bir ses çıkmamıştı. İşte şimdi Nathaniel Davis'den alacağını alan Ed, bir de Prieto'yu ziyaret etmeyi aklına koymuştu. Belki de yüz yüze yapılacak bir görüşme Albay'ı hareketete geçirebilirdi. Ed'i kapıda karşılayan Bayan Prieto, onu Albay'ın çalışma odasına aldı. İyi İspanyolca bilmediğinden ötürü Ed, karşılıklı konuşmanın daha çok Joyce tarafından yürütülmesini yeğlemişti.

«Yanlışlıktan ötürü üzgünüm.» dedi Binbaşı. «İlk verdiğim bilgi, dostlarımdan öğrendiklerime dayanıyordu. Şimdi aynı dostlarım bana yanıldıklarını söylüyorlar. Oğlunuzun tutuklanışına tanıklık edenler de bunu kanıtladılar. Onu götüren kamyonun üzerinde askeri işaret yoktu. Şili'de askerler daima silâhlı kuvvetlerin araçlarını kullanırlar. Tek bir kamyonla da dolaşmazlar.»

«Binbaşı Prieto.» diye Ed araya girdi. «Sanırım, ailemin ve benim çektiğim acıyı anlayamamışsınız. Oğlum bir aydan beri ülkenizde kayıp. Annesi, eşi ve ben ona sonsuz bir sevgiyle bağlıyız. Bize yardım etmeniz için size yalvarıyorum.»

Yanıt verecekmiş gibi ağzını açan Binbaşı, konu-

şacağı yerde ayağa kalktı ve odanın öbür ucuna yürüdü. Telefonu eline aldı ve Askeri Haberalma Örgütü'nün telefon numarasını çevirdi. Yaklaşık on dakika süreyle Sala adlı biriyle konuştu, sonra yerine döndü.

«Yarın sabah oteldeki odanızdan ayrılmayın. Askeri Haberalma'dan iki kişi gelip sizinle görüşecek.»

Binbaşı'nın evinden ayrıldıktan sonra, Ed telefonla Purdy'yi arayıp son gelişmeler hakkında bilgi verdi. Prieto'nun güvenilirliği konusunda kuşkusunu belirten Konsolos yine de Ed'in başvurduğu yolların her hangi bir zarara yol açmayacağına inandığını söyledi.

«Bir şey daha sormak istiyorum.» diye dayattı Ed. «Geçen haftalarda Şili askerleri sivil plakalı kamyonları da kullandılar mı?»

«Kullanılabilir araba kıtlığında, tekerlekleri dönen her taşıttan yararlanıyorlar.»

«Peki, ya aşırı solcuların ya da soyguncuların asker kılığına girip Charles'ı kaçırmış olmaları mümkün mü sizce?»

«Böyle bir şey yapmaları için akıllarını kaçırmış olmaları gerekir. Çok riskli bir iş bu.»

«Teşekkürler.» dedi Ed. «Ben de öyle düşünmüştüm.»

Bir sonraki sabah, saat 10:30'da Askeri Haberalma'dan iki ajan Crillon Oteli'ne geldi. Doğruca Ed'in odasına çıkan ajanlar kendilerini SIM'den Raul Manesas ve Jaime Ortiz diye tanıttılar ve Charles'la ilgili sorular sormaya başladılar. Diğerine kıyasla daha uzun boylu olan Manesas'ın soluk yüzü, parlak siyah saçları ve fırça gibi bıyıkları vardı. Kırmızı yüzlü Ortiz ise kısa boylu, tıknaz ve daha konuşkandı. Ed ve Joyce tam 90 dakika süreyle, Charles'ın kayboluşuyla ilgili soruları yanıtladılar.

Günün daha ileri saatlerinde Purdy telefon etti.

«Eğer mümkünse, Konsolosluğa gelmenizi rica edeceğim.» Saatler 17:15'i gösterirken Purdy ile buluşmaya giden Ed, Konsolos Yardımcısı James Anderson ve Timothy Ross adlı biriyle tanıştırıldı.

Purdy, «Bay Ross İngiliz gazetecisidir.» diye açıkladı. «Şili'deki solcu çevrelerle iyi ilişkiler içindedir. Oğlunuzla ilgili bazı ilginç bilgiler elde etmiş. Daha henüz hiçbiri doğrulanmadı ama. Büyükelçi Davis her ikinizin buluşmasının verimli olacağını düşündü.»

«Mümkün olan her ipucunu izlemeye hazırım.» diyen Ed, Ross'a döndü. «Öğrendikleriniz nelerdir?»

«Oğlunuzun sağ ve iyi olduğu...» diye gazeteci yanıt verdi. «Anlatayım. Dört gün önce, Bay Anderson ilişki kurduğum kişilere Charles'ın nerede olabileceğini sormamı istedi benden. Onun ricası üzerine, Şili'den kaçmak isteyen siyasi göçmenlere yardımcılık eden biriyle konuştum. Bu kişinin bana söylediğine göre, kendisi Santiago'dan yasa dışı yollarla kaçmaya hazırlanan üç Amerikalı'ya kimlik kartı hazırlamış. Bunlardan biri sizin oğlunuzmuş.»

«Peki, Charles şimdi nerede?»

«Şili'nin kuzeyinde...»

«Ülkeden ne zaman ayrılacakmış?»

«Önümüzdeki hafta içinde...»

«Sizin anlattıklarınızı doğrulamak üzere onunla ilişki kurmam mümkün mü?»

«Hayır.»

Kendisine söylenenleri değerlendiren Ed, İngiliz gazeteciye şöyle dedi: «Bay Ross, bana anlattıklarınıza inanmak isterim, ama bu mümkün değil. Oğlumun Şili'den kaçması için ortada hiçbir neden yok. Ayrıca, ciddi bir solcu örgütün Charles gibi politik kimliği çok yeni olan birini kaçırmaya kalkarak gereksiz bir riske gireceğini de hiç sanmıyorum. Tüm kalbimle sözlerinizin doğru olduğuna ve yanıldığıma inanmak isterim, ama bu mümkün değil.»

«Sanırım zamanla kimin doğru olduğu ortaya

çıkacaktır.» dedi Anderson.

«Sanırım öyle.» diye yanıtladı Ed.

Bir hafta önce Ross'un söylediklerinden ümitlenmek mümkün olabilirdi. Ama Ekim ortalarında, Ed uzun ve çileli yolculuğunun sonuna yaklaştığını hissetmişti. Sonun saati ve yeri henüz belli değildi, ama artık olumsuz sonuç kaçınılmazdı.

17 Ekim gününün sabahında Ed, Ford Vakfı'nın Santiago'daki şubesine uğradı. Daha New York'tayken Charles'ın bulunmasını çabuklaştırmak için telgraf çekilmesini sağlamak amacıyla oraya buraya başvurduğunda, Ford Vakfı'nın Başkanı McGeorge Bundy de Ed'in görüştüğü kişiler arasındaydı. Bundy son derece destekleyici bir biçimde davranmış ve, eğer yardıma gereksinimleri olursa, Horman'ların Vakıf'ın Şili'deki müdürü Peter Bell'e başvurmalarını salık vermişti. Ayrıca, Ed Santiago'ya gittikten sonra Bundy her hafta telefonla Elizabeth'i arıyor ve Charles'ın durumu hakkında bilgi alıyordu.

Artık elinde izleyecek hiçbir ipucu kalmayınca, Ed, Bell'e bir nezaket ziyareti yapmaya karar verdi. Vakıf'ın çalışma yerinde, Ed'i Peter Hakim adlı bir yardımcı karşıladı.

«Bay Bell Şili'de değil. Ben yardımcı olabilir miyim?»

«Pek sanmıyorum.» diye Ed açıkladı. «Ben sadece Vakıf'takilere oğluma gösterdikleri ilgi için teşekkür etmek üzere uğradım. Ailemin ve benim sizlere şükran borcumuz var.»

«Niçin içeri girmiyorsunuz?» diye Hakim onu çağırdı. «Şöyle biraz konuşurduk.»

Hakim'in odasına giren Ed, orada Lovell Jarvis adlı bir Ekonomi İzlencesi Danışmanı ile tanıştırıldı. El sıkıştıktan sonra oturdular.

«Amerikan Büyükelçiliği'nin oğlunuzun aranmasıyla ilgili olarak gösterdiği çabayı nasıl değerlendi-

riyorsunuz?» diye sordu Hakim.

«Aramızda kalması ricasıyla, hiç de özen göstermediler.»

«Ne bakımdan?»

Elinden geldiğince haksızlık etmeden, Ed kendisinin ve Joyce'un karşılaştığı sorunları anlattı. Sonunda da, «Çok meşgul olmalısınız, ama yapabileceğiniz her çeşit yardıma gereksinimimiz var.» dedi.

Görüşmenin sonunda Jarvis Ed'le beraber odadan çıktı ve «Lütfen benimle beraber gelin.» diye onu çağırdı. Kendisini nelerin beklediğini bilmeyen Ed adamın arkasından yürüdü. Koridorun sonundaki büyük toplantı odasına girdiler. İçerde kocaman beyzi bir masa, masanın çevresinde de on koltuk vardı.

Jarvis, «Oturun.» diye konuştu.

Ed istenileni yerine getirdi.

«Tenis oynadığım bir dostum var.» diye Jarvis başladı. «Bu dostumun kimliğini açıklamayacağım. Santiago'da İngilizce konuşulan bir Büyükelçilik'te çalıştığını ve Şili askeri çevreleriyle iyi ilişkiler kurmuş biriyle yakınlığı olduğunu belirtmekle yetineceğim. **Oğlunuz 20 Eylül günü Ulusal Stadyum'da idam edilmiş.**»

Ed bir süre konuşmadı. Sonunda, «Bana anlatmak istediğiniz başka bir şey var mı?» diyebildi.

«Üzgünüm, söylemek isterdim, ama söyleyemem.»

«Dostunuzla ya da onun yakınıyla görüşmem mümkün mü?»

«Hiç sanmam. Sizi anlıyorum, ama çok tehlikeli günlerde yaşıyoruz.»

«İstediğiniz yere giderim. İsterseniz, gözlerimi kapatıp ellerimi arkama da bağlayabilirsiniz.»

«Elimden geleni yapmaya çalışacağım.» dedi Jarvis. «Ama kuşkuluyum. Kendimi çok kötü hissediyorum. Beni anlayacağınıza eminim. Büyük bir trajedi bu.»

Ed, duygularını elinden geldiğince bastırmaya

çalışarak, Ford Vakfı'ndan ayrıldı ve Konsolosluk'ta Fred Purdy'ye telefonu açtı. «Biraz önce inanılır bir haber aldım.» diye başladı. «Oğlum 20 Eylül günü Ulusal Stadyum'da idam edilmiş. Konuyla ilgilenmenizi istiyorum.»

«Kim söyledi?»

Ed yanıt vermedi.

«Haberi kimden aldınız?» diye Purdy dayattı.

Ed, telefon alıcısı kulağında, düşünmeye başladı. Tam 12 günden beri topladığı her çeşit bilgiyi eksiksiz olarak Büyükelçiliğe ve Konsolosluğa aktarıyordu. Ama bir türlü bir sonuca ulaşılamamıştı. Şimdi elde ettiği bu bilginin de havaya uçup gitmesine artık dayanamazdı. Sonunda, «Kaynağını açıklamak istemediğim bir yerden...» diye yanıt verdi.

Sonra otele döndü ve Jarvis'le konuştuklarını Joyce'a açıkladı. «Ümidini kesme.» dedi. «Daha ortada kesin bir şey yok.»

Göz yaşlarını tutamayan Joyce, «Belki kesin değil...» dedi. «Ama herhalde doğru.»

Her ikisinin konuşması, Manesas ve Ortiz'in gelişiyle yarıda kaldı. Ortiz, «Bir iki hafta önce morga getirilen ve sonra gömülen bir ceset üzerinde araştırıyoruz.» dedi. «Boyunun uzunluğu ve kilosu, oğlunuzunkilere uyuyor. Üzerinde beyaz gömlek, kahverengi pantolon ve basma iç çamaşırı var. Ortadan kaybolduğunda ne giyiyordu acaba?»

Ed, Joyce'a döndü. Joyce, «Onun üzerindekiler değil.» dedi. «Belki iç çamaşırları onun olabilir, ama öbür giysiler onun değil.»

«Parmak izlerine yeniden bakacağız.» dedi Ortiz.

Olaylar kaçınılmaz sonucu doğru yaklaşıyordu. Bir sonraki günün sabahı Ed, kahvaltıdan sonra Joyce'un odasına gittiğinde onu iki adamın arasında göz yaşları içinde buldu.

Adamlardan uzun boylusu, «Ben Haberalma'

dan Müfettiş Mario Rojas.» diye kendini tanıttı. «Bayan Horman'ı sorguya çekmek üzere merkeze götürmekle görevlendirildim.»

Ed telefona sarıldı ve otelin santralından Purdy'yi aramalarını istedi. Durumu Konsolos'a anlattıktan sonra, «Joyce'un kendi isteği dışında herhangi bir yere götürülmesini istemiyorum.» dedi.

Purdy, «Rojas ile konuşayım.» diye yanıtladı. Alıcıyı Müfettişe uzatan Ed, karşılıklı konuşmanın salt bir yanını izlemeye başladı. «Evet, Konsolos Purdy... Anlıyorum... Elbette... Dediğiniz gibi yaparım.» Sonra alıcı el değiştirdi. «Rojas ve yardımcısı şimdi yanınızdan ayrılacaklar.» diye Purdy açıkladı Ed'e. «Ben otele gelinceye dek bir yere ayrılmayın.»

Yarım saat sonra Purdy oradaydı. «Rojas'ın merkez dediği yer, Şili'nin FBI'dır. Rojas'a ikimiz gitsek olmaz mı?» Joyce'u otelde bırakıp, «Şili'nin FBI'sı»na gittiler. Kapıdan kolayca geçmelerini Purdy sağladı. Uzun bir koridorda yürüdükten sonra üst kata çıktılar, baştan aşağı döşenmiş ve bir kirişi yerden tavana uzanan bir odaya girdiler. Mario Rojas eski ve kocaman bir masanın arkasına çökmüş oturuyordu.

«Sabahki davranışım için özür dilerim.» diye söze başladı. «Dışişleri Bakanlığı tarafından oğlunuzun ortadan kayboluşuyla ilgili talihsiz sorunu çözümlemek üzere her çabayı göstermem emredildi. Hem de en kısa sürede... Amacım Bayan Horman'a bir iki soru sormaktı. Belki daha sonra onu buraya getirebilirsiniz.»

Ed bu isteği kabul etti ve öğle üzeri Joyce'la birlikte yeniden geldi. Ama Rojas yoktu. «Bir iki saat sonra gelir.» dediler. Saat 16:00'da bir kez daha Şili'nin FBI'sına uğradılar. Eski model daktilo makinesine bir soru kâğıdı takan Müfettiş beceriksizce yazmaya başladı.

«Kocanızın adı?»

«Charles Edmund Horman.»

«Kaybolduğu tarih?»
«17 Eylül 1973.»
«Şili'deki adresiniz?»
«4126 Vicuna Mackenna.»

Sorgu yirmi dakikadan beri sürüyordu ki, bir başka müfettiş çıkageldi. «Bay Horman'ı telefondan arıyorlar.» diye açıkladı.

Özür dileyerek yerinden kalkan Ed, koridorun sonunda bir başka küçük çalışma odasına alındı. Yerde boş bira şişeleri yuvarlanıyordu. Alıcıyı kulağına götüren Ed, «Buyrun, ben Ed Horman.» dedi.

«Alo, Bay Horman? Ben Fred Purdy. Nasıl gidiyor orada?»

«Bildiğiniz gibi. Ya sizde?»

«Korkarım, iyi haberlerim yok. Morgdaki bir parmak izi araştırması sonucunda cesetlerden birinin oğlunuza ait olduğu anlaşılmış. Biraz önce bildirdiler. Sizinle görüşmek isterim. Oraya gelmemde bir sakınca var mı?»

«Bekliyorum.»

Kesiştikleri yerin tam ortasında merdivenin yer aldığı ikinci katın koridorları, uzun bir «L»yi oluşturuyordu. Rojas'ın odası koridorlardan daha uzun olanının sonundaydı. Purdy gelinceye dek, Ed onu merdivenlerin başında bekledi ve sonra Purdy ile, hâlâ Müfettiş'in odasında bulunan Joyce'un göremeyeceği bir yerde konuştu.

«Çok üzgünüm, Bay Horman.» diye başladı Purdy.

«Ne zaman öldürülmüş?»
«Eylül'ün onsekizinde.»
«Ulusal Stadyum'da mı?»
«Evet... 3 Ekim'de gömülmüş.»
«Nereye?»
«Belediye Mezarlığı'na.»
«Mezara mı konmuş?»

«Hayır... bir duvarın içine yerleştirmişler. Bazen böyle yapıyorlar.»

«Charles olduğuna emin misiniz?»

«Korkarım ki, evet. Bugün öğleden sonra morgda kesin bir parmak izi yoklaması yapıldı.»

Duygularının kabardığını hissedeı Ed, yine içindekileri bastırmayı başardı. Sonra, kararlı bir biçimde, sorgunun sürdüğü Rojas'ın odasına girdi.

«Buradan çıkıp gitmenizi istiyorum.» diye açıkladı Müfettiş'e. «Buradan çıkıp gitmenizi istiyorum ki, oğlumun karısıyla yalnız konuşabileyim.» Rojas çıkıp gitti. «Charles ölmüş.» dedi Ed.

Purdy arabasıyla onları otele getirdi. Ed otelden Elizabeth'in New York'taki erkek kardeşini aradı. «Benim için yapmanı istediğim bir şey var.» dedi. «Charles ölmüş. Elizabeth'e söyleyecek durumda değilim... Beş bin mil uzaktan telefonla ona bunu söyleyemem. Kendimi kaybederim. Bunu benim için sen yap.»

Bu işi bitirdikten sonra, bir de Joyce'un Minnesota'daki babasına telefon etti. Sonra Joyce'la beraber aşağıdaki yemek salonuna inip akşam yemeğini yediler.

Bir sonraki günün sabahı, 19 Ekim'de, Ed günlük ziyaretini yerine getirmek üzere Christian Science Okuma Salonu'na gitti. Daha sonra, Manesas ve Ortiz otele geldiler ve Charles'ın ölümünü doğruladılar.

«Parmak izlerinden anlaşıldı.» diye Ortiz açıkladı. «Stadyum'da vurmuşlar. Çok üzgünüm. Böyle şeylerin olmaması gerekir.»

Onlar otelden ayrılmadan önce Purdy telefon etti. «Morga gittim.» dedi. «Parmak izi araştırması kesin sonuç verdi. Otopsi raporu ile bizimki tıpatıp uyuyor birbirine.»

Ed, «Daha önce yaptırdığınız parmak izi araştır-

ması niçin aynı sonucu göstermedi?» diye sordu.

«Morgda fişleri yanlış sıralamışlar. Yarın Amerika'daki diş doktoru raporlarını da inceleyeceğiz. Ama artık ortada kuşku kalmadı. Ceset oğlunuza ait.»

«İlk fırsatta memlekete dönmek istiyorum.»

«Size ve Bayan Horman'a hemen yer ayırtırız.»

«Ama Şili Havayolları'nda olmasın. Bu berbat ülkede başımıza gelmedik kalmadı. Herhangi bir Amerikan havayollarıyla dönmek istiyorum.»

«Peki.» dedi Purdy. «Braniff Havayolları'nda yer ayırtırım sizlere.»

Bir sonraki günün sabahı, Ed son kez Christian Science Okuma Salonu'na uğradı. Sonra büyük bir valizle Charles'ın giysilerini, Birleşmiş Milletler göçmen merkezinde dağıtılmak üzere, Warwick ve Rosalie Armstrong'a götürdü. Otele döndüğünde Şili FBI'ından Mario Rojas kendisini bekliyordu. O da Purdy'nin söylediklerini doğruladı. «Korkunç bir trajedi bu. Oğlunuz bir hiç yüzünden öldürüldü.» dedi.

Öğle yemeğinden kısa bir süre sonra Purdy onları havaalanına götürmek için geldi. Moneda'nın önünden geçerken, iki otobüs dolusu askerle karşılaştılar. Askerlerin üzerinde savaş giysileri vardı. Havaalanında dikenli teller ve askerler arasından geçerek terminal binasına girebildiler. Ed yanındaki son Şili parasıyla Konsolos'a kahve aldı. Sonra Joyce'la beraber Braniff Havayolları'nın 988 sefer sayılı uçağına binip Şili'den ayrıldılar.

Amerika Birleşik Devletleri'ne uçuş 15 saat sürdü. Peru'ya kısa bir süre için indiklerinde, Lima Havaalanı'nda dolaşırken, Miami'den gelen biriyle konuşan Ed, Archibald Cox ile Elliot Richardson'ın Başkan Nixon'un kurbanları arasında yer aldığını öğrendi. Uçağa binince, haberi Joyce'a verdi.

Aldığı haberle ilgilenmeyen Joyce, «Kendimi hiç iyi hissetmiyorum.» dedi. «Galiba beni zehirlediler.»

«Daha neler!»

«Evet, zehirlendim ben. Ölüyorum galiba. Eğer ölürsem, otopsi yapsınlar. Söz mü?»

«Meraklanma.» dedi Ed. «Geçer birazdan.»

«Hayır, söz ver bana. Otopsi yapsınlar.»

«Peki, söz veriyorum.»

Biraz sonra Joyce, başı Ed'in omzunda, uykuya daldı.

Uçak New York'taki Kennedy Havaalanı'na sabahın 9'unda indi. Elizabeth onları karşılamaya geldi. Bazı bakımlardan son iki hafta onun için, Ed ve Joyce'dan daha zor geçmişti. Onlar hiç olmazsa oradan oraya koşmuşlardı. Elizabeth ise evde yalnız kalmış, eşinin her gece Santiago'dan onu telefonla aramasını beklemiş ve hayal dünyasında Charles'ın And Dağları'nı aşarak güvenliğe geçişini izlemişti.

Havaalanı bekleme salonunda, yanındaki erkek kardeşiyle dururken, Elizabeth uçaktan inen yolcuları seçmeye çalışıyordu. Sonra birden Ed'i gördü. «Neredeyse onu tanıyamayacaktım.» diye anımsıyor. «Bambaşka bir insan gibi duruyordu. Yüzünde hiç renk kalmamıştı. Gözleri yerlerinden fırlayacak gibiydi.»

Koşup ona sarıldı. Çevrelerindeki herkesi ve her şeyi unutarak... Sonra Joyce'u anımsadı.

Elizabeth, daha sonra, «Onun yüzüne bakamam gibi geliyordu bana.» diyecekti. «Evet, ölen oğlumdu. Bir annenin bundan daha zor kabul edebileceği bir şey var mıdır? Joyce da onun ölümüne tanık olmuştu. Ama o anda birden anımsadım ki, Şili'den dönüp de kocasız, işsiz ve bir de yuvasız kalan oydu. Charles'ın onu, onun da Charles'ı ne denli sevdiğini anımsadım. Ona doğru döndüm ve işte o anda, Charles nasıl bizim bir parçamız olduysa, onun da o denli bizim olduğunu anladım.»

Elizabeth kollarını açtı. Joyce ileriye doğru atıldı ve ağlamaya başladı.

ONSEKİZİNCİ BÖLÜM

KALINTILAR

Terry öğle saatinden kısa bir süre sonra Horman'lara geldi. Joyce ve Ed henüz yerleşmemişlerdi. Bavulları girişte açılmamış duruyordu. «Döndüğünüze sevindim.» dedi Terry. «Sizlere kavuşmak ne güzel!»

Ed'in son iki haftanın olaylarını anlatması günün geri kalan bölümünü aldı. Elizabeth akşam yemeğini hazırlamıştı ki, Charles ile Joyce'un düğününde «en yakın arkadaş» olarak bulunan Jerry Cotts, başsağlığı dilemek amacıyla uğrayıverdi. Onu görünce, Joyce gözyaşını yine tutamadı. Önündeki yıl herkesten çok Joyce için çok zor geçecekti. Büyük bir bunalım içinde, bir sosyal amaçtan diğerine atlayacak, kimi zaman sanatçı, kimi zaman filmci, kimi zaman da devrimci olmaya kalkacak, ama sonunda yine bilgisayar uzmanlığında karar kılacaktı. Bu arada da Elizabeth ve Ed'le beraber oturdu. Charles'ın annesiyle babası, geceleri onun sık sık uykuda haykırdığını duyarak uyanacaklardı.

Öte yanda, ne denli gereksiz olursa olsun, hepsinin içini bir suçluluk duygusu kemiriyordu. Terry kendisinin Santiago'yu ziyaretinden ötürü Charles'ın Vina'ya gittiğine ve sonuçta da tutuklandığına inanmaktaydı. Joyce ise Şili'ye gitmelerine, kısmen de olsa, kendisinin neden olduğunu düşünüyordu. Ed ile Elizabeth de tek çocuklarını bir başka kültürde, bir başka ülkede yaşamasına göz yumduklarından ötürü ancak bir anne ve babanın duyabileceği kaygılar için-

deydiler. Onların bu nedenlerle kendi kendilerini suçlamaları anlayışla karşılanabilirdi ama, hiçbirini haklı bulmak mümkün değildi. Bir zamanlar Charles da şöyle yazmamış mıydı? «Başkalarını suçlamaya hakkımız olmadığı gibi kendi kendimizi de suçlamaya hiç hakkımız yok. Suçluluk duyguları korku gibidir. Bize yaşamayı sürdürmek için verilmiştir, yok etmek için değil...»

New York'a döndükten dört gün sonra Ed, oğlunun kalıntılarının Dışişleri Bakanlığı tarafından Amerika'ya getirilmesini istedi. 27 Ekim günü, Özel Konsolosluk Hizmetleri Bölümü'nden Charles Anderson telefonla yanıt verdi:

«Bir sorunla karşı karşıyayız, Bay Horman. Oğlunuzun cesedi 18 Eylül'de kimliği saptanmak üzere gömüldüğü yerden çıkarılmıştı. O günden beri soğuk hava deposunda tutulmuş, ama daha önce de 30 günlük bir süre içinde korunmaya alınmadan durmuş. Bozulmaması için ilâçlanmaya uygun bir durumda değil. Oldukça çürümüş. Şili hükümeti bu koşullardan ötürü cenazenin nakledilmesine izin vermiyor.»

«Oğlumun cenazesinin buraya getirilmesini istiyorum.»

«Sizi anlıyorum, Bay Horman. Ama Şili hükümeti bu konuda katı kurallara sahip. Şili Sağlık Bakanlığı, nakil için gerekli onayı vermiyor. Ortada iki seçenek var. Ya cesedi yakmak ya da salt kemiklerle yetinmek. Ondan sonra kalıntıları getirtebiliriz.»

«Söyleyin onlara, bu kurallardan vazgeçsinler.»

«Deneriz, ama ne denli başarılı olacağımıza değgin bir söz veremem.»

Bir ay sonra, Washington'dan hâlâ bir ses çıkmayınca, Joyce doğrudan doğruya Anderson'a yazdı: «Eşimin kalıntılarının New York'a getirilmesi konusunda Edmund Horman'a ve bana uzun süreden beri

herhangi bir yanıt verilmedi. Bu durumla ilgili gelişmeler hakkında bizleri aydınlatmanız yararlı olacaktır.» Yine hiçbir yanıt gelmedi.

3 Ocak 1974 günü Nathaniel Davis'in yerine, Şili Büyükelçisi olarak David Popper atandı. Horman'lar yeniden girişimlerde bulunmaya başladılar. Onların başvurusuna yanıt olarak Popper, Henry Kissinger'e Cunta'nın bu konuda bir şey yapmaya istekli olmadığını yazdı: «Bonilla (İçişleri Bakanı), Şili'nin Amerikan kitle iletişim araçlarında ve kamuoyunda zarar görmesini en aza indirmek amacıyla Horman'ın kalıntılarının nakline en uygun zamanı seçmek üzere işi şimdilik geciktirerek onay vermediğini söylüyor.»

Sekiz gün sonra, Kongre'deki havayı yoklayan Kissinger, şu yanıtı yeni Şili Büyükelçisi'ne telgrafla gönderdi: «Kalıntıların gönderilmesinin tepki yaratmayacağına güvence veremem. Bununla beraber, nakil için Şili'nin onay vermemeyi sürdürmesi, hem olayı canlı tutmaya yarayacak, hem de ailenin kızgınlığını artıracaktır.»

Kissinger haklıydı. Horman'ların Manhattan'daki evlerinden yönlendirilen mektupların etkisiyle Kongre'nin konuya duyduğu ilgi gelişiyordu. Salt Charles Horman'ın cesedinin gönderilmesi konusunda değil, aynı zamanda da genç adamın ölümünün çevresindeki koşullar da bu ilginin sınırları içindeydi. Mart başlarında, New York Senatörü Jacop Javis'in önderlik yaptığı bir grup senatör, kalıntılar geri verilmedikçe Şili'ye daha fazla askeri yardım gönderilmemesini istedi. Kamuoyunun sertleştiğini duyumsayan Cunta harekete geçti.

21 Mart 1974 günü, sabah saat 11:30'da Şili Haberalma Örgütü'nden Rafael Gonzales ve Amerika Birleşik Devletleri Konsolos Yardımcısı James Anderson Santiago'daki Belediye Mezarlığı'na gittiler. Özellikle Gonzales'i Horman olayı rahatsız edip durmaktaydı. 1973 yılının Eylül ayı sonlarında General

Augusto Lutz, Amerikalı'nın idam emrini verdiğinde kendisi de oradaydı. Şimdi, yaklaşık altı ay sonra, bu ölüm onun beynini kurcalıyordu.

Önce Nüfus Memurluğu'na uğrayan Gonzales, Charles Horman'ın ölüm belgesinden üç kopya yaptırdı. Sonra da morga gidilerek, kışın gömülen cesedin çıkarılması için gerekli izin belgesi alındı. Arkasından da iki görevli Belediye Mezarlığı'ndaki 9. bölgenin 188 sayılı mezarını buldular. Büyük karışıklık sırasında pek çok ceset gömülmüştü. Mezarlara da belirgin işaretler konmamıştı. «İki üç mezarı açtırmak zorunda kaldık.» diye anımsıyor Gonzales. «Sonunda onu tanıdım. Ceset oldukça bozulmuştu. Ama yine de tanınabilecek durumdaydı.»

Aynı gün öğleden sonra, Amerikan Dışişleri Bakanlığı'ndan D.S. Candey New York'a, Elizabeth'e telefon etti. «Oğlunuzun cesedi küçük bir morga alındı.» dedi. «Nakledilmeden önce, gönderileceği adresi ve 900 dolar vermeniz gerekiyor.»

Elizabeth, «Ben sizi ararım.» dedi. «Önce kocamla ve oğlumun karısıyla konuşmalıyım.»

Bir sonraki günün sabahı Candey yine telefon etti ve bu kez Ed'le konuştu. «Yarın yola çıkıyor.» dedi. «Fakat önce adresi ve 900 doları göndermelisiniz.»

«Kararımızı verdiğimizde size bilgi sunarım.» diye Ed yanıtladı. «Bu oğlumun eşinin vereceği bir karardır. Şimdi yine eski ve derin yaralarımız deşiliyor.»

«Belki de oğlunuzun eşini benim aramam doğru olur.» dedi Candey.

«Hiç de değil.» diye Ed sesini yükseltti. «Onunla konuşmanıza izin veremem. Önüne çıkardığınız bürokratik engeller yetti artık.»

Bir gün sonra, Elizabeth ve Ed'e bir telgraf geldi:

«Konu — Horman'ın kalıntılarıyla ilgili durum. Bu telgraf Şili hükümetinin Charles Horman'ın kalıntılarının Amerika Birleşik Devletleri'ne gönderilmesine izin verilmesi isteğinizi onaylamak üzere aldığı kararı doğrulamaktadır. Anımsayacağınız gibi, Santiago'daki Amerikan Büyükelçiliği'nin nakil işlemini ayarlayabilmesi için, kalıntıların hazırlanmasına ve New York'a gönderilmesine harcanmak üzere 900 dolara gereksinim vardır. Para ve yönergenizi Özel Konsolosluk Hizmetleri'ne göndermelisiniz. Lütfen bu trajik olaydan ötürü en derin başsağlığı dileklerimizi kabul ediniz. — Kissinger.»

Aynı hafta, daha sonra, Joyce, Candey'e telefon etti. «Cenaze New York Kenti Başdoktorluğu'na gönderilmeli.» dedi.

«Peki.» diye yanıtladı Candey. «Cenaze Santiago'dan 30 Mart Cumartesi saat 18.30'da yola çıkarılacak. Parayı yollamanız için o sabah saat dokuza dek süreniz var.»

Charles için yapılan anma töreni basit ve gösterişsizdi. Horman ailesinin yaklaşık 40 yıllık dostlarından biri olan Robert Louis Shayon onun eski bir radyo izlence dizisine duyduğu ilgiyi anımsattı. «İşte Oradasınız.» adlı bu radyo izlencesinin yapım müdürü olan Shayon'a göre, o günlerdeki küçük Charles izlenceyi çok çekici bulmuştu. Tarihteki önemli olayların dramatik bir kurgu içinde verilişi, onu hemen hemen büyülemişti.

Törendeki dinleyicilere anılarını anlatırken Shayon dedi ki: «Dizinin bir bölümündeki deniz subayına Teğmen Charles Horman'ın adını verdim. Radyoyu dinlediğinde, ülkesinin tarihinde de kendi adının geçtiğini öğrenince Charles'ın yüzüne yayılan gülümsemeyi hâlâ görür gibiyim.»

Shayon konuşurken, diğerleri de kendi anılarıy-

la başbaşaydılar. «Exeter'deki ilk yılında onu ziyarete gitmiştim.» diye anımsıyor halası. «On beş yaşındaydı. O yaştaki erkek çocuklar çoğu kadın akrabalarını kabullenmek istemeyebilirler. Charles da beni saklamak istedi. Sokakta yürüdüğümüzde, benden ayrıymış gibi görünmeye çalışıyordu. Mümkün olduğunca, arka sokaklardan ve bilinmeyen yerlerden geçirmeye çalıştı beni. Sonunda yatakhanesini görmek istediğimi söyledim. Charles ikirciklendi, sonra 'Peki.' dedi. 'Ama önce gidip yukarıya bir bakayım.' Yukarı çıkıp baktı ve döndüğünde, 'Tamam, gelebilirsin. Ama eğer bir gören olursa, onlara temizleyici kadın olduğunu söylersin.' dedi.»

Diğerleri daha zor dönemlerden söz ettiler. 1973 Ağustos'unda Simon Blattner, Charles'ı Şili'ye geri dönmekten alıkoymak için saatlerce dil dökmüştü. Başarıya ulaşamamanın verdiği bunalımla, elinde olmadan, Blattner Charles'ın ölüme gidişi üzerinde gereğinden fazla konuşuyordu. «Ölüme cesaretle karşı koymuştur sanırım. Büyük bir güçle ve alayla... Son anda, herhalde, 'Tanrım, ne aptalca bir ölüm.' demiştir.»

13 Nisan 1974 günü, Elizabeth, Ed, Terry ve Joyce, Brooklyn'deki Greenwood Mezarlığı'na gittiler. «Başkasının oraya gelmesini istememiştik.» diye anımsıyor Elizabeth. «Sadece dördümüz... Dayanılması zor bir andı. Onun için de yalnız olmak istiyorduk.»

Mezarlığın kapısındaki kocaman taştan kemeri geçince, Ed'in kullandığı arabadan indiler ve aileye ayrılmış olan bölüme doğru yürüdüler. Sanki biri bir işaret vermiş gibi üzerlerindeki soğuk ve koyu renkli hava birdenbire sert bir yağmura dönüştü. «Sonra,» diye Elizabeth anımsıyor. «Cenaze arabasını gördük. Arabanın arkasından da o nesneyi... bir tabutu değil, o nesneyi çıkardılar. İnce ve kötü tahta kafesler-

den yapılmış bir taşıyıcı... Üstü işaret kalemiyle çiziktirilmişti. Sadece tahtadan bir taşıyıcı ve 'Santiago'dan Charles Horman' diye bir yazı...»

İki görevli bu tabut bozuntusunu cenaze arabasından aldılar ve yeni kazılmış mezara doğru götürdüler. Artan yağmur, tahtaların üzerindeki yazıların akmasına yol açtı. Elizabeth dokunmak üzere ileri doğru eğildi, sonra elini geri çekti. Oğlunun kalıntıları toprağa indirilirken, çok kararlı bir hareketle çantasını açtı, bir küçük çiçek demetini çıkardı ve dörde ayırdı. Bir çiçek Ed'e, bir Joyce'a, bir Terry'ye ve sonuncusunu da kendine...

Dördü de çiçekleri tahta kafesin üstüne attılar ve sonra da oradan uzaklaştılar.

ONDOKUZUNCU BÖLÜM

ED HORMAN'IN ÜÇ SORUSU

Öğleleri, saat 16:00'ya dek kapıcı işbaşı yapmaz. Bu nedenle de herhangi bir kimse Horman'ların sekizinci kattaki dairesine engel olunmadan rahatça çıkabilir. İçerde, küçük bir masanın başına oturmuş olan Ed çeşitli basılı yayınları karıştırmaktadır. Bir yanda Şili, Allende ve CIA üzerine yazılmış kitaplar üstüste yığılmıştır. Öbür yanda ise oğlu Charles'ın ölümüne ilişkin binlerce sayfalık belgeyi, gazetelerde çıkmış haberleri ve yazıları ve notları içeren dosya dolabı yükselmektedir.

«Şili'den döndükten kısa bir süre sonra belge toplamaya başladım.» diyor Ed. «Bildiğiniz gibi, Joyce'la ben, Santiago'daki Büyükelçiliğimizin konuya eğiliş biçiminden hiç de hoşnut değildik. Bu nedenle işe birinin eğilmesi gerektiğine inanıyorduk. Nixon Hükümeti de Kennecott ve Anaconda gibi büyük şirketleri destekleme eğilimindeydi. Kişisel olaylara yer kalmamıştı. Üstelik ünlü olmayan insanlara karşı gösterilen umursamazlık Büyükelçilik düzeyine de inmişti açıkca. Ben bu görüşe, görevlilerdeki tepeden bakma alışkanlığından ve ilgisizlikten kuşkulandığım için, ince eleyip sık dokumadan varmıştım. Ama sonra, olaylar birbirini izlediğinde, çok daha ciddi bir olgunun varlığını sezmeye başladım. Şimdi artık eminim ki, Amerika Birleşik Devletleri hükümeti oğlumun idam edileceğini önceden biliyordu, hatta büyük bir olasılıkla bu işi planlamıştı.»

Bu sözler ağır bir suçlamayı içeriyor. Ama Ed

Horman da sorumsuzca suçlamalar yapabilecek bir insan değil. Ed Horman oldukça muhafazakâr bir endüstri çizeridir. Ilımlı bir yaşamı vardır. Oyunu sık sık Cumhuriyetçilere verir. Dört yıldan daha uzun bir süre, oğlunun neden ve niçin öldürüldüğünü araştırmıştır. Hiç yılmadan ve özenle, yüzlerce kişiye mektupla başvurmuş, sayısız telefon konuşması yapmış, sürüyle insanla görüşmüş, düzinelerle Senatörü ve milletvekilini etkilemeye çalışmış ve Charles'ın ölüm nedenlerini ortaya çıkarabilecek ayrıntılı bir araştırmanın yapılması için gerekli tüm diğer yolları denemekten kaçınmamıştır. Yetkin ipuçları bulamadığı dönemlerde, eski belgelere dönmekte ve onları dördüncü, beşinci kez okumaktadır. Artık meslek yaşamı bir kenarda kalmıştır. Başlıca yaşama gücünü, «Charles'la ilgili gerçekler»i araştırmak oluşturuyor.

«Şimdi Charles'ın ölümünü, çok daha büyük bir planın içindeki salt bir rastlantı olarak görüyorum.» diye bir açıklama yapıyor Ed. «Ama ne söylemek istediğimi anlamak için, her şeyi yerine koymalısınız önce. Hükümetimizin Şili'de neler yaptığını gözönüne getirin şöyle. Devrilmesine yardım ettiğimiz Şili hükümetinin doğasını düşünün bir, sonra da bu denli desteklediğimiz yenisini...»

Salvador Allende, bir tek silâh atılmadan, iktidara geldi. Anayasal yönetimin uzun süreden beri gelenekleştiği bir ülkede, demokratik bir yönetimin özgür seçimle işbaşına gelen Başkanı'ydı Allende. Komünist Partisi'nin dünya stratejisine bağlılığını sürekli olarak reddetmiş ve devrimsel şiddete yol açılmaksızın anayasal özgürlükleri sağlayan yeni bir Sosyalizm türünü yaratmaya çalışmıştı. Yönetimi Şili'ye Sosyalizmi değil, sosyal reformları getirmişti ve bu reformlar devrimci olmaktan daha çok yenilikçi nitelikler taşıyordu. Allende daha olumlu sağlık, konut, iş, eğitim koşullarını ve halkı için daha iyi bir ya-

şam biçimi yaratmak istemişti. Onun çizdiği izlence Marksist kurallardan daha çok Franklin Roosevelt'in «Yeni Düzen»ine yakındı. Eğer Allende gerçekte aynı izlenceyi anti-Komünist ve yansız bir kürsüden uygulamaya kalksaydı, Amerika Birleşik Devletleri'nin ona karşı çıkması beklenemezdi.

Allende'nin eleştirilmeyecek yanları da yok değildi. Şili'nin bakır madenlerinin kamulaştırılması, «yarı yasal ele geçirme» özelliklerini taşıyan bir işlemdi ve bu işlemin sonucunda Kennecott ve Anaconda şirketlerine bir çeşit tazminat ödenmeliydi, ama böyle bir yola başvurulmadı. Ayrıca, kötü bir ekonomi politikası, Allende hükümetini sarstı. Ama buna karşın bir kamulaştırma işlemi, o ülkenin ekonomisinin bir başka yabancı güç tarafından çökertilmesini hiçbir zaman haklı çıkartamazdı. Üstelik, Şili'yi karıştıran ekonomik sorunların ne kadarının Allende'ye, ne kadarının da Amerika Birleşik Devletleri'nin sabotajına dayalı olduğunu ortaya çıkarmaya artık olanak yoktur. Çünkü işin gerçek yanı, Amerika Birleşik Devletleri'nin Ohio eyaletinden bile daha az sayıdaki insanın yaşadığı bir ülkenin üzerine tüm ekonomik gücünü koymasıyla ilişkilidir. Eğer birkaç Arap şeyhinin kısa süreli ve etkisiz petrol ambargosu ile 1973 yılında Amerikan ekonomisi (dünyadaki en güçlü ekonomi) üzerinde yarattığı baskı gözönüne getirilirse, Amerika Birleşik Devletleri'nin ekonomik gücünün Şili'yi nasıl çökerttiği daha iyi anlaşılabilir.

Bir de Cunta'ya ne demeli? Ekonomik bakımdan Amerikan desteğine karşın, Cunta acı bir yenilgiye uğramış bulunuyor. Darbeyi izleyen yılda bir kiloluk ekmeğin değeri üç sentten 24 sente, bir litre süt ise üç sentten 12 sente çıktı. Salt 1974 yılının ilk altı ayında yaşam pahalılığı yüzde 145.6'ya yükseldi. 1976 yılında ise ücretler darbeden önceki dönemin yüzde 21.5 altına düşmüştü. İktidarda bulunduğu 34 aylık

dönem içinde Allende, işsizliği yüzde 8.3'ten 3.1'e indirdi. Üç yıllık askeri yönetimden sonra, işsizlik 6 kat yükselmiştir.

Daha geniş konuları içeren siyasal özgürlüklere ve insan haklarına gelince, gerçekler açıkça ortadadır. Allende anayasal çerçeve içinde kalarak ülkeyi yönetmeye kendini adamıştı. Onun döneminde, Şilililer kendi yeğledikleri düşünceleri okumakta ve yazmakta özgürdüler. Hükümete karşıt görüşlerini açıklayabiliyorlar ve sahalarda gösteriler düzenleyebiliyorlardı. Yıllardan beri görüldüğü gibi, özgür seçimler bir yaşam biçimiydi. Tüm bunlara karşı olan Cunta, Senatör Frank Church'ün seçtiği sözcüklerle, «Şili'yi perişan etmiştir.»

Darbeden sonra kitapların yakıldığı, binlerce kişinin işkenceye ve ölüme gönderildiği dönem, engellenmeden sürüp gidiyor. 1974 yılında bir inceleme göreviyle Santiago'yu ziyaret eden Şili'deki eski Amerikan Büyükelçisi Ralph Dungan, dönüşünde Senato altkomisyonunda siyasal göçmenler konusunda şu ifadeyi verdi: «Şuna kesinlikle eminim ki, işkence sistemli bir biçimde ve önemli sayıda kişiye uygulanmaktadır. Şili'de işkence bir askerin ya da haberalma örgütü ajanının tek başına ya da kendi isteğiyle başvurduğu bir yol değildir. Sorgu sırasında işkence sistemli bir biçimde ve çok sayıda insana yapılmaktadır. Çok sayıda dediğim zaman, tutuklananların yüzde 10 ya da 20'si demek istiyorum. Elektrik şoku, psikolojik işkencenin her çeşidi, başın su ya da petrol içine batırılması ve diğer yöntemler kullanılıyor... İnsanların bileklerinden asıldığına, tırnaklarına iğne ya da daha başka sivri uçlu şeylerin batırıldığına değgin kanıtlar gördük... Gördüklerimiz 1930'lu yıllardaki Almanya'yı anımsatıyordu.»

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun Ekonomik ve Sosyal Konseyi'nin bir raporu, aynı çizgideki görüşten yola çıkarak, «Şili haberalma örgütlerinin so-

rumluluktan uzak tutulan ve her şeyi yapmaya yetkili bir gizli polis örgütüne dönüştüğünü... rejime karşı olanların ya da karşı olduklarından kuşku duyulanların Marksist olarak tanımladığını» belirtiyordu. Rapor şöyle sürüyordu: «Bu suçlama, resmi görüşle aynı çizgide olmayan herkes için geçerlidir. 'Marksist' damgası, salt geçmişte politik bir rol oynamış kişilere değil, aynı zamanda politikanın dışındaki kimselere, ılımlı ve ortadaki görüşlerin sahiplerine, yazarlara, öğrencilere, hatta Katolik ve Protestan piskoposlara bile yapıştırılmaktadır. Yasal işlemler de bu kavrama uygun bir biçimde çarpıtılıyor. Bir kişinin 'yıkıcılık'la suçlanması onun tutuklanması ve cezaevine gönderilmesi için geçerli bir neden olabilmektedir. «Sıkıyönetime karşı gelmek.» gibi bir deyim de belirli olmayan suçlamaları tanımlamaya yetmektedir.»

Yirmi beş Amerika devletinin oluşturduğu bir uluslararası kurum olan Amerikan İnsan Hakları Komisyonu'nun 1977 yılında hazırladığı bir rapor da keyfi tutuklamaların, işkencelerin ve cinayetin Şili'de yaygın olduğunu doğrulamıştır. Dahası da var. Askeri yönetimi pekiştirmek için siyasal kurumların yeniden düzenlenmesiyle, Şili halkı bu gibi kötülüklere karşı kendilerini savunmaya yarayacak tüm olanaklardan yoksun bırakılmıştır.

Darbenin gerçekleştiği gün, 11 Eylül 1973'de, Cunta Şili parlamentosunu «süresiz» kapattı. On gün sonra tüm Marksist partilerin çalışması yasaklandı, Marksist olmayan partilerin çalışmasına ise «ara verildiği» ve yeni bir Anayasa hazırlamak üzere «saygın kişilerin oluşturduğu bir komite»nin kurulduğu açıklandı. 25 Eylül 1973 günü de özgür seçimle işbaşına gelmiş tüm belediye başkanları ve belediye meclisi üyeleri, yerlerine askerler tarafından atanacak yenileri gelinceye dek, görevlerinden alındı. İki hafta sonra ise, Marksist olmayan partilerin çalışmalarına

«ara verilmesi», «çalışmaların durdurulması»na dönüştürüldü. Daha sonra bu gibi çalışmalar tümden yasaklandı.

17 Ekim 1973'de, kişilerin, partilerin ve örgütlerin tüm siyasal etkinliklerini yasaklayan bir yönerge yürürlüğe girdi ve Şili Anayasa Mahkemesi dağıtıldı. Bundan sonra da Şili'de oy vermeye hak kazanmış üç buçuk milyon kişinin adının bulunduğu seçmen kütükleri yok edildi. Cunta'nın Başkanı Augusto Pinochet, «Bizim hükümetimizin geçici olduğunu hiç bir zaman söylememiştim.» dedi. «On ya da yirmi yıl işbaşında kalabilirim.» Haziran 1975'de Pinochet bu açıklamasını şöyle düzeltti: «Benim yaşadığım ve benden sonra gelecek olanın yaşadığı süre içinde Şili'de seçim yapılmayacaktır.»

Şili'nin salt siyasal yaşamını denetim altına almakla yetinmeyen Cunta, kamu yaşamının geriye kalan yaklaşık tüm diğer alanlarındaki seçim özgürlüğünü de engelledi. Darbeden hemen sonra, Şili'nin 800 bin üyeli en büyük işçi örgütü olan Merkezi İşçi Konfederasyonu kapatıldı. Profesörlerin öğretim izlencelerini her hafta askeri denetime sunmaları zorunluğu getirilerek, üniversiteler sıkı bir yönetim altına alındılar. Artık posta ve basın sansürü rahatlıkla uygulanıyordu. Hatta, Allende yandaşları arasında geleneksel bir selâm sözcüğü olan «compañera»yı yasaklayacak değin ileri gitti Cunta.

«Artık Şili'de yeni bir düzen var.» diyor Ed Horman, acı bir gülümsemeyle. «Bu yeni düzenin adı da faşizm. Bizim hükümetimizin bu konuda ne yaptığını size anlatayım. Charles'ın morgda yattığı günlerde, Santiago'dan Washington'a gelen Şilili yeni Büyükelçi, Henry Kissinger tarafından karşılandı. Kissinger yeni büyükelçiyi bağrına bastı. Sonra, Meclis Dışişleri Komitesi önünde ifade veren CIA Başkanı ise Şili'de darbe sonrası idamların «işe yaradığını», böylece bir iç savaş olasılığının azaldığını söyledi.

Hükümetimiz, Cunta'nın 1973 yılındaki davranışlarına karşı, uyarıcı ya da başka türlü, her hangi bir olumsuz açıklama yapmadı. Charles'ın öldürülmesinden sorumlu olanların adaletin pençesine teslim edilmesini sağlamak üzere de hiçbir baskıya başvurmadı.»

Gerçekler, Ed Horman'ı doğruluyor. Allende hükümetinin son bir tam yılı içinde, Amerika Birleşik Devletleri «Barış İçin Gıda» yardımından salt iki buçuk milyon dolar verdi Şili'ye. 1974 mali yılında bu miktar 15 misli artırıldı. Darbeden çok kısa bir süre önce, yiyecek sıkıntısını önlemek amacıyla çok gerekli olan buğday satın almak için Şili'nin istediği kredi yardımı, Nixon yönetimi tarafından geri çevrilmişti. Darbeden bir aydan daha kısa bir süre sonra, 24 buçuk milyon dolarlık bir kredi verildi Şili'ye. Bu gelişme karşısında Massachusetts Senatörü Edward Kennedy şu açıklamayı yaptı: «Şoke oldum. Şimdi bu hükümetin bir günde askeri cuntaya açtığı kredi, son üç yıl içinde demokratik bir hükümetin işbaşında bulunduğu aynı Şili'ye açılmış olan kredinin tam sekiz mislidir.»

Ama Washington'un askeri yönetimi kabullenmesi kimseyi şaşırtmamalıydı. Tam üç yıl boyunca, Nixon hükümeti Şili'de bir askeri darbe yaptırabilmek amacıyla uluslararası hukuk kurallarının hemen hemen tümünü çiğnemişti. Ne var ki, bu girişimdeki Amerikan hükümeti'nin payı, Amerikan parlamentosuna ve Amerikan halkına söylenen yalanlar sayesinde gizli tutulmuştur.

Örneklerden birini CIA Başkanı Richard Helms ortaya koydu. 1972'de John Hopkins Üniversitesi'nde öğrenciler önünde konuşurken, kendisine 1970'de Şili'deki Başkan seçimlerini Amerika Birleşik Devletleri'nin etkilemeye çalışıp çalışmadığını soran bir öğrenciye CIA Başkanı şu yanıtı verdi: «Nenine gerek? Senin tarafın kazandı.» Ama 1973 yılının Şubat ve

Mart aylarında, Senato Dışilişkiler Komitesi'nde ifade verirken, Amerika'nın Şili'nin işlerine karışmadığını söylediğinde CIA Başkanı Helms, John Hopkins' dekinden daha az içtenlikli davranmıştı. Daha sonra Church Komitesi Raporu Amerika Birleşik Devletleri'nin Şili'deki rolünü açıklayınca köşeye sıkışan Helms yalan yere yemin etmek suçundan hakkında dâva açılmasını, ulusal güvenliği tehlikeye düşürecek bilgiler vermek zorunda kalabileceğini söyleyerek engelledi. Ama «Amerikan Kongresi önünde yeterli ifade vermemek» gibi hafif suç kapsamına giren bir eylemi kabul etmesi sonucunda, emeklilik ücretine dokunulmamak kaydıyla, iki bin dolarlık para cezasına çarptırıldı. Cezanın açıklanmasından sonra Helms; böyle bir suçu kabullenmeyi «onur belgesi» olarak taşıyacağını söyledi. Cezanın verilmesini izleyen bir iki saat içinde bir eğlencede buluşan eski CIA görevlileri, bir piyano üstüne konmuş çöp sepetine çeklerini atarak Helms'in ödemesi gereken parayı aralarında topladılar.

Helms olayının Adalet Bakanlığı tarafından ele alınışı. Senatör Frank Church'ü şöyle bir yorum yapmaya itti: «Nüfuzlu kişilere uygulanan iki yüzlü adalet döneminin geride kaldığını sanıyordum.» Öte yanda, Horman, bir başka yorum yapıyor: «Church'un göremediği bir şey var. Hükümetimiz Şili'deki sandalı çalkalamak istemiyor. Carter hükümeti döneminde de geçerli olan görüş, Şili olayını karıştırmamaktan yana.»

Gerçekten de bir Dışişleri Bakanlığı yetkilisi, Carter döneminde, Allende'nin «demokratik yolla seçilmemiş olduğunu» ileri sürmek gafletinde bulunmuştu. Çünkü yorum sahibine göre Allende azınlıktaki oyların yüzde 36'sını kazanarak iktidara gelmişti. Bu, elbette geriye doğru bakarsak Amerika'da yapılan 27 Başkanlık seçiminde en az 10 Başkan'ın azınlık oylarıyla seçilmiş olduğunun unutulduğunu gös-

termektedir. En son örnek de 1968 yılında azınlık oylarının yüzde 43.4'ü ile Beyaz Saray'a gelebilen Richard Nixon'dur.

Bu nedenle Nixon döneminde Şili'nin anayasal düzeni bir kenara bırakmasını kınayan tek açıklamanın sapık bir mantık taşımasına da şaşmamak gerekiyordu. Darbeden yedi gün sonra, Amerikan Ülkeleri Dairesi'nden sorumlu Dışişleri Bakan Yardımcısı Jack Kubisch şöyle dedi. «Şili'deki askeri darbe bizim çıkarlarımızla bağdaşmamaktadır. Eğer Allende, seçildiği dönemin sonuna dek iktidarda kalıp ülkeyi ve Şili halkını tümden yıkıma götürseydi, çok daha iyi olurdu. Ancak böyle bir sonuçtan sonra Sosyalizmin nasıl iflas ettiği ortaya çıkacaktı. Askeri darbe ve kıyım, bu gibi bir dersin alınmasını önlemiştir.»

Kubisch'in bu açıklamasının üzerinde özellikle durmak gerekiyor. Çünkü söz konusu açıklamanın yapıldığı günlerde Kubisch, Amerika Birleşik Devletleri'nin Latin Amerika ülkeleriyle ilişkilerini düzenleme sorumluluğunu yüklenmiş görevlilerin başında yer alıyordu. Kubisch'in açıklamasını, belki de en iyi sözlerle Richard Fagen (Stanford Üniversitesi'nde siyasal bilimler profesörü ve Latin Amerika İnceleme Derneği eski başkanı) şöyle yorumladı:

«Kubisch, Şili'deki darbeyi sadece kendi senaryosunun uygulanmasına vakit bırakılmadığı için kınıyor. Çünkü onun senaryosunun sonunda da Allende'nin çöküşü öngörülmekteydi. Kubisch, açıklamasında ABD'nin ulusal çıkarları ile Şili'deki Sosyalist deneyin yok edilmesi düşüncesini eş değerde tuttuğu için de hiç utanç duymuyor. Hatta Kubisch, Allende'nin anayasal devrimini kabul etmemekle çelişkili bir görüş yarattığının farkında da değil. Anayasal devrimi kabul etmeyince, yapısal değişimin ancak şiddete başvurularak ve demokratik uygulamalardan vazgeçilmesiyle sağlanabileceği düşüncesi orta-

ya çıkmaktadır. Kubisch'in açıklamasında yıllardan beri sürüp giden soğukkanlı savaşçılık, çarpıtılmış bir mantık, Şili halkını hiç umursamayan bir düşünce ve Şili yaşam biçimini mümkün olan en katı yollarla yok etmeye kendini adamış bir yükümlülük var.

Böylece aynı yarıkürede işbirliğine, sosyal adalete, demokrasiye, müdahale dışı davranışlara ve diğer güzel sözlere de hiç yer kalmıyor. Kubisch gibi düşünen insanları ilgilendiren tek nokta var: Yarıküremiz Amerikan yaşam biçimi için güvenliğe alınmalıdır.

Böyle bir görevle yükümlü olunca da sosyalist deneyler mümkün olan en katı biçimde yok edilmelidir görüşü egemenlik kazanıyor. Bu görev önem kazandığında, insan yaşamının çok fazla bir değeri de kalmıyor. Eğer bu insanlar özellikle genç yaştalarsa ve «yanlış düşünceler»e sahip bulunuyorlarsa... Yok etme düşüncesine kapılanları gözönünde bulundurunca, Charles Horman'ın ölümünü de bu çerçeve içinde ele almamız gerekir.»

«Fagen'in görüşlerinde yarı yarıya doğruluk payı var.» diyor Ed. «Charles'ın ölümünden ötürü Amerika Birleşik Devletleri'nin taşıdığı sorumluluğunun nedenlerini salt darbenin oluşumunu hazırlayan koşulların içinde arayarak konuya dar bir bakış açısı getiren bu profesör çok daha korkunç bir gerçeği görmezliğe gelmiş. Amerika'ya döndükten sonra, hükümetimizin olaydaki tutumu Santiago'daki Büyükelçiliğimizin Charles'ın öldürülüşünde parmağı olduğuna inandırdı beni. Nedenleri söyleyeyim.»

Ed masasının üzerindeki kâğıtları karıştırarak bir dosyayı bulup çekiyor. «Santiago'dan ayrıldığımda eğer kesinlik kazanmış bir gerçeğe sahip bulunuyor idiysem, bu da Charles'ın Ulusal Stadyum'da Şili askerleri tarafından kurşuna dizilmesiydi. Ama, Amerika'ya dönmemden iki gün sonra, New York Post

gazetesi Kate Marshall'ın sözlerine de yer veren bir makaleyi yayımladı. Anımsayacağınız gibi, Kate Marhsall Washington'da Charles Anderson'un yanında tanıştığım kadındı. Kate Marshall Charles'ın öldürülüşü ile ilgili bambaşka bir nokta üzerinde duruyordu. İşte bakın!»

Ed, elindeki dosyanın içinden, üzerinde «Çeşitli yazılar — 1973» diye başlık bulunan bir zarfı çıkarıyor ve onun da içinden 23 Ekim 1973 günlü New York Post gazetesinden kesilmiş bir yazıyı alıyor. Yazıda mürekkeple çizilmiş şu bölüm var:

«Amerikan Dışişleri Bakanlığı yetkilileri Charles Horman'ın ölümüyle ilgili bir soruşturmanın açılmasını istedi ve Horman'ın darbeden sonra Şili askerlerinin üniformasını giymiş solcu gruplar tarafından öldürülmüş olabileceğini ileriye sürdü. Bu açıklamayı yapan Dışişleri Bakanlığı sözcüsü Kate Marshall, 'Bunlar gerçekte çok kötü insanlar... Onu, Şili askerlerini zor durumda bırakmak için öldürdüler.' dedi.»

«Yazıyı görünce, hemen telefona sarıldım.» diyor Ed. «Kate Marshall'ı buldum ve böyle bir açıklamayı nasıl yaptınız diye sordum ona. Amerikan Konsolosu Fred Purdy bana Charles'ın Ulusal Stadyum'da kurşuna dizildiğini söylemişti. Şili'nin FBI'ından Mario Rojas ve SIM'den iki ajan da Purdy'yi doğrulamışlardı. O günlerde bilmediğim, ama şimdi emin olduğum bir nokta var. Santiago'daki Amerikan Büyükelçisi Nathaniel Davis olayları daha başka biçimde anlatan bir öykü yaymaya başlamıştı, aynı günlerde. Purdy'nin bana oğlumun öldürüldüğünü söylediği gün, Davis Washington'daki Henry Kissinger'e bir telgraf göndererek, Charles'ın cesedinin Ulusal Stadyum'da değil, devriye gezen askerler tarafından sokakta bulunduğunu söylemişti. Söz konusu yazıyı

New York Post gazetesinde okuduğumdan beri, hükümetimizden hep bana söyleneni yadsıyan yanıtlar geldi. Şimdi Purdy bana Charles'ın Ulusal Stadyum'da kurşuna dizildiğini söylediğini yadsıyor. Rojas, Manesas ve Ortiz bu gerçeği doğruladıklarını yadsıyorlar. Amerikan Dışişleri Bakanlığı da Charles'ın aşırı solcular tarafından öldürüldüğüne değgin Cunta'nın ileri sürdüğü öyküyü benimsiyor.»

Üzüntüsü açıkça görülen Ed, elindeki belgeleri dosyanın içine yerleştiriyor. Sesindeki kızgınlığı gizlemeye gerek görmeden, «Ne Ford, ne de Carter hükümetleri Charles'ın ölümüyle ilgili soruşturmanın yeniden açılmasına gerek gördüler. Ama ben işin kapanmasına göz yummayacağım. Üç konunun açıklanması gerekiyor. Birincisi: Oğlum Şili askerleri tarafından mı öldürüldü? İki: Amerika Birleşik Devletleri hükümeti, oğlumun ölümüyle ilgili gerçekleri bilerek kapatmaya çalıştı mı? Üç: Hükümetimiz oğlumun kurşuna dizilmesini önceden biliyor muydu? Hatta onun öldürülmesi emrini verdi mi? Ne yazık ki, bu soruların yanıtlarını ben biliyorum sanırım.»

YİRMİNCİ BÖLÜM

CHARLES HORMAN ŞİLİ ORDUSU TARAFINDAN MI İDAM EDİLMİŞTİ?

Kayıtlara göre, şimdi Şili hükümeti Charles'ın cesedini Santiago sokaklarında devriye gezen askeri birliklerin bulunduğunu ve cesedin 18 Eylül 1973 günü, saat 13:35'de morga götürüldüğünü söylüyordu. Morgda cesedi, Angel Carrasco teslim almıştı. Morgda görevli olan Carrasco bu olayı sözde anımsamıyor, ama Ceset Teslim Alma Raporu'ndaki imzasını da yadsımıyordu. Önce parmak izleri alınan ceset morgda 16 gün tutulmuş, sonra da Santiago'daki Belediye Mezarlığı'na gömülmüştü. Yanlış fişleme sonucunda parmak izi kâğıdı bir ara kaybolmuş ve Lovell Jarvis'in Ed'e Charles'ın öldüğünü söylediği günden bir gün sonra bulunmuştu.

Şili hükümetinin belirttiği bir nokta daha vardı. Şili yetkililerine göre, komşuların ileri sürdükleri nokta doğru olamazdı. Çünkü askeri yönergelere dayanarak askerler açıkca işaretlenmiş olan taşıt araçlarını kullanmak ve hiçbir zaman da salt bir taşıtla dolaşmamak zorundaydılar. 13 Aralık 1973 günlü bir raporda, Cunta Santiago'daki Amerika Birleşik Devletleri Büyükelçiliği'ne şu açıklamayı yapmıştı: «Ulusal Savunma Bakanlığı'nın yetkili uzmanları, Charles Horman'ın ölümüne büyük bir olasılıkla pusuya yatmış kişilerin açtığı ateşin ya da üniforma giymiş solcuların neden olduğunu kabul etmektedir.»

Bir başka seçeneği içeren açıklama da Şili Dışişleri Bakanlığı yetkilisi Enrique Guzman tarafından

yapıldı. 5 Aralık 1973 günü Guzman'ın Amerikan Büyükelçiliği'ne bildirdiğine göre, «Horman hiç de azımsanamayacak biçimde solcu etkinliklere karışmıştı ve belki de davaya ihanet ettiği için kendi yoldaşları tarafından öldürülmüştü.» Guzman'ın raporu kısmen General Augusto Lutz'un hazırladığı rapora dayanmaktaydı. Şili Haberalma Örgütü başkanı olan Lutz, başkaları tarafından Charles Horman'ın idam emrini veren kişi olarak tanımlanmıştır. Lutz raporunun konuyla ilgili bölümü şöyledir:

«Amerikan vatandaşı olan Frank Randall Teruggi ve Charles Horman'ın ölüm nedenlerini saptamak amacıyla, Amerikan Büyükelçiliği'ne duyulan özel saygıdan ötürü, Şili Askeri Haberalma Örgütü tarafından kusursuzca yürütülen bir araştırma yapılmıştır. Her iki kişi üzerinde toplanabilen bilgi, Teruggi ile Horman'ın ülkemizde aşırı sol akımlara özdekçe ve ideolojik bakımdan karıştıklarını göstermektedir. Toplanabilen ve güvenilir verilere göre, her ikisi de askeri denetimin dışında kalan nedenlerle ölmüşlerdir.»

Amerikan Dışişleri Bakanlığı da şimdi, inanılmaz biçimde, Cunta'nın belirttiği olayları kabul etmekte ve Charles Horman'ın ölümünden ötürü Şili hükümetinin suçlanması gereğini reddetmektedir. 24 Temmuz 1974 günü, Kongre ile İlişkilerden sorumlu Amerikan Dışişleri Bakan Yardımcısı Linwood Holton şu açıklamayı yaptı: «Şili hükümeti 13 Aralık 1973 tarihli notasında konuyla ilgili sorumluluk sorusunu açıklamıştır. Şili hükümetinin resmi raporunda, Ulusal Savunma Bakanlığı yetkili uzmanlarına göre, ölüme pusudan ateş edenler ya da askeri üniformalı aşırı solcular tarafından yol açıldığı olasılığı belirtilmektedir... Bay Horman'ın ölümünden Şili hükümetine yükleyebileceğimiz herhangi bir

uluslararası suç savına dayanan hukuksal bir temel bulunması olanaksızdır.»

Amerikan Dışişleri Bakanlığı'nın bu Orwell biçimi tutumundan sonra, Horman olayındaki özgün aktörleri araştırmak gerekiyor.

Bu günlerde Albay Hon zamanının çoğunu Virginia'da, Falls Church'deki evinde rahat bir şekilde geçiriyor. Albay, 33 yıllık bir hizmetten sonra Amerikan Ordusu'ndan emekliye ayrıldı. Ordudaki eski günleri anımsayınca, «Hiçbir zaman sıkıcı değildi.» diyor.

Resmi kayıtlara göre, Charles Horman ortadan kaybolduğu sırada, Hon Santiago'daki Amerikan Büyükelçiliği'nde savunma ataşesi olarak görev yapıyordu. Yaptığı görevin ayrıntıları açıkça bilinmiyor, ama kendisi bu görevin bir yerde Şili askeri çevreleriyle iyi ilişkilerin sürdürülmesini içerdiğini açıklamakta bir sakınca görmemektedir. Bir kaynak, Valparaiso'daki Amerika Birleşik Devletleri Deniz Misyonu ikinci kumandanı Yarbay Patrick Ryan'ın Hon'un bir «casus» olduğunu ileri sürdüğünü belirtmektedir. Ryan ise böyle bir sözcük kullanmadığını söylemektedir ama, ne demek istediğini de şöyle açıklıyor: «Hiçbir zaman 'casus' sözcüğünü kullanmadım... 'Casus' James Bond öykülerinde kullanılacak bir sözcük. Fakat politik bilgisi ve diplomatik deneyimi olan herkes bilir ki, bir ataşenin görevlerinden biri de Amerika Birleşik Devletleri'ne yararı dokunacak bilgi toplamaktır. Böyle bir görev tanımına herhangi bir kitapta yazılı olarak rastlamazsınız, ama bir ataşenin görevlerinden biri budur.»

«Horman Olayında Büyükelçilik Çalışmalarının Özeti» adlı bir Dışişleri Bakanlığı raporu, Hon'un Charles Horman'ın durumu ile ilgili bilgi toplamak için son derece girişken davrandığını ortaya koymaktadır. Bildirildiğine göre, 20 Eylül 1973 gününden

başlayarak Hon, Şili Ordusu Haberalma Örgütü Başkanı Augusto Lutz'a en az 6 kez gidip sorular yöneltmiştir. Ayrıca, Hon Şili askeri çevreleri içindeki diğer «haberalma birimleri»ni de dolaşarak bilgi toplamaya çalışmıştır. Bu birimlerden birinde General Camilo Valenzuela da vardı. General Valenzuela, daha sonra Church Komitesi tarafından, 1970 yılında Şili Kara Kuvvetleri Kumandanı Rene Schneider'a karşı hazırlanan girişimin baş sorumlusu olarak tanımlanacaktı.

Hon «Horman olayı»nı konuşmaktan yorulmuş görünüyor. Ayrıca, bu konuyu daha fazla tartışmaya da hiç taraftar değil. «Bu olayı kurcaladılar durdular.» diyor. «Sonunda ne çıkarsa çıksın, kimseye bir yararı dokunmaz. Böyle şeyleri fazla kurcalamak doğru değil. Nasıl olsa kapanıp gider.»

Hon'un bu tutumu Ed Horman'ın midesini bulandırıyor, haklı olarak. Oğlunu kaybeden bir baba konunun «nasıl olsa kapanması»na nasıl göz yumar? Buna karşın, Hon'un açıklamaları bir yerde önem taşıyor. Çünkü Charles'ın ölümünde Amerikan parmağının bulunduğunu sürekli olarak yadsıyan Hon, Şili hükümetini bu işten sorumlu tutuyor gibi görünmektedir: «Bu konuda elimden geleni yaptım. Daha fazla bir şey yapamazdım. Üzerinde tümden bir denetim sağlayamadığınız takdirde, bir hükümete ne yapıp ne yapmaması gerektiğini söylemeniz mümkün değildir. Şilililer çeşitli şeyleri yerine getirmeyi uygun gördüler. Böyle bir durumda da bazı kimselerin paçayı kurtarması beklenemez.»

Gerçekte, Charles Horman'ın ölümünden ötürü Şili hükümetinin suçlanamayacağını açıklayan Amerikan Dışişleri Bakanlığı ile Hon'un söyledikleri çelişiyor. Üstelik Hon'un açıklamaları, artık yadsınamayacak kimi gerçeklerle de tümden uyum içindedir.

Charles'ın, evinden Şili askerleri tarafından alındığını yarım düzine insan görmüştü. Bu tanıklardan

biri, o günlerde toplama merkezi olarak kullanılan Ulusal Stadyum'a dek bu askerleri ve onların elinde bulunan Charles'ı izlemişti. Charles'ın tutuklanmasından bir gün sonra, Askeri Haberalma Örgütü'nden Warwick Armstrong ve Mario ve İsabella Carvajal'a bu konuda telefon edilmişti. Bu ve bundan sonraki bölümlerde belirtilecek olan diğer iki tanık da Charles Horman'ın Şili askerlerinin elinde olduğunu doğrulamaktadırlar. Bu tanıklardan biri, Şili Haberalma Örgütü'nden Rafael Gonzales'dir. Gonzales, Charles'ın idam emri verildiğinde orada olduğunu ileri sürüyor. İkinci tanık, Enrique Sandoval ise, kurşuna dizilmek üzere götürülürken Horman'ı gören bir subayla konuştuğunu söylüyor.

Bu suçlamalar karşısında, Şili hükümeti de Charles Horman'ın askerler tarafından tutuklanmış olmayacağını, çünkü onun salt bir kamyonla dolaşan askerler tarafından tutuklandığını ve Şili askerlerinin salt bir taşıtla dolaşmadıklarını belirtiyor. Bir de deniyor ki, Charles'ın bindirildiği kamyonun üzerinde resmi işaretler yoktu. Bunlar saçma sapan savlar. Darbeden sonra tutuklanan Amerikalıların çoğu, salt bir kamyonla baskın yapan askerler tarafından götürülmüşlerdi. Joseph Francis Doherty, Jim Ritter ve David Hathaway, hep böyle götürüldüler. Taşıtların üzerinde hiçbir işaretin bulunmamasına gelince, darbe sırasında Şili'deki Amerika Birleşik Devletleri Sağlık Dairesi'nde görevli olan Dr. Philip Polakoff, Kongre'de verdiği ifadede şöyle dedi: «Pek çok kez askerlerin nasıl dolaştıklarına tanıklık ettik. Hiçbiri Şili ordusundaki o süslü askeri taşıtları kullanmıyordu. Taksiler, kiralanmış otomobiller ve ne bulurlarsa, onlarla gidip geliyorlardı.»

Mart 1974'ten önce, Şili hükümetinin, Charles Horman'ın kalıntılarını Amerika'ya göndermeyi reddetmesi de ortada suçlanacak bir durumun olduğunu göstermektedir. «Nedenini söyleyeyim.» diyor Ed

Horman. «Cunta önce sağlık koşullarına uygun bir durum bulunmadığından ötürü kalıntıları Amerika'ya göndermeyi reddetti. Sonra bu neden rafa kaldırıldı ve Amerikan kitle iletişim araçlarında Şili aleyhinde görüşler belirtilebileceği gerekçesi ileri sürüldü. Ama tüm bunlar da, sonunda Cunta'yı salt bir iskeleti geri gönderme önerisinden alıkoyamadı. Gönderilen kalıntılar salt bir iskelet de olsa, yine iletişim araçlarından korkmak gerekmez miydi?»

«Bu, hoş bir konu değil.» diye konuşmasını sürdürüyor Ed. «Ama ben şundan kuşkulanıyorum: Cunta, Charles'ın cesedi üzerindeki işkence izlerinin silinmesi için zaman kazanmak ve cesedin çürümesinin tamamlanmasını beklemek istedi. Aklıma başka bir neden gelmiyor. Sağlık koşullarına uygun durumun olmaması ve iletişim araçlarından korku filan hep yalan. Morgda parmak izlerinin karıştırıldığına değgin özür de ötekiler gibi inandırıcı değil. Cunta, Charles'ın kalıntıları erken gönderildiğinde yapılabilecek bir otopsinin işkence izlerini olduğu gibi ortaya koyacağından korkuyordu.»

Cunta'nın Charles Horman'ın ölümünün sorumluluğunu üstüne almaması, Frank Teruggi'nin durumu göz önünde tutulduğunda, havada kalmaktadır. Şili askeri çevrelerinin ileri sürdüğüne göre, Teruggi 20 Eylül günü «sokağa çıkma yasağı»nı çiğnediği için tutuklanmış ve bir gün sonra da bırakılmıştı. Daha sonra da cesedi sokakta oradan geçmekte olan askerler tarafından bulunmuş ve 22 Eylül akşamı morga getirilmişti.

Teruggi'nin ölümüyle ilgili olarak Cunta'nın ileri sürdüğü bu noktaların açıkça uydurulduğu anlaşılmaktadır. Bir kez, Teruggi sokağa çıkma yasağını çiğnediği için tutuklanmamıştı. Teruggi oturduğu evden David Hathaway'le beraber yerde sürüklenerek götürülmüştü. Olay tanığı Hathaway'ın nişanlı olduğu kızdı. İkincisi, sözde bırakılma tarihi olarak ileri

sürülen 21 Eylül, Cunta'nın verdiği güvencelerle çelişmektedir. Çünkü Cunta bu tarihten sonra Teruggi'nin sağlık durumunun iyi durumda olduğunu ve daha ileri bir tarihte de sorguya çekileceğini söylemişti. Ama arkasından bu sözler geri alınmış ve tutuklanmasından bir gün sonra Teruggi'nin bırakıldığı söylenmişti. Oysa Teruggi'nin ya da herhangi birinin tutuklanmasından bir gün sonra bırakılması düşünülemezdi. İvedilikle idam edilenlerin dışında, bir tutuklunun sorguya çekilmesi ve durumunun değerlendirilmesi en az bir haftayı alıyordu. Nitekim, Teruggi ile beraber tutuklanan Davis Hathaway bir haftadan bir gün eksik süreyle içerde kalmıştı. Üstelik, Hathaway arkadaşı Teruggi'nin 21 Eylül günü, öğleden sonra geç satlerde hücreden alındığını bildirmektedir. Bırakılma işlemi için gerekli olan evrak o akşam sokağa çıkma yasağı başlamadan tamamlanamaz ve Teruggi de salıverilemezdi.

Cunta'nın Frank Teruggi'nin ölümüyle ilgili olarak yaptığı açıklamalar, Steve Volk'un sözleriyle de çürütülmektedir. Teruggi'nin cesedini, morgda Steve Volk tanımıştı. O günü anımsayan Volk, «Frank'ın cesedi tümden çıplaktı ve örtüsüzdü. Başında iki kurşun yarası vardı. Ensesinin de uzun bir çizgi izleyerek kesildiği görülüyordu.» diyor.

Volk'un morga gidişinden dört gün sonra açıkladığı bir otopsi raporunda Şili hükümeti, Terrugi'nin cesedinde 17 kurşun yarası bulunduğunu belirtmişti. «O günün ağır havası içinde, Teruggi'nin vücudundaki diğer bir iki kurşun yarasını görmemiş olabilirim. Ama bir düzineden daha fazla kurşun yarasını görmemiş olmam mümkün değildir.» diyor Volk. «Gerçekte, Teruggi'nin sokakta kurşunlanmış olabileceği sanısını güçlendirmek için, böyle bir otopsi raporunun hazırlandığı anlaşılıyor. Teruggi'nin başında iki kurşun yarasını gördüğümü çok iyi anımsıyorum. Bence, bu da onun kurşuna dizildiğini kanıtlayan en belirgin bir göstergedir.»

Frank Teruggi'nin cesedi Steve Volk tarafından 2 Ekim'de tanınmıştı. Charles Horman'ın cesedi ise tam bir gün sonra morgdan alınmış ve Belediye Mezarlığı'na götürülmüştü. «Anlaşıldığına göre, biri benim oğlumun tanınmasını istemiyordu.» diyor Ed. Yine anlaşıldığına göre, Şili hükümeti de Charles'ın ölümüyle kendi arasında bir ilişki kurulmasını istememişti. Bunu sağlamak için de, idamından sonraki tarihlerde Charles sanki yaşıyormuş gibi, beceriksizce, bir hava yaratılmasına çalışıldı.

3 Ekim günü, öğleden sonra, Şili Dışişleri Bakanlığı, Amerikan Büyükelçiliği'ne iki nota gönderdi. Birincisinde, daha önce de Cunta'nın belirttiği gibi, Frank Teruggi'nin 20 Eylül günü sokağa çıkma yasağını çiğnediği için tutuklandığı, bir gün sonra bırakıldığı ve daha sonra sokakta cesedinin bulunduğu resmi bir ağızla açıklanıyordu. İkinci nota ise, çok ilgi çekici bir açıklamayı içeriyordu. Deniyordu ki, Charles Horman da sokağa çıkma yasağını çiğnediği için ayın 20'sinde tutuklanmış ve bir gün sonra bırakılmıştır. Bu nota gerçeklerle açıkça çelişmekteydi. Bir kez, Charles Horman 20'sinde değil, 17'sinde tutuklanmıştı. Ama bu notanın içeriği çok büyük önem taşımaktadır. Çünkü Charles Horman'ın içeri alındığını Şili askeri çevrelerinin kabul ettiği tek belge budur.

Nitekim, bu notanın geri alınmasının nedeni de burada yatıyor olsa gerektir. 17 Ekim günü (Ed Horman'ın Lovell Jarvis'le tanıştığı gün) Cunta'nın basın sekreteri Frederick Willoughby söz konusu notanın içeriğinde «yanlışların» bulunduğunu Amerikan Büyükelçiliği'ne bildirdi. Beş gün sonra da bu notanın resmen geri alındığı ve «gerçek olaylara uymadığı» belirtildi.

Horman ve Teruggi dosyalarındaki gerçeklerle ilgili çelişkilerin Şili hükümetinin yalanlarından doğduğu apaçık ortadadır. Her iki Amerikalı da Cunta

tarafından tutuklanmış ve, anlaşıldığına göre, askerlerin elinde tutukluyken idam edilmiştir. Gerçekte, bu olayların üzeri öyle ince bir örtüyle kapatılmaya çalışılmıştır ki, 13 Kasım 1973'de Santiago'daki Amerikan Büyükelçiliği'ne gönderilen bir telgrafta, Dışişleri Bakanı Henry Kissinger, Büyükelçi Nathaniel Davis'i uyarmak gereğini duymuştur: «Teruggi ile Horman'ın ölüm olayları üzerinde Kongre ve kamuoyu sürekli ve ağır bir şekilde durmaktadır. Amerika'daki ilgili taraflar ve basın, her iki olayın da resmen örtüldüğü sonucuna gerçeklerle ilgili çelişkilerden ötürü varmaktadırlar.»

Kissinger'in telgrafına karşın, Amerikan Dışişleri Bakanlığı Charles Horman'ın ölümünden ötürü Şili askeri çevreleriyle resmen çatışmaktan kaçındı. İşte bu durum da Ed Horman'ın ikinci sorusunu gündeme getiriyor: Amerika Birleşik Devletleri hükümetinin temsilcileri, Ed Horman'ın oğlunun yazgısıyla ilgili bilgileri saklamaya mı kalkmıştı?

YİRMİ BİRİNCİ BÖLÜM

AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ GERÇEKLERİ GİZLİYOR MUYDU?

14 Temmuz 1977 günü, New York Milletvekili Jerome Ambro, Horman olayındaki Amerikan Dışişleri Bakanlığı tutumunu şöyle özetledi: «Üstünü örtmeye çalıştıktan sonra, Dışişleri konuyu yanıtsız bıraktı, yalan yanıtlar verdi, yanlış yanıtlar verdi.» Milletvekilinin suçlamalarını tam anlamı ile değerlendirmeden önce, olayı yerine oturtmak gerekir.

Diplomatik bağ kurduğu ülkelerle Amerika Birleşik Devletleri'nin ilişkilerini yürütmek sorumluluğu Büyükelçi'nin omuzları üzerindedir. Büyükelçi, Başkanı'nın kişisel temsilcisidir ve bulunduğu ülkenin hükümeti önünde Amerika Birleşik Devletleri'nin çıkarlarını temsil etmek ve o ülkede oturan ve o ülkeden geçen Amerikan vatandaşlarını korumakla yükümlüdür. Bu görevleri yerine getirirken, Büyükelçi, o ülkedeki Amerikan Dışişleri Bakanlığı memurlarının ve askeri etkinliklerinin dışında, o ülkedeki izlencelerden sorumlu tüm diğer Amerikan birimlerinin temsilcilerinin üzerinde söz sahibidir.

Her ülkedeki Amerikan Büyükelçiliği örgütleri arasında kuruluş ve işleyiş bakımlarından az çok ayrılıklar olabilir. Fakat tüm diplomatik birimler genellikle dört bölüme ayrılmıştır. Siyasal bölüm, her iki hükümet arasındaki görüşmeleri düzenler ve o ülkenin siyasal ilişkilerinde görülen gelişmeleri değerlendirir. Ekonomi ve ticaret bölümü, o ülkede-

ki ekonomik koşullar hakkında bilgi toplar, ekonomik kalkınma izlenceleri geliştirir ve Amerika'nın tecimsel çıkarlarını artırmak üzere çalışır. Yönetim bölümü de Büyükelçiliğin günlük işlerinin yürütülmesini sağlar. Bütçe planlaması, konut işleri ve güvenlik, bu bölümün sorumluluğundadır. Dördüncü bölüm ise Konsolosluk işlerini yürütür. Vize, vatandaşlık, pasaport gibi işler ve bunları andıran diğer hizmetler, bu bölüm tarafından ele alınır. En önemlisi de, Amerikan vatandaşlarının korunmasından Konsolosluk bölümü sorumludur.

Amerikan Dışişleri Bakanlığı'nda Kongre ile İlişkiler Dairesi'nden sorumlu Bakan Yardımcısı Linwood Holton, yukarda sıralanan sorumluluklara şu açıklamayla bir anlam kazandırmıştır: «Yurt dışındaki vatandaşlarımızın güvenliği, hangi durumda olursa olsun, bizim ilk ve en önemli sorumluluğumuzu oluşturur.» Ne var ki, bu yükümlülüğe karşın, Santiago'daki Amerikan Büyükelçiliği, Charles Horman olayında kendisinden beklenen çabanın çok altındaki bir düzeyde kalmıştır.

Charles Horman'ın tutuklandığı günlerde, dünyanın dört bir yanındaki Amerikan Konsoloslukları 1868 yılında çıkarılmış bir yasaya göre çalışmak zorundaydılar. Hâlâ yürürlükte olan bu yasa, herhangi bir ülkedeki Amerikan vatandaşlarının özgürlüğü yasa dışı yollarla elinden alındığında, Başkan'ın o ülkedeki temsilcisinin derhal o ülkenin hükümetinden bunun nedenini sormasını öngörmektedir. Eğer Amerikan vatandaşının tutuklanması yasal nedenlere dayanmıyorsa, Başkan'ın derhal onun özgür bırakılmasını istemesi ve bunu sağlamak için de tüm «gerekli ve yerinde yollar»a başvurması gerekmektedir.

Charles Horman'ın tutuklandığı, Amerikan Konsolosluğu'na 18 Eylül 1973 günü bildirilmişti. Yukarda belirtilen yasaya göre, bu konuda bilgi istenmesi

gereği yerine getirilmemiştir. Bilgi için Şili hükümetiyle ilişki kurmayan Büyükelçilik, yerel polis karakollarına danışmış ve ancak küçük rütbeli askeri yetkililere başvurmuştur. Büyükelçi Davis 26 Eylül'e — Horman'ın tutuklanışından dokuz gün sonra — dek konuyu Şili Dışişleri Bakam'na açmamıştır. Sözü edilen yasaya niçin uygun bir biçimde davranılmadığı, bugüne dek açıklanmış değildir. Ama buna karşılık, Amerikan Dışişleri Bakanlığı, yasanın bu şekilde çiğnenmesinin herhangi bir zarara yol açmadığını sık sık yineleyerek şöyle demiştir: «Öyle anlaşılıyor ki, Charles Horman 18 Eylül günü, öğleden önceki bir saatte ölmüş ve Büyükelçilik onun ölümüne dek tutuklandığı ya da zor durumda olduğuna değgin bir bilgiye sahip olmamıştır.»

«Böyle bir özürü kabul etmek olanaksız.» diyor Ed. «Bir kez, Büyükelçiliğimiz Charles'ın ölümünden ancak Ekim'in sonlarında bilgi sahibi olduğunu ileri sürüyor. Eğer bu doğruysa, Charles'ın tutuklandığını öğrenir öğrenmez, Büyükelçiliğin, söz konusu yasaya uygun olarak, harekete geçmesi gerekirdi. İkincisi, Charles'm 18 Eylül'de öldürüldüğüne değgin ortada herhangi bir kanıt yoktu. Lovell Jarvis bana oğlumun 20 Eylül'de kurşuna dizildiğini söyledi. Bu açıklamayı salt Cunta'nın sözü yalanlıyor. Cunta, Charles'ın cesedinin iki gün önce sokakta bulunduğunu belirtmişti. Bana kalırsa, oğlum 18 Eylül'de henüz yaşıyordu ve eğer Büyükelçiliğimiz derhal ve etkileyici bir biçimde harekete geçseydi, onu kurtarabilirdi. Eğer isteselerdi... Ama Büyükelçiliğimiz bu konuda hiçbir şey yapmadı. Salt benim sözlerime dayanarak böyle bir sonuca varmaya gerek yok. Şuna bir göz atmanız yeter.»

Yanındaki kitap yığınından 1975 yılında hazırlanmış bir raporu çekip alıyor Ed. Rapor, Amerika Birleşik Devletleri Denetleme Kurulu tarafından düzenlenmiş. Üzerindeki başlık şöyle: «Bunalımlı ve

İvedilik İsteyen Durumlarda Yabancı Ülkelerdeki Amerikalıları Korumak ve Onlara Yardım Etmekle Görevli Amerikan Büyükelçilik ve Konsolosluk Çabalarının Değerlendirilmesi.» Raporda şöyle deniyor: «Şili'de tutuklanan ve cezaevine konan Amerikalılar için üst düzey Amerikalı yetkililerce en kısa sürede ve en etkin başvurular her zaman yapılmamıştır.»

«Okumayı sürdürün.» diyor Ed.

Rapor şöyle diyor: «Amerikan Büyükelçiliği'nin Amerikan vatandaşlarının tutuklanması ve cezaevine konmasıyla ilgili konuları, bu dönem içinde, Şili Hükümeti'nin ilerigelen yetkilileriyle görüştüğüne değgin herhangi bir kanıt yoktur.»

Şili'deki Amerikan Büyükelçiliği'nin ve Konsolosluğu'nun Charles Horman için hiçbir şey yapmadığını söylemek haksızlık olur. Amerikan diplomatik topluluğu içindeki kimi iyi niyetli kişiler onu kurtarmak amacıyla çalışmışlardır. Ama bu konudaki büyük bir ihmalin varlığı da kesinlikle yadsınamaz. Amerikan Konsolosluğu Charles'ın 18 Eylül'de tutuklandığını Warwick Armstrong ve Carlotta Manosa'nın ayrı ayrı ettikleri telefonlardan öğrenmişti. O gün Konsolosluğun başvurduğu tek yol polis karakollarına telefon etmekten başka bir şey olmadı.

«Fred Purdy niçin doğrudan doğruya Ulusal Stadyum'a gitmedi?» diye Ed Horman öğrenmek istiyor. «Tutukluların orada toplandığını herkes biliyordu. Niçin Purdy Şili Ordusu Haberalma Örgütü'ne başvurmadı? İşin gerçeği şu ki, Charles'ın arkadaşlarına yapılan telefonlar kendilerine bildirildikten sonra Konsolosluğumuz bunların üzerinde durmadı.»

İşte burada yine ağır bir suçlama var. Ama olaylar Ed Horman'ı doğrulamaktadır. Joyse 19 Eylül'de John Hall'la karşılaştığında, Konsolos Yardımcısı, Charles'ın tutuklandığını bildiğini belli etmemiştir. Ancak beş gün sonra Terry ve Joyce, Dale Shaffer ile Konsolos-

lukta görüştüklerinde ve onun elindeki kartlara bakmak istediklerinde, Warwick Armstrong'un kendisine yapılan telefonu oraya bildirmiş olduğunu öğrendiler. Ed 5 Ekim'de Santiago'ya geldiğinde ve Nathaniel Davis'le görüştüğünde de Büyükelçi bu telefon konuşmaları hakkında hiçbir bilgisi olmadığını söylemişti. Şili Askeri Haberalma Örgütü'nün telefonla Charles'ın dostlarını arayışından 18 gün sonra, 6 Ekim'de, Konsolosluk bu konuda Armstrong ve Carvajal'ların bilgisine başvurdu. Bu telefon konuşmalarına Konsolosluğun gösterdiği ilgi, Charles'ın cesedinin Santiago morgunda bulunmasından bir iki hafta sonra Fred Purdy tarafından şöyle belirtildi: «Ayrıntıları anımsamıyorum. Beyaz Saray'daki gibi dinleme aygıtlarımız yok.» Purdy bu yanıtı, bir soru üzerine gazeteci yazar Jack Anderson'un yardımcılarından birine vermişti.

Konsolosluğa yaptığı ilk üç başvurusunda Joyce üç ayrı yetkili ile görüşmüş ve bu yetkililerin üçü de olay hakkında yeterli hiçbir şey bilmediklerini söylemişlerdi. Bu da gösteriyordu ki, Büyükelçilik ve Konsolosluk, Charles Horman olayını izlemeyi zaman zaman bir kenara bırakmıştır. 22 Eylül Cumartesi günü Joyce, Terry ve Steve Volk Konsolosluğa gittiklerinde de hemen hemen hiç kimseyi bulamamışlardı. En az bir düzine Amerikalının kayıp olduğunun bilindiği o gün, Konsoloslukta salt iki sekreterin ve Purdy'nin bulunduğu göze çarpıyordu. O gün Konsoloslukta bulunmayışını, bir eski görevli şu özürle kapatmaya çalışıyor: «Haftasonunda Santiago'da her yer kapanmıştı. O Cumartesi günü herhangi bir şey yapmamız mümkün değildi.» Ne var ki, bu özür Büyükelçilik takviminde söz konusu Cumartesi'nden iki gün önce, 20 Eylül'de, yer alan bir olayı haklı çıkarmaya yetmemektedir.

20 Eylül, özellikle önem taşıyan bir gündü. Lovell Jarvis'e göre, Charles Horman o gün idam edilmiştir. Frank Teruggi ve Davis Hathaway de o gün tutuklan-

mışlardır. Ne var ki, Dışişleri Bakanlığı belgeleri, 20 Eylül günü, Amerika Birleşik Devletleri Büyükelçiliği, Konsolosluğu ve askeri personelinin, öğlede sonra, Büyükelçi Nathaniel Davis'in evinde düzenlenen bir kabul töreninde bulunduğunu göstermektedir. «Ben bundan şu sonucu çıkarıyorum.» diyor Ed Horman. «Eğer Amerikan Dışişleri Bakanlığı, oğlumun kalıntılarının nakli için gerekli olan 900 doları benden isterken gösterdiği çabukluğu, Charles'ın güvenliği için de göstermiş olsaydı, oğlum bugün yaşıyor olabilirdi.»

«Yabancı ülkeleri işgal ettiğinde Amerika Birleşik Devletleri'nin sık sık gösterdiği neden, orada yaşayan Amerikalıların yaşamını korumaktır.» diye Ed devam ediyor.. «Dominik Cumhuriyeti'nden Kamboç'a dek askeri müdahalemizi haklı çıkarmak üzere ileri sürdüğümüz özür budur. Ama işte oğlumun yaşamını kurtarmak için kesin yollara başvuracağı yerde, Büyükelçiliğimiz kabul törenleri yapıyordu. Eğer Charles ve Frank Teruggi Allende hükümeti tarafından tutuklanmış ve kurşuna dizilmiş olsaydı, Nathaniel Davis hemen kollarını sıvar ve harekete geçerdi. Ama Büyükelçimiz ne yaptı? Joyce ondan Ulusal Stadyum'a gitmesini istediğinde, Cunta'dan çok fazla şey istenmemesi gerektiği gerekçesini ileri sürerek, 'Hayır' dedi. İşte bu, aşırı uçtaki bir noktayı ortaya çıkarması bakımından büyük önem taşımaktadır. Çünkü bu davranışlarla Nathaniel Davis'in ne olduğunu öğreniyoruz. Amerika Birleşik Devletleri, o sırada Şili'deki yeni hükümetten sayısız istekte bulunabilecek durumdaydı. Cunta'nın, askeri araç ve gereç bakımından başlıca kaynağı Washington'du. Ekonomik kalkınma için de tek güvenilecek yer, yine Washington'dan başkası değildi. Şili'deki generallerin yardım için Sovyetler Birliği'ne ya da Çin'e başvuracakları da düşünülemezdi. Nathaniel Davis Cunta'ya istediği sayıda istekle başvurabilir ve bu isteklerinin tümünün de yerine getirilmesini sağlayabilirdi.»

Söylemeye gerek yok. Amerikan Dışişleri Bakanlığı, Ed Horman'ın Şili'deki Amerikan Büyükelçiliği'nin gereken biçimde konuyla ilgilenmediği görüşüne canla başla karşı çıkıyor. Gerçi aynı Dışişleri Bakanlığı 1868 tarihli yasanın sözcüğü sözcüğüne uygulanmadığını kabul ediyor ama, Charles Horman'ın kurtarılması için başlatılan «sık ve gayrıresmi çabalar»ın zamanla daha resmi başvuru ilişkilerine dönüştürüldüğünü belirtiyor. Amerikan Dışişleri Bakanlığı darbeden sonra Santiago'da oluşan koşullara da değinmekte ve Senatörlere ve Milletvekillerine gönderilen bir mektupta da şu açıklamayı yapmaktadır:

«Charles Horman'ın bulunduğu yeri saptamaya çalışan Büyükelçilik personeli, aynı zamanda Şili'deki tüm Amerikan toplumunu da korumaya yarayacak önlemleri almak zorundaydı. Şili'de 2,200 ile 2,800 arasında Amerikan vatandaşı vardı. Bu arada, Büyükelçilik personeli tarafından 600'den daha fazla Amerikalının güvenlik durumu denetlenmiş ve sonuç Amerika Birleşik Devletleri'ndeki yakınlarına ve dostlarına bildirilmiştir. Aynı personel, Şili makamları tarafından tutuklanan 17 Amerikalının özgür bırakılmasını ve 40'dan fazla Amerikalı için de ülkeden çıkış belgesi alınmasını ve ulaştırma olanağının araştırılmasını sağlamıştır. Eğer Büyükelçiliğimizin bu gibi katkıları olmasaydı, söz konusu Amerikalıların Şili'den ayrılmaları gerçekleştirilemezdi. Ayrıca, tüm bu çabalarımız da sokaktaki çarpışmalara, Şili yönetimindeki karışıklıklara, iletişim alanında karşılaşılan zorluklara, çok sıkı bir anlayışla uygulanan sokağa çıkma yasağına ve personel çalışmasına ve ulaşımına getirilen askeri kısıtlamalara karşın yürütülmüştür.»

Yukarda bir bölümü verilen mektupta belirtilen noktaların çoğu gerçeklere dayanmaktadır. Ne var

ki, Büyükelçilik ve Konsolosluk çabalarının yanlı bir anlayışla gerçekleştirildiğine ve «belli kişilikteki» Amerikalılardan diplomatik desteğin esirgendiğine değgin raporlar da vardır. Eğer bu raporlarda doğruluk payı bulunduğu kabul edilirse, Amerika Birleşik Devletleri hükümetinin Horman olayına yaklaşımını «ihmal» kategorisinden çıkarıp, çok daha ciddi suçlamaların bulunduğu bir sınıfa sokmak gerekir.

Darbe sırasında Şili'de bulunan Amerikan toplumunu kendi içinde çeşitli bölümlere ayırmak mümkündü. Şili'deki Amerikalıların yarısını devlet memurları ve onların yakınları oluşturuyordu. Bir zamanlar sayısı bir hayli yüksek olan iş adamlarının az sayıdaki temsilcilerini de saymak mümkündü. Ne var ki, o dönemde Şili'deki Amerikalılar arasında bir başka özelliğe sahip çok sayıda kişi de vardı. Gençlerden oluşan bu topluluk liberal görüşlere sahip bulunuyor ve Allende deneyini izlemeye kararlı görünüyordu. Bu gençler kurulu düzene olan karşıt görüşlerini, fırsat çıktığında, saklamıyorlardı. Ne var ki, Amerikan diplomatik çevreleri de sık sık onların karşısına kendi karşıt görüşleriyle çıkmaktaydı.

Peter Bell, Güney Amerika bölgesinin güney kesimini içeren Ford Vakfı'nın başkanlığını yüklenmek amacıyla Eylül 1970'de Santiago'ya gelmişti. Ford Vakfı'nın güney kesimi Arjantin, Paraguay, Uruguay ve Şili gibi ülkeleri kapsıyordu. «Darbeden önce, Allende hükümetine karşı düşmanca duygular beslenmekteydi.» diyor Peter Bell. «Şili'ye gelip de Büyükelçilik görüşlerini paylaşmayan Amerikalılara baş belâsı gözüyle bakılmaktaydı. Büyükelçilikteki bu tutumun oldukça yaygın olduğuna inanıyorum.»

Profesör Richard Fagen de aynı görüşe sahipti. Stanford Üniversitesi'nden izinli olarak Santiago'ya gelen Fagen, «konuk profesör» kimliği ile Latin Amerika Siyasal Bilimler Fakültesi'nde ders vermekteydi. «Santiago'dayken, kentte yaşayan ve çalışan genç

Amerikalılarla tanıştım. Bu gençler bir ölçüde Allende deneyine yakın görüşlere sahiptiler.» diye anımsıyor. «Santiago'ya gelişimden çok kısa bir süre sonra bile, Amerikan Büyükelçiliği'nin Allende hükümetine karşı gösterdiği düşmanlığı, bu rejimle işbirliği yapan, kendini ona yakın gören ve hatta Allende'ye karşı yansız bir tutum takınan genç Amerikalılardan da esirgemediğini sezmekte güçlük çekmedim. Büyükelçiliktekilerin, dostlarım arasındaki Amerikalılar için 'hain, komi (komünistin kısaltılmışı), serseri' sözcüklerini kullandıklarını çok sık duymuşumdur.»

Terry Simon ile Charles Horman'ın 17 Eylül 1973 günü karşılaştıkları olaylar, Fagen ve Bell'in gözlemlerini doğrulamaktadır. Güvenlikleri konusunda korkuya kapılan her iki Amerikalı, Şili'den ayrılmak için uçak seferleri hakkında bilgi almak umuduyla Büyükelçiliğe gitmişler, kendilerine oradan bir mil ötedeki Konsolosluğa başvurmaları salık verilmişti. Hem de telefon santralindeki bir görevli tarafından... Üstelik bu görevli, onların Konsolosluğa gitmeden önce oraya telefon edip böyle bir bilginin verilip verilemeyeceğini sorma isteğini de geri çevirmişti. Charles sokağa çıkma yasağına yakalanmaktan korktuğundan ötürü, Terry Konsolosluğa yalnız gitmişti.

Terry şöyle anımsıyor: «Oysa, dört gün önce, Vina del Mar'deyken başvurduğumda İngiltere Konsolosu bana kendi cebinden para vermeyi önermişti. Santiago'da ise bizimkiler o gün bir iki dakikayı bile bana ayırmayı çok görüyorlardı.» Terry'nin anımsadığı bir nokta daha var. Bir Konsolosluk görevlisine Şili'de kaç Amerikan vatandaşının bulunduğunu sorduğunda şöyle bir yanıt almıştı: «Bilmiyorum. Her şey yolundayken hiç uğramazlar. Ama böyle durumlarda üşüşmekten de hiç kaçınmazlar.»

Darbeden sonra, Büyükelçilik ve Konsoloslukla üç dört kez ilişki kurmak zorunda kalan Steve Volk da görevlilerin tutumunun «soğuk, yardım etmek iste-

meyen ve sanki onların zamanını boşuna harcıyormuşsunuz» gibi bir izlenim verdiğini söylüyor. «Bu duruma kim bilir kaç kez tanık oldum.» diyor. «İlk kez, Purdy'yi görmek üzere Terry ve Joyce'la Konsolosluğa gidip James Anderson'a Frank Teruggi'nin cesedini morgda aramalarını söylediğimde, soğuk davranışlarıyla karşılaşmıştım. Bunlar hep kendi başımdan geçen olaylardı. Diğerlerinin karşılaştığı davranışlar çok daha kötüydü.»

Volk'un anlattığına göre, Şili'nin güneyinde, Temuco adlı kasabadaki bir Amerikalı tüm yabancıların yerel polis karakoluna başvurması gerektiği çağrısına uyarak kendi isteğiyle askeri yetkililere gitmişti. Bu Amerikalının, turist vizesi birkaç gün önce sona ermiş bulunuyordu. Askeri makamlar onu dört gün içeride tuttular ,dövdüler ve sonunda da sokağa attılar. Korunmaya alınmak için Amerikan Konsolosluğuna gittiğinde, askeri makamlara yeniden başvurması ve vizesini uzatması istendi. Vizesiz yabancı uyrukluların tutuklandığının çok iyi bilinmesine karşın, Konsoloslukta kimse ona yardım etmek istemedi.

Steve Volk'un Santiago'da geçirdiği sürenin çoğunu, Columbia Üniversitesi için hazırladığı tezle ilgili çalışmalar almıştı. 6 Ekim 1973 günü Şili'den ayrılıncaya dek topladığı ve aldığı notların sayısı bir hayli yüksekti. «Havaalanında yolcuların yanındaki tüm notlara ve kitaplara el konduğunu duymuştuk.» diye anlatıyor Volk. «Bu nedenle Büyükelçiliğe gittim ve Kültür Ataşe'sine notlarımı özel kurye ile gönderip gönderemeyeceğini sordum. 'Gönderebiliriz' dedi. Ben de tüm bir yılımı toplamak için harcadığım notlarımı ona teslim ettim. Notlar bir kez daha elime geçmedi.»

Philip Wohlstetter, «Oradan Oraya Dolaşanların Rehberi» adlı bir kitap yazmak için, yılın önemli bir bölümünü Latin Amerika'yı gezerek geçirmişti. Darbeden dört gün sonra, Santiago'nun ortasında, onu ve yanındaki iki arkadaşını polisler silâhlarını çekerek

durdurdular. Bir duvarın önüne itildiler, üstleri arandı, sonra da yakındaki bir polis karakoluna alındılar ve taş zemin üzerinde yüzükoyun yatmaları emredildi.

Elleri başlarının arkasına kavuşturulmuştu. Ayakta duran bir asker de makinalı tüfeğini onlara çevirmişti. 20 dakika öylece yattılar. Sonra soruşturma başladı. Kimdiler? Şili'ye niçin gelmişlerdi? Hiç Küba'ya gitmişler miydi? Soruşturma sona erdikten sonra bir saat geçti. Hâlâ yüzükoyun yatan Wholstetter, çevresindekilerin yüzlerini görebilmek için başını hafifçe çevirdi. O sırada, kısa boylu, şişman, uzun sarı saçlı, gözlüğünde tel çerçeve bulunan, mavi giysili biri, iki askerle birlikte, odaya girdi. Bir subayla kısaca konuştuktan sonra da çıkıp gitti.

İkinci kez sorguya çekildikten ve ceplerindeki 100 dolara el konduktan sonra, Wohlstetter ve iki arkadaşı salıverildi. 17 Eylül Pazartesi günü hep beraber olay hakkında bilgi vermek amacıyla Amerikan Konsolosluğuna gittiler.

«Bir dakika.» dedi onları karşılayan görevli. «Konsolos Yardımcısı Shaffer şimdi sizinle görüşmeye gelecek.»

Shaffer'i görünce, Wohlstetter donakaldı. Tutuklanıp yere yatırıldıktan sonra göz ucuyla gördüğü sarı saçlı, mavi giysili adam karşısında duruyordu.

«Buyrun?» dedi Konsolos Yardımcısı.

«Bizi anımsadınız mı? Geçen gün polis karakolunda...»

Shaffer başını salladı. «Sizi daha önce hiç görmedim.»

«Öyle bir gördünüz ki... Siz içeri girdiğinizde bizler yere yatırılmıştık.»

«Öyle mi? Şey... Yüzleriniz görünmüyordu.»

«Elbette görünmezdi. Yüzü koyun yatmamız emredilmişti.»

«Şey... Evet... Yani...» diye Shaffer yerinde oyna-

maya başladı. «Şey... Sizleri bırakacaklarını söylemişlerdi. Ben de bir şey yapmaya gerek yok diye düşündüm de...»

Bir iki yıl sonra, o günleri anımsayan Wohlstetter hâlâ sarsılmış görünüyor. «Bir Amerikan vatandaşı olarak yalnız bırakılmak insana korkunç bir duygu veriyor.» diyor. «Yardım için Amerikan Büyükelçiliğine gidememek ne kötü bir şey, düşünebiliyor musunuz? İşler kızışınca, Amerikan vatandaşları güvenlik için Büyükelçiliğe gidebilmeliler. Oysa bize evlerimize dönmemiz söylendi. Sonunda da Amerikalıların çoğu sokaktayken değil, evlerindeyken tutuklandılar.»

Büyükelçilik ve Konsolosluktaki personelin «belli türdeki» Amerikalılara karşı yanlış tutumunun hepsini kötü niyetle yorumlamamak gerekir. Kimi Amerikan görevlisi tecrübesizlikten ötürü bu gibi davranışlara yol açmıştı. Bunlardan biri de Konsolos Yardımcısı Dale Shaffer'di. Ocak 1973'den önce, Shaffer Barış Gönüllüleri ile Nijerya'daydı. İlk kez diplomatik görevle Santiago'ya gelmişti. Darbeden sonra, kendisinin de kabullendiği gibi, sinirleri bozulmuştu.

Ed Horman, «Sanırım, Shaffer kötü biri sayılmaz.» diyor. «Bana, işini ancak bunalımsız dönemlerde yapabilecek bir görevli izlenimini verdi. Bunalımlı dönemlerde aklını kullanabilecek olgun biri değildi. Ama bu özür Santiago'daki daha deneyimli diplomatlarımızın davranışlarını haklı çıkarabilecek bir neden olarak kabul edilemez. Benim orada gördüğüme göre, Şili'deki diplomatlarımız, Amerikalıların yaşamından daha çok, Cunta'nın görüntüsünü korumaya çalışıyorlardı. Her şey doğalmış gibi bir hava yaratma çabasındaydılar. Böylece herkesi işlerin yolunda gittiğine inandıracaklarını sanıyorlardı.»

«Denetleme Kurulu'nun raporuna bir göz atın.» diye konuşmasını sürdürüyor Ed. «Şili'deki Amerikalıların ivedilikle ülke dışına çıkarılma planları Nisan 1973'de hazırlanmıştı. Fakat yürürlüğe konmadı. Cun-

ta aşırı uçlar denilen yabancıların hükümete bildirilmesini istemiş ve onlarla ilgili sert önlemlerin alınmasını öngörmüştü. Buna karşılık, Büyükelçiliğimiz kendi vatandaşlarını korumak amacıyla hiç önlem almamıştı. Santiago'daki Büyükelçilik görevlilerinin ağızlarından düşürmediği cümle, 'Her şey yolunda.' idi.»

Ed Horman'ın bu çizgideki suçlamalarını, 20 Eylül 1973'de Amerikan Dışişleri Bakanlığı tarafından Nathaniel Davis'e gönderilen telgrafın içeriği desteklemektedir. Telgrafın konuyla ilgili bölümü şöyledir: «Burada bize, Büyükelçilik görevlileri tutuklanan Amerikalıların güvenliği hakkında neler yapılıyor türünde sorulan sorulara yanıt vermekte güçlükle karşılaşıyoruz. Konsolosluktaki görevlilerin tutuklananlarla görüşmesini sağlamalısınız ki, Dışişleri Bakanlığı sözcüsü de böyle olduğunu söyleyebilsin. Cuntanın yabancı basındaki görüntüsünü düzeltmeye çalıştığının farkındayız. Ama konsolosluk görevlilerinin tutuklananlarla görüşmesinin engellenmesi ,bu çabaya karşıt bir durum yaratmaktadır.»

Ed Horman'ın suçlamalarının ışığında, Jim Ritter' in durumunun belirtilmesinde de büyük yarar vardır. Tutuklanmasından hemen önce, Ritter danışmak için Konsolosluğa gitmişti. Orada Fred Purdy kendisine, «Amerikalıları Şili'den ayrılmamaya çağırıyoruz. Buna gerek yok. Evinizde güvenlik içinde olursunuz.» demişti. Ritter Konsolosluğa gittiğinde, yetkililer Charles Horman'ın tutuklandığını öğrenmiş bulunuyorlardı.

Amerikan Konsolosluğu'nun, salıverilen Amerikalılarla ilgili tutumu da yetkililerin Cunta'nın görünümünü korumak isteğinde olduklarını belirtmeye yetiyordu. Komünist ülkelerden birinde tutuklandıktan sonra bırakılan bir Amerikan vatandaşından olup bitenler en ayrıntılı biçimde öğrenilmeye çalışılır. Ama Şili'de hiç de böyle olmadı. Ulusal Stadyum'da tutuklu

olarak bulunmuş Amerikalılardan hemen sonra ayrılıksız hiçbirine «Ne oldu?» diye bir soru sorulmadı. «Buna şaşmamak gerekir.» diyor CBS radyo-TV şirketinin Santiago'daki eski muhabiri Frank Manitzas. «Hükümetimiz ne olup bittiğini bilmek istemiyordu.»

Manitzas'ın izlenimini 26 Eylül'de salıverilen din adamı Joseph Francis Doherty destekliyor. Doherty de tutukluluk durumunun sona ermesinden sonra kendisine bilgi almak için hiç başvurulmadığını söylüyor ve Ulusal Stadyum'un kapısında, özgürlüğüne kavuştuğu anda, onları bekleyen Konsolos Purdy'nin ülkeyi terketmek koşuluyla salıverildiklerini bildirdiğini belirtiyor. «Purdy bu işi yirmi dört saat içinde mi yoksa kırk sekiz saat içinde mi yapmamız gerektiğini bilmiyordu. Ama bir haftayı geçirmememiz gerektiğinden emindi. Eğer bu koşulu kabul etmezsek, Ulusal Stadyum'a geri dönmekten başka çaremiz olmadığını, böyle bir durumda da Amerika Birleşik Devletleri'nin sorumlu tutulamayacağını da ayrıca iletti.»

Yukarda belirtilen örnekler, büyük önem taşımaktadır. Bunların hepsi ortada gizli bir planın uygulanmakta olduğunu gösteriyor. Ed Horman, «Santiago'daki havayı göz önünde bulundurunca, Charles'ın ölümünü çevreleyen gerçeklerin Şili askerlerini korumayı amaçlayan belli kişilerce gizli tutulduğuna giderek daha fazla inanmaya başladım.» diyor. Şundan hiç kuşku duymuyorum ki, ben Ulusal Stadyum'a gönderildiğimde ve bir hastahaneden diğerine koşarken, Büyükelçiliğimizde Charles'ın cesedinin nerede olduğunu bilen kişiler vardı.»

Büyükelçilik personelinin «Charles'ın cesedinin nerede olduğunu bilip bilmedikleri» tartışılabilir. Fakat şurası kesindi: Kimi kişiler, Ed Horman'a söylenenden çok daha fazlasından kuşkulanıyorlar ve, belli durumlarda da, daha fazlasını biliyorlardı.

Judd Kessler, New Jersey eyaletinin Newark ken-

tinde 1938 yılında doğmuştu. Oberlin Koleji'ni ve Harvard Hukuk Fakültesi'ni bitiren Kessler, AID'nin Santiago'daki şubesine atanmadan önce, aynı dairenin Doğu Asya ve Latin Amerika Bölümü'nde çalışmıştı. 1970 yılında Kessler hazırladığı bir raporu AID Genel Müdürü Deane R. Hinton'a iletti. Bu raporda, iktidara geldiği takdirde Allende'nin nasıl devrilebileceğine değgin öneriler vardı. Raporun bir bölümünde şöyle deniyordu :

«Eğer ABD, Allende rejiminin 'dostlarının yardımlarıyla' demokratik Şilililer tarafından devrilmesini mümkün görmüyorsa, o zaman haberalma uzmanlarımız sayesinde Allende düşmanlarına silâh, para, basım aygıtları vs. dağıtılmalıdır. Allende ile açıkça yapılabilecek bir işbirliğinin, onu devirmeye kararlı Şilililerin cesaretini kırabileceği savına katılmıyorum. Eğer buradaki önemli bir topluluk Allende'yi desteklediğimize gerçekten inanmaya başlarsa, onlara bir yolunu bulup durumun hiç de öyle olmadığı söylenebilir.»

Bu raporun yazılmasından kısa bir süre sonra, Kessler önce AID'nin Santiago şubesine «kamulaştırma uzmanı» olarak atandı, sonra da AID'nin Şili şubesinin başına Genel Müdür vekili olarak getirildi.

Darbe onun Amerika'da bulunduğu bir sırada gerçeklestirildiğinden ötürü, Kessler mümkün olan en kısa sürede Santiago'ya döndü. Ed Horman'la ilişki kurmuş olan Büyükelçilik-Konsolosluk personeli arasında yoktu. Ama Kessler, Horman'la ilişki kurmuş görevlilerle ilişkili durumdaydı.

«Büyükelçilikte biz, Charles Horman'ın öldüğünü sanmıştık. Şilililerden onun nerede olduğunu söylemelerini istemiş ve bir yanıt alamamıştık. Bunun üzerine, büyük bir olasılıkla gizlemeye çalıştıkları bir şey var diye düşündük. Onların Charles'ın öldüğünü bildiklerini biliyorduk. Ne zaman mı? Charles'ın kayıp

olduğunun bildirildiğinde değil... Ama bir iki gün sonra bulunamadığının anlaşıldığında...»

Konsolos Yardımcısı Dale Shaffer de aynı düşünceleri paylaşıyor: «Böyle bir sanıya kapılmak zor değildi. O süre içinde Charles bulunamayınca, ölmüş olabileceği düşüncesi güç kazanıyordu. Bu sonucu ortaya çıkarmak için, çok geniş bilgi toplamaya gerek yoktu. Gerçeği kabullenmek gerek. İçtenlikle konuşalım. O günlerde insanlar öldürülmekteydi.»

Amerikan Dışişleri Bakanlığı belgeleri şunu göstermektedir: Charles Horman'm tutuklanmasından sonra Büyükelçilik personelinin çoğu, Cunta'nın bu konuda sorumluluk almak istememesine inanmamış, ama bu görüşlerini de açıklamaktan kaçınmışlardır. Örneğin 23 Eylül 1973 günü, bir başka Büyükelçilik görevlisi Herbert Thompson, «Şili yetkililerinin bilgi vermemesi»ne karşın, telgrafla Henry Kissinger'e «Charles'in kayıp olduğunu ve büyük bir olasılıkla tutuklandığını» bildirmiştir. Altı gün sonra, Ray Davis'le yaptığı bir telefon konuşmasından sonra, Albay Carlos Urrutia (Şili'deki ABD Askeri Grup Kara Kuvvetleri Başkanı) şöyle bir rapor düzenledi:

«Elde edilen bilgilere göre, Charles, üniformalı (asker ya da polis) personel tarafından alınmış ve bir taşıta (asker ya da polis) bindirilmiştir... Horman'ın vücutca zarar gördüğüne inanılmaktadır.» 1 Ekim 1973 günü, Konsolosluk görevlileri James Anderson ve Donal McNally, Charles'ın bir kamyon dolusu asker tarafından tutuklandığının komşularca görüldüğünü içeren bir rapor hazırladılar. Kısa bir süre sonra da, Nathaniel Davis ABD Dış İşleri Bakanlığı'na bir telgraf göndererek bir tanığın Charles'ı ve tutuklama işlemini gerçekleştiren askerleri Ulusal Stadyum'a değin izlediğini bildirdi.

Özetlersek, Eylül ayının ikinci yarısında, Amerikan diplomatik topluluğu içindekiler birbirlerine Charles'ın tutuklandığını yineleyip duruyorlardı. Ama bu-

na karşın, aynı çevre Horman ailesine Charles'ın «büyük bir olasılıkla saklandığını» söylemekteydi. 27 Eylül 1973 günü, Özel Konsolosluk Hizmetleri Şubesi'nden Charles Anderson, telefonla konuştuğunda, Ed Horman'a şöyle demişti: «Biz Charles'ın, sol eğilimli görüşlerinden ötürü büyük bir olasılıkla saklandığına inanıyoruz. İşler yatışınca herhalde ortaya çıkacaktır.» Bir gün sonra, Anderson ve Kate Marshall da aynı düşünceyi, karşılaştıklarında Ed Horman'a ileteceklerdi. Ed, 5 Ekim'de Santiago'ya gelip Büyükelçi ile tanıştığında da Nathaniel Davis aynı sanıyı dile getirecekti.

Belki de, ABD Dışişleri Bakanlığı'nda Charles Horman'ın saklandığına inananlar vardı. Diğerleri ise onun öldüğünü düşünüp, gerçeği son anda açıklayarak Horman ailesini korumak da istemiş olabilirler. Eğer iyi niyet taşıyorlarsa, bu gibi davranışların üzerinde hiç durmaya gerek yoktur. Ne var ki, ortada iki başka örnek var. Her ikisinde de, konuyla ilgili gerçeklerin Ed Horman'dan bilerek saklandığı anlaşılıyor .Bu iki örneğin de üzerinde özenle durmak gereklidir.

Birincisi, daha önce de belirtilen 3 Ekim 1973 günlü Şili hükümeti notasıdır. Şili hükümeti tarafından Amerikan Büyükelçiliği'ne gönderilen bu notada, Charles'ın 'sokağa çıkma yasağı'nı çiğnediği için tutuklandığı ve bir gün sonra da bırakıldığı belirtiliyordu. Ed ile Joyce, 5 Ekim günü, Büyükelçilik odasında Nathaniel Davis, Fred Purdy ve William Hon tarafından kabul edildiklerinde, kendilerine bu notadan hiç söz edilmedi. Buna karşılık, Charles'ın tutuklanmış olduğu Şili hükümeti tarafından kabul edilmiş olmasına karşın ,Davis ve Purdy onun nerede olduğunu bilmediklerini ısrarla belirttiler .ABD Dışişleri Bakanlığı'nın bu eksiklik karşısında yaptığı açıklama, Purdy'nin taslağını hazırladığı 18 Kasım 1973 günlü bir raporda yeralmaktadır. Bu rapor, New York Senatörü Jacop Javits'in sorduğu bir dizi soruya yanıt vermek ama-

cıyla düzenlenmişti. Raporda 3 Ekim günlü notanın Büyükelçiliğe ancak 5 Ekim günü çok geç bir saatte eriştiği belirtilmektedir. ABD Dışişleri Bakanlığı, böylece Davis ile Purdy'nin aynı gün Ed ve Joyce'la görüştükleri sırada, henüz söz konusu rapordan bilgileri olmadığını ileri sürmektedir.

ABD Dışişleri Bakanlığı'nın açıklaması mantığa uygundur ama, açıkça da asılsızdır. Şili hükümetinin notası, daha sonra Purdy tarafından belirtildiği gibi, 5 Ekim günü, geç bir saatte Büyükelçiliğe **gelmemiştir.** Bu nota, Santiago'daki ABD Büyükelçiliği'ne 3 Ekim' de ulaşmış bulunuyordu. Bunu nereden anlıyoruz? Yine Purdy'nin kendisinden... Geçenlerde ele geçen bir raporda, bizzat Purdy ABD Dışişleri Bakanı Henry Kissinger'e durumu şöyle anlatıyordu : «3 Kasım akşamı Büyükelçiliğe gelen bir (Dışişleri Bakanlığı) notasında, 20 Eylül'de sokağa çıkma yasağını çiğnediği için Horman'ın Ulusal Stadyum'da tutuklu bulunduğu belirtilmektedir.» Bu raporun Pury tarafından hazırlanan taslağı 4 Ekim tarihini taşıyor. Yani Purdy' nin, raporun 5 Ekim'de geldiğini söylediği günden tam bir gün önce...

İlgili gerçeklerin Horman ailesinden saklandığını ortaya koyan ikinci örnek daha da dikkat çekicidir. Daha önce de belirtildiği gibi, Ed Horman, Şili'ye oğlunu aramak üzere 5 Ekim 1973 günü geldi. 18 Ekim gününe dek oğlunun öldüğü kendisine bildirilmedi. 18 Ekim günü bu açıklamayı Fred Purdy yaptı. «Charles'ın ölüm haberinin bana duyurulmasını 17 Eylül günü, öğleden sonra kararlaştırdıklarına eminim.» diyor Ed. Ben o gün Purdy'ye, kimliğini açıklamayı uygun görmediğim bir kaynağın bana oğlumun öldüğünü, Ulusal Stadyum'da kurşuna dizildiğini söylediğini bildirmiştim. Bana kalırsa, bir gün sonra morgda parmak izleri konusunda bir yanlışlık yapıldığının ortaya çıkarılması ve oğlumun cesedinin bulunması hiç de birer rastlantı olarak kabul edilemez. Açıkça belli ki,

bilemediğim yerlerde birisi, 'Yetti artık. Bu işi daha fazla gizli tutamayız. Horman'ın kabul edebileceği bir bilgi verelim ki kendisine, çekip gitsin buradan.' dedi.»

Ed Horman'm görüşünü değerlendirebilmek için ilk başvurulması gereken kişi, Lovell Jarvis'dir. Ed'e Charles'ın kurşuna dizilmiş olduğunu ilk söyleyen, Ford Vakfı Program Danışmanı Jarvis'di. Jarvis daha sonra Vakıf'tan ayrıldı ve Berkley'deki Kaliforniya Üniversitesi'nde ekonomi profesörlüğü yapmaya başladı. Charles'la ilgili haberi kimden aldığını şimdi açıklamakta bir sakınca görmüyor Jarvis. Haberi ona Mark Dolguin vermişti. Dolguin, darbe sırasında Kanada Büyükelçiliği'nde Birinci Sekreter olarak görev yapıyordu.

Şimdi Kanada'da, Ontario'da yaşayan Dolguin, Charles'la ilgili bilgiyi Jarvis'e verdiğini kabul ediyor. «Bu bilgi bana aramızda kalmak koşuluyla verilmişti.» diyor Dolguin. «Bu nedenle Amerika Birleşik Devletleri Büyükelçiliği'ne resmen nakledemezdin, Charles Horman'ın kurşuna dizildiği haberini. Ford Vakfı'nın gerekli ilişkileri olduğunu ve bu işi ihtiyatla ele alabileceğini düşündüm. Konuyu Jarvis'e açtım.»

Peki, Dolguin bu haberi hangi kaynaktan almıştı? Dolguin önce bunu, hâlâ Şili'de yaşayan kişileri korumak amacıyla açıklamaya yanaşmıyor. Ama sonra ortaya bir isim geliyor.

«Bana haberi, Şili Eğitim Bakanlığı'ndaki Enrique Sandoval adlı bir danışman verdi. Bir iki ay önce, Montreal Star gazetesinin Glenn Allen adlı muhabiri tarafından tanıştırılmıştık. Sandoval'la tanışmanın yararları vardı. Üstelik çok da iyi bir insandı. Yıllarca önce, Montreal'deki McGill Üniversitesi'nde okumuştu. Hatta, oğlu Kanada'da doğmuştu.

«Darbeden sonra Sandoval, ailesinin güvenliği için kaygı duymaya başladı.» diye anlatmayı sürdürüyor Dolguin. «Mümkün olan en kısa sürede Santia-

go'dan ayrılmaya karar verdi. Beni evimden telefonla aradı ve gelip görüşmek istedi. O günlerde telefonda her konuyu konuşamıyorduk. Evime geldi ve kendisiyle ilgili durumu gözden geçirdik. Görüşmemiz sırasında, Charles Horman adlı bir Amerikalı'nın sorguya çekildikten sonra Ulusal Stadyum'da kurşuna dizildiğini söyledi. Bir iki gün sonra da ben durumu Lovell Jarvis'e anlattım.»

Olayları Dolguin'den Enrique Sandoval'a değin izleyebilmek oldukça kolaydır. Şili Eğitim Bakanlığı eski danışmanı Sandoval, Kasım 1973'de doğduğu ülkeden kaçmış ve Montreal'de yaşamaya başlamıştır. «Darbeden sonra çok korkunç günler yaşadık.» diye anımsıyor. «Allende döneminin pek çok devlet memuru gibi, ben de korktum.»

Moneda'nın bombardımanından bir iki saat sonra, Sandoval tutuklanmış ve Şili Stadyumu'na götürülmüştü. Orada üç kez sorguya çekildi ve beş gün kaldı. Özgürlüğüne kavuşur kavuşmaz, Şili'den ayrılmak için yollar aramaya başladı ve Dolguin'e danıştı. Ama Charles Horman'ın ölümünden ona hemen söz etmedi. Konuyu ancak Ekim ayının ilk haftasında Dolguin'e açtı. **Daha önce, Eylül ayının sonlarına doğru, Ed Horman'ın Şili'ye gitmek üzere daha New York'tan ayrılmamış olduğu günlerde, Sandoval, Santiago'daki Amerikan Büyükelçiliği'ne Charles'ın öldüğünü bildirmişti.**

Sandoval'ın Amerikan Büyükelçiliğinde ilişki kurduğu kişi Judd Kessler idi. Sandoval ile Kessler'in bu konuda yanlış ve eksik bir şey yaptıklarına değgin şu anda ortada herhangi bir kanıt yoktur. Sandoval salt olay hakkında bildiklerini iletmiş ve Ed ya da Joyce Horman'la hiçbir ilişki kurmamış olan Kessler de bu bilgiyi gerekli yerlere iletmiş olmalıdır. Bununla beraber, her ikisinin arasındaki ilişki Charles Horman'ın ölümünü çevreleyen kanıtlarla ilgili zincirin can alıcı bir halkasını oluşturmaktadır ve bu nedenle de incelenmesi gerekir.

Kessler hâlâ AID'de çalışıyor. Sandoval'la olan ilişkisini şöyle anımsamaktadır: «Enrique Eğitim Bakanlığı'ndaki bölümlerden birinin başına getirilmişti, darbeden altı ay önce. AID'nin Şili'deki Genel Müdür Vekili olarak kendisiyle resmi ilişkilerim vardı. Aramızda dostluk da kuruldu. Bu kitle kıyımı ve onu andıran diğer şeyleri okuyunca, tanıdığım herkesi dolaşıp bilgi toplamaya kalktım. Enrique de onların arasındaydı. Evine gittim ve Horman ve Teruggi'den, Büyükelçiliğin kaygı duyduğundan ve olup biteni öğrenmeye çalıştığından, fakat olumlu bir sonuca ulaşamadığından söz açtım ve bir şeyler duyarsa bana bildirmesini istedim... Aradan bir iki gün geçti. Enrique beni aradı ve Ulusal Stadyum'da bir tanıdığı olduğunu ve onun Charles'ın öldüğünü söylediğini iletti.»

Sandoval, Kessler'le görüştüğünü doğruluyor. Sonra da, Charles'ın kurşuna dizildiğini üç ayrı kaynaktan öğrendiğini sözlerine ekliyor. Birinci kaynak, Ulusal Stadyum'daki görevli askerler arasında bulunan bir yakınıymış. İkincisi ise, Charles hücresinden kurşuna dizilmek üzere alınırken orada bulunduğunu ileri süren bir subay... Sandoval, idam gününün 20 Eylül 1973 olabileceğini ileri sürüyor. Sonra da, haberi ilk fırsatta Kessler'e ilettiğini ekliyor. «İlk fırsat», sekiz, on gün sonra eline geçmiş. Şimdi önem kazanan soru şudur: «Sandoval'dan durum hakkında bilgi alır almaz Kessler ne yaptı?» Kessler'in bu soruya verdiği yanıt şöyle: «Fred Purdy'ye söyledim.» Peki, Charles Horman'ın Şili askerlerince öldürüldüğü kendisine bildirildiğinde, Purdy ne dedi? Bu soruya da Kessler şöyle yanıt veriyor: «Purdy, 'Bundan emindim.' dedi.»

Kısacası, daha Ed Horman New York'tan ayrılmadan önce, Amerika Birleşik Devletleri Konsolosu Fred Purdy'ye Charles'ın Şili askerlerince öldürüldüğü söylenmişti. Buna karşın Purdy bu bilgiyi Horman ailesiyle paylaşmak istemedi. Bu bilgiyi açıkla-

yacağı yerde Amerikan Konsolosu Purdy ,Ed Horman Santiago'ya uçarken ve sonra hastahaneden hastahaneye, kişiden kişiye ve Ulusal Stadyum'a oğlunu aramak için koşarken, hiç sesini çıkarmadı. Tam üç hafta boyunca, elde ettiği bilgiye karşın, Fred Purdy dilini yutmuş gibi ağzını açmadı. Niçin?

Purdy, Judd Kessler'in Charles'ın ölümü hakkında kendisine bilgi verdiğini ve böyle bir olayda «Charles'ın Şili askerlerince öldürülmesiyle ilgili bir olasılığın bulunamayacağını düşündüğünü kabul ediyor. Ama konuyu Ed Horman'a açmamasını şu savları ileri sürerek savunuyor: «Judd Kessler edindiği bilginin kaynağı hakkında en küçük bir doğruluk ve güvenilirlik güvencesi vermedi. O günlerde olayla ilgili her çeşit söylenti bize aktarılıyordu. Kessler öğrendiklerini bana aktardığında, ne kaynağın kimliğini açıkladı, ne de üzerinde durabileceğimiz bir ipucu verdi. Ben de yola çıkabileceğim herhangi bir ayrıntıdan yoksun kaldım.»

Purdy'nin açıklamasını doğru dürüst bir savunma olarak kabul etmek mümkün değil. Şili'deki Amerikan vatandaşlarının güvenliğinden resmen sorumlu olan görevli Purdy idi. Eğer Kessler verdiği bilginin kaynağını açıklamıyorsa, Purdy'nin görevi dayatıp ondan bu kaynağın kimliğini öğrenmesini gerektiriyordu. Dahası da var. Şili'deki AID Genel Müdür Vekili'nin verdiği çok daha inanılırlık taşıyan bilgi Ed Horman'a aktarılmıyor, ama aynı Ed Horman, Timothy Ross adlı bir İngiliz gazetecisinin Charles'ın sağ olduğuna ve gizli bir solcu örgüt tarafından Şili'nin dışına kaçırılmaya hazırlandığına değgin doğrulanmamış bir açıklamayı dinlemek üzere Amerikan Büyükelçiliğine özel olarak getiriliyordu. Büyükelçiliğin bu davranışını anlamak kolay değildir.

Kimileri Purdy'nin bu davranışına özür olarak olayların ağır baskısını gösteriyorlar. «O günlerde Purdy büyük baskı altındaydı.» diyor Dale Shaffer. «Ken-

disini tanıyanlar bile 1973'deki Purdy'yi anlamakta güçlük çekerlerdi.» Buna Büyükelçi Davis şunları ekliyor: «Fred Purdy'nin olayların yükü altında ezildiği kesindi... Soruşturmanın her aşamasında öğrendiklerimizi Bay Horman'a ilettiğimiz için vicdanım rahattır. Bildiğiniz her şeyi, öğrendiğiniz her şeyden ve her yakıştırmadan ayırmayı başarmalısınız. Bildiğimiz her şeyi, Bay Horman'la paylaştığımıza emin olabilirsiniz.»

Ne var ki, Ed Horman böyle bir görüşe sahip değil. «Fred Purdy'nin Kessler'in elde ettiği nedeni bana niçin iletmediğini size söyleyebilirim. Purdy, Charles'ın ölümünü saklamaya çalışıyordu. Elinden geldiği değin işi böyle götürdü. Sonra, kimi yanıtları almadan Şili'den ayrılmayacağıma emin olunca, gerçeği, yani Charles'ın Şili askerleri tarafından idam edildiğini açıklamak zorunda kaldı. Ama açıksözlülük ancak bir haftadan daha az bir süre devam etti. Şili'nin FBI'ında, koridorda bana Charles'ın kurşuna dizildiğini söyledikten sonra Purdy'ye erişen biri ondan anlattıklarını değiştirmesini istedi. Şimdi, Charles'ın askerler tarafından öldürüldüğünü bana söylediğini yadsıyor.»

Ed'e, «Charles'ın Ulusal Stadyum'da idam edildiğini Purdy'nin size söylediğinden emin misiniz?» diye sorulduğunda, alınan yanıt, «Evet»tir.

«Onu yanlış anlamış olmayasınız?»

«Kesinlikle hayır.»

Öte yanda Fred Purdy, oğlunun Ulusal Stadyum'da idam edildiğini Ed Horman'a söylediğini şiddetle yadsıyor. «Ben herkese her zaman içten davranmaya gayret etmişimdir.» diyor. «Bay Horman'a da aynı şekilde davrandım. Ama o aynı anlayışla karşılık vermedi.» Kendisine sorulan yığınla soruya karşın, Konsolos sözünü değiştirmiyor ve Charles Horman'ın yaşamını kurtarmak için mümkün olan her şeyi yaptığını söylüyor. «Şimdi pek çok kimse o günlerde neler çektiğimizi unuttu. On iki saat süren sokağa çıkma

yasağı vardı. Şili ordusu her şeyi denetimi altına almıştı. Bizim oraya buraya gidip kayıp Amerikalıları aramamız hiç de kolay değildi... Bay Horman için Charles'ın Askeri Haberalma tarafından tutuklandığı ve Ulusal Stadyum'da öldürüldüğü kesinlik kazanmış olabilir. Ama olay hakkında bir şeyler bilen benim ve diğer aklı başında insanlar için durum hiç de öyle değildi.»

Böylece kimin, Ed Horman'ın mı, yoksa Fred Purdy'nin mi doğru söylediği anlaşılmamaktadır. Ama elbette Purdy'nin, Charles'in Ulusal Stadyum'da kurşuna dizildiğini söylemediği savını, aynı Purdy'nin Judd Kessler'in getirdiği haberi açıklamaması gerçeğiyle dengelemek gerekir. «Bir de şu var.» diyor Ed Horman. «Yalan söylemem için ortada hiç neden yok. Ben salt oğlumun başına gelenleri öğrenmek istiyorum.» Bu arada, Charles'ın idamı ile ilgili bilginin Fred Purdy ve diğerleri tarafından saklandığına değgin Ed Horman'ın ileriye sürdüğü görüşü, Büyükelçilik ve askeri personelin dile getirdiği açıklamalar desteklemektedir. Dört yıl süreyle, ABD Dışişleri Bakanlığı Charles Horman'ın ölümünden Şili hükümetini sorumlu tutmayı reddetmiştir. Ne var ki, özel konuşmalarda çok daha başka görüşler belirtiliyor.

John Tipton, Eylül 1973'de Santiago'daki ABD Büyükelçiliği'nde siyasal bölümde görevliydi. Kendisi bu görevinden ötürü, Charles Horman'ın ortadan kaybolduşunu inceleyen kişilerle sürekli olarak görüşüyordu.

Ona, «Charles Horman'ın başına gelenler hakkında bir görüşünüz var mı?» diye sorulduğunda, şöyle yanıt veriyor: «Evet, var. Hatta daha da ileri gidip şunu belirtebilirim. Salt benim kişisel görüşüm değil, o günlerde Büyükelçilikte bulunan herkesin görüşü... Ben de, diğerleri de onun Şili askerleri tarafından öldürüldüğüne inanıyorduk.»

«O günlerde bu olay hakkında Fred Purdy ile görüşüp görüşmediğinizi anımsıyor musunuz?»

«Elbette.»

«Fred Purdy de bu görüşe sahip miydi?»

«Evet, öyle sanırım... Kimin ne zaman, ne dediğini adamakıllı anımsamıyorum .Ama çoğunluğun Charles'ın Şili askerleri tarafından öldürüldüğüne inandıklarını biliyorum.»

Judd Kessler de o günlerdeki Büyükelçilik personelinin aynı görüşü paylaştığına değgin bir açıklama yapıyor .«Charles Horman'ın ölümünden Şili askerlerinin sorumlu olduğuna Büyükelçilik personelinin inandığını söylersek haksızlık etmiş olur muyuz?» diye kendisine sorulduğunda, Kessler, «Hayır, haksızlık etmiş olmazsınız.» diyor. «Onu Şili askerleri öldürdü. Sokakta kaza kurşunuyla ölmedi.»

Dale Shaffer de aynı çizgide görüş bildiriyor: «Charles kurşuna dizildi... bir manga asker tarafından. Bu konuda daha fazla kuşku duymaya hiç gerek yok, sanırım.»

Valparaiso'daki ABD Deniz Misyonu ikinci kumandanı Yarbay Patrick Ryan da Şili askerlerini sorumlu tutuyor: «Charles'la ilgili düşüncelerim şöyle: Gençliğin verdiği o havayla, arkadaşlarını yanlış seçmiş olabilir. Yanlış insanlarla ilişki kurmuş olabilir. Güney Amerika'da gerçekleştirilen bir darbe sırasında da böyle arkadaşlara sahip olmak, insanın başına çok iş açabilir. Amerika Birleşik Devletleri'nin başına da My Lai olayı gelmişti. Bir genç teğmen Vietnam'da çıldırıyor ve sonra da My Lai adlı bir köyde kimi insanları da öldürüyorlar. Olur böyle şeyler. Aynı şey bir başka biçimde Şili'de niçin olmasın? Bir genç yüzbaşı kendini günün havasına kaptırıp, bu Amerikalı bize uyum sağlamıyor diye düşünmüş olamaz mı? Amerikalının İspanyolcası da o denli iyi değil der, yapar yapacağını. Hedefe tam isabet gibi bir şey, sizin anlayacağınız.»

Charles Horman'ın ölümüyle ilgili olarak toplanan bilgilerden ve anlatılanlardan, Şili hükümetini so-

rumlu tutabilmek için ABD Dışişleri Bakanlığı'nın elinde çok sayıda neden olduğu anlaşılıyor. Ama aynı Bakanlığın böyle davranmamış oluşu, insanın aklına çok ciddi noktaların gelmesine yol açmaktadır. Bir neden, ABD hükümetinin Cunta'yı kamuoyunda küçük düşmekten kurtarmayı ve ABD parlamentosundaki tepkileri önlemeyi düşünmüş olmasıdır. Bir başka neden de, ölüm olayını işin başında örtmeye kalkan ABD Dışişleri Bakanlığının, daha sonraki gelişmeler karşısında, «başlangıçtaki örtme olayını da örtmek zorunda» kalmasıdır. Ne var ki, Ed Horman daha da çirkin bir kuram üzerinde duruyor: «Oğlumun ölümünü incelemek için, dört yıldan daha fazla bir süre harcadım. İstemeyerek, Şili hükümetinin bu olaydan ötürü suçlanmasının çok basit bir nedene dayanarak önlendiği sonucuna vardım. Eğer Amerika Birleşik Devletleri, suçlanan kimse olarak parmağı ile Şili Hükümetini gösterirse, Şili hükümeti de, aynı amaçla parmağını Washington'a doğru çevirecektir. Charles'm ölümünden bizim Büyükelçiliğimiz sorumludur. Şili'deki Amerikan girişimlerini örtmek için, oğlum kurban edilmiştir.»

Amerika Birleşik Devletleri hükümeti, Charles Horman'ın idam edileceğini daha önceden biliyor muydu? Yoksa bu idam emrini Amerika Birleşik Devletleri mi verdi? İşte Ed Horman'ın son sorusu da bu gibi noktaları içeriyor.

YİRMİ İKİNCİ BÖLÜM

SORULARIN SONUNCUSU

Santiago'da küçük ve dört köşe bir oda var. Köşedeki kutuların yanında çeşitli dinsel ikonlar göze çarpıyor. İki iskemle, eski bir masa, küçük bir kanape ve tek kişilik bir karyola da bu odanın içindeki eşyayı oluşturmaktadır. Odanın hiç penceresi yok. Kansızlıktan rahatsız küçük bir erkek çocuğu küçük kanapede uyumaktadır. Tek kişilik yatak ise geceleri bu küçük erkek çocuğun annesi ve babası tarafından paylaşılıyor. İşte bu oda, iki yıldan daha fazla bir süreden beri, Rafael Gonzales ve ailesinin «evi»dir.

Gonzales'in cebindeki bir kimlik kartı, onun Cunta'nın haberalma şubesinde görev yapmış olduğunu gösteriyor. «Yirmi yıldan daha uzun bir süre, Şili'nin en yüksek aşamadaki güvenlik hizmetlerinde çalıştım.» diyor, Gonzales. 'Estado Mayor de la Defensa Nacional'deydim .Çok yüksek kademede çalıştığım ve çok fazla bilgiye sahip olduğum için, kimi zaman beni Deniz Kuvvetleri'nden, Kara Kuvvetleri'nden ve polisten çağırırlardı.»

Görünürde sivil olan Gonzales yedek subay sınıfında bir rütbeye sahiptir. 1969'da New York'a, Şili Konsolosluğu'nun güvenlik görevlisi olarak gönderilmişti. Sonra ,darbe planları geliştirilince, yeniden Santiago'ya atandı. «Mart 1973'de, Washington'daki eski askeri ataşe General Baeza bana bir şeylerin olacağını söyledi ve yeniden Santiago'ya getirildim.» diye anımsıyor Gonzales.

«Siyasal bakımdan sağda değilim. Solda da değil-

lim. Ortadayım. Şili'de bulunan değişik hükümetlerin temsilcileri karşısında, görevlerimi bir haberalma uzmanı olarak yerine getirmeye çalıştım. Allende iktidara geldiğinde, aynı görevi sürdürdüm. Ben ülkemin güvenliği için çalışıyordum, Allende hükümeti için değil. Herhangi bir hükümet için nasıl çalıştımsa, öyle çalışmaya devam ettim.»

11 Eylül 1973 günü Başkanlık Sarayı'nı işgal eden askeri birliklerin içinde Gonzales de vardı. Çarpışmalar sona erdikten sonra dosdoğru Allende'nin çalışma odasına gitmişti. «Benim orada bir görevim vardı. Evrakı toplamak...» diyor Gonzales. «Bir başka anlatımla ,kimseyi öldürmedim. Haberalma uzmanı olarak görevim oradaki evrakı toplamak ve hepsini Savunma Bakanlığı'na getirmekti. »

Moneda'dayken Gonzales, öldürülmüş olan Başkanı da gördü. «Kafası ortadan ayrılmıştı. Kafatasının bir parçası, odanın bir duvarına yapışmıştı.» İki hafta süreyle, Gonzales'in haberalma çalışmalarından ötürü başını kaşıyacak zamanı olmadı. «On gün, hemen hemen hiç uyumadım.» diye anımsıyor. «Eğer şöyle bir kestirebildimse, bu günde iki saati geçmedi. İlk iki gün, biraz ekmek ve sudan başka bir şey boğazımdan girmedi. Yemek yemeğe hiç vaktim olmadı. Beni oradan oraya gönderiyorlardı. Bir hafta boyunca karımla hiç görüşemedik.»

Darbeyi izleyen aylarda, Gonzales'in Cunta ile ilişkisi ve inancı sarsılmaya başladı. Belli bir siyasal görüşü olmamasına karşın, DİNA'nın oynadığı rol onu rahatsız ediyordu. DİNA, hükümetin yeni kurduğu gizli polis örgütünün adıydı. Gonzales, «Tüm yaşamım boyunca Komünizm'e karşı savaştım. Ama bu nedenle, bugün sahip olduğumuz faşist hükümeti desteklemek zorunda değilim... DİNA, bu hükümet tarafından, yeni kurallara uymayan herkesi tutuklamak amacıyla kurulmuş baskıcı bir mekanizmadır. Bir başka anlatımla, DİNA gerçek bir haberalma örgütünden tüm-

den değişik özellikler taşıyan bir kuruluş oldu. DİNA, Gestapo gibi bir şeydi.»

2 Eylül 1975 günü Gonzales, Şili'den ayrılmaya karar verdi. O gece bir arkadaşını ziyaret etti. O da ona İtalyan Büyükelçiliği'ne sığınmasını salık verdi. «Amerikan Büyükelçiliği, Şili'deki Cunta hükümetini destekliyor.» demişti arkadaşı. «İtalyan Büyükelçiliği, Santiago'daki temsilcilikler arasında siyasal bakımdan sığınmak isteyenlere kollarını açan bir yer.»

Bir sonraki günün sabahı, Gonzales İtalyan Büyükelçiliği'ne gitti. Beş dakika sonra da karısıyla oğlu geldi. O günden beri, Amerika'ya güvenlik içinde geçmenin yollarını arıyorlar. «Amerika Birleşik Devletleri'ne gitmek istiyorum.» diyor Gonzales. «Çünkü Amerika Birleşik Devletleri, büyük bir ülke. Özgürlükler ve büyük olanaklar ülkesi orası.»

Gonzales'in Amerika Birleşik Devletleri'ne ikinci girişini sağlayabilecek, hâlâ geçerliliğini koruyan bir vizesi var. 20 Nisan 1970 günü New York'ta doğmuş olan oğlu iki vatandaşlık belgesine ve bir de Amerikan pasaportuna sahip. Ama bu satırlar yazıldığında, Gonzales Santiago'daki İtalyan Büyükelçiliği'nden çıkamıyordu. Diyor ki: «Bu büyükelçiliğin koruyucu sınırlarını aşmak, benim için ölüm demektir. Polise beni yakalaması ve öldürmesi için emir verildi.»

Cunta, Gonzales'in Şili'den ayrılmasına taraftar değil. Görünüşe bakılırsa, ABD Dışişleri Bakanlığı da aynı düşüncede. Çünkü Gonzales, Charles Horman'ın idamı için emir verildiğine tanıklık ettiğini söylüyor.

Santiago'daki İtalyan Büyükelçiliği binaya sığınan göçmenlerin ziyaretçi kabul etmesini istemiyor. Telefon konuşmaları da kesinlikle yasak. Buna karşın, 7 Haziran 1976 günü iki muhabir Gonzales'le konuşmayı başardı ve onunla yaptıkları söyleşiyi banta kayıt etti. İşte bundan sonra da, Amerikan Konsolosluğu görevlilerinin, daha önce beş kez Gonzales'le görüştükleri ortaya çıktı. Amerikan Dışişleri Bakanlığı, bu görüşme-

lerden dördünde neler konuşulduğunu açıklamak istemiyor. Ama beşinci görüşmenin kâğıda dökülmüş yazılı metni ele geçirildi. Bu metindeki Gonzales'in vermiş olduğu ifade insanın kanını dondurmaya yetiyor: **«Charles Horman'ın, çok şey bildiği için, öldürüldüğünü biliyorum. Bunu CIA ile yerel yetkililer sağladı.»**

Gonzales'in açıklaması, onun Eylül 1973'ün sonlarına doğru hazır bulunduğunu ileri sürdüğü bir toplantı üzerinde odaklaşıyor. Toplantıda, General Augusto Lutz (Şili Ordusu Haberalma Başkanı), Albay Victor Hugo Barria (Lutz'un yardımcısı) ve Gonzales' in Amerikalı olduğuna inandığı üçüncü bir kişi varmış. Görüşmeler sırasında bu üçüncü adam, hiç ağzını açmıyor.

«Toplantının kesin tarihini anımsamıyorum.» diyor Gonzales. «Çünkü o günlerde, ne zaman Pazartesi, Salı, Çarşamba ya da Cumartesi'ydi bilemiyordum. Gece gündüz, köpek gibi çalışıyordum. Savunma Bakanlığı'nın dokuzuncu katında, General Lutz'un çalışma odasındaydım. Odada General Lutz, Albay Barria, ben ve bir de o adını bilmediğim Amerikalı vardı. Horman yandaki odadaydı... Beni de çağırmışlardı çünkü eğer Horman'ı sorguya çekeceklerse, ben çevirmenlik yapacaktım... İngilizceyi oldukça iyi bildiğim için, çevirmenlik yapabilirim.»

Gonzales'e, «Savunma Bakanlığı'nda Charles Horman'ı sağ olarak gördüğünüze emin misiniz?» diye sorulduğunda yanıt şöyle:

«Evet, eminim.»

«Kim olduğunu biliyordunuz, öyle mi?»

«Evet. Kim olduğunu General Lutz söyledi.»

«Onun Charles Horman olduğunu General Lutz açıkladığında, başka kim vardı?»

«Bir Amerikalı ve Albay Barria. Yani Ordu Haberalma Örgütü'nün ikinci adamı...»

«Anımsadığınıza göre, ne konuda konuşuldu?»

«Bana bu gencin bir Amerikalı ve adının Charles

Horman olduğunu söylediler. Sonra bana, içerde oturmakta olan kişinin, yani Charles Horman'ın çok şey bildiğini ve ortadan kaybolması gerektiğini de söylediler... Onu kurşuna dizmek üzere emir aldıklarını öğrendim. Çünkü bu emri duydum...»

«Charles Horman, Valparaiso'dan Santiago'ya getirilmişti.» diye sürdürüyor konuşmasını Gonzales. «Ben onu buraya getirenleri gördüm... Tetiği CIA'nın çektiğini söyleyemeyeceğim, ama CIA bu işin içine karışmıştı bir kez. Onu ortadan kaldıranlar Şilililerdi, ama işin arkasında CIA vardı.»

Gonzales'in suçlamaları, Şili ve Amerika Birleşik Devletleri hükümetleri tarafından resmen reddedilmiştir. Ama elbette böyle bir suçlamanın etkisi sürüyor. CIA'nın Şili Askeri Haberalma Örgütü ile olan bağlarının çok sıkı olduğu biliniyordu. Amerikalı ajanlar, kimliklerini gizleyerek Büyükelçilik ve Konsolosluk görevlileri arasında da görev almış olabilirlerdi. CIA'nın Şili'deki durumunu inceleyenlerden biri de Steve Volk idi. Ona göre, Fred Purdy, James Anderson ve John Tipton birer gizli ajandı.

«Bir insanın CIA için çalışıp çalışmadığını anlayabilmek için çeşitli yollara başvurabilirsiniz.» diyor Volk. «Örneğin ABD Dışişleri Bakanlığı'ndaki özgeçmiş kayıtlarını ve diğer kaynakları gözden geçirerek hepsinin geçmişte gördükleri eğitimi incelemek, bu yollardan birini oluşturmaktadır. Eğer bir Dışişleri Bakanlığı yetkilisi için hiç de doğal sayılmayan derecede haberalma eğitimi görmüş birine rastlarsanız, oldukça iyi bir ipucu yakalamış sayılırsınız. Buna ek olarak da, onun özgeçmişinde nerede çalıştığının belirtilmediği dönemlerle de karşılaşırsanız, artık bu konuda emin olabilirsiniz demektir. Purdy, Anderson ve Tipton'ın durumu tüm bu koşullara uymaktadır.»

Purdy ve Tipton, CIA için çalıştıklarını yadsıyorlar. James Anderson ise öyle bir şey yapmıyor.

Anderson 1953 yılında, ondokuz yaşındayken, ABD

Hava Kuvvetleri'nin haberalma bölümüne girmişti. 1957'de sivil yaşama dönen genç adam, 1960'da Oregon Üniversitesi'ni bitirdi .Sonra Hava Kuvvetleri'ne yeniden girdi ve bilgi değerlendiricisi oldu. 1962'de ise Anderson'u Dışişleri Bakanlığı'nda çalışırken görüyoruz. Meksika'daki Büyükelçiliğin politik bölümünde, sonra da 1965 Amerikan istilasından bir ay önce Dominik Cumhuriyeti'nde... 1966'da Anderson yine Meksika'ya politik bölümde çalışmaya döndü ve Mart 1970'e dek orada kaldı. On ay sonra da Santiago'ya Konsolos Yardımcısı olarak atandı.

Şili'de CIA için çalıştığını ne kabul ediyor, ne de yadsıyor Anderson. Ne var ki, aralarında John Tipton'un da bulunduğu pek çok Büyükelçilik ve Konsolosluk personeli, böyle bir yakıştırmanın mümkün olabileceğini üstü kapalı da olsa belirtiyorlar. Charles Horman'ın cesedini aramak için, Anderson'la Belediye Mezarlığı'na giden Rafael Gonzales de bu görüşe katıldığını belirtiyor.

Eğer doğruysa, tüm bu savlar birtakım ciddi soruların üzerinde durulmasını gerektiriyor. Bir Konsolos Yardımcısının görevi yurt dışındaki Amerikan vatandaşlarının yaşamlarını korumaktır. Salt bir örnek vermek için, Santiago'daki bir Amerikan vatandaşının Allende'yi devirmek amacıyla CIA'nın hazırladığı bir komplonun varlığını öğrendiğini varsayalım. Örneğimizi daha da geliştirerek, bu Amerikalının, öldürülmekten korktuğu için, Amerikan Konsolosluğu'na başvurduğunu ve yardım istediğini düşünelim. Eğer bu Amerikan vatandaşı Konsoloslukta CIA ajanı olan bir Konsolos Yardımcısıyla görüşürse, ortaya karmaşık bir durum çıkacak demektir. CIA ajanı, «daha geniş kapsamlı ulusal çıkarlar» açısından ötürü Amerikan vatandaşının korunmasının ancak ikinci derecede önem taşıdığı düşüncesine varabilir.

James Anderson, birbirine karşıt iki görüşün arasında kaldığını yadsıyor. Santiago'da oynadığı ikili

rol hakkında salt şunları söylüyor: «Ortada bir çıkar çatışması yoktu.» Şunu da belirtmeden geçmemek gerekir: CIA için çalışmanın insana yükleyeceği herhangi bir ihmal ya da ceza suçu olamaz. Ama yine de ortada Rafael Gonzales'in yaptığı bir suçlama var. Bu gibi suçlamalarda doğruluk payının bulunabileceğini ileri süren ve bunun belgelenmesinden çekinmeyen Büyükelçilik eski görevlileri arasında hiç olmazsa bir kişi de bulunuyor. Bu, Judd Kessler'den başkası değildir. Kessler rahatsız edici şeyler söylüyor..

Kendisine, «Charles Horman sizce niçin tutuklandı ve idam edildi? Biliyor musunuz?» diye sorulduğunda şu yanıtı alıyorsunuz:

«Bilmiyorum. Bu konuda pek çok söylenti ve öykü var. Ben sadece onu herhangi bir Amerikalının Şilililere, DİNA'ya ya da bir başkasına ihbar etmediğine inanmak istiyorum.»

«Bu konuda kuşkularınız varmış gibi konuşuyorsunuz.»

«Bakın.» diyor Kessler. «Amerikan haberalma topluluğunda kimi kirli işlerin döndüğünü kabul ederim. En azından orada çalışanların çevirdiği kirli işlerin bulunması olasıdır. CIA'nın Şili'deki şubesi ve Şili haberalma örgütü arasında bilgi değiş tokuşu yapılmaktaydı. Eğer listelerinde Horman'ın adı da belirdiyse, onu tutuklamaktan başka çare düşünülemezdi.»

Böyle düşünen salt Kessler değildir. Ne var ki, diğerlerinin bu konudaki kuşkularını sergilemeden önce, bir önemli soru yanıtlanmalıdır. Niçin Amerikan askeri yetkilileri ve diplomatik ve haberalma personeli Charles Horman'ın idamını onaylamak ya da emretmek zorunda kalabilir? Böyle bir sorunun yanıtını araştırırken, birtakım gerçekler üzerinde durmak gerekiyor.

Birincisi, Charles Horman olayı Şili askeri çevrele-

rince «özel» olarak nitelendirilmişti. Çünkü Charles sokakta değil, evinde tutuklanmıştı. Bu da onun tutuklanmasının önceden planlandığını gösterir. İkincisi de, Frank Teruggi, Garett - Schesch'ler, David Hathaway, Jim Ritter, Joseph Francis Doherty ve tutuklanan diğer Amerikalılar ilk sorguları için önce bir polis karakoluna götürülmüşler ve oradan da Ulusal Stadyuma alınmışlardı. Oysa Charles dosdoğru Ulusal Stadyum'a götürüldü. Üstelik, Charles Ulusal Stadyum'da, Enrique Sandoval'ın anlattığına göre, diğer tutuklulardan ayrı bir yerde' tutuldu. Daha da önemlisi, Charles Ulusal Stadyumdan Savunma Bakanlığı'na götürüldü. Savunma Bakanlığı'na ancak özel nedenlerle seçilen tutuklular alınmaktaydı. Bu tutukluların arasında Santiago Teknik Üniversitesi'nin eski rektörü ve Allende'ye yakınlığı bilinen Enrique Kirberg de vardı. Kirberg, «Savunma Bakanlığı'nda çok az sayıda tutuklu vardı. Hepsi şu ya da bu şekilde özellik taşıyan kişilerdi. Çoğu soruşturmadan kısa bir süre sonra öldürüldü» diyor. Aşağıdaki karşılıklı konuşmadan anlaşılacağı üzere, Gonzales de aynı kanıya sahiptir :

Soru : «Acaba Charles niçin o binaya getirilmişti? Öteki tutuklular diğer toplama merkezlerindeydi. Bunlar aynı binaya getirilmediler.»

Gonzales : «Getirilmediler .Hayır! Hayır! Hayır!»

Soru : «Charles'ın özel bir durumu mu vardı?»

Gonzales : «Öyle olmalı.»

Peki, Charles Horman'ı «özel» yapan durum neydi? FİN'le ilişkisi «özel» sayılamazdı. FİN'in en etkin üyesi herhalde Steve Volk idi. Ama Volk hiç tutuklanmadı. Aynı toplulukta bulunan David Hathaway ise tutuklanmış, ama sonra bırakılmıştı. Charles'ın Schneider'ın öldürülmesiyle ilgili olarak yürüttüğü dar kapsamlı araştırma da onun tutuklanmasının nedeni olamazdı. Onun tutuklanmasını emredenler, Charles'ın evinde buldukları notları incelemeden, kendisinin bu konuyu araştırdığını bilemezlerdi. Tutuklama işle-

mini yerine getirenler daha bu notları incelemeden önce, Charles hiç de doğallık taşımayan bir davranışla doğrudan doğruya Ulusal Stadyum'a götürülmüştü.

«Gonzales'in ifadesini bir kez daha okuyun.» diyor Ed Horman. «Charles'ın niçin idam edildiğini belirten neden bu ifadede yatıyor. Gonzales, 'çok şey bildiği için' Charles öldürüldü diyor. Sonra da Charles, 'Valparaiso'dan Santiago'ya getirildi' diyor. Açıkça belli ki, biri Charles'ın Valparaiso ve Vina del Mar'da bulunmasını çok önemsemektedir. Yoksa böyle bir şey Gonzales'in önünde hiçbir zaman konuşulmazdı. Eğer Charles'ın niçin öldürüldüğünü öğrenmek istiyorsanız, onun ve Terry'nin Vina'da neler öğrendiğini gözden geçirmelisiniz.»

Ed Horman'ın kuramı gerçekte çok basit. Vina'da Charles ile Terry'nin Amerika Birleşik Devletleri'nin darbeye karıştığına değgin kanıtlara rastladığına inanıyor Ed. Başlangıçta her ikisinin de oradaki varlığı üzerinde hiç durulmadı, Ed'e göre. Ve Amerikan askeri personeli onların önünde rahatça konuştular. Ne var ki, bir hafta sonra, orada yüksek görevde bulunan biri Charles ile Terry'nin «çok şey» gördüğünü ve duyduğunu düşünerek kaygılanmaya başladı. 1973 yılında kitle iletişim araçları, Şili'de gizlice yürütülen Amerikan oyunları hakkında pek bilgi sahibi değildi. Bu arada, Watergate olayından ötürü bir hayli yara alan Nixon hükümeti de Allende hükümetine karşı girişmiş olduğu tüm kötü müdahale çabalarını yadsımaktaydı. Charles'ın gözlemlerinin açığa çıkması, bu durumu değiştirebilirdi. İşte bundan ötürü Amerikalılar onun adını tutuklanmak ve sorguya çekilmek üzere Şili askeri çevrelerine vermiş olabilirlerdi. Sonuçta da, Charles idam edilmişti. Eğer Şili askerleri evi bastıklarında Terry de orada olsaydı, o da tutuklanacaktı. Ne var ki, büyük bir talih sonucunda, Terry günün daha erken bir saatinde Riviera Oteli'ne yerleşmiş bulunuyordu. Charles tutuklanınca, artık Terry'ye do-

kunmadılar. Çünkü her ikisinin ayrı ayrı tutuklanma ve kurşuna dizilme olaylarının üstünü örtmek kolay olmazdı.

Ed Horman'ın bu kuramının ilk temel taşlarını Arthur Creter'in söyledikleri oluşturmaktadır. Darbeden bir gün sonra Miramar Oteli'nin terasında Charles ve Terry önce Şilili sandıkları Arthur Creter ile karşılaştıklarında ,adam, «Buraya Amerika Birleşik Devletleri donanmasıyla geldim. Bir görevi yerine getirmek üzere geldik ve işi bitirdik..» demişti. Creter, daha sonra da, bir haftadan beri limandaki gemilerden birinde kaldığını ve askeri çağrı üzerine Şili'ye geldiğini kendiliğinden açıklamıştı. «Herhangi bir Amerikan konsolosluğuna gitmek istemeyeceğini» ve «Konsolosluğun askerlerle karşılaşmaktan hoşlanmayacağını» da sözlerine eklemişti.

Creter'le tanışmalarından bir gün sonra da, Charles ve Terry, Yarbay Patrick Ryan'la tanışmışlardı. O da onları Roger Frauenfelder, Ed Johnson ve sonunda da Ray Davis'le tanıştırdı. Tüm bu insanlar darbe hakkında oldukça ayrıntılı bilgi vermişlerdi, Charles ve Terry'ye. Darbe nasıl örgütlenmişti, Valparaiso Belediye Başkanı'nın ve kent meclisi üyelerinin limandaki bir gemide tutulması ve daha başka askeri bilgi gibi... Ayrıca Ryan, Amiral Huidobro ile Amerika Birleşik Devletleri'ne bir milyon dolardan daha fazla değerde araç gereç satın almaya gittiklerini de söylemiş ve yolların Şili askerlerince kesilmiş olmasına ve uzun süren sokağa çıkma yasağına karşın, Ray Davis gibi, karayollarında bile rahatça dolaşabileceğini onlara göstermişti.

Horman olayı dışında bu gerçekleri değerlendirdiğinizde, onlara dayanarak Amerika Birleşik Devletleri askeri personelinin darbeye doğrudan doğruya karıştıklarını kanıtlamak mümkün değildir. Dahası da var. Eğer darbenin Amerika Birleşik Devletleri'nin katkısıyla gerçekleştirildiği kanıtlansa bile, Amerikan yet-

kililerinin ille de Charles Horman'ın ölümünden sorumlu tutulması gerekmez .Ne var ki, Charles'ın ve Terry'nin gözlemleri, Valparaiso ve Vina'daki olayların bir kez daha gözden geçirilmesini zorunlu kılmaktadır. Bu işe de Charles ve Terry'nin oralarda geçirdikleri sürenin uzun bir bölümünde onlarla birlikte olan bir Amerikan subayının durumunu inceleyerek başlamakta yarar var. Bu subay, Yarbay Patrick Ryan' dan başkası değildir.

Ryan, 1976 yılında Amerikan Deniz Piyadesi'nden emekliye ayrıldı. Şimdi Kaliforniya'da, La Jolla'da emlakçilik yapmaktadır. .Kimi Amerikalıların aksine, Ryan, Şili'deki darbeye karşıt görüşler beslemiyor. «Unutulmaması gereken bir nokta var.» diyor. «Pek çok kimse üzerinde durmuyor bunun. Şili, tarihte Komünizm'i yenilgiye uğratan tek ülkedir. Aynı yengiyi kazanmak için biz Vietnam'da tam on yıl uğraştık ve savaşı yitirdik. Burnumuzdan kanlar akarak kaçtık. Öte yanda, Şili ise tüm Komünist hareketinin gözünü çürüten ülkedir. Onları Şili yendi.»

Ryan devam ediyor. «On yıl boyunca Vietnam'da Komünizm'e karşı savaştık. Ne pahasına? Elli beş bin Amerikalı'nın yaşamı, ondan altı misli daha fazla yaralı ve 150 milyar dolar pahasına... Ama başarıya ulaşamadık. Oysa Şili Komünizm'e karşı savaşırken ne B-52'leri kullandı, ne de Yedinci Filo'yu... Hatta moral vermek için Bob Hope'u bile oraya göndermediler. Ne Amerikan askerlerinin parmakları M-16 tüfeklerinin tetiklerini çekti, ne de her gün Santiago'dan Amerikan bayrağına sarılı tabutlar gönderildi. Bizim en iyi müttefikimiz, Amerika Birleşik Devletleri'nin Güney Amerika'daki en güçlü yandaşlarından biri olan Şili, Komünizm'i yendi. O Komünizm ki, son 20 yıl içinde düşmanımız olduğuna değgin eğitim görerek yetiştim ben .Şililileri destekleyeceği yerde, şimdi ülkemiz onlara taşlar fırlatıyor. Carter da insancıl davranıyorum diye işi daha da ileri götürüyor. Eğer Marksist iseniz,

Şili'de İnsan Hakları'ndan söz edemezsiniz. Ama eğer Mississippi'de siyah derili bir insansanız, Amerika'da da insan haklarından söz edemezsiniz. Eğer New York' taki Özgürlük Heykeli'nin eteklerini temizleyemezsek, dünyaya ders vermekten vazgeçmeyi öneriyorum .Cunta orada görevini çok iyi yapıyor.»

«Tam Pat Ryan'a uygun sözler...» diyor Terry Simon, onun söylediklerini değerlendirince. «Gerçekte, onu iki ayrı açıdan incelemek gerekiyor. Vina'da bulunduğumuz sürece, bizden ilgisini esirgemedi. Bizi evine götürdü. Bizi dışarıya lokantaya götürdü. Annemle babama haber gönderebilmem için, bizi Paul Eppley'in evine götürdü. Her bakımdan konukseverdi. Kişi olarak ele aldığınızda, Ryan iyi bir insan.»

«Buna karşın, Pat Ryan'ın darbenin planlanmasına yardımcı olduğuna inanıyorum.» diye konuşmasını sürdürüyor Terry. «Charles'la beraber orada rastladığımız diğer Amerikalılar ve Ryan, darbeyle ilgili çeşitli işlerdeki rollerini duyumsatıp duruyorlardı. Bana sorarsanız, biz oraya şenlik başlarken vardık. Onlar da bizlere gösteriş yapmaktan sevinç duydular. Amerikalı olduğumuzdan ötürü bizi de hiç çekinmeden kendilerinden sandılar. Ryan'ın Amerika'nın çıkarına uygun davrandığına inandığına eminim. Ama ben onun siyasal inançlarından daha çok, kişiliği üzerinde duruyorum, bunları söylerken.»

Ryan'ın darbenin planlanmasında bir rol oynayıp oynamadığı son yıllarda alçakgönüllü bir tartışmanın konusunu oluşturdu. Kendisi, 11 Eylül 1973 sabahı saat altıya dek darbeden hiç bilgisi olmadığını söylüyor. Tüm Şili'nin sıkıyönetim altında olduğunu kapısını çalıp kendisine bilgi veren bir Şili deniz erinden öğrenmiş. Darbe hakkında daha önceden uyarılıp uyarılmadığı sorulduğunda, Ryan gayrıresmi olarak, «çeşitli olaylarla karşılaşabileceğine değgin bilgi aldığını» kabul ediyor, ama «Herkes bir darbenin yapılacağından emindi... Hatta kenardaki köşedeki gözlemci-

ler bile, Allende rejiminin yıkılıp yıkılmayacağı ile değil, ne zaman yıkılacağı ile ilgileniyorlardı.» diyor.

Ryan bir de darbenin nasıl planlandığına değgin biraz bilgi elde ettiğini kabul etmektedir. Ama bu bilgiyi Şili Ordusu'ndaki dostu Amiral Huidobro ile yaptığı konuşmalardan elde ettiğini ileri sürüyor. Hiç olmazsa bu açıklama, Patrick Ryan'ın darbenin planlanmasındaki sorumluluğunu ne denli alçakgönüllülükle yansıttığını göstermektedir.

Londra'da çıkan The Times gazetesi, 27 Ekim 1974 günü, eski Şili Generali Carlos Prats ile gazeteci Marlise Simons arasındaki bir söyleşi hakkında bir yazı yayımladı. Daha önce de belirtildiği gibi, Kasım 1970'de Şili Kara Kuvvetleri Kumandanı Rene Schneider öldürüldükten sonra onun yerini alan General Prats, aynı zamanda da Allende'nin iktidarı döneminde anayasal düzenin en güçlü savunucusu olarak tanınmıştı. Ağustos 1973'de görevinden alınan ve darbeden sonra da Şili'nin dışına çıkarılan General Prats, Arjantin'de muhasebecilik yapmaya ve anılarını yazmaya başlamıştı. Anılarını yazdığı sırada kendisiyle görüşen Simons'a, darbenin Valparaiso'da planlandığını ve oradan yönetildiğini söyledi. Aynı konuda The Times gazetesi de Prats'ın şöyle dediğini yansıtıyor: «Darbeyi hazırlamakta olan Şili subayları bir Amerikan Deniz Piyadesi subayı ile Valparaiso'da gizlice buluşuyorlardı. Oradaki en yüksek rütbeli Şili subayı olan Amiral Toribo Merino da aynı Amerikalı subayla görüşüyordu. **Bu Amerikalı, Yarbay Patrick Ryan idi.**»

Suçlamaların basında yer aldığı ay, General Prats, Buenos Aires'deki bir bomba patlaması sonucunda öldü. Charles Horman'ın idam emrini verdiği ileri sürülen General Augusto Lutz'un öldüğü ise daha sonra Cunta tarafından açıklandı.

The Times'daki yazıyı Ryan, «Tümden yalan» ve «Şili'deki darbe hakkında dünyaya yayılan yanlış ve

düzmece bilgi» olarak niteliyor. Amiral Merino ile çeşitli kez ilişki kurduğunu yadsımıyor, ama diyor ki: «Merino ile günlük işler için ilişki kurmakla görevliydim. Örneğin 'Destroyerlerimiz için yedek parça alabilir miyiz? Bakım aygıtlarımızı gözden geçirmesi için Art Creter'i Panama'dan getirtebilir miyiz?' diye görüşmek isterdi benimle. Ama benim orada göreve başladığım günden darbe gününe dek iki üç kez görüştük. Bu görüşmelerimizde de darbeyle ilgili hiçbir şey söylenmedi.» Prats'la ilgili görüşlerini de şöyle belirtiyor Ryan: «Prats, gürültücü bir ahmak... Allende'nin bir uşağıydı.»

Terry Simon'ın suçlamaları karşısında da Ryan şöyle diyor: «Charlie ve Terry ile çok içten bir ilişkimiz oldu. Onlardan saklayacak hiçbir şey yoktu. Her ikisine de ne yaptığımızı, nasıl yaptığımızı ve görevlerimizin neler olduğunu anlattık. Örneğin, Amiral Huidobro ile Amerika Birleşik Devletleri'ne gidişim hakkında Terry bir şeyler söylemiş. Silâh ve onun gibi şeyler almaya gittiğimizi belirtmiş. Bu hiç de öyle değildi. Herhalde Charlie, 'Burada ne yapıyorsunuz?' diye sorduğunda, ben de, 'Askeri yardım çerçevesinde araç gereç sağlıyoruz. Örneğin geçen ay Amiral Huidobro ile araç gereç almaya gittik.' demiş olabilirim.»

Sonra şöyle devam ediyor: «Charlie ve Terry ile konuşmalarımın ana teması, onların kişisel sorunlarıyla ilgiliydi. Darbeden ötürü Vina del Mar'da kalmak zorundaydılar, anne ve babalarına sağlık ve güvenlikleriyle ilgili mesaj göndermek gerekiyordu ve durum bir düzene girinceye dek bulundukları yerden ayrılmamalarını onlara söylemem gerekiyordu. Charlie'nin Vina'da rahatı yerindeydi. Oradan ayrılmamalıydı. Onun gitmesini istemedik ve bunu da kendisine sıkı sıkıya söyledik.»

Daha önce de belirtildiği gibi, Vina ve Valparaiso'daki Amerikan askeri personelinin darbenin plan-

lanmasına katılmış olmalarının kanıtlanması, onların ille de Charles Horman'ın ölümünden sorumlu oldukları anlamına gelmiyordu. Ama buna karşın, Vina'da meydana gelen kimi olayların incelenmesinin devamı da gerekmektedir.

Bu olaylardan ilki, Charles ve Terry'nin Miramar Oteli'ne indikten sonra doldurdukları kayıt fişi ile ilgilidir. Charles'ın ölümünden sonra CBS Haber Merkezi'nden Frank Manitzas aynı otele gitti ve her ikisinin oradaki kayıtlarını görmek istedi. Manitzas'ın anlattığına göre, otelin başvuru masasındaki görevli ona bu kayıt fişinin oraya gelen bir başka adam tarafından alındığını söylemiş. Bu adamın yanında, Terry Simon'ın annesi olduğunu söyleyen bir kadın varmış.

«Bu olay beni çok şaşırttı.» diyor Manitzas. «Charles ile Terry'nin Vina'da bulundukları gerçeğini biri örtbas etmeye çalışıyordu. Bana göre bu apaçık ortadaydı. Oteldeki görevliye, kayıt fişini alan adamın adını sorduğumda, bana onun Patrick Ryan adlı bir Amerikalı subay olduğunu söyledi.»

Ryan, Manitzas'ın söylediklerinde, yarı yarıya gerçek payı olduğunu ileri sürüyor. Miramar Oteli'ndeki görevliye kayıt fişini sorduğunu söyleyen Ryan, kartı alnıadığını da belirtiyor. «Bir askeri soruşturmada, gerçekleri belirtmek için ortaya maddi kanıt koymanız gerekir.» diyor. «Ray Davis'in verdiği komuta uygun olarak Miramar Oteli yönetiminden bu kartın kopyalarını vermelerini istedim. Böylece, Charles'ın Vina'da olduğuna değgin açıklama açıklık kazanacaktı. Ama o gün (bir cuma öğleden sonra) nöbette olan otel görevlisi, tüm kayıt kartlarının otelin muhasebecisinde olduğunu ve onun da pazartesiye dek gelmeyeceğini söyledi. Bunun üzerine durumu Albay Davis'e ilettim. O da, 'Kayıt fişi Charlie'nin ölüm soruşturmasıyla doğrudan doğruya ilgili değil, boşver.' dedi.»

Manitzas'ın bir casus öyküsünü andıran araştırmasının sonuçlarına gelince, Ryan, «Terry Simon'un ya da bir başkasının annesi olduğunu ileri süren bir kadınla Miramar'a gittiğimi söyleyenlerin gerçeklerle ilişkisi yok.» Ayrıca, Ryan, Charles'ın Vina'da olduğunu kendisinin ya da bir başkasının kapamaya çalışmasıyla ilgili kuramı alaya alıyor ve diyor ki: «Charlie ile Terry'nin Miramar Oteli'nde kaldıklarını yadsımak olanaksızdır. Herkes onların nerede kaldığını öğrenmişti. Güney Amerika'daki herkes bu bilgiye sahipti. Çünkü Paul Eppley'in evinden telsizi açıp tüm dünyaya gönderdiğimiz mesajda onların nerede kaldığını söyledik.»

Öte yanda, Ray Davis ise oteldeki kayıt fişleriyle ilgili biraz daha değişik anılara sahip. Büyükelçilik Charles'ı ararken. Davis'e göre, biri kayıp Amerikalının 15 Eylül günü, öğle saatlerinde Santiago'da görüldüğünü bildirmiş. Davis bu haberin «açıkça olanaksız» olduğunu düşünmüş. Çünkü Terry ile Charles'ı aynı gün, öğleden sonra geç saatlerde Santiago'ya götüren Ray Davis'den başkası değildi. Nevar ki, bu nokta hakkında günleri karıştırmadığına emin olabilmek için, Vina'ya bir daha gidişinde, Davis Miramar Oteli'ne uğrayıp olayla ilgili bir kanıt olsun diye kayıt fişini oradan kendisi almıştı.

Ryan ve Davis, birbirinden hafifçe değişik, ama yine de inanılır birer açıklama yapıyorlar, otel kayıt fişi hakkında. Ne var ki, Terry'nin annesi olduğu ileri sürülen bir kadının varlığı, tüm olaya gizemli bir hava eklemektedir. Bir başka nokta daha var. Bu nokta da, Bilgi Alma Özgürlüğü Yasası'na uygun olarak, ABD Dışişleri Bakanlığı tarafından açıklanan belgelerin incelenmesi sonucunda ortaya çıktı. Bu belgelerden biri, Santiago'daki ABD Konsolosluğu'nda Charles Horman'la ilgili olarak hazırlanmış bir bilgi kartıdır. Kartın üzerinde şunlar yazılıdır:

Art Creeter — 15 ND —

10 Eylül'de saat 23:00'de Miramar Oteli'ne iki kişi geldi.

Oda No: 315

Adres olarak 425 Paul Harris'i verdi.

Bu «Escritor» 15 Eylül'de otelden ayrıldı.

Söz konusu kartta, Creter adı yanlış yazılmıştır. «15 ND» ise «ABD Donanması'nın 15. Deniz Üssü» anlamına gelmektedir. «Escritor» sözcüğü ise İspanyolca'da «Yazar» demektir.

Bu kart, çok büyük önem taşıyor. Çünkü kartta, Charles ile Terry'nin Miramar'a gelişi, kalışı ve gidişi ile ilgili bilgi var. Bu bilginin Miramar Oteli'ndeki kayıt fişlerinden alındıktan sonra, Arthur Creter tarafından Santiago'daki ABD Konsolosluğu'na iletildiği anlaşılıyor. «Deniz Kuvvetleri için çalışan bir teknik uzman»ın otel kayıtlarını karıştırmasına pek rastlanmayacağı için, durum hakkında Creter'e başvurduğunuzda, kendisinden doyurucu bir yanıt alamıyorsunuz.

Kendisine şöyle bir soru soruluyor: «Bu bilgiyi elde etmeye sizi iten nedir?»

«Yanıt veremeyeceğim.» diyor Arthur Creter.

İster yanıt versin, ister vermesin, Arthur Creter'in incelenmesi gerekir. Resmi açıdan kendisi ABD deniz kuvvetlerinde teknik uzmanlık yapmış, çeşitli rütbelerden geçmiş ve 1973 yılının ilk döneminde emekliye ayrılarak Panama Kanalı Bölgesi'ne gelmiştir. Gayrıresmi açıdan kendisinin çok daha ilginç bir görevi olduğu düşünülebilir. Kanal Bölgesi, ABD Güney Kumandanlığı'nın merkezidir. Creter'in Charles ve Terry ile ilk görüşmesi incelendiğinde, bu teknik uzmanın Şili'de son derece etkin davrandığı anlaşılacaktır. Anımsanacağı gibi, darbeden bir gün sonra Creter genç çiftle Miramar Oteli'nin terasında tanışmış, ABD Deniz Kuvvetleri'nden olduğunu belirtmiş ve övünçle şöyle demişti: «Bir görevi yerine getirmek üzere geldik ve işi bitirdik.»

Panama'da bu sözleriyle ilgili olarak kendisine

soru sorulduğunda, Creter daha başta Charles ve Terry ile tanıştığını anımsamadığını söyledi. Ne var ki, Creter'in bu savını çürütmek çok kolaydı. 15 Eylül sabahı, Terry ona Amerika Birleşik Devletleri'ne Panama üzerinden dönebileceğini söylemiş ve Creter de eğer Panama'ya gelirse, kendisini aramasını istemişti. Daha sonra, Creter genç kadının not defterini almış ve bir boş sayfaya adını, adresini ve telefon numarasını yazmıştı. Kendisinin el yazısıyla kâğıda geçirilen bu bilgi, onların tanışmış olduğunu belirten kanıtlardan biriydi. Öbür kanıt ise ABD Dışişleri Bakanlığı arşivinde bulunuyordu. Bu arşivi karıştıran biri, 21 Kasım 1973'de, Panama Kanalı Bölgesi'ndeki 15. Deniz Üssü ABD Deniz Kuvvetleri Kumandanlığı'nın Santiago ABD Askeri Grup Kumandanlığı'na gönderdiği bir telgrafı bulmakta hiç de zorluk çekmezdi. «Albay Davis'in dikkatine» başlığını taşıyan telgrafta şöyle deniyordu:

> Albay'ın istediği bilgi. Cummings Art Creter ile görüştü. Sonuç: Creter Bay Horman'la tanışmış ve konuşmuş. Creter bazı açıklamalar yapmış.

Kayıtlara geçtiğine göre, ABD Dışişleri Bakanlığı şimdi Creter'in Charles Horman ve Terry Simon ile Vina'da tanıştığını ve onlara, «Bir görevi bitirmek üzere geldik ve işi bitirdik.» dediğini kabul etmektedir. Bu sözlerin resmi açıklaması şöyledir: «Creter, Şili savaş gemilerindeki yangın söndürücülerin kullanımı ve onarımı ile ilgili olarak Şili'ye Şili donanmasına yardımcı olmak amacıyla gitmiştir.» Açıklamada onun Şili'de böyle bir görevle bulunduğu ve yaptığı görevin de bu olduğu belirtilmektedir. Ama ABD Dışişleri Bakanlığı'nın aynı açıklaması, Creter ile beraber kimin de geldiğini ortaya koymuyordu. Çünkü Creter, «Geldim» dememişti, «Geldik» diyordu. Aynı açıklama Creter'in «ne yaptığını» da belirtmiyordu. Çünkü Creter, Charles ve Terry ile konuşurken «İşi bitirdik» demişti. Oysa bugün kendisiyle

konuşulduğunda Creter, darbeden önce başlayan «iş»in ancak 12 Eylül'de bittiğini kabul ediyor. Şöyle ki:

Creter: «Şili Donanması benden birbirinden ayrı 25 ya da 30 iş hakkında bilgi istemişti. Gelir gelmez, hemen çalışmaya başladım. İşte sonra da darbe oldu ve her şey durdu.»

Soru: «Demek ki, darbe sırasında yapmakta olduğunuz iş bitmemişti.»

Creter :«Hayır bitmemişti.»

Darbe sırasında Creter'in Vina'da ne aradığına değgin ileri sürülen savlar birbirlerinden çok değişiktir. Ed Horman, onun Şili'ye Ulusal Güvenlik Dairesi adına haberleşme olanaklarını düzenlemek amacıyla geldiğine inanıyor. Diğerleri ise Creter'in bir CIA ajanı olduğunu ve Şili ordusuna araç ve gereç getirdiğini ileri sürüyorlar. Bu son sanı, Creter'in kendi açıklamasıyla da destekleniyor: «Panama'ya geldiğimden beri, lojistik konusunda çok şey öğrendim. Bu nedenle de Orta ve Güney Amerika ülkelerine lojistik uzmanı olarak gittiğim çok oldu.»

«Ne gibi araç ve gereçlerin lojistiği ile ilgiliydiniz?» diye soruluyor kendisine.

«Başlıca... genel araç ve gereç. Bunların nasıl isteneceği? Hangi yönteme göre isteneceği? Neyin isteneceğinin sağlanması... Bunun gibi şeyler...»

Creter'in diğer görevleri hakkında pek bir şey bilinmiyor, ama kendisi darbeden önce bir iki kez Şili'ye gittiğini ve son olarak da 6 Eylülde orada olduğunu kabul ediyor, 6 ve 11 Eylül arasında, Şili Donanması'ndaki değişik rütbede bulunan subaylarla konuştuğunu ve çeşitli Şili limanlarını dolaştığını söylüyor. Gözlediği «oldukça değişik askeri etkinlikten» ötürü, bir darbenin hazırlandığını anladığını kabul ediyor, ama bu konuda önceden ayrıntılı bilgi aldığını reddediyor. Darbeden sonra daha bir hafta bile geçmeden, Creter Şili savaş gemilerinde yeni Şili hü-

kümetinin donanmasına yardım etmeyi sürdürmekteydi.

Creter'in Şili'de gizli bir amaçla bulunduğu düşüncesini Patrick Ryan «saçma» diye yorumluyor. Diyor ki: «Bay Art Creter 15. Deniz Üssü'nde görev yapan emekli bir deniz subayıdır. Böyle biri nasıl CIA ajanı olabilir!» Bu görüşe Ray Davis de şunları ekliyor: «Art Creter, Şili'ye motör onarmaya ve CO_2 şişelerini doldurmaya gelmişti. Kendisi bir güverte teknisyenidir. Darbe düzenlemekten ne anlar!»

Bu açıklamalara karşın, Creter'in durumuyla ilgili hâlâ yanıtsız kalan sorular var. Yanıtsız kalan sorular bizi Herbert Thompson'a götürüyor. Herbert Thompson mu kim? Darbeden salt iki hafta önce Panama'dan Santiago'ya atanan bir Amerikalı diplomat...

Kalifornia'da doğan 55 yaşındaki Thompson, yaşamının yarısını kariyerden diplomat olarak geçirmişti. 1958'den 1962'ye dek Bolivya'nın başkenti La Paz'daki Amerikan Büyükelçiliği'nin Siyasal Bölümü'nün başında görev yaptı. Sonra Ulusal Savaş Koleji'ne atandı ve arkasından Arjantin'e geçti. 1970'den Ağustos 1973'e dek Panama'daki ABD Büyükelçiliği'nde Misyon Başkan Yardımcılığı yaptı. Darbeden tam 13 gün önce, 29 Ağustos 1973'de Santiago'daki ABD Büyükelçiliği'ne geldi. Yine Misyon Başkan Yardımcılığı görevini yürütmek üzere...

Charles Horman'la ilgili olarak Thompson'un adı Vina'da ilk kez darbeden üç gün sonra geçti. Terry Simon şöyle anımsıyor: «14 Eylül günüydü. Charles'la beraber Santiago'ya dönmeye çalışıyorduk. Pat Ryan dönmemize karşı çıktı, ama bir gün sonra Ray Davis'in Herbert Thompson'la beraber Vina'ya gideceğini söyledi. Arkasından da her ikisi Santiago'ya dönerlerken, otomobilde yer varsa, bizim de onlarla beraber gidip gidemeyeceğimizi öğreneceğine söz verdi.»

Daha önce de belirtildiği gibi, Davis, Charles ve Terry'yi Santiago'ya götürürken otomobilde Thompson yoktu. Otcmobilde Thompson'un adı hiç geçmedi. Daha sonra da, Ryan, Thompson'un Vina'ya geleceğini söylediğini reddetti. «Onun Vina'ya geleceğini hiç kimseye söylemedim.» dedi Yarbay Ryan. «Böyle bir şey söylemiş olamam. Çünkü o günlerde, böylesine önemli bir görevde bulunan Thompson'un Santiago' dan ayrılması düşünülemezdi.»

Ryan hiç olmazsa bir noktada yanılmıyor. «Böylesine önemli bir görevde bulunan birinin», darbeden bir hafta sonra Santiago'dan ayrılması gerçekten düşünülemez. Ne var ki, Thompson da bunu yaptı. Yani, Charles ve Terry'nin Miramar Oteli'nden 15 Eylül'de öğleyi izleyen saatlerde ayrılmalarından bir gün sonra, aynı otelin kayıtları Herbert Thompson' un (Diplomatik pasaport numarası 5909073) yanındaki iki kişiyle beraber oraya geldiğini göstermektedir.

Thompson, Charles Horman konusunu tartışmaya kesinlikle yanaşmıyor ve Arthur Creter konusunu ise «Panama'dan gelen aptalın teki» diye başından savmaya çalışıyor. Thompson hiç de konuşkan biri değil. Hatta, Vina'ya niçin gittiği sorulduğunda insana hiç de dostça davranmıyor.

Aşağıdaki konuşma onun tutumu hakkında iyi bir fikir vermektedir:

Soru: «Darbeden sonraki haftasonunda Vina del Mar'e yaptığınız ziyareti anımsıyor musunuz?»

Thompson: «Evet, Vina'ya gittim.»

Soru: «Hangi amaçla oraya gittiniz?»

Thompson: «Anımsadığıma göre, daha önce hiç oraya gitmemiş olduğum için, sadece duruma bir göz atmak istedim.»

Soru: «Vina'da durum nasıldı? Anımsıyor musunuz?»

Thompson: «Biraz anımsıyorum. Vina'daki du-

rum öbür yerlerden pek farklı değildi.»

Soru: «Oraya gitmeye niçin o günlerde karar verdiniz?»

Thompson: «Bir geziye çıkabilmek için en uygun zamandı da onun için. Fakat bu gibi sorulara yanıt vermek zorunda olduğumu hiç sanmıyorum. Ne yaptığım ve niçin yaptığım, çok geçerli nedenlere dayanmaktadır.»

Soru: «Vina'dayken, Patrick Ryan'la tanıştığınızı anımsıyor musunuz?»

Thompson: «Patrick Ryan'la tanıştığımı anımsamıyorum.»

Soru: «Amerikan Askeri Grup Kumandanlığındaki Ray Davis'in yardımcısı olan Patrick Ryan..»

Thompson: «Bana bakın! Sorularınıza yanıt vermek zorunda değilim.»

Soru: «Orada Amerikan Askeri Grup Kumandanlığı'ndan hiç kimseyle tanışmadınız mı?»

Thompson: «Herhalde tanıştım. Ama Vina'da ne aradığım sizi hiç ilgilendirmez... Ben Vina'ya, Charles Horman olayı ile ilgisi olmayan resmi nedenlerden ötürü gittim.»

Soru: «Vina'ya gidişinizin resmi nedenlerini anımsıyor musunuz?»

Thompson: «Hayır, anımsamıyorum. Ama anımsasam bile, burada açıklamazdım.»

Soru: «Oraya gittiğinizde yanınızda kim vardı?»

Thompson: «Böyle sorulara yanıt vermek niyetinde değilim.»

Thompson'un yanıtları o denli çok soruyu insanın aklına getiriyor ki, nereden başlayacağınızı bilemiyorsunuz. Önce, «Sadece duruma bir göz atmak için» Vina'ya gittiğini söylüyor. Sonra, orada «resmi nedenlerden ötürü» bulunduğunu belirtiyor. Arkasından bu «resmi nedenleri anımsamadığını» ekliyor. Santiago'daki kıyımı göz önünde tutarsanız, Thompson'un «Vina'daki durum öbür yerlerden pek

farklı değildi.» diye yaptığı açıklamayı çok gülünç olarak karşılamanız gerekir. Aynı şekilde de, ABD Büyükelçiliği'nde Misyon Başkan Yardımcısı Thompson'un, Valparaiso'daki ABD Deniz Misyonu'nun ikinci adamı olan Patrick Ryan'ı tanımadığına inanmak mümkün değildir.

Tüm bunlara karşın, Thompson'un Vina'yı ziyaretiyle ilgili en önemli soru, Patrick Ryan'ın daha önce belirttiğimiz bir açıklamasıyla ilişkilidir. Anımsanacağı gibi, Ryan, «Onun (Thompson'un) Vina'ya geleceğini hiç kimseye söylemedim. Böyle bir şey söylemiş olamam. Çünkü o günlerde, böylesine önemli bir görevde bulunan Thompson'un Santiago'dan ayrılması düşünülemezdi.» demişti. Yine daha önce de belirtildiği gibi, Thompson 16 Eylül akşamı, saat altıda Miramar Oteli'ne indi. Yanındaki arkadaşlarıyla beraber 305 ve 306 numaralı odalara yerleştiler. Aynı akşam, otel kayıtlarından anlaşıldığına göre, bir başka Amerikalı subay da aynı koridorun biraz ilerisindeki 318 numaralı odayı tuttu. Bu Amerikalı subayın adı mı? **Yarbay Patrick Ryan.**

O günlerde Vina'da neler oluyordu? İşte bu sorunun yanıtı verilinceye dek Charles Horman'ın ölümünde Amerika Birleşik Devletleri'nin oynadığı rolün derecesi bir türlü anlaşılamayacaktır.

Elbette Ed Horman, darbede Vina ve Valparaiso'da bulunan Amerikan personelinin eşgüdümleyici bir rol oynadığı varsayımını hiç de saçma bulmuyor. Church Komitesi de açıkça, «Amerika Birleşik Devletleri'nin 1970 yılında Şili'de bir darbe girişimini kışkırttığını» belirtmişti. Aynı Komite açıklamasında şöyle devam etmiştir: «1970 yılından sonra Amerika Birleşik Devletleri, Şili ordusu ile haberalma ilişkilerini sürdürdü... ve 11 Eylül darbesini başarıya ulaştıran ekibin planları hakkında da bilgi aldı.»

«Bu darbe konusunda suçsuz değiliz.» diye ekliyor Judd Kessler. Ve darbe planlamasından bir Ame-

rikan vatandaşının öldürülmesine sıçrayan olayların kendini belirli olarak göstermesi sonucunda da Ed Horman, Vina'da «çok şey öğrendiği için» Charles'ın idam edildiğine inanıyor. Ed Horman, hep Rafael Gonzales'ın yaptığı bir açıklama üzerinde durmaktadır. Gonzales, «Charles Horman, Valparaiso'dan Santiago'ya getirilmişti. Ben onu buraya getirenleri gördüm.» demişti.

Charles Horman'ı Valparaiso'dan Santiago'ya getiren kişi, Albay Ray Davis'den başkası değildi.

Ray Davis, Amerikan Deniz Akademisi'ni 1942 yılında, arkadaşları Jimmy Carter ve Stansfield Turner'la beraber bitirdi. Deniz Kuvvetleri'nden 1976 yılının Haziran'ında emekliye ayrılan Davis, Virginia'nın Charlottesville kasabasında hemen hemen tek başına 1 yıl oturduktan sonra Şili'ye döndü ve bildirildiğine göre orada salt bir vatandaş gibi yaşamaya koyuldu.

Darbe konusunu tartışırken, Davis'in aklını açıkça kurcalayan tek soru silâhlı kuvvetlerin niçin bu denli geç harekete geçmiş olmasıdır. «Eğer Şili ordusunda olsaydınız ve sokakta yürürken yanınızdan geçen kadınların size korkak dediğini duysaydınız ve kışlanıza bakarak da korkaklar diye haykırdıklarını görseydiniz, ne demek istediğimi anlardınız.» diyor Davis.

Joyce ve Terry hakkında da şöyle düşünüyor: «Böyle insanları hiç sevmem. Yalan olduğunu bildiğim öyküler uydurur böyleleri. Hiçbiri Şili'de kendilerine yardım etmek için uğraşıldığını söylemedi, şimdiye dek. Charles Horman'ı bulabilmek amacıyla Büyükelçilikteki tüm olanakları kullandık. Yani Hava Kuvvetlerimizi, Kara Kuvvetlerimizi ve Deniz Kuvvetlerimizi... Ama bir sonuca ulaşamadık. O kadar...»

Kişi olarak Charles'ı ele aldığında da, Şili'deki ABD Askeri Grup eski Kumandanı Davis hoşnutsuz-

luğunu şöyle belirtiyor: «Charles'la beraber olduğum süre, Vina'dan Santiago'ya giderken otomobilde geçirdiğimiz iki saattir. Neden olduğunu bilmiyorum, ama bir nedenden ötürü otomobilin arka koltuğunda oturmayı yeğledi. Önde Terry ve benimle birlikte oturmak istemedi. Doğal olarak, eğer üç kişi aynı arabada giderse, herkes ön sırada yan yana oturur. Hem otomobil kullanıp, hem de arkada oturan biriyle rahatça konuşamam ben.»

Ya kendisinin Charles'ın aranmasında oynadığı rol? Davis diyor ki: «Hemen gidip, kadrosundaki bir görevli olarak Büyükelçi'ye yardım önerdim. Böyle yapmam gerektiğine inanıyordum o sırada. Fred Purdy ile adamlarının karşılaştığı sorunlar, boylarını aşıyordu. Eski hikâye değil midir? Hiçbir işe gönüllü olarak girmeyeceksin. Yardım etmek için büyük çaba harcadım. Karşılığında baş ağrısından başka şey gelmedi.»

Peki, Charles Horman'ın karşılaştığı son hakkında ne düşünüyor Davis? Hiç de hoş olmayan bir yanıtı var: «Daha sonra öğrendiğime göre, Schneider'ın ölümü üzerine bir araştırma yapıyormuş... Başına ne geldi bilmiyorum, ama şimdi ben kalkıp New York'a gitsem ve Mafya'nın işlerine burnumu soksam ve soluğu East River'in (New York'un içinden geçen bir nehir) dibinde alsam ve karım da kalkıp New York polisine beni korumadıkları için şikâyet etse, ortaya Horman olayı gibi bir olay çıkar. Eğer New York'a gidersem, Mafya'nın işlerine burnumu sokmam. Eğer ateşle oynamaya kalkarsanız, sizi yakarlar.»

Charles Horman'ın ortadan kayboluşuyla ilgili çeşitli nedenlerden ötürü kuşkuları üzerinde topladığı için, Ray Davis tüm dikkatleri çekiyor. Bu nedenlerden en önemlisi, kendisinin Şili askerleriyle olan ilişkisidir. Şunları söyleyen Judd Kessler, bu nokta üzerinde özellikle duruyor: «Anladığıma göre, dar-

benin kaçınılmaz olduğuna inandığı anda Büyükelçilik CIA'nın Şili askeri çevreleriyle ilişkisini kesmesini öngördü. Ama Şili askerleriyle hâlâ ilişki kuranlar, onlarla hâlâ görüşenler, onlarla bilgi alışverişinde bulunanlar, dostluklarını sürdürenler arasında Ray Davis gibiler vardı. Bu gibiler aynı zamanda da Allende hükümetinin karşısındaydılar. Şuna eminim ki, bunlar, kendilerine özgü yollarla Şili askerlerine düşüncelerini de ilettiler.»

Kessler, daha sonra, Ray Davis'in adını da geçirmeden, Şili'deki Amerikan askeri personeli hakkında insanın kanını donduran şu suçlamayı yapıyor: «Ben Allende hükümetinden hoşnut değildim ve bu hükümetin Şili demokrasisine uzun vadede bir tehlike oluşturduğuna inanıyordum. Ama bu demek değildi ki, işkence ve yasadışı tutuklanmalardan da hoşnuttum. Bu demek değildir ki, Konsolosluğumuzdaki görevliler darbeden sonra bir Amerikalının yaşamını korumak için ellerinden geleni yapmasınlar. **Belki de oradaki Askeri Grubumuzda öyle kişiler vardı ki, hiç de aynı biçimde düşünmüyorlardı. Belki, eğer Marksist eğilimli bir Amerikalı nalları dikerse ne yapalım yani, diye düşünmüş olabilirler.»**

Bunlar radikal bir solcunun ya da oğlunun acısıyla kıvranan bir babanın sözleri değildir. Bu sözleri, darbe sırasında Şili'deki AID kuruluşunun Genel Müdür Vekili ve bugün hâlâ ABD Dışişleri Bakanlığı'nda çalışan Kessler söylemektedir.

Terry Simon da Kessler'in duyduğu kuşkuyla aynı çizgideki görüşlerini şöyle yansıtıyor: «Ray Davis'le karşılaşmamış olsaydık, bugün Charles yaşıyor olurdu diye düşünmekten kendimi alamıyorum.» CBS televizyonunun Santiago'daki eski muhabiri Frank Manitzas da ateşi körüklüyor. Önce, Şili'deki Amerikan Askeri Grubu'nun Şili Savunma Bakanlığı binasının dokuzuncu katında, Charles Horman'ın idam kararının verildiği odaya yakın bir yerde bir

çalışma odasına sahip olduğunu belirten Manitzas, «Bu son derece önemli bir nokta.» diyor. «Charles öldürüleceğini herhalde anlamıştı. Eğer daha önce değilse bile, o anda, kendisini tutuklamış olanlara, 'Ray Davis'i çağırın. O beni tanır.' diyebilirdi. Bu koşullar altında da Şili askerleri bir Amerikan vatandaşını öldürmeye hiçbir zaman cesaret edemezlerdi. Elbette daha önce Amerikalılar bu konuda onlara onaylarını bildirmemişlerse...»

Manitzas şöyle devam ediyor: «Ray Davis dengesiz bir adam. Aklına geleni birbiri arkasına yapan... Hem de körü körüne anti-komünist... Yanılıyor olabilirim ama, idam emrini pek de farkında olmadan vermiş olabilir. Şilililerle konuşurken, öyle bir şey söylemiş olabilir ki, onlar bu sözlerden ortadan kaldıralım gibi bir anlamı rahatlıkla çıkarmış olabilirler. Charles'ın salt adının bile böyle bir konuşmada geçmesi, Şililileri kışkırtmış olabilir.»

Manitzas'ın söyledikleri hakkında kendisine soru yöneltildiğinde, Ray Davis karşı karşıya kaldığı suçlamaların farkında olduğunu kabul ediyor: «Şilili dostlarım sayesinde Horman'ı yok ettiğim söyleniyor. Çok uzak bir olasılık bu.» Davis'in Şili'deki Askeri Grup Kumandanlığı'nda bulunan arkadaşları da hemen onu korumaya kalkıyorlar ve onunla Charles'ın ölümü arasında somut bir bağ olmadığını ileri sürüyorlar. Ne var ki, darbe günlerinde Şili'de bulunmuş olan bir eski Amerikan subayının onu korumak için yaptığı savunmada görüldüğü gibi, Davis'den yana çıkanlar kendisinin kişiliği hakkında hiç de olumlu yorumlar yapmıyorlar: «Eğer Ray Davis, Charles Horman'ı haklamayı düşündüyse, onu Santiago'ya getirmeye kalkmazdı. Valparaiso'da şöyle biraz kent dışına çıkınca, Şili ordusundaki dostlarının da yardımıyla onun işini bitirebilirdi. Aynı şekilde kızın da hakkından gelirlerdi ve kimsenin haberi bile olmazdı.»

İşte böylece son soru yanıtsız kalıyor. Amerikan askeri, diplomatik ve haberalma çevrelerinde herhangi bir kimse Charles Horman'ın idamı hakkında daha önceden bilgi edindi mi? Ya da bu idam emrini verdi mi? Judd Kessler'e göre bu gibi bir sorunun yanıtı «evet» olabilir. Ona göre bu mümkündür. Diğerleri de aynı görüşü paylaşıyorlar.

Allende'nin ölümünden hemen sonra, Büyükelçi Nathaniel Davis ile çoğu kez doğrudan doğruya ilişki kurmuş olanlardan biri, Santiago'daki Ford Vakfı'nın eski müdürü Peter Bell'di. Bell, şöyle anımsıyor: «Büyükelçi'nin odasının girişinden gelip geçenlerin tepkilerini göz önünde bulundurarak, darbeden sonra Büyükelçilikte herkesin büyük bir sevinç ve memnuniyet içinde olduğu söylenebilirdi.»

Şimdi Washington'da Sağlık, Eğitim ve Güvenlik Bakanlığı'nda Özel Yardımcı olarak çalışmakta olan Bell, «Benim görüşüm şöyle: Eğer Santiago Büyükelçiliğimiz, Charles Horman da dahil olmak üzere, Şili'deki tüm Amerikan vatandaşlarının yaşamını korumak isteseydi, bu işin altından kalkardı. Öyle sanıyorum ki, o günlerde Büyükelçiliğimiz dikkatini bir başka yana çevirmişti. Büyükelçiliğimizin darbeye gösterdiği genel tepki, memnuniyetten başka bir şey değildi. İşte bu hava içinde, Horman'ın tutuklandığını öğrenmiş olan yetkililer —ki Amerikalı yetkililerin bunu öğrenmiş olmaları kuvvetle olasıdır — onu yazgısıyla başbaşa bıraktılar.» diyor.

Bell şöyle devam ediyor: «Hatta daha da büyük bir komplonun bulunduğu düşünülebilir. Onun ölüm emri belki Amerikalı yetkililer tarafından da verilmiştir. Çünkü bu yetkililer, Charles Horman'ın Amerikan hükümetiyle ilgili çıkarlara ters düşen bilgiye sahip olduğunu düşünmüş olabilirler. Bilmiyorum ama, böyle bir görüş de ileri sürülebilir.»

Ed Horman'a Charles'ın öldürüldüğünü ilk söyleyen Ford Vakfı Program Danışmanı Lovell Jarvis,

Bell ile aynı görüşte olduğunu belirtiyor ve darbeden bir iki hafta sonra tanık olduğu sarsıcı bir olayı anlatıyor: «Bir arkadaşın evindeydik. Aramızda Amerika Birleşik Devletleri'nin bir haberleşme subayı da vardı. Bir masanın başına çökmüş, hem içki içiyor ve briç oynuyor, hem de darbe üzerinde konuşuyor ve neler olup bittiğine değgin görüşlerimizi açıklıyorduk. Ben pek çok insanın çok sert davranışlarla karşılaştığını ve yok edildiğini ve bu arada da aralarında Horman'ın bulunduğu Amerikalıların bile öldürüldüğünü söyledim. Bu ABD subayı karşılık olarak, 'Eğer Horman karışmaması gereken işlere karışmamış olsaydı, başına bir şey gelmezdi.' dedi. Sanırım sözcüğü sözcüğüne bunları söyledi.»

Charles Horman'ın idam edildiğini ABD Büyükelçiliği'ne ilk bildiren Enrique Sandoval da Amerika Birleşik Devletleri'nin bu işte parmağı olduğuna inanıyor. Diyor ki: «Şili askerleri arasındaki bir kaynak bana Horman'ın Amerika'daki etkinliklerini içeren kabarık bir dosyayı gördüğünü söyledi. O günlerde haberalma olanaklarımızın ne denli sınırlı olduğu göz önünde tutulursa, bu dosyanın CIA'dan ya da Dışişleri Bakanlığı'ndan gelmiş olabileceği düşünülebilir.»

Sandoval şöyle sürdürüyor konuşmasını: «Amerika Birleşik Devletleri hükümeti bu işin gerçekleştirilmesine göz yumdu. Siz Amerikalılar kendi vatandaşlarınızdan birini korumak için ortalığı ayağa kaldırırsınız. Üstelik çok da güçlü bir ülkesiniz. Eğer tüm gücünüzü kullansaydınız, Charles Horman'ın da ölümüne engel olabilirdiniz. Büyükelçiniz bizzat Pinochet'ye telefon edip bu konuyla ilgilendiğini söyleyebilirdi. Ben salt sizin Büyükelçinizin adını verdiğim için, Ulusal Stadyum'dan bırakıldım.»

Sandoval'ın suçlamalarının boy hedefi , Büyükelçi Nathaniel Davis'den başkası değil. ABD'nin eski Santiago Büyükelçisi kimi çevrelerde kendisine bu

konuda eleştirilerin yöneltildiğinin farkında, ama kılı bile kıpırdamıyor. Şimdi Rhode Island eyaletinin Newport adlı kentindeki Deniz Savaş Okulu'nda öğretim danışmanlığı yapan Davis, Şili'de gizlice yürütülen Amerikan etkinliklerinin «sadece demokratik kurumları korumayı» hedef aldığını söylüyor ve şöyle ekliyor: «Eğer Şili askerlerine bir darbe için destek sağlandıysa, bundan benim bilgim olmadı.»

Ed Horman ise, «Nathaniel Davis, çok incelikle yalan söyleyen biri» diyor.»

Büyükelçi de, «Edmund Horman kendisine karşı girişilmiş bir komplodan kuşkulanıyordu.» diye yanıt veriyor. «Elbette böyle bir şey yoktu. Büyükelçilikte ilişkili olduğum tüm görevliler, bu konuda ellerinden geleni yaptılar.»

Nathaniel Davis'in Charles Horman'ın ölümüyle doğrudan doğruya ilişkili olduğunu söyleyebilmemize yarayacak bir kanıt yok ortada. Ama, Horman olayında ABD Dışişleri Bakanlığı'nın çabalarını «olumlu olmaktan çok uzak» diye niteleyen Senatör Jacop Javits, Büyükelçi'nin Santiago Dışilişkiler Komisyonu'na kapalı kapılar arkasında verdiği ifadesini «önemli derecede yetersiz» diye değerlendirmiştir. Ve sonra Davis'le ilgili ilginç bir olay da su yüzüne çıktı.

Daha önce de belirtildiği gibi, darbeden önce Şili askeri çevreleri tutuklanacakların ve idam edileceklerin listelerini hazırlamışlardı. Eylül 1973'de bu listelerden çoğunlukla yararlanıldı. ABD Büyükelçiliği'nden John Tipton, «Darbenin yapıldığı gün ve daha sonraki günlerde Şili askerlerinin birtakım listelerden yararlandıklarını ve bu listelerdeki kişileri arayıp bulduklarını biliyoruz.» diyor. «Kimin aranması gerektiğini bu listelerden çıkarmak zor olmadı, onlar için... Benim sanım ve Büyükelçiliktekilerin çoğunluğunun da sanısı, devriyelerden biri Charlie'yi yakaladı. Adı listede olsun olmasın, onu tutukladılar. O günlerde çok kimse öldürülüyordu. Charlie'

nın de hakkından geliverdiler.»

Büyük çokuluslu şirketlerden birinin Santiago' daki temsilcisi olan bir Amerikalı'ya göre, Şili hükümeti tarafından hazırlanmış olan «kuşkulu kişiler» listelerinden kimileri kısmen de olsa Nathaniel Davis'in elindeydi. Adının açıklanmasını istemeyen bu Amerikan vatandaşı şöyle diyor: «Darbeden kısa bir süre sonra, Büyükelçi benden kendisini ziyaret etmemi ve görüşmemi istedi. Karşı karşıya geldiğimizde, bana bir telgraf gösterdi. Adını veremeyeceğim bir kişi ve ben, Şili hükümeti tarafından kuşku duyulan kişiler olarak kabul ediliyorduk. Büyükelçi bize Şili'den ayrılmamız konusunda herhangi bir uyarıda bulunmadı. Ama konuşmasından satır aralarında böyle bir şey söylemek istediği anlaşılıyordu. Kararı bize bıraktığını açıkladı.»

Davis'in gösterdiği söz konusu telgrafta adları geçen her iki kişi de büyük şirketlerde çalışmaktaydılar. «Düşünüyorum.» diyor Ed Horman. «Nathaniel Davis bu iki kişinin adını acaba nasıl elde etmişti? Ve acaba Nathaniel Davis, bu konuda salt kendi seçtiği kişileri mi uyardı? Tehlikeyle karşı karşıya olan diğerlerine de hiç haber vermeyi istemedi mi? Açıkca söylemek gerekirse, Amerikan Kongresi bu gibi soruların yanıtlarını da araştırmayı önemsemelidir. Ne yazık ki, bu konuda hâlâ olumlu bir adımın atılmasını bekliyoruz.»

Böyle olumlu bir adımın atılıp atılmayacağı hâlâ bilinmiyor. Bugüne değin Amerikan Kongresi'ndeki çeşitli komisyonlar Horman olayına da değindiler, ama hiçbiri olayın gerektirdiği ayrıntılı bir soruşturmanın açılmasını öngörmedi. Konuya en çok Church Komitesi yaklaştı. Ama, bu komite üyelerinden kimilerinin de belirttiği gibi, işin önemli bir yanı ele alınmadan bırakıldı.

Church Komitesinin bir üyesi, «Komitenin karşısına çeşitli zorluklar çıkarıldı.» diyor. «Bir yanda

Mondale ve adamları, Kennedy'lerle Hubert Humphrey'i korumak istediler. Öte yanda, John Tower ve Barry Goldwater da başkalarını korumak zorundaydılar. Birbirine ödün veren ve pazarlık eden iki taraf da kimi konulardan vazgeçmeyi kabul etmekten başka yol seçemedi. Korkarım, böyle bir pazarlık sonucunda her iki tarafın da bir kenara bırakmayı uygun gördüğü konular arasında Horman olayı vardı.»

Church Komitesi'nde birbiri arkasına Baş Danışman ve «Şili uzmanı» olarak çalışan F.A.O. Schwartz Jr. ve Karl Inderfurth «ödün vermek amacıyla vaz geçilen herhangi bir olay»ın bulunduğunu anımsamadıklarını söylüyorlar. Her iki komite üyesi Horman soruşturmasının kısa kesilmesine neden olarak «zaman darlığını» ve konu hakkında en çok bilgiye sahip kişi olarak da (yine eski bir komite üyesi) Diane LaVoy'u gösteriyorlar. «Horman olayı hakkında gerçekte bu bayan üye çalıştı.» diyor Inderfurth. Schwartz da aynı düşüncede. «LaVoy adlı bayan üye konuyu iyi izledi.» diyor.

Diane LaVoy, Washington'da ABD Temsilciler Meclisi Haberalma Daimi Komitesi üyesi olarak çalışmaktadır. Senato Komitesi'nin Charles Horman'ın ölümü hakkında yürüttüğü soruşturmayı anımsayan LaVoy diyor ki: «Horman olayı kapanmamıştır. Biz bu olayı kapatmadık. Bu konuda çalışan kişiler olarak bir ara hiçbir sonuca varamamaktan ötürü büyük bunalıma girdik. Sonunda hepimizi son derece rahatsız eden suçlamayı ne kabul edecek, ne de yadsıyabilecek noktaya gelinceye dek olayı izledik. O korkunç suçlama, Amerika Birleşik Devletleri'nin bir şeyin gerçekleşmesine ya vatandaşlarından birinin ölüm emrini vererek ya da böyle bir ölüm olayını onaylayarak yardımcı olmasıyla ilgiliydi... İşte bu noktaya varınca, işi daha fazla kurcalamadık.»

Ed Horman gibi, Diane La Voy da Amerika Birleşik Devletleri'nin Şili'deki askeri etkinlikleri üzerin-

de önemle duruyor. Şimdi artık kötü bir üne sahip olan «Track 1» (Hat 1) ve «Track 2» (Hat 2) adlı planlara değiniyor ve «Horman olayında benim aradığım başlıca ipucu, bir «Track 3» (Hat 3) bulunup bulunmamasına gelip dayanıyordu. Bana kalırsa, bu öyle bir plandı ki, emirler CIA'den değil, belki de Beyaz Saray' dan veriliyor ve çoğunlukla da askeri çevrelerce yürütülüyordu. Horman olayında böyle bir tez savunulabilir, sanırım.. Olayın üzerinde çalışırken işin içindeki askeri parmağın bizleri son derece rahatsız edecek dereceye geldiğinde, soruşturmanın da kuyruğuna yaklaşmış bulunuyorduk. Ama soruşturmayı, başlangıç bölümünün ötesine geçemeden pek çok nedenden ötürü durdurmak zorunda kaldık. Bu nedenlerden biri Komite ile zamanlama bakımından uyum sağlayamamamızdı.» diyor.

Church Komitesi'nin Charles Horman'ın ölümüyle ilgili soruşturmayı yürüten aynı bayan üyesi, dört yıl sonra, aynı olayla ilgili birtakım savlar ileri süren Ed Horman'ın görüşlerine katıldığını belirtiyor. Diane LaVoy diyor ki: «ABD hükümeti içinde Şili askeri çevrelerinin görüşlerini tümüyle paylaşan, hatta belki bu görüşlerin oluşumunu sağlayan, ama hiç olmazsa Komünistlere karşı nasıl olumsuz bir tutum içine girilmesi gerektiğini kararlaştıran, düzeni sağlamak için gaddarca önlemler almayı yeğleyen ve hoşa gitmeyen bir Amerikalıyı ezmek için elden geleni esirgemeyen pek çok kimse olduğunu kabul ediyorum. Ben, kimi Amerikalıların işbirliği olmaksızın Charles Horman'ın öldürülebileceğine inanmıyorum.»

Zaman geçtikçe, Charles Horman olayının parçalarını bir araya getirmek zorlaşıyor. Şili generalleri arasında bulunan Prats ve Lutz gibi tanıklardan kimileri artık yaşamıyor. Diğerleri ise dünyanın dört bir yanına dağıldı. Fred Purdy, ABD Dışişleri Bakanlığı tarafından Filipinlere atandı. James Anderson ise Costa Rica'da. Dale Shaffer de Dominik Cumhu-

riyeti'ne gönderildi, John Tipton da Romanya'ya...

Onlara ve diğer diplomatik personele erişilemeyeceği anlaşılınca, Ed Horman son yıllarda Charles'ın ölümüyle ilgili belgeleri içeren bir dosya hazırladı. Bilgi Edinme Özgürlüğü Yasası'na dayanarak ilgili yerlerden bilgi isteminde bulundu ve çeşitli notları, mektupları ve belgeleri elde edebilmek için devlet dairelerine yüzlerce dolar ödedi. Tüm bu bilgilerden Ed Horman Amerika Birleşik Devletleri'nin çok geniş bir haberalma ağına sahip olduğunu öğrendi. Horman olayına birden fazla devlet dairesi bulaşmış durumdaydı ve çok azı da bu konuyla olan ilişkilerini açıklamaya yanaşıyordu.

Ulusal Güvenlik Dairesi, bunlardan biriydi. Ekim 1952'de Başkanlık yönergesiyle kurulan Ulusal Güvenlik Dairesi, Savunma Bakanlığı içinde ayrı bir bölüm olarak çalışmaktadır. Görevi ise yabancı haberleşme etkinliklerini önlemek, çözümlemek ve incelemektir. Bu görev yerine getirildikten sonra Ulusal Güvenlik Dairesi, ABD haberalma topluluğu içindeki diğer dairelere topladığı bilgileri dağıtır. Bu bilgiler arasında yabancı güçlerin askeri olanakları ve amaçları da yer almaktadır.

Ulusal Güvenlik Dairesi, herhangi bir yönetmeliğin sınırları içinde kalmadan çalışıyor. Sorumluluklarını ise bir yönetim kurulu belirliyor. Amerikan Kongresi'ne ifade veren Ulusal Güvenlik Dairesi'nin Yönetim Kurulu, kendilerini denetleyen, sınırlayan ya da görevlerini belirleyen herhangi bir yönetmeliğe sahip olmadıklarını açıklamıştır.

20 Nisan 1977'de, Ulusal Güvenlik Dairesi, Charles Horman hakkında bir dosya hazırladığını kabul etti. Ne var ki, «ulusal güvenliğe zarar verir» gerekçesiyle bu dosyanın herhangi bir bölümü bile açıklanmıyor.

Dışişleri Bakanlığı yetkilileri de aynı şekilde işbirliği yapmaktan kaçınıyorlar. O denli ki, bu konu-

da karşılaşılan inatçılıklar kimi zaman güldürücü oluyor. Örneğin bir yetkili Nathaniel Davis'in iş adresini, «kendisinin özel yaşamına karışmamak» amacıyla açıklamaktan kaçınmıştır. Bu adresi elde etmek için başvurulduğunda, Nathaniel Davis İsviçre'de ABD Büyükelçisi olarak görev yapmaktaydı. İş adresi ise «ABD Büyükelçiliği, Bern» idi.

Ne var ki, işin çok daha ciddi boyutları ile ABD Dışişleri Bakanlığı kimi belgeleri vermekten kaçındığında karşılaşıldı. 1977 yılının başlarında ABD Dışişleri Bakanlığı yetkilileri Ed Horman'a Charles'ın ölümüyle ilgili tüm belgeleri kendisine verdiklerini söylediler. Ama sonra bu açıklamanın ne büyük bir yalan olduğu anlaşıldı.

1 Ağustos 1977'de bir Dışişleri Bakanlığı yetkilisi, «Kimi bakımlardan Charles Horman olayı ile yüzeysel bakımdan ilgili» dört santim kalınlığında bir dosyanın Amerika'nın Santiago'daki Büyükelçiliği'nde bulunduğunu açıkladı. Kısa bir süre sonra da, aynı Dışişleri Bakanlığı yetkilisi, Santiago'daki İtalyan Büyükelçiliği'ne sığınmış olan Rafael Gonzales ile yapılmış ve hiç açıklanmamış dört görüşmenin Büyükelçilik tarafından gerçekleştirildiğini ve kâğıda geçirildiğini kabul etti. «Yeni bulunan» bu dosyanın Horman ailesine verilmesi, «ulusal güvenlik» açısından sakıncalı olduğu gerekçesiyle önlendi. «Gonzales Dosyası»nın açıklanması, 1963 yılından beri ABD Dışişleri Bakanlığı'nda çalışan Kenneth R. Strawberry'ye göre, «Charles Horman'la hiç ilişkisi olmadığı» için, durdurulmuştu.

Ed Horman, «Buna inanmak çok zor.» diyor. «Gonzales'le tam dört kez buluşan Büyükelçilik görevlilerinin oğlumdan hiç söz etmemiş olmalarını nasıl kabul edebilirim. O Gonzales ki, idam emrinin verildiğini duyduğunu söylüyor. Eğer ABD Dışişleri Bakanlığı yetkilileri işin içyüzünü gerçekten öğrenmeye karar vermişlerse, 1973 yılında Şili'de bulunan tüm

Amerikan askeri, diplomatik ve haberalma görevlilerinin fotoğraflarını Gonzales'e gösterirlerdi. Charles'ın idam emri verildiğinde Lutz'un odasında bulunan Amerikalının adını öğrenmenin bir yolu da bu olamaz mıydı?»

Anlaşıldığına göre, ABD Dışişleri Bakanlığı Horman olayını etkin bir biçimde izleyeceği yerde, bu konuda yapılabilecek herhangi bir ciddi soruşturmayı da kösteklemektedir. Ekim 1977'de de bir başka Dışişleri Bakanlığı yetkilisi, dört santim kalınlığındaki Santiago dosyasına ek olarak, Charles Horman olayına değgin iki düzine belgenin de ya kısmen ya da tümden açıklanmasının «ulusal güvenlik» açısından zararlı bulunduğunu belirtmiştir. Sonunda da, Kasım 1977'de, Santiago'daki ABD Büyükelçiliği'nin Dışişleri Bakanlığı'na gönderdiği bir telgraf, herhalde bir yazışma hatasının sonucunda, açıklanıverdi.

Mart 1975'de Şili'deki Amerikan Büyükelçisi David Popper tarafından yazılmış olan telgraf şaşırtıcı bir açıklamayı içermekteydi. Charles Horman'ın ölümüyle ilgili bilgilerin belgelenmesi konusunda Amerikan Büyükelçiliği'nin gösterdiği çabaların derecesi hakkında yıllarca bir fikir edinilememişti. Salt Judd Kessler bir soruyu yanıtlarken, konunun biraz aydınlanmasını sağlamıştı. Kessler şöyle demişti: «Şili Büyükelçiliği'ndeki Misyon Başkan Yardımcısı Herbert Thompson, yılın büyük bir bölümünü Horman ve Teruggi olaylarının araştırmasına ayırdı. Oraya buraya başvurup sorular sorarak, Şili Dışişleri Bakanlığı'na giderek ve topladığı bilgileri birleştirerek... Her iki olaya çok büyük bir zaman dilimi ayırdı.»

Buna karşın, Thompson'un çabaları sonucunda elde edilen belgelerin hemen hemen hiçbiri açığa çıkmamıştır. Bu da yavaş yavaş herkesin dikkatini çekmeye başlamıştı. İşte ortada hıçbir belgenin bulunmayışının nedenlerinden birini Popper'ın çektiği tel-

grafta bulabiliriz. Bu telgraf, Dışişleri Bakanlığı'nın salt kimi belgeleri açıklamakla yetinmediğini, Charles Horman'la ilgili çeşitli belgelerin varlığından bile söz etmekten kaçındığını gösteriyor. Daha açıkçası, bu telgrafta Santiago'daki ABD Büyükelçiliği'nde bulunan «el yazısıyla kaleme alınmış çok sayıdaki notlar»dan söz edilmektedir. Aynı telgrafta, bu notlar daktilo edilmemiş olup elle yazıldığından ötürü hiçbirinin «belge» olarak kabul edilmediği ve bunların, Bilgi Alma Özgürlüğü Yasası'na dayanarak başvuruda bulunan Ed Horman'a verilmesinin uygun olmadığı da belirtilmektedir. Telgrafın birinci sayfasının altına düşülmüş bir kayıttan bu mesajın ilk taslağının Herbert Thompson ve Fred Purdy tarafından hazırlandığı anlaşılıyor. Bu gibi elle yazılmış kaç notun bulunduğu telgrafta açıklanmıyor ama, Popper sayının çok yüksek olduğunu ve bu nedenle de hepsini kâğıda geçirmenin olanaksızlığını vurguluyor.

Church Komitesi'nin ve Ed Horman'ın bilgilerine sunulması önlenen bu notların içeriği hakkında çeşitli sanılar ileri sürülebilir. Ne var ki, bu belgelerin içerdiği bilgiler konusunda Ed Horman'ın hiç kuşkusu yok. Diyor ki: «24 Eylül 1972 günü, Joyce ve Terry Santiago'daki ABD Konsolosluğu'nda Dale Shaffer'la karşılaştılar. Bu karşılaşma sırasında ellerine Charles'la ilgili bir kart geçti. Kartın üzerinde, «Gazeteci — (buradaki sözcük okunmuyor)'da çalışıyor. Aşırı uçtan.' diye yazıyordu. Daha sonra bu kartı hiç ortaya çıkarmadılar. Dışişleri Bakanlığı'nın sakladığı belgelerin arasında bu kartın da bulunduğuna eminim. Daha ağır suç öğesi taşıyan diğer belgelerin de bulunduğundan kuşkulanıyorum.»

Kitle iletişim araçlarından ve ABD Kongresi'nden başka gelmediği sürece, diğer belgelerin içeriğinin açığa çıkmayacağı düşünülebilir. Ne var ki, açıklanmayan bu belgelerin şimdi çok yüksek bir sayıya vardığı anlaşılıyor. 3 Nisan 1978 günü, ABD Dışişleri

Bakanlığı Francis J. McNeil'in bir demecini açıkladı. McNeil, Amerikan İlişkileri Dairesi'nden sorumlu Dışişleri Bakan Yardımcısı'ydı. Demecinde McNeil, Charles Horman'm ölümüyle ilgili **altmış yedi** belgenin tümden ve **kırk altı** belgenin de kısmen Horman ailesinin bilgisine sunulmaktan alıkonduğunu açıkladı. McNeil bu davranışın başlıca nedeninin «ulusal güvenlik» olduğunu söyledi. ABD Dışişleri Bakan Yardımcısı, açıklanmaktan alıkonan belgelerden en az yirmi yedisinin Rafael Gonzales'le ilgili telgrafları ve notları içerdiğini kabul ediyor.

«Bu çok bunaltıcı bir durum.» diyor Ed Horman. «Eğer Dışişleri Bakanlığımız arşivlerindeki belgeler hakkında yalan dolana başvurmayı isterse, benim bu konuda bir şey yapmak elimden gelmez. Charles'ın başına neler geldiğini araştırırken karşılaştığımız en üzücü şeylerden biri, Amerikan halkına hizmetle yükümlü devlet memurlarının böyle bir amaca yönelik olmadıklarını görmekti. Ailem ve ben hükümetimizin açıklamalarına, amaçlarına ve dürüstlüğüne olan inancımı yitirmiş bulunuyoruz. Bundan ötürü de büyük bir acı içindeyim.»

Ed Horman bu acıyı duyarken yalnız kalmıyor. Santiago'da hizmet etmiş ve 1973 ABD politikasını izlemiş olan pek çok Amerikalı şimdi olayları bir kez daha değerlendiriyor. Darbe günlerine dönen Dale Shaffer şöyle anımsıyor: «İlk tepkim, Cunta'ya duyduğum ilgi oldu. Şili'de dokuz ay kalmış ve Allende yönetimi altında karşılaşılan karışıklığı görmüştüm. Darbe gerçekleştiğinde, içim rahatladı. Politika dışında kalan ve vatanseverliği ile tanınan silâhlı kuvvetlerin, Allende rejiminin yarattığı ağır koşulları gevşeteceğini sandım. Ama bu düşüncem çok uzun sürmedi. Bir hafta içinde, ortalıkta nelerin döndüğünü anladım. Artık şu anda Cunta'ya hiç ilgi duymuyorum.»

Darbe sırasında Santiago'da bulunan bir başka

Büyükelçilik yetkilisi ise daha açık konuşuyor: «Olup bitenlerden ötürü pek övünç duymuyorum. Yapmamamız gereken bazı şeyler yaptık. Çok üzgünüm. Ama anlamanız gerekir, işlerin bu denli kötüye gideceğini hiç düşünmemiştik. Şili Ordusu'nun uzun bir geçmişe dayanan Anayasa'ya saygı geleneği vardı. Allende'yi kovacaklarını, düzeni sağlayacaklarını ve sonra da bir yıl içinde kışlalarına döneceklerini sanmıştık. Hıristiyan Demokratların 1974 sonunda ya da en geç 1975 başında iktidara geleceğini bekliyorduk.»

Amerika Birleşik Devletleri'nin bu darbeye karışması ile Charles Horman'ın ölümünde taşıdığı sorumluluğu birbirinden ayırmak son derece güç bir iş. Son on yıllık bir dönem içinde hükümetimizin birçok yabancı lideri ortadan kaldırmak için komplo kurduğunu artık biliyoruz. CIA'nın Şili Kara Kuvvetleri Kumandanı Rene Shneider'ın ölümüne yol açan bir komploda rol aldığını da açığa çıkan kayıtlardan öğrendik. Bu komploların ayrıntılarını öğrendikten sonra, özellikle «ulusal çıkarlar»ın tehlikeye düştüğü dönemlerde, hükümetimizin bir Amerikan vatandaşının idamını gizlice desteklediğini ya da görmezliğe geldiğini ileri sürmek saçma olmasa gerektir.

Elizabeth Horman, «Ülkemizi yöneten insanlar, canlı figürlerle satranç oynayan Doğulu hükümdarları andırıyorlar.» diyor. Sesinde kinden daha çok acı var Elizabeth'in. «Arkalarına yaslanıyorlar ve taşları ileriye sürerken insan yaşamındaki değeri hiç düşünemiyorlar.»

Yavaşça yerinden kalkıyor Elizabeth ve Charles'ın küçüklüğünde çekilmiş bir fotoğrafın önünden geçiyor. «Charles'ın evine dönmeyeceğini anlayabilmem kolay olmadı. Kardeşim onun ölmüş olduğunu söylediğinde, inanamadım. Kimse gürültü patırtı etmedi. Kimse kendini yitirmedi. Kimse bayılmadı. Sanki...» Burada Elizabeth'in sesi titriyor ve sonra

eski durumuna geliyor. «Biliyor musunuz, Charles'ın sol elinde altından bir nişan yüzüğü vardı. Ama biri çekip almış onu... Yüzüğü Joyce'a vermek istedim. Ama geri göndermediler... Artık şimdi böyle şeyleri anımsamak istemiyorum. Tümden güzellikler içinde geçen koca bir yaşamın anısını, bir iki acı günün üzerinde durarak bozmak istemiyorum. Acı duymak yaşama uymuyor.»

Sonra şöyle diyor Elizabeth, azıcık özür diler gibi! «Daldan dala atlıyorum. Ama buna katlanmanız gerekir. Çünkü Charles'ın ölümü bana bazı şeyler öğretti. Şimdi bunları paylaşmak istiyorum. Bakın, Şili tek başına bir örnek olarak kalmayacak. Yakın bir gelecekte İtalya ve Fransa da Marksist hükümetleri seçecek. Diğer batı ülkeleri de onları izleyecek. Onların başına da Şili'deki olayların gelmesine izin veremeyiz. İnsanların çektiği acının bedeli dayanılacak gibi değil. Ben bunu çok zor bir şekilde öğrendim. Sevilen insanlar da öldürülüyorlar.»

Elizabeth diyor ki: «Charles'ın ölümü bana siyasal sorumluluk sahibi olmam gerektiğini öğretti. Kendi tarlamdaki toprağı işlerim ve dünyanın öte yanındakiler de kendi sorunlarıyla başbaşa kalırlar diye düşünürdüm. Ülkemin Vietnam'da yaptıklarıyla, denizaşırı ülkelere giden Amerikalıların başına gelenlerle, hiç ilgilenmezdim. Ne denli yanılmışım. Şimdi artık eminim ki, her birimiz doğru bildiğimiz konuda savaşmalıyız ve hükümetimizin yaptıklarının da sorumluluğunu yüklenmeliyiz. Eğer böyle yapmazsak, sonunda biz de yanarız.»

YAZARIN NOTU

Olayları yeniden canlandırmak sık sık güçleşebilir. Anılar bulanıklaşabilir, belgeler ortadan kaldırılabilir ve olayın içindekilerle görüşürken gerçekler çarpıtılabilir. Bu engellere karşın, geride kalan sayfalardaki ürünün Charles Horman'ın ölümüyle ilgili olayları doğru ve dürüst bir anlatımla ortaya çıkardığına inanıyorum.

Araştırmamın büyük bir bölümü, konunun içinde yer alan kişilerle yaptığım uzun söyleşilere dayanıyor. Diğer bilgileri ise açıklanmış kayıtlardan, tarihi metinlerden ve Bilgi Edinme Özgürlüğü Yasası'na dayanarak Dışişleri Bakanlığı belgelerinden elde ettim. Tırnak içinde verdiğim konuşmalar ise ya tarafımdan elde edilen konuşma metinlerinden ya da belli bir karşılıklı konuşmaya tanıklık etmiş kişilerin belleklerinden sağlandı. İkinci Bölüm'de ise bu kurala aykırı düşen bir durum var. Salvador Allende'nin bu bölümdeki konuşması, kendisinin çeşitli konuşmalarından alınmış bölümlerin birleşiminden oluşturulmuştur. Katkıda bulunanların anıları bir konuda değişik düşüncelerin ortaya çıkmasına yol açtığında, şöyle bir yola başvurdum: Bana daha inanılır görünen açıklamayı kullandım. Ama eğer aynı konuda karşıt bir görüş bana iletilmişse, onu da bir başka yerde kullandım. Bildiğim kadarıyla, gerçekleri yansıtmadığım noktalara Beşinci ve Yedinci Bölümler'de rastlanmaktadır. Bu bölümlerde sözü edilen kişiler için Manosa, Ogden ve Plank adları kullanılmıştır. Çünkü hâlâ Şili'de oturan bu kişilerin kimliklerini saklamak gerekmektedir. Şunu da belirtmek is-

terim ki, Charles Horman'ı yeterince tanımadım, ama Temmuz 1971'de iki kez karşılaştık. Ondan sonra bir kez daha hiç biraraya gelmedik. Bu kitabı yazarken onu daha iyi tanımaya başladığım için, bir daha buluşamamamız beni üzdü.

Birçok yazar gibi ben de ortaya koydukları destekten ötürü çok sayıda dostuma ve profesyonel alandaki arkadaşlarıma teşekkür borçluyum. Diğer yakınlarımı dışlamadan özellikle Donald Morris, Elia Racah, Patricia Kiernan, Dee Erwine, Robin Zuckerman, Kim Zeitlin, Nancy Stobie, Debbie Blessing, Ed Goodgold, Thomas Stewart ve Katherine Bak'a teşekkürlerimi sunarım. Geçen yıl içinde bana büyük bir destek sağlayan aileme bu listede yer vermedim. Bu kitabı yazabilmek için avukatlık görevimden ayrılmamı sağlayan Christine DiFrancesco'ya da ayrı bir teşekkür borcum var.

Kitabımın kimi Amerikan askeri ve diplomatik personelinin davranışları hakkında ciddi soruların sorulmasına yol açacağından eminim. Ama okuyucularıma şunu anımsatmak isterim ki, en son yargıya ancak mahkemelerin ve Amerikan Kongresi'nin işlemleri sonucunda varılabilir.(*) Ben bu kitapta, karşılaştığım gerçekleri en iyi biçimde yansıtmaya çalıştım. Eğer Ed ve Elizabeth Horman'ın düşüncelerini

(*) **Çevirmenin notu**: Öğrenebildiğimize göre ABD resmi çevreleri, Charles Horman üzerinde bu kitapta sözü edilenlerden başka bir resmi araştırma açmadı. Fakat yazarın yukarda sözünü ettiği, «mahkemelerin en son yargıyı verebileceği» olayı gündeme geldi. «Kayıp»da adı geçen Büyükelçi Nathaniel Davis, Konsolos Frederick Purdy ve Şili'deki Askeri Misyon Başkanı Ray Davis, Virginia Eyaleti Alexandria Kenti federal mahkemesinde, Ocak 1983'de, birer dava açtılar. Davalar, «Kayıp» adlı kitabın yazarı Thomas Hauser ve bu kitaptan aynı adla film yapan yönetmen Costa-Gavras aleyhinde açıldı.

gereğinden fazla önemsemişim gibi bir izlenim yaratmışsam, bunu onların yüksek düzeydeki güçlere seslerini iletemeyecek bir durumda olduklarından ve sahip oldukları kanıların üzerinde daha fazla araştırma yapılması gerektiğine inandığımdan ötürü yaptım. Bu olayla ilgili tüm tarafları, karşıt görüşlerini açıklamaya çağırıyorum.

Sanıyorum son olarak bir noktaya değinmemin gereği var. Amerika'ya duyulan bir inançla yetiştim. Bana göre, Amerika dünyanın en yüce ülkesidir. Sahip olduğu varlıktan ve askeri gücünden ötürü değil, Amerikalıların ulaştıkları tarihte eşi görülmemiş güvenlik, özgürlük ve insan hakları dengesinden ötürü... Geride kalan sayfalar, bu ülkeye ve bizim askeri ve diplomatik sınıflarımızda olumlu görevler yapanlara kuşku düşürmek amacıyla yazılmadı. Amaç daha çok, bu kitap sayesinde de, kendi kendimizi inceleyerek hükümetimizi arındırmak ve daha iyi bir düzeye getirmektir.

1982
CANNES
EN İYİ FİLM ÖDÜLÜ

12 Eylül 1973 günü Amerikalı genç bir gazeteci Şili Devlet Başkanı Allende'nin devrilişine ABD'nin doğrudan katıldığını belgeleyen kanıtlar elde etti. Beş gün sonra gazeteci Charles Horman Santiago'daki evinden sürüklenerek götürüldü. Ailesi bir daha onu asla canlı olarak görmedi...

Kayıp, Horman'ın son günlerinin dehşet verici öyküsünü; karısı, anne ve babasının gerçeği öğrenmek için harcadığı acılı çabaları ve ABD'nin olaydaki gerçek yüzünü sergiliyor...

'İnsanı allak bullak eden bir yapıt'
New York Times Book Review

Dağlayıcı... bu insanı şoke eden, olağanüstü ve belkide eşi benzeri bulunmayan öykü, ABD'nin denizaşırı ülkelerdeki siyasal, askeri ve diplomatik faaliyetleri hakkında acı sorular yöneltiyor.'
Publishers Weekly

İngilizce'den Çeviren
Mahmut Tali Öngören

ÇAĞDAŞ EDEBİYAT DİZİSİ 32/10

alan yayıncılık